

عِبْقَانُ الْإِسْلَامِ
فِي إِمَامَةِ الْأَئِمَّةِ الْأَطَهَارِ

جَدِّشْ الْغَدِيرِ

تَأَلَّفَ

الْأَمَامُ الْحَجَّةُ الْمَجَاهِدُ السَّيِّدُ كَامِلُ حُسَيْنِ الْكَتْمُونِ

تَحْقِيقُ

عَلَامَةُ رِضَا مَوْلَانَا الْبُرُوجُورِيِّ

عِبَقَاتُ الْأَنْوَارِ

دَرِ اثْبَاتِ إِمَامَتِ مُدْرَاطَهَامِ

تأليف

آيَةُ اللَّهِ مِيرَسِيدُ حَافِدِ حُسَيْنٍ مُوسَوِيٍّ

نَيْشَابُورِي هِنْدِي

جزء دوم از مجلد دوازدهم

طبع دوم

در ۶ جلد با تعلیقات و فهارس

از انتشارات

مؤسسه نشر نفائس مخطوطات اصفهان

چاپ حبل المتین

فهرست مطالب

صفحه	
۹۱۳	تمهید مقدمه‌یی در باب حدیث شریف « مثل اهل بیت کسفینه نوح ... » و نقل انکار ابن تیمیه حرانی این حدیث را .
۹۱۴	آغاز در رد بر ابن تیمیه و اسامی روات حدیث سفینه از عصر امام شافعی تا عصر مؤلف و نقل کلمات آنها درین باب « تا صفحه ۹۷۵ » .
۹۷۵	وجوه دلالت حدیث سفینه بر امامت و خلافت اهل بیت علیهم السلام « ۲۱ وجه » تا صفحه ۹۸۹ .
۹۸۹	نقل عبارات شاه صاحب متعلق بحدیث سفینه و جوابهای مؤلف از آنها تا صفحه ۱۰۰۷ .
۱۰۰۷	کلام شاه صاحب در باب تمسک اهل سنت بجمیع اهل بیت و جواب مؤلف از این ادعا و اثبات اینکه حضرات نسبت باهل بیت علیهم السلام حق کشی های فراوان دارند .
۱۰۰۹	نقل کلمات اهل سنت که عقیده خود را نسبت بحضرت امیر المؤمنین اظهار داشته اند .
۱۰۱۴	نقل کلمات اهل سنت که عقیده خود را نسبت بحضرت امیر المؤمنین اظهار داشته اند .
۱۰۳۵	عقیده اهل سنت درباره حضرت امام زین العابدین علیه السلام .
۱۰۳۸	فتاوی اهل سنت بجواز نکاح نه زن .
۱۰۴۲	عقیده اهل سنت درباره حضرت امام محمد باقر علیه السلام .
۱۰۴۴	عقیده اهل سنت نسبت بحضرت امام جعفر صادق علیه السلام .
۱۰۴۶	عقیده اهل سنت نسبت بحضرت امام موسی بن جعفر علیهما السلام .
۱۰۴۷	عقیده اهل سنت نسبت بحضرت امام رضا علیه السلام .
۱۰۴۹	عقیده اهل سنت نسبت بباقی ائمه معصومین علیهم السلام .
۱۰۵۷	عبارت ملاجلال دوانی در « شرح عقائد عضدی » .
۱۰۵۸	نقل کلمات دیگری از شاه صاحب در باب حدیث سفینه و جواب آنها . تا صفحه ۱۰۷۷ .
۱۰۷۷	« تنبیه و ایقاظ » در بیان اشتباه شاه صاحب در فهم معنای حدیث سفینه .
۱۰۸۱	حدیث نفیس فی شأن العترة الطاهرة .
۱۰۸۲	نقل کلام شاه صاحب در تفسیر « فتح العزیز » و جواب از آنها بوجوه عدیده .
۱۰۹۲	استفاده صحابه از علوم حضرت امیر علیه السلام ، منقول از امام فخر رازی .
۱۰۹۷	در بیان فساد و بطلان حدیث نجوم ، منقول از ابن حزم ظاهری و غیره .
۱۱۱۹	« الزام وافحام » در بیان خطای شاه صاحب که حدیث « أصحابی کالنجوم » را بمقابله حدیث سفینه آورده است .
۱۱۱۹	نقل احادیث بسیار که در آنها پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله امت را باقتدای باهل بیت امر فرموده است . ۱- حدیث « اهل بیت کالنجوم ... » .
۱۱۲۰	ترجمه نبیط بن شریط اشجعی و پدرش .
۱۱۲۳	۲- حدیث « النجوم امان لا اهل السماء و اهل بیتی امان لا اهل الارض » .

- ۱۱۲۹ ۳- حدیث « النجوم امان لاهل السماء واهلبیتی امان لامتی » .
- ۱۱۳۳ ۴- حدیث « النجوم امان لاهل السماء فاذا ذهبت ... » .
- ۱۱۳۴ ۵- حدیث « النجوم امان لاهل الارض من الفرق ... » .
- ۱۱۳۶ ۶- حدیث شمس وقمر وزهره وفرقدين .
- ۱۱۳۸ ۷- حدیث « يا على ! ان الحسن والحسين من اولادك كاليدر بين النجوم » .
- ۸- حدیث کواکب بودن اولاد جناب فاطمه ، سلام الله عليها .
- ۱۱۳۹ ۹- حدیث « مثلك ومثل الائمة من ولدك بعدی مثل سفينة نوح » .
- ۱۱۴۰ نقل ارشادات اهل بیت عليهم السلام بوجوب اقتدا .
- ۱۱۴۳ آثار صحابه کرام در وجوب اقتدای بأهل بیت وبیانات عالیہ ابن عباس در اوصاف حضرت امیر علیه السلام .
- ۱۱۴۸ اقوال وافادات علماء متعلق بودن اہلبیت علیہم السلام مثل نجوم .
- ۱۱۵۲ حدیث نبوی « من سره ان یحیی حیوتی ... » بنقل از علماء عامہ .
- ۱۱۵۶ حدیث نبوی « من أحب ان یحیی حیونی ... » بنقل از « ذیل المذیل » .
- ۱۱۵۷ حدیث دیگر که از حجج و آیات حق است در شأن امیرالمؤمنین علیه السلام ، منقول از « کفایة الطالب » .

فهرست ضمائ

- ۱۱۶۱ کلمه ناشر .
- ۱۱۶۵ فهرست مآخذ أجزاء حدیث ثقلین از کتاب « عبقات الانوار » .
- ۱۱۸۹ فهرست نام کسانی که شرح حالشان در اجزاء حدیث ثقلین آمده است .
- ۱۱۹۷ ضمائ کتاب ، مشتمل بر شش بخش :
- ۱۱۹۸ ۱- بخش « تحفه اثنا عشره » چیست ؟ .
- ۱۲۰۱ ۲- بخش شرح حال صاحب تحفه .
- ۱۲۰۳ ۳- بخش ردهایی که بر تحفه نوشته شده است .
- ۱۲۰۷ ۴- بخش « عبقات الانوار » .
- ۱۲۱۳ ۵- بخش شرح حال صاحب عبقات .
- ۱۲۳۱ ۶- بخش تقریظات عبقات .
- ۱۲۴۵ کتبی که پیرامون حدیث ثقلین تألیف شده است .
- ۱۲۴۶ خاتمة الطبع .

تقدیم بیان

فیہ نور و برهان

ازبس که مخاطب ما میخواهد که در قول آتی خود بر مضمون حدیث سفینه کلام خدیعت انضمام نماید، و در صرف آن از مطلوب و مرام اهل حق کرام راه زیغ و عدوان بپیماید؛ لهذا مناسب آنست که ما «أولاً» در اثبات و احقاق حدیث سفینه - رغماً لأنف بعض أصحاب البغضاء والضغینه - همت خود بر کماریم؛ و «ثانیاً» در تبیین و توضیح دلالت این حدیث شریف بر امامت و خلافت اهل بیت علیهم السلام بیانی موجز بر روی کار آریم، و بعد از آن بنقض بقیه کلام سخافت نظام مخاطب متبوع العوام پردازیم، و پرده از روی تلبیسات و تدلیسات حضرتش بر اندازیم.

پس باید دانست که خیلی مغتنم است از شاه صاحب که این حدیث شریف أعني حدیث سفینه را با تباع پیر و مرشد خود خواجه کابلی صاحب «صواعق» قبول فرمودند و راه تضعیف و توهین آن نپیمودند، ورنه اگر با تباع بعض أسلاف ناانصاف خود درین حدیث شریف طریق قدح و جرح مسلوك می ساختند و برد و تضعیف آن می پرداختند کدام کس مانع می شد؟! .

مگر نمیدانی که ابن تیمیّه حرّانی - که سر کرده خیل عثمانی و پیشرو عصابه مروانی میباشد - از راه کمال عصبیت و عناد و حروریت و لداد؛ بنا بر سجنه نامرضیه خود درین حدیث نیز طعن مردود و جرح مطرود آغاز نهاده، داد نهایت خلاعت و رقاعت داده، چنانچه در «منهاج» می گوید:

[أمّا قوله: «مثل أهلبیتی مثل سفینه نوح» فهذا لا یعرف له إسناد أصلاً؛ صحیح ولاضعیف ولاهونی شیء من کتب الحدیث الّتی یعتمد علیها، وإن کان قد رواه من یروی أمثاله من خطّاب اللیل الذین یروون الموضوعات؛ فهذا ممّا یزیده وهذا وضعفاً!] .

و بظلال و هو ان این کلام سخافت انضمام اگر چه بر بُرنا و پیر واضح و لائحت
 لیکن برای مزید تبصیر و تذکیر ارباب ایمان و اسلام و تسکیت و تبکیت خصام اُغاثام
 می گویم که : این حدیث شریف را بسیاری از علماء اُعلام و عظمای فخام متقدمین و
 متأخرین سَنِّیه با سَنِّیه متکثره و طرق متضافره روایت کرده اند ، و با ثبات و إحقاق
 آن - رغم آناف نواصب لئام ، و جدع معاطس خوارج طغام - بعمل آورده ، مثل عَلم بن
 ادریس الشافعی صاحب المذهب المعروف المتوفی سنه ۲۰۴ ، و أحمد بن حنبل الشیبانی
 صاحب « المسند » المشهور المتوفی سنه ۲۴۱ ، و مسلم بن الحجاج القشیری صاحب
 « الصحيح » المتوفی سنه ۲۶۱ ، و أبو عَلم عبدالله بن مسلم بن قتیبة الدینوری المتوفی
 سنه ۲۷۶ ، و أبوبکر احمد بن عمر بن عبد الخالق البصری المعروف بالبزار صاحب
 « المسند » المتوفی سنه ۲۹۲ ، و أبویعلی أحمد بن علی التمیمی الموصلی صاحب
 « المسند » المتوفی سنه ۳۰۷ ، و أبو جعفر عَلم بن جریر الطبری صاحب « التفسیر » و
 « التاریخ » المتوفی سنه ۳۱۰ ، و أبوبکر عَلم بن یحیی القولی صاحب کتاب « الأوراق »
 المتوفی سنه ۳۳۵ ، و أبو الفرج علی بن الحسین الاصفهانی المتوفی سنه ۳۵۶ ، و
 أبو القاسم سلیمان بن أحمد الطبرانی صاحب المعاجم المشهورة المتوفی سنه ۳۶۰ ،
 و أبو اللیث نصر بن عَلم السمرقندی المتوفی سنه ۳۷۵ ، و أبو عبدالله عَلم بن عبدالله المعروف
 بالحاکم النیسابوری صاحب « المستدرک » المتوفی سنه ۴۰۵ ، و أبوسعید عبدالملک
 ابن عَلم النیسابوری الخرقوشی المتوفی سنه ۴۰۷ ، و أبوبکر أحمد بن موسی بن مردویه
 الاصبهانی المتوفی سنه ۴۱۰ ، و أبو إسحق أحمد بن عَلم بن إبراهیم الشعلبی المتوفی -
 سنه ۴۲۷ ، و أبو منصور عبدالملک بن عَلم الشعلبی المتوفی سنه ۴۳۰ ، و أبو نعیم أحمد
 ابن عبدالله الاصبهانی المتوفی سنه ۴۳۰ ، و أبو عمر یوسف بن عبدالله المعروف بابن
 عبد البر التمری القرطبی المتوفی سنه ۴۶۳ ، و أبوبکر أحمد بن علی بن ثابت المعروف
 بالخطیب البغدادی المتوفی سنه ۴۶۳ ، و أبو الحسن علی بن أحمد بن عَلم بن متویه
 الواحدی المتوفی سنه ۴۶۸ ، و أبو الحسن علی بن عَلم بن الطیب الجلابی المعروف بابن
 المغازلی المتوفی سنه ۴۸۳ ، و أبو المظفر منصور بن عَلم السمعانی المتوفی سنه ۴۸۹ ، و

عمر بن محمد بن خضر الموصلي - المعروف بالملأ - صاحب السيرة المعروفة ، وأبو الحسين محمد بن حامد بن السري صاحب كتاب « السنة » وأبو محمد أحمد بن محمد بن علي العاصمي ، وأبو عبد الله محمد بن مسلم بن أبي الفوارس الرازي ، و مجد الدين أبو السعادات مبارك ابن محمد بن محمد بن عبد الكريم الجزري المعروف بابن الاثير المتوفى سنة ٦٠٦ ، وفخر الدين محمد بن عمر بن الحسين بن الحسن بن علي التيمي البكري المعروف بالفخر الرازي المتوفى سنة ٦٠٦ ، وأبو سالم محمد بن طلحة القرشي النصيبي الشافعي المتوفى سنة ٦٥٢ ، وشمس الدين أبو المظفر يوسف بن قزغلي الحنفي المعروف بسبط ابن الجوزي المتوفى سنة ٦٥٤ ، وأبو عبد الله محمد بن يوسف بن محمد الكنجي الشافعي المتوفى سنة ٦٥٨ ، ومحب الدين أبو العباس أحمد بن عبد الله الطبري المكي الشافعي المتوفى سنة ٦٩٤ ، وجمال الدين أبو الفضل محمد بن مكرم الأنصاري المتوفى ٧١١ ، وصدر الدين أبو المجمع إبراهيم بن محمد بن المؤيد الحقوقي المتوفى ٧٢٢ ، وشهاب الدين محمود بن سلمان ابن فهد بن محمود الحلبي المتوفى سنة ٧٢٥ ، ونظام الدين الحسن بن محمد بن الحسين النيسابوري المعروف بالنظام الاعرج الذي كان حياً إلى سنة ٧٢٨ ، وولي الدين أبو عبد الله محمد بن عبد الله الخطيب التبريزي صاحب « المشكوة » الذي كان حياً إلى سنة ٧٤٠ ، وحسن بن محمد الطيبي شارح « المشكوة » المتوفى سنة ٧٤٣ ، وجمال الدين محمد بن يوسف بن الحسن الزرندي المدني الانصاري المتوفى سنة بضع وخمسين وسبعمائة ، وسيد علي بن شهاب الدين الهمداني صاحب كتاب « المودة في القربى » المتوفى سنة ٧٨٦ . ونور الدين علي بن أبي بكر بن سليمان الهيثمي المتوفى سنة ٨٠٧ ، والسيد الشريف علي بن محمد الجرجاني المتوفى سنة ٨١٦ ، وأبو العباس أحمد بن علي القلقشندي المتوفى سنة ٨٢١ ، ومحمد بن محمد بن محمود الحافظي البخاري المعروف بخواجه پارسا المتوفى سنة ٨٢٢ ، وأبو بكر علي الحموي المعروف بابن حجة المتوفى سنة ٨٣٧ ، وملك العلماء شهاب الدين بن شمس الدين الزاولي الدولة آبادي المتوفى سنة ٨٤٩ ، ونور الدين علي بن محمد المعروف بابن الصبّاح المالكي المتوفى سنة ٨٥٥ ، وكمال الدين حسين بن معين الدين اليزدي الميبدي الذي كان حياً إلى سنة ٨٩٠ ، واختيار الدين

ابن غياث الدين الهروي الذي كان حيًّا إلى سنة ٨٩٧ ، و عبد الرحمن بن عبد السلام
القفوري ، ومحمود بن أحمد الكيلاني ، و شمس الدين أبو الخير محمد بن عبد الرحمن
السخاوي المتوفى سنة ٩٠٢ ، و حسين بن علي الكاشفي المتوفى سنة ٩١٠ ، و جلال
الدين عبد الرحمن بن أبي بكر السيوطي المتوفى سنة ٩١١ ، و نور الدين علي بن عبد الله
السمهودي المتوفى سنة ٩١١ ، وأحمد بن محمد بن علي الهيثمي المكي المعروف بابن
حجر المتوفى سنة ٩٧٣ ، و علي بن حسام الدين المتقي المتوفى سنة ٩٧٥ ، و محمد
طاهر الفتني الكجراتي المتوفى سنة ٩٨٦ ، و شيخ بن عبد الله العيدروس اليمني المتوفى
سنة ٩٩٠ ، و كمال الدين بن فخر الدين الجهرمي ، و جمال الدين عطاء الله بن
فضل الله الشيرازي ، و علي بن سلطان الهروي - المعروف بعلي القاري - المتوفى سنة ١٠١٤
و عبد الرؤوف بن تاج العارفين المناوي المتوفى سنة ١٠٣١ ، و الشيخ أحمد بن عبد الأحد
العمري السهرندي المعروف بالمجدد المتوفى سنة ١٠٣٤ ، و محمد صالح الحسيني الترمذي
وأحمد بن الفضل بن محمد با كثير المكي المتوفى سنة ١٠٤٧ ، و الشيخ عبد الحق بن
سيف الدين الدهلوي المتوفى سنة ١٠٥٢ ؛ و علي بن محمد بن إبراهيم الغريزي
المتوفى سنة ١٠٧٠ و محمد بن أبي بكر الشلي المتوفى سنة ١٠٩٣ و محمد بن محمد بن
سليمان المغربي المتوفى سنة ١٠٩٤ ، و محمود بن محمد بن علي الشبخاني القاذري
الذي كان حيًّا إلى سنة ١٠٩٤ . و حسام الدين بن محمد بايزيد بن بديع الدين
السهارنبوري الذي كان حيًّا إلى سنة ١١٠٦ ، و ميرزا محمد بن معتمد خان البدخشي الذي كان
حيًّا إلى سنة ١١٢٦ ، و محمد صدر العالم الذي كان حيًّا إلى سنة ١١٤٦ ، و وای الله أحمد بن
عبد الرحيم العمري الدهلوي المتوفى سنة ١١٧٦ ، وهو والد المخاطب ، و محمد بن
سالم الخفني المتوفى سنة ١١٨١ ، و محمد بن إسماعيل بن صلاح الأمير الصنعاني المتوفى
سنة ١١٨٢ ، و محمد بن علي الصبان المصري الذي كان حيًّا إلى سنة ١١٨٥ ، و محمد
مرتضي بن محمد الواسطي البلجرامي المتوفى بعد سنة ١٢٠٠ ، و الشيخ أحمد بن عبد
القادر بن بكرى العجيلي الذي كان حيًّا إلى سنة ١٢٠٣ ، و محمد مبین بن محب الله
الأنصاري اللكهنوي المتوفى سنة ١٢٢٠ ، و محمد ثناء الله العثمان نسي النقشبندی

المجّدي المتوفى سنة ۱۲۲۵ ، ومحمد سالم الدهلوي البخاري ، وجمال الدين محمد ابن عبدالمعلی القرشي الهاشمي ، وولي الله بن حبيب الله الأنصاري اللکهنوی المتوفى سنة ۱۲۷۰ ، ومحمد رشيد الدين خان الدهلوي ، و الشيخ حسن العدوي الحمزاوي المعاصر ، وأحمد بن زيني دحلان المکتي المعاصر ، والسيد مؤمن بن حسن مؤمن الشبلنجي المعاصر ، والشيخ سليمان بن إبراهيم البلخي المعاصر ، والشيخ حسن الزمان الترمکاني المعاصر .

***

اما شافعي ، پس اين حديث شريف را بسند خود از حضرت أبي ذر غفاري - عليه آلاف الرحمة من الله الخالق الباري - روايت نموده ، چنانچه صدرالدين أبوالمجامع الحموي در كتاب « فرائد السمطين » على ما نقل عنه آورده [وقد أخبرني جماعة منهم العلامة نجم الدين عثمان الموفق الأذکاني فيما أجازوا لي روايته عنهم ، قالوا أنبأنا المؤيد بن محمد بن علي الطوسي ، عن عبد الجبار بن محمد الجوازي ، إجازة ، قال : أنبأنا أبو الحسن علي الواحدي ، قال : أنبأنا الفضل بن أحمد بن محمد بن إبراهيم ، أنبأنا أبو علي بن أبي بكر الفقيه ، أنبأنا محمد بن إدريس الشافعي ، نبأنا المفضل بن صالح ، عن أبي اسحق السبيعي ، عن حنش بن المعتمر الكناني ، قال سمعت أبا ذر وهو آخذ بباب الكعبة وهو يقول : أيها الناس ! من عرفني فأنا من قد عرفتم ، ومن لا يعرفني فأنا أبو ذر ، إنني سمعت رسول الله ﷺ يقول : إنما مثل أهل بيتي فيكم كمثّل سفينة نوح من دخلها نجا ومن تخلف عنها هلك] .

وشافعي تنها بروايت كردن اين حديث شريف اکتفا ننموده بلکه آنرا در اشعار آبدار خود بکمال حسن نظم هم فرموده ، چنانچه علامه عجيلي در « ذخيرة المال » گفته : [أما شهادة الأئمة الأربعة فمن كلام الامام الشافعي :

ولما رأيتُ الناس قد ذهبَ بهم	مذاهبهم في أبحر الغي والجهل
ركبتُ على اسم الله في سفن النجا	وهم أهلييت المصطفى خاتم الرسل
وأمسكتُ حبل الله وهو ولائهم	كما قد أمرنا بالتمسك بالحبل

إذا افترقت في الدين سبعون فرقة
ولم يك ناسج منهم غير فرقة
أفي الفرقة الهلاك آل محمّد؟
فان قلت في الناجين فالقول واحد
إذا كان مولى القوم منهم فإني
رضيتُ عليّاً لي إماماً ونسله
و نيفاً عليّ ماجاء في واضح النقل
فقل لي بها يا ذا الرّجاحة والعقل:
أم الفرقة الآلاتي نجت منهم؟ قل لي!
وإن قلت في الهلاك حفت عن العدل!
رضيتُ بهم لازال في ظلهم ظلّسى
وأنت من الباقيين في أوسع الحل!

فهذه شهادة الشافعي - كما تسمع - مصرّحة بر كوب تلك السفينة الناجية وتمسكه
بذلك الحبل وأنهم في الفرقة الناجية، ومن حكم عليهم بالهلاك فقد حاف عن العدل
ورضاه بإمامة آل فاطمة وتحليل آل هند وآل مرجانة وأشباههم، فأين المقلّدون؟!
أما أحمد بن محمّد بن حنبل شيباني، پس روایت کردن او این حدیث شریف
را از مطالعه «مشکوة المصابيح» ثابت و محقق می گردد، چنانچه در کتاب مذکور
در باب مناقب أهل بیت النبی ﷺ مسطور است: [عن أبي ذرّ أنّه قال - وهو آخذ
بباب الكعبة - : سمعت النبی ﷺ يقول: ألا إنّ مثل أهلبیتی فيکم مثل سفينة نوح
من ركبها نجى ومن تخلف عنها هلك. رواه أحمد].

وبحمد الله روایت کردن أحمد بن حنبل این حدیث شریف را از کلام ابن
حجر مکی در «صواعق» ونصر الله کابلی در «صواعق» نیز واضح و آشکارست، کماستعرف
فیما بعد انشاء الله تعالی.

***

أما مسلم بن حجاج القشیری صاحب «الصحيح»، پس روایت کردن او حدیث
سفینه را از إفاده ابن حجر مکی و مولوی ولی الله لکهنوی ثابت و محقق است.
ابن حجر مکی در «صواعق» آورده که [وجاء من طرق عديدة يقوى بعضها
بعضاً: إنّما مثل أهل بیتی فيکم کمثل سفينة نوح من ركبها نجى، وفي رواية مسلم:
ومن تخلف عنها غرق، وفي رواية: هلك وإنّما مثل أهل بیتی فيکم مثل باب حطّة
في بنی اسرائیل من دخله غفر له الذّنوب].

R

و عبارت « مرآة المؤمنین » مولوی ولی اللہ لکھنوی، آئندہ انشاء اللہ تعالیٰ مذکور خواهد شد .

اما ابن قتیبہ، پس این حدیث شریف را از حضرت ابی ذر رضوان اللہ علیہ إخراج نموده، چنانچه در کتاب « المعارف » گفته که [أبوذر الغفاری رضی اللہ عنہ، قال أبو الیقظان : اسمہ جندب بن السکن ولقبہ بریر، وقال الواقدی : اسمہ بریر بن جنادة، وقال آخرون : جندب بن جنادة، قال : وحدثني أبو الخطاب، قال : حدثنا أبو عتاب سهل بن حماد، قال : حدثنا عمر بن ثابت، عن ابن (أبي . ظ) اسحق، عن حنش بن المعتمر قال : جئت وأبوذر آخذٌ بحلقة باب الكعبة وهو يقول : أنا أبوذر الغفاري، من لم يعرفني فأنا جندب صاحب رسول الله ﷺ، سمعت رسول الله ﷺ يقول : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجي . وهو من غفار، وغفار قبيلة من كنانة، وهو غفار بن مليك بن ضمرة بن بكر بن عبد مناة بن كنانة بن خزيمة. وأسلم أبوذر بمكة ولم يشهد بدرأ ولا أحداً ولا الخندق، لأنه حين أسلم رجع إلى بلاد قومه فأقام حتى مضت هذه المشاهد ثم قدم المدينة على رسول الله ﷺ و كان عثمان سيّره إلى الرّبذة فمات بها سنة اثنتين وثلاثين وليس له عقب] .

و نیز ابن قتیبہ این حدیث شریف را در کتاب « عیون الأخبار » آورده چنانچه در جزء ثانی کتاب مذکور مسطور است که [حنش بن المغيرة (المعتمر . ظ) قال : جئت وأبوذر آخذٌ بحلقة باب الكعبة وهو يقول : أنا أبوذر الغفاري، من لم يعرفني فأنا جندب صاحب رسول الله ﷺ، سمعت رسول الله ﷺ يقول : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا] .

اما ابوبکر بزار، پس این حدیث شریف را در « صحیح » خود از ابن عباس وابن الزبیر روایت نموده، کما سیّأتی انشاء اللہ تعالیٰ فیما بعد فی عبارات أعلام القوم تفصیلاً وإجمالاً .

اما ابویعلی الموصلی، پس این حدیث شریف را در « مسند » خود آورده، چنانچه در کتاب مذکور - علی ما نقل عنه - گفته : [حدثنا سويد بن سعيد، حدثنا

مفضل بن عبدالله عن أبي اسحق عن حنش ، قال : سمعت أبا ذر رضي الله عنه وهو أخذ بحلقة الباب يقول أيها الناس ! من عرفني فقد عرفني ومن أنكرني فأنا أبو ذر ، سمعت رسول الله ﷺ يقول : إنما مثل أهل بيتي فيكم كمثل سفينة نوح عليه الصلوة والسلام من دخلها نجى ومن تخلف عنها هلك .

اما محمد بن جرير طبري ، پس این حدیث شریف را در کتاب « تهذیب الآثار » که در آن التزام ذکر احادیث صحیحہ کردہ بروایت حضرت اُبی ذر رحمہ اللہ إخراج نموده ، کہ استعرف فیما بعد إنشاء الله تعالی .

اما ابوبکر صولی ، پس در کتاب « الأوراق » این حدیث شریف را بروایت ابن عباس آورده ، چنانچہ آیندہ انشاء الله تعالی از « قول مستحسن » فاضل معاصر خواہی دانست .

اما ابوالفرج اصفہانی ، پس این حدیث شریف را در کتاب « مرج البحرين » بسند خود از جناب اُبی ذر رضوان الله علیہ روایت کردہ ، چنانچہ آیندہ انشاء الله تعالی از عبارت « تذکرۃ خواص الأئمہ » تصنیف سبط ابن الجوزي خواہی دانست .

اما ابوالقاسم سلیمان بن أحمد الطبراني ، پس حدیث سفینہ را در « معجم صغیر » روایت نموده ، چنانچہ گفتہ : [حدَّثنا الحسين بن أحمد بن منصور سمار (سحارة . ظ) البغدادي ، حدَّثنا عبدالله بن عبدالقدوس ، عن الأعمش عن أبي اسحق ، عن حنش بن المعتمر أنه سمع أبا ذر الغفاري يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول : مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح في قوم نوح ، من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك ، ومثل باب حطة في بني اسرائيل . لم يروه عن الأعمش إلا عبدالله بن عبدالقدوس] .

وليز طبراني در « معجم صغیر » گفتہ : [حدَّثنا محمد بن عبدالعزیز بن محمد بن ربیعۃ الکلابي أبو علیل الکوفي ، حدَّثنا أبي ، حدَّثنا عبدالرحمن بن أبي حماد المقرئ ، عن أبي سلمة الصائغ ، عن عطية ، عن أبي سعيد الخدري : سمعت رسول الله ﷺ يقول : إنما مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجى ومن تخلف عنها فرق ، و إنما أهليتي فيكم مثل باب حطة في بني اسرائيل ، من دخله غفر له . لم

یروہ عن أبي سلمة إلا ابن أبي حماد ، تفرد به عبدالعزیز بن محمد .

اما ابواللیث السمرقندی ، پس این حدیث شریف را در کتاب «المجالس» اثبات نموده ، چنانچه در کتاب مذکور در تفسیر سورة والتین میگوید [وهذا البلد الامین علی ، شبهه بمكة لأن من دخل مكة صار آمناً من عذاب الله ، كذلك علی بقوله عليه الصلوة والسلام مثل أهلبیتی کمثل سفينة نوح من ركبها نجى ومن تخلف عنها هلك] .

اما حاکم نيسابوری پس این حدیث شریف را در «مستدرک علی الصحیحین» بروایت حضرت ابي ذر رضوان الله علیه إخراج نموده ، چنانچه در مستدرک در کتاب التفسیر در تفسیر سورة هود گفته : [أخبرنا میمون بن إسحق الهاشمي ، ثنا أحمد بن عبد الجبار ، ثنا یونس بن بکیر ، ثنا المفضل بن صالح ، عن أبي اسحق ، عن حنشل الكناني ، قال : سمعت أبا ذر يقول وهو أخذ بباب الكعبة : أيها الناس ! من عرفني فأنا من عرفتم ، ومن أنكرني فأنا أبو ذر ، سمعت رسول الله ﷺ يقول : مثل أهلبیتی مثل سفينة نوح من ركبها نجى ومن تخلف عنها غرق . وهذا حدیث صحیح علی شرط مسلم ولم یخرجاه] .

و نیز حاکم نيسابوری در «مستدرک علی الصحیحین» در کتاب المناقب در مناقب أهلبیت علیهم السلام گفته : [أخبرني أحمد بن جعفر بن حمدان الزاهد ببغداد : حدثنا العباس بن ابراهيم القراطيسي ، ثنا محمد بن اسمعيل الأحمسي ، حدثنا مفضل بن صالح عن أبي اسحق عن حنشل الكناني ، قال : سمعت أبا ذر وهو أخذ بباب الكعبة : من عرفني فأنا من عرفني ومن أنكرني فأنا أبو ذر ، سمعت النبي ﷺ يقول : مثل أهلبیتی فيكم مثل سفينة نوح من (في . ظ) قومه ، من ركبها نجى ومن تخلف عنها غرق ومثل حطة لبني اسرائيل] .

اما خرکوشی ، پس این حدیث شریف را در کتاب «شرف النبوة (۱)» آورده

(۱) کتاب «شرف النبوة» از مشاهیر کتب و أسفارست . محب طبری در صدر «ریاض نضرة» آنرا در ضمن مآخذ کتاب خود ذکر کرده ، ومصطفی بن عبدالله =

چنانچه آينده انشاء الله تعالى از تصريح ملك العلماء دولت آبادی در « هداية السعداء » خواهی دانست .

اما ابن مردويه ، پس اين حديث شريف را بروايت جناب أمير المؤمنين عليه السلام وحضرت ابن عباس إخراج نموده چنانچه آينده انشاء الله تعالى از عبارت « أساس » سيوطی خواهی دانست .

اما ثعلبی ، پس روايت کردن او اين حديث شريف را از عبارت « كنوز الحقائق » مناوی و « ينابيع المودة » بلخی واضح و لائح است ، كماستعرف فيما بعد ، انشاء الله تعالى .

اما ابومنصور عبدالملك بن محمد الثعالبي النيسابوري ، پس اينحديث شريف را در كتاب « ثمار القلوب في المضاف والمنسوب » آورده ، چنانچه گفته : [« سفينة نوح » قال النبي ﷺ : ان عترتي كسفينة نوح من ركب فيها نجا ومن تأخر عنها هلك . وأخذ هذا المعنى أبو عثمان الخالدي فقال من قصيدة :

أعاذل أن كساء التقى   كسانيه حبي لأهل الكسا
سفينة نوح فمن يعتلق   بحبلهم يعتلق بالنجا] .

اما أبو نعيم اصفهانی ، پس اين حديث شريف را در كتاب « منقبه المطهرين » بطرق عديده وسياقات سديده إخراج نموده ، چنانچه در كتاب مذکور - على ما نقل عنه - بسند خود آورده : [عن أبي ذرّ ، قال : قال رسول الله صلعم : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح من ركبها نجا ، و من تخلف عنها غرق ، و من قاتلنا في آخر الزمان فكأنما قاتل مع المدجال] .

و نیز در كتاب مذکور على ما نقل عنه بسند خود آورده : [عن ابن عباس ، قال قال رسول الله صلعم : مثل أهليتي مثل سفينة نوح ، من ركب فيها نجا ، و من

= قسطنطينی در « كشف الظنون » گفته : [شرف النبوة من كتب الاحاديث لا يبي سعيد عبدالملك بن أبي عثمان محمد الواعظ الخركوشي المار ذكره . كذا في فضائل المشرة . « ۱۲ ن »

تخلّف عنها غرق [.

و نیز در کتاب مذکور - علی مائقل عنه - بسند خود آورده : [عن أبي سعيد الخدري ، قال : سمعت رسول الله صلعم يقول : إنما مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلّف عنها غرق ، إنما مثل أهليتي مثل باب حطة ، من دخله غفر له] .

و نیز در کتاب مذکور علی مائقل عنه ، بسند خود آورده : [عن حنّس بن المعتمر ، قال : رأيت أباذر أخذ بعضادتي باب الكعبة وهو يقول : من عرفني فقد عرفني ومن لم يعرفني فأنا أبوذر الغفاري ، سمعت رسول الله صلعم : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح في قوم نوح من ركبها نجا ومن تخلّف عنها هلك ومثل باب حطة في بني إسرائيل] .
اما ابن عبد البر القرطبي ، پس این حدیث را در کتاب « الانباه علی قبائل الرواه » آورده ، چنانچه در کتاب مذکور گفته : [و ذکر ابن سنجر فی مسنده : حدّثنا قاسم بن عَجم ، قال : ثنا خالد بن سعد ، قال : ثنا أحمد بن عمرو بن منصور ، قال : ثنا عَجم بن عبد الله ابن سنجر ، قال : ثنا مسلم بن ابراهيم ، قال : ثنا الحسن بن علی ابی جعفر ، قال : ثنا ابو الصهباء ، عن سعيد بن جبیر ، عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله ﷺ : مثل مثل أهل بيتي مثل سفينة نوح من ركب فيها نجا ومن تخلّف هلك] .

اما خطیب بغدادی ، پس این حدیث شریف را در « تاریخ بغداد » در ترجمه علی بن محمد بن شدّاد آورده ، چنانچه در کتاب مذکور گفته : [علی بن محمد بن شدّاد أبو الحسن المطرز ، حدّث عن محمد بن عَجم الباغندی وأبي القاسم البغوی . حدّثنا عبید الله ابن محمد بن عبید الله النجار ، أخبرنا النجار ، حدّثنا أبو الحسن علی بن محمد بن شدّاد المطرز ، حدّثنا محمد بن محمد بن سلیمان الباغندی ، حدّثنا أبو سهیل القطيعی ، حدّثنا حماد بن زید بمكة و عيسى بن واقد عن أبان بن أبي عیّاش ، عن أنس بن مالك ، قال : قال رسول الله ﷺ : إنما مثلي ومثل أهليتي كسفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلّف عنها غرق] .

اما واحدی ، پس این حدیث شریف را از « صحیح حاکم » نقل نموده ، چنانچه

در تفسیر، خود علی ما نقل عنه آورده: [روی الحاکم فی صحیحہ عن أحمد بن جعفر ابن حمدان، عن عباس بن ابراهیم القراطیسی، عن محمد بن اسمعیل الأحمسی، عن المفضل ابن صالح، عن أبی اسحق، عن حنث الكنانی، قال: سمعت أباذر وهو آخذ بباب الكعبة: من عرفنی فأنا من عرفنی، ومن أنكرنی فأنا أبوذر، سمعت النبی صلم یقول: مثل أهلبیتی فیکم مثل سفینة نوح فی قومه، من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق، ومثل (باب. صح. ظ) حطة لبنی اسرائیل].

ورایت کردن واحدی، این حدیث را بسند دیگر از حضرت أبی ذر غفاری رضوان الله علیه از عبارت «فرائد السمطین» حموئی انشاء الله تعالی آینده خواهی دانست. اما این المغازلی پس این حدیث شریف را با سنانید متعدده روایت نموده و با خراج آن از ابن عباس بدو طریق و از حضرت أبی ذر رضوان الله علیه بدو طریق و از سلمة بن الأكوع بیک طریق، در امتنان أهل حق و ایقان افزوده، چنانچه در کتاب «المناقب» که نسخه عتیقه آن بخط عرب پیش نظر قاصر حاضرست گفته: [قوله عليه السلام: مثل أهلبیتی مثل سفینة نوح. أخبرنا أبو الحسن أحمد بن المظفر بن أحمد العطار الفقیه الشافعی - رحمه الله - نا: أبو محمد عبد الله بن محمد بن عثمان الملقب بابن السقا الحافظ الواسطی، قال: حدثنی أبو بکر بن محمد بن یحیی القولی النحوی، نا: محمد بن زکریا الغلابی. نا: جهم بن السباق الریاحی، حدثنی بشر بن المفضل، قال: سمعت الرشید، یقول: سمعت المهدي، یقول: سمعت المنصور، یقول: حدثنی أبی عن أبیه عن ابن عباس، قال: قال رسول الله ﷺ: مثل أهل بیتی مثل سفینة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك. أخبرنا محمد بن أحمد بن عثمان، نا: أبو الحسن محمد بن المظفر بن موسی بن عیسی الحافظ إذنا، نا: محمد بن محمد بن سلیمان الباغندی، نا: سوید، نا: عمر بن ثابت، عن موسی بن عبیده، عن أیاس بن سلمة ابن الأكوع، عن أبیه، قال: قال رسول الله ﷺ: مثل أهلبیتی مثل سفینة نوح من ركبها نجا. أخبرنا أحمد بن محمد بن عثمان، أنا أبو الحسن محمد بن المظفر بن موسی بن عیسی الحافظ إذنا؛ نا محمد بن محمد بن سلیمان، نا سوید، نا المفضل بن عبد الله

عن أبي اسحق عن ابن المعتز عن أبي ذر، قال: قال رسول الله ﷺ: إنما مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركب فيها نجا ومن تخلف عنها غرق. أخبرنا أبو غالب محمد بن أحمد بن سهل النحوي رحمه الله، نا أبو عبد الله محمد بن علي السقطي إماماً، نا أبو يوسف بن سهل، نا الحضرمي، نا محمد بن عبد العزيز بن أبي رزمه، نا سليمان ابن إبراهيم، نا الحسن بن أبي جعفر، نا أبو الصها عن سعيد بن جبير عن ابن عباس، قال: قال رسول الله ﷺ: مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركب فيها نجي ومن تخلف عنها هلك.

أخبرنا أبو نصر الطحان إجازة عن القاضي أبي الفرج الحنوطي، نا أبو الطيب بن فرح، نا إبراهيم، نا إسحاق بن سنان، نا مسلم بن إبراهيم، نا الحسن بن أبي جعفر، نا علي بن زيد، عن سعيد بن المسيب عن أبي ذر، قال: قال رسول الله ﷺ: مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركب فيها نجي ومن تخلف عنها غرق ومن قاتلنا آخر الزمان فكانت قاتل مع الدجال.

اما ابوالمظفر سمعاني، پس این حدیث شریف را در کتاب «فضائل الصحابه» روایت نموده، چنانچه در کتاب مذکور علی ما نقل عنه... بسند خود آورده؛ [قال رسول الله ﷺ: مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركب فيها نجي ومن تخلف عنها غرق]. وروایت کردن سمعانی این حدیث شریف را از ینا بیع المودة، سلیمان بلخی نیز واضح و لائحست، کما ستقف فیما بعد انشاء الله تعالی.

اما شهر دار دیلمی، پس این حدیث شریف را در «مسند الفردوس» بروایت ابو سعید خدری إخراج نموده، کما ستعرف فیما بعد انشاء الله تعالی. اما عمر ملا، پس این حدیث شریف را در سیرت خود که مستقی به «وسيلة المتعبدين» است بروایت ابن عباس آورده، چنانچه آینده انشاء الله تعالی از عبارت «ذخائر العقبی» تصنیف محب طبری خواهی دانست.

اما ابن السری، پس این حدیث شریف را در کتاب السنه (۱)، بروایت جناب

(۱) كتاب السنة ابن السري از ماخذ محب طبرى است و محب طبرى آنرا در صدر ==

أُمير المؤمنين عليه السَّلام إخراج نموده ، كما ستعرف من عبارة المحب الطبري في « ذخائر العقبى » .

أما عاصم ، پس این حدیث شریف را در « زین الفتی » در مشابیه جناب نوح و جناب أُمير المؤمنين عليهما السَّلام بأسانيد عديده آورده ، چنانچه گفته : [و أمّا السفينة فقوله تعالى / واصنع الفلك بأعيننا و وحيناً ، إلى قوله : وقال الله تعالى : اركبوا فيها بسم الله مجريها و مرسيتها ، فمن ركب سفينة نوح نجا من الغرق ومن تخلف عنها صار من المغرقين . قوله تعالى / ونادى نوح ابنه وكان في معزل يا بني اركب معنا ولا تكن مع الكافرين ، إلى قوله / و حال بينهما الموج فكان من المغرقين فكذلك المرتضى رضوان الله عليه وأهليته كانوا سفينة نوح من ركبها نجا و ذلك قوله (عليه السلام) مثل أهليتي مثل سفينة نوح . أخبرني شيخي الإمام رحمة الله عليه ، قال : أخبرنا الشيخ أبو إسحق إبراهيم بن جعفر الشورميني رحمة الله عليه - قال أخبرنا أبو الحسن علي بن يونس بن الهيثاج الأنصاري ، قال : حدثنا الحسن بن عبدالله وعمران ابن عبدالله وعيسى بن علي وعبد الرحمن (ابو عبد الرحمن . ظ) النسائي ، قالوا : حدثنا عبد الرحمن ابن صالح ، قال : حدثنا علي بن عابس عن أبي إسحق عن حنش ، قال : رأيت أبا ذر متعلقاً بباب الكعبة وهو يقول : من يعرفني فليعرفني ومن لم يعرفني فأنا أبو ذر ، قال حنش : فحدثني بعض أصحابي أنه سمعه يقول : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) : إني تارك فيكم الثقلين كتاب الله وعترتي أهليتي فأنتما لن يفترقا حتى يردها علي الحوض ، ألا وإن أهليتي فيكم مثل باب بني إسرائيل ومثل سفينة نوح . وأخبرني شيخي الإمام رحمة الله عليه - قال : أخبرنا الشيخ إبراهيم بن جعفر الشورميني - رحمه الله - قال أخبرنا أبو الحسن علي بن يونس الأنصاري ، قال : حدثنا الحسن بن عبدالله وعمران بن عبدالله وعيسى بن علي وعبد الرحمن (ابو عبد الرحمن . ظ) قالوا : حدثنا مسلم بن إبراهيم ، قال : حدثنا الحسن - يعني ابن أبي جعفر - قال : حدثنا علي بن زيد عن

= «رياض نضره» ذکر کرده ، ومصطفی بن عبدالله قسطنطينی نیز آنرا در «كشف الظنون»

مذکور ساخته . (۱۲ . ن) .

سعيد بن المسيب عن أبي ذر، قال: قال رسول الله ﷺ: إنما مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركب فيها نجي ومن تخلف عنها غرق ومن قاتلنا في آخر الزمان كمن قاتلنا مع الزمان. وأخبرني شيخني محمد بن أحمد رحمه الله، قال: حدثنا أبو سعيد الرازي الصوفي، قال: حدثنا محمد بن أيوب الرازي، قال: حدثنا مسلم بن إبراهيم، قال: حدثنا حسن بن أبي جعفر، قال: حدثنا أبو الصهباء، عن سعيد بن جبیر، عن ابن عباس، قال: قال رسول الله ﷺ: مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركب فيها نجا ومن تخلف عنها غرق. وأخبرني شيخني محمد بن أحمد - رحمه الله - قال: حدثنا علي بن إبراهيم، قال: حدثنا أحمد بن محمد بن بالويه، قال: حدثنا جعفر بن محمد، قال: أخبرنا محمد بن يحيى، قال: حدثنا مسلم بن إبراهيم، قال: حدثنا الحسن بن أبي جعفر، قال: حدثنا علي بن زيد عن سعيد بن المسيب، عن أبي ذر، قال: قال رسول الله ﷺ: وذكر الحديث بنحو الحديث الأول. وأخبرني شيخني محمد بن أحمد رحمه الله، قال: حدثنا أبو سعيد الرازي الصوفي، قال: قرئ علي أبي الحسن علي بن محمد بن مهرويه القزويني بها في الجامع وأنا أسمع، قال: حدثنا أبو أحمد داود بن سليمان الفراء (القزويني. ط) قال: حدثنا علي بن موسى الرضا، قال: حدثني أبي موسى بن جعفر عن أبيه جعفر بن محمد، عن أبيه محمد بن علي بن الحسين، عن أبيه علي بن الحسين عن أبيه الحسين بن علي، عن أبيه علي بن أبي طالب - كرم الله وجوههم - قال: قال رسول الله صلى الله عليه: مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها زج في النار. قلت: والمرضى - رضوان الله عليه - لا يشك موحد ولا ملحد أنه من أهلييت النبي ﷺ.

اما ابن ابی الفوارس الرازی، پس این حدیث شریف را در «أربعین» خود بحتم و جزم آورده، كما عرفت من عبارته الماضية في تخریج حدیث الثقلین، و ستعرف فيما بعد أيضاً إنشاء الله تعالى.

اما ابن الاثير الجزري، پس این حدیث شریف را در «نهاية اللغة» ثابت نموده، چنانچه در کتاب مذکور گفت: [«زخخ» فيه: مثل أهليتي مثل سفينة نوح

من تخلف عنها زخٌّ به في النار ، أي دفع ورمي ، يقال زخّه يزخّه زخّاً] .
 أما فخر الدين رازی ، پس حدیث سفینه را در « مفاتیح الغیب » در تفسیر آیه
 مودّت ذکر نموده ، كما ستسمع فيما بعد انشاء الله تعالى .

أما محمد بن طاحه شافعی پس حدیث سفینه را در ضمن أشعار مدح أهل بیت
 عليهم السلام ثابت نموده ، چنانچه در « مطالب السؤل في مناقب آل الرسول » گفته :

[يارب بالخمس أهـل العبا	ذوي الهدى والعمل الصالح
ومن هم سفن نجاة ومن	وليتهم ذو متجر را بسح
ومن لهم مقعد صدق اذا	قام الوری فی الموقف الفاضح
لاتخزني واغفر ذنوبي عسى	أسلم من حرّ لظى اللافح
فانني أرجو بحبي لهم	تجاوزاً عن ذنبي الفادح
فهم لمن والاهم جنة	تنجيه من طائره البارح
وقد توسلت بهم راجياً	نجح سؤال المذنب الطالح
لعلّه يحظى بتوفيقه	فيهتدي بالمنهج الواضح]

اما سبط ابن الجوزی ، پس حدیث سفینه را در « تذکرۂ خواص الأئمّه » آورده ،
 چنانچه گفته [و ذکر أبو الفرج الإصبهانی في كتاب « مرج البحرين » باسناده إلى
 أبي ذرّ ، قال : قال رسول الله ﷺ : مثل أهليتي مثل سفينة نوح (عليه السلام) ، من ركب فيها
 نجي ومن تخلف عنها غرق] .

اما حافظ کنجی شافعی ، پس حدیث سفینه را بسند متصل از جناب أبي ذرّ
 غفاري و نیز بسند دیگر از أبو سعید خدری روایت کرده ، چنانچه در « كفاية الطالب »
 گفته : [أخبرنا نقيب النقباء أبو الحسن علي بن محمد بن إبراهيم الحسيني وغيره
 بدمشق ، وأخبرنا الحافظ يوسف بن خليل ، الدمشقي بحلب ، قالوا : أخبرنا أبو الفرج
 يحيى بن محمود الثقفي أخبرنا أبو عدنان وفاطمة بنت عبدالله ، قالوا أخبرنا أبو بكر
 ابن زبده ، أخبرنا الحافظ أبو القاسم سليمان بن أحمد بن أيوب الطبري (الطبراني، ظ)
 حدثنا الحسن بن أحمد بن منصور سجاده ، حدثنا عبدالله بن عبد القدوس عن الأعمش

عن أبي اسحق عن حنش بن المعتمر أنه سمع أبا ذر الغفاري يقول : سمعت رسول الله صلعم يقول : مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنه هلك و مثل باب حطة في بني اسرائيل . أخرجه إمام الحديث في معجم شيوخه كما أخرجه سواء ، ورواه عن أبي سعيد بسند آخر كما أخبرنا الحافظ أبو الحجاج يوسف بن خليل الدمشقي بحلب ، قال أخبرنا الأمين أبو علي داود بن سليمان بن أحمد ومولانا وزير وزراء الشرق والغرب محيي الشريعة نظام الملك أبي علي الحسن بن إسحق ، قال أخبرنا فاطمة الجوزدانية وخجسته المالكية ، قالت أخبرنا أبو بكر بن زبدة أخبرنا الحافظ أبو القاسم سليمان بن أحمد الطبراني حدثنا محمد بن عبد العزيز بن محمد بن ربيعة (حدثنا أبي . صح . ظ) حدثنا عبد الرحمن بن أبي حماد المقرئ عن أبي سلمة الصائغ عن عطية عن أبي سعيد الخدري ، قال : سمعت رسول الله صلعم يقول : إنما مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها غرق و إنما مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة في بني اسرائيل من دخله غفر له . قلت : هوفى هذه الترجمة في كتابه ، وأما الكلام على لفظه فظاهر عند أهل النقل .

اما محب طبري ، پس حدیث سفینه را بروایت ابن عباس در روایت جناب امیر المؤمنین (علیه السلام) آورده ، چنانچه در ذخائر العقبی فی مناقب ذوی القربی ، گفته : [ذکرانهم کسفینه نوح (علیه السلام) من ركبها نجا . عن ابن عباس (رض) قال : قال رسول الله (ص) : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح من ركبها نجي و من تخلف عنها غرق . أخرجه الملاء في سيرته . وعن علي (رض) قال : قال رسول الله (ص) : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تعلق بها فاز ومن تخلف عنها زج في النار . أخرجه ابن السري] .

اما ابن منظور افریقی ، پس این حدیث شریف را در « لسان العرب » آورده چنانچه در لغت « زخخ » گفته : [وفي الحديث / مثل أهليتي مثل سفينة نوح من تخلف عنها زج به في النار . أي دفع ورمي ، يقال زخه يزخه زخا] .

اما صدر الدين حموي ، پس این حدیث شریف را بروایت أبو سعید خدری

إخراج نموده ، چنانچه در کتاب « فرائد السمطين » على ما نقل عنه آورده : [أخبرني الشيخ الصالح كمال الدين أبو عبد الله محمد بن محمد بن علي الجويني ، فيما كتب إليّ و أجاز لي في روايته في ذى الحجة سنة أربع وستين وستمائهما ، قال : أنبأنا الإمام جمال الدين أبو الفضل جمال ابن معين الطبري ، قال : أنبأنا زاهر بن طاهر بن محمد المسلمي ، أنبأنا أبو الفتح محمد بن علي بن عبد الله المذكور بهرات ، قال : أنبأنا إسماعيل بن زاهر البوقاني في كتابه ، قال : أنبأنا أبو الحسن أحمد بن إبراهيم الإصفهاني ، قال : أنبأنا سليمان بن أحمد الطبراني ، قال : أنبأنا محمد بن عبد العزيز الكلابي قال : أنبأنا عبد الرحمن بن حماد المقرئ عن أبي سلمة الصائغ عن عطية العوفي عن أبي سعيد الخدري قال : سمعت رسول الله (ص) يقول : انما مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح ، من ركبها نجي ومن تخلف غرق وانما مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة في بني إسرائيل من دخله غفرله] .

و نیز حموی این حدیث شریف را بروایت حضرت ابی ذرّ إخراج نموده ، كما عرفت فيما سبق . و از تصریح سلیمان بن إبراهيم بلخی در « ینایع المودة » واضح و لائحت که حموی این حدیث شریف را بروایت ابن عباس نیز إخراج نموده ، كما ستعرف فيما بعد انشاء الله تعالی .

اما شهاب الدین محمود حلبی پس این حدیث را در ضمن نسخه تقلیدی که از جانب سلطان محمد بن قلاوون بنام پسر او أحمد نوشته ثابت نموده ، چنانچه در نسخه تقلید مذکور بعد ذکر جناب رسالت مآب ﷺ مسطور است [صلى الله عليه و على آله سفين النجاة المؤمنين من المخاوف المنقذين من المهالك] .

و این تقلید را بالتمام قلقشندی در کتاب « صبح الأعشى » وارد نموده .

اما نظام الدین الأعرج النيسابوري ، پس این حدیث شریف را در تفسیر « غرائب القرآن » آورده ، چنانچه در تفسیر آیه مودّت گفته : [قال بعض المذكرين إنّ النبي صلى الله عليه و آله وسلم قال : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح من ركب فيها نجي ومن تخلف عنها غرق ، إلخ] .

أما خطيب تبریزی پس این حدیث شریف را در «مشکوة المصابیح» در باب مناقب أهل بیت النبى ﷺ آورده ، چنانچه در ماسبق دانستی و آينده نیز إنشاء الله تعالى خواهی دانست .

أما حسن بن محمد الطيبي پس حدیث سفینه را در «کاشف» شرح مشکوة» ثابت نموده ، چنانچه گفته ، [قوله : وهو آخذ بباب الكعبة . أراد الراوي بهذا مزيد توکید لإثبات هذا ، وكذا أبوذر اهتم بشأن روايته فأورده في هذا المقام على رؤوس الأناس ليتمسكوا به . وفي رواية له بقوله : من عرفني فأنا من قد عرفني ، ومن أنكرني فأنا أبوذر ، سمعتُ النَّبِيَّ : ألا إنَّ مثل أهل بيتي ، الحديث . أراد بقوله فأنا أبوذر المشهود بصدق اللهجة وثقة الرواية وأنَّ هذا حديثٌ صحيحٌ لا مجال للرد فيه . وهذا تلميح إلى ما روينا عن عبد الله بن عمرو بن العاص يقول : سمعتُ رسول الله ﷺ يقول : ما أظلت الخضراء ولا أقلت الغبراء أصدق من أبي ذر . وفي رواية أبي ذر : من ذى لهجة أصدق ولا أوفى من أبي ذر ، شبه عيسى بن مريم . فقال عمر بن الخطاب كالحاسد : يا رسول الله ! أفتعرف ذلك ؟ قال : ذلك فاعرفوه ! أخرجه الترمذي وحسنه الصغاني في «كشف الحجاب» شبه الدنيا بما فيها من الكفر والضلالات والبدع والأهواء الزائفة ببحر لجي يغشاه موجٌ من فوقه موجٌ من فوقه سحبٌ ظلماتٌ بعضها فوق بعض ، وقد أحاط بأكنافه وأطرافه الأرض كلها وليس فيه خلاصٌ ومناصٌ إلا تلك السفينة وهى محبة أهل بيت رسول الله ﷺ] .

أما جمال الدين زرندي ، پس این حدیث شریف را بروایت أبی الطفیل از حضرت أبی ذر رضوان الله عليه آورده ، چنانچه در «نظم درر السمطين» زیر عنوان «ذكر وصاة رسول الله ﷺ بأهليته وفضل مودتهم وأنَّ محبتهم من الايمان بالله تعالى ورسوله ﷺ» گفته : [وعن أبی الطفيل أنه رأى أباذر قائماً وهو ينادي : من عرفني فقد عرفني ومن لم يعرفني فأنا جندب ، ألا وأنا أبوذر ! سمعتُ رسول الله ﷺ (يقول . صح . ظ) مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركب فيها نجا ومن تخلف عنها غرق وإنَّ مثل أهليتي فيكم كمثل باب حطة] .

ونيز زرندي در «نظم درر السّمطين» كفته : [القسم الثّاني من السّمط الأوّل
في مناقب أمير المؤمنين و إمام المتّقين عين مناهج الحقّ و اليقين ورأس الاولياء
والصّديقين زوج فاطمة البتول قرّة عين الرّسول ابن عمّه و باب مدينة علمه موازره وأخيه
وقرّة عين صنو أبيه المرتضى المجتبى الذي في الدّنيا والاخرة إمام سيّد و في ذات الله
سبحانه وتعالى وإقامة دينه قويّ أيّد ذى القلب العقول والأذن الواعية و الهمة التي
هي بالعهود والزّمام وافية يعسوب الدّين وأخي رسول ربّ العالمين .

محّمّد العالسي سرادق مجده	على ققّة العرش المجيد تعالينا
على علا فوق السموات قدره	ومن فضله نال المعالي الأمانيا
فأسّس بنيان الولاية متقنا	وحاز ذوا التحقيق منه الامانيا

الليث القاهر والعقاب الكاسي والسيف البتور والبطل المنصور والضيغم الهصور
السّيّد الوقور والبحر المسجور والعلم المنشور والعباب الزاخر الخضم والطود الشاهق الأشم
وساقي المؤمنين من الحوض بالأوفى والائتم أسد الله الكرار أبي الائقة الاطهار المشرف بمزية
«من كنت مولاه فعليّ مولاه» المؤيّد بدعوة «اللهم وال من والاه وعاد من عاداه» كاسر الانصاب
وهازم الاحزاب المتصدّق بخاتمته في المحراب فارس ميدان الطعان والقرباب هزبر
كلّ عرين وضرغام كلّ غاب الذي كلّ لسان كلّ معتاب ومغتاب وبيان كلّ ذام و
مرتاب من قدح في قدح معاليه لنقاء جنابه عن كلّ ذمّ وعاب المخصوص من الحضرة
النّبوية بكرامة الأخوة والانتخاب المنصوص عليه بأنّه لدار الحكمة ومدينة العلم
باب ، وبفضله واصطفائه نزل الوحي ونطق الكتاب ، المكنى بأبي الرّيحان نيتين و
أبي الحسن وأبي التراب .

هو النّبأ العظيم وفلك نوح و باب الله وانقطع الخطاب

ونيز زرندي در كتاب «الاعلام» كفته : [باب في خلافة أمير المؤمنين أبي-

الحسن على بن أبيطالب بن عبدالمطلب الهاشمي رضي الله عنه ، يجتمع مع رسول الله
صلّى الله عليه وسلّم في عبدالمطلب فهو ابن عمه و باب مدينة علمه وموازره ومواخيه و
قرّة عين صنو أبيه و زوج فاطمة البتول وقرّة عين الرّسول ، أوّل هذه الأئمة إسلاماً و

أوفاهاً عهداً وذماماً يعسوب الدين مبين مناهج الحق واليقين ورأس الأولياء والصدّيقين وإمام البررة المتّقين البحر المسجور والعلم المنشور والليث الهصور و السيف البتور ذو الكرامات الظاهرة والبراهين القاطعة والحجج البالغة أسد الله الكرّار أبو الائقة الاطهار المخصوص من الحضرة النبوية بكرامة الاخوة والاّنتخاب والمنصوص عليه بأنّه لدار الحكمة ومدينة العلم باب المكنى بأبي الرّيحانتين و أبي الحسن وأبي التراب .

هو النّبأ العظيم و فلك نوح و باب الله و انقطع الخطاب [ازین دو عبارت واضح و لائحست که حافظ زرندی در مدح جناب امیر المؤمنین علیه السلام شعر مشهور:

هو النّبأ العظيم و فلك نوح و باب الله و انقطع الخطاب
آورده و پر ظاهرست که این شعر بلا ارتیاب مثبت حدیث سفینه میباشد و انشاء الله عنقریب خواهی دانست که قائل این شعر عمرو بن العاص است ، فکن من المنتظرین .
اما علی همدانی ، پس این حدیث شریف را بروایت جناب امیر المؤمنین علیه السلام آورده ، چنانچه در کتاب « مودة القربی » در مودت ثانیه گفته : [وعن علي عليه السلام ، قال : قال رسول الله ﷺ : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح من تعلق (بها . صح . ظ) نجا ومن تخلف عنها زخ في النار] .

و نیز علی همدانی این حدیث شریف را بروایت جناب ابوذر رضوان الله علیه آورده ، چنانچه در کتاب « مودة القربی » در مودت ثانیه عشر گفته : [عن أبي ذر رضي الله عنه : سمعت رسول الله ﷺ : مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن رغب عنها غرق] .

اما نور الدین هیتمی ، پس این حدیث شریف را در کتاب « مجمع الزوائد » علی ما نقل عنه بروایت ابن الزبیر و حضرت اُبی ذر رضوان الله علیه آورده و آنرا از علمای کبار خود مثل بزار و طبرانی و ابویعلی و أحمد بن حنبل نقل کرده .

اما سید شریف جرجانی ، پس این حدیث شریف را در حاشیه خود بر « مشکوة »

ثابت نموده ، چنانچه در حاشیه مذکوره بشرح قول حضرت اُبی ذر (رض) : سمعتُ النبی ﷺ يقول : ألا إن مثل أهل بيتي فيكم مثل سفينة نوح ، إلخ ؛ گفته : [قوله سمعتُ النبی ﷺ إلخ ، وفي رواية قال من عرفني فأنا من عرفني و من أنكرني فأنا أبو ذر ، سمعتُ النبی ﷺ إلخ . كان مشهوراً بصدق اللهجة ، قال ﷺ : ما أظلت الخضراء ولا أفلت الغبراء أصدق من أبي ذر] .

اما ابو العباس قلقشندی پس این حدیث شریف را در کتاب «صبح الأعشى» در دو مقام ذکر نموده کما لا یخفی علی من راجعه .

اما خواجه پارسا البخاری ، پس حدیث سفینه را در «فصل الخطاب» ثابت نموده ، چنانچه نقلاً عن «تفسیر الرازی» گفته : [و سمعتُ بعض المذکرین يقول ان الرسول ﷺ قال : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح عليه الصلوة والسلام من ركب فيها نجا] إلخ .

اما ابن حجة حموی ، پس این حدیث شریف را در عهدیکه از جانب مستعین بالله العباسی بنام مظفر شاه نوشته ذکر نموده . چنانچه گفته : [نحمدہ حمد من علم ان آل هذا البيت الشريف كسفينة نوح وتعلق بهم فنجا] .

و این عهد را شیخ ابو العباس أحمد قلقشندی در کتاب «صبح الأعشى» بالتّمام نقل کرده ، کما لا یخفی علی من راجع .

اما ملك العلماء دولت آبادی ، پس این حدیث شریف را بکمال اهتمام ثابت نموده . چنانچه در «هدایة السعدا» در جلوه ثالثه از هدایة ثانیة گفته : [اکر ایمان بخدا داری شرط ایمان بجا آر ، در طوفان غوغاء آخر الزّمان «ظهر الفساد فی البرّ والبحر» فساد القلوب علی قدر فساد الزّمان ؛ غرق غمره نکردی . فی «شرف النبوة» و «المشكاة» مزی روى أحمد عن أبي ذرّ أنّه قال آخذاً بثياب الكعبة : سمعتُ النبی ﷺ يقول : ألا ! مثل أولادي (أهليتي . ظ) فيكم كمثل سفينة نوح فمن (من . ظ) ركبها نجا ومن زاغ عنها هلك لأنّ من كان في البحر فالتفينة شرط النّجاة . وفي التّشريح ونوح عليه السلام لن يخرق سفينة ولا يعيبها واحد من الملاحين والسّفينة إن صلح حالها

صلح حال نوح و إن غرقت دلت علی عدم النجاة ، وقد أمر بر کوب السفينة لنجاتها وأهله (أهلها.ظ) ، والمراد من هذا الحديث نجاة المتبين (المتشبهين.ظ) بأهله وعترته ليفوزوا برضوانه وجنته. وفي التشریح عند ذکر هذا الحديث والمأمور بمتابعتة لا يصير تبعاً حتى يتبعه والمندوب إلى إمامته لا يصير مأموماً حتى يوافقه ، فعلم كل عالم وفعل كل مؤمن دللاً علی مخالفة النبي صلعم فهو زندقه و شیطنة . حاصل ، مصطفى فرمود (صلعم) : حب فرزندان من درایمان شما شرط همچو کشتی نوح است ، هر که در طوفان زمانه آخر که / أصبح الرجل مؤمناً وأمسى كافراً ، و بدار انجام و شور عام خواهد که ایمان سلامت برد او با ایشان با حرمت و رعایت باشد و هر که آواره و خراب و در پریشانی و بدبختی گرفتار شده هر آینه رعایت و محبت رسول بگذارد و هلاک شود ، چه گویم اگر که باشد و چه بود . و این حدیث نیز دلیل است که حب ایشان برای صحت ایمان شرط است از آنکه روز طوفان نوح کشتی گرفتن شرط و علامت ایمان بوده ، مؤمن و کافر از وی معلوم میشد ، کقوله عز وجل : فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا عَمِينَ ، یعنی روز طوفان شرط نجات از غرق کشتی بود و چون نوح بدید پسر را (وكان في معزل يابني) ار کب قعنا ولا تکن مع الکافرين ، ای پسر! بنشین بر کشتی که امروز نجات کشتی است ، با کافران (مباش . صح . ظ) ، لا عاصم اليوم من أمر الله إلا من رحم ، نیست نجات امروز مگر کسی که توفیق نشستن کشتی یافت بروی رحمت خداست . و امروز فرزندان رسول مانند کشتی نوح اند هر که گرفت ایمان بسلامت برد ، و هر که گذشت هلاک و خراب گشت [.

و نیز دولت آبادی در « هداية السعداء » در جلوه اولی از هدایت رابعه گفته : [وفي « شرف النبوة » و المشكوة / روی أحمد عن أبي ذر أنه قال أخذاً بباب الكعبة : سمعت النبي يقول : مثل أولادي (أهليتي . ظ) فيكم كمثل سفينة نوح فمن (من . ظ) ركبها نجا ومن زاغ عنها هلك . ترجمه : مصطفى عليه السلام فرمود : و در آنحال در کعبه گرفته بود ^(۱) گفت مانند اولاد من در شما همچو کشتی نوح است ،

(۱) گرفتن در کعبه در حال ذکر این حدیث از حضرت ابوذر - رضوان الله علیه -

پس هر که چنك در زد در آن نجات یافت و هر که گذاشت در ضلالت هلاك شد، و این فرمان در وقت صحابه شده بود از آنکه مصطفی میدانست که در آخر الزمان طول مدت شود از غیبت مصطفی صلی الله علیه و آله، ظهر الفساد فی البرّ والبحر، فساد القلوب علی قدر فساد الزمان، خیر القرون قرنی ثم من یلیه ثم من یلیه ثم یفشو الکذب، آنروز دریای فساد زمانه در موج آید، و من کان فی البحر لا ینجو إلا بالسفينة. و بیان این حدیث در جلوه اولی (ثالثه. ظ) از هدایت ثانیه گفته شد.

و نیز دولت آبادی در «هدایة السعدا» در هدایت نهمین گفته: [الجلوة السادسة (الثالثة. ظ) والعشرون فی عزّتهم بخطاب سفينة نوح] یعنی یکی از عزّت سادات آنست که مصطفی فرمود: أولاد من در شما مانند کشتی نوح است هر که گرفت رست، «بیت»: چه غم دیوار اُمت را که باشد چون تو پشتیبان

چه باک از موج بحر آنرا که باشد نوح کشتیبان
و هر که گذاشت هلاك شد. «مصرع»:

هر که بی کشتی در آید غرق در دریا شود

و این تمام حدیث بنقل «شرف النبوة» در جلوه ثالثه از هدایة ثانیه و نیز در جلوه اولی از هدایة رابعه گفتیم.

و نیز دولت آبادی در «هدایة السعدا» در جلوه سادسده هدایة رابعه عشر گفته: [وفي «شرف النبوة» و المشكاة / مثل أولادي (أهلبیتی. ظ) فیکم کمثل سفينة نوح فمن (من. ظ) رکبها نجا ومن ترکها هلك].

أما ابن الصباغ مالکی، پس این حدیث شریف را بروایت حضرت أبی ذرّ رضوان الله علیه آورده، چنانچه در فصول مهمه، در ذکر فضائل أهل بیت علیهم السلام گفته: [تنبيه علی ذکر شیء مقاجاء فی فضلهم و فضل محبّیهم. عن رافع مولى أبی ذرّ قال: صعد أبوذر علی عتبة باب الکعبة وأخذ بحلقة الباب وأسند ظهره إلیه وقال: أيّها الناس! من عرفني فقد عرفني و من أنکرني فأنا أبوذر سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله يقول: مثل أهلبیتی مثل سفينة نوح، من رکبها نجا، و من تخلف عنها زجّ فی النار،

وسمعت رسول الله ﷺ يقول : اجعلوا أهليتي منكم مكان الرأس من الجسد و مكان العينين من الرأس ، فإن الجسد لا يهتدي إلا بالرأس ولا يهتدي الرأس إلا بالعينين] .

أما ميبذی ، پس این حدیث شریف را در فواتح « شرح دیوان منسوب بجناب امیرالمؤمنین علیؑ » بروایت ابی ذر رضوان الله علیه آورده ، چنانچه در کتاب مذکور بعد ذکر حدیث ثقلین گفته : [وأحمد از أبوذر غفاري رضی الله عنه روایت کند که نبی ﷺ فرموده : ألا إن مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا و من تخلف عنها هلك] .

أما اختيار الدين بن غياث الدين الهروي ، پس این حدیث شریف را در کتاب « أساس الاقتباس » آورده چنانچه در کلمه رابعه افتتاح بعد ذکر آیات گفته : [« الاحادیث » : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح من ركب فيها نجا و من تخلف عنها فرق] .

أما صفوري ، پس حدیث سفینه را در « نزهة المجالس » آورده چنانچه در باب مناقب جناب سیده علیها السلام گفته : [وعن النبي ﷺ قال : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها سلم و من تخلف عنها زج في النار] .

أما محمود بن احمد كيلاني ، پس حدیث سفینه را در « مناظر الانشا » آورده چنانچه در کتاب مذکور در أمثله بودن مشبه و مشبه به حسی و وجه شبه عقلی گفته : [مثال دیگر : چنانکه رسالت پناه علیه من الصلوة افضلها و من التحیات اكملها فرموده است : (مثل ظ) أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها فيها نجا و من تخلف عنها غرق . تشبیه کرده است اهلبیت را بسفینه نوح ﷺ و هر دو حسی اند و وجه شبه مابینهما سبب حصول نجات است که عقلی است] انتهى .

أما سخاوی پس در جمع طرق این حدیث شریف سعی مشکور و جهد موفور بعمل آورده و بنقل ألفاظ و سیاقات و إثبات أسمای مخرجین و روات آن مسلك أخبار کبار خود سپرده ، چنانچه در کتاب « استجلاب ارتقاب الغرف بحب أقرباء الرسول وذوی الشرف » در باب سادس کتاب مذکور که آنرا معنون باین عنوان نموده « باب الأمان ببقائهم والنجاة في اقتنائهم » میگوید : [وعن أبي إسحق السبيعي عن حنث بن

المعتمر الصنعانی عن أبي ذر رضي الله عنه ، سمعت رسول الله ﷺ يقول : أهليتي فيكم مثل سفينة نوح في قومه من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق ، ومثل حطة لبني اسرائيل . أخرجه الحاكم من وجهين عن أبي اسحق ، هذا لفظ أحدهما ولفظ الآخر : ألا إن مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح . وذكره دون قوله « ومثل حطة » إلى آخره ، وكذا هو عند أبي يعلى في مسنده . وأخرجه الطبراني في معجمه الأوسط والصغير من طريق الأعمش عن أبي اسحق وقال : إن عبد الله بن عبد القدوس تفرد به عن الأعمش ، ورواه في الأوسط أيضاً من طريق الحسن بن عمر والفقيمي عن أبي اسحق ومن طريق سماك بن حرب عن حنش . وأخرجه أبو يعلى أيضاً من حديث أبي الطفيل عن أبي ذر رضي الله عنه بلفظ أن مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركب فيها نجا ومن تخلف عنها غرق وإن مثل أهل بيتي مثل باب حطة . وأخرجه البزار من طريق سعيد بن المسيب عن أبي ذر نحوه ، وعن أبي الصهباء عن سعيد بن حبيب عن ابن عباس رضي الله عنهما ، قال قال رسول الله ﷺ : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق . أخرجه الطبراني وأبو نعيم في « الحلية » والبزار وغيرهم ، وعن عبد الله بن الزبير رضي الله عنهما أن النبي ﷺ قال : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها سلم ومن تركها غرق ؛ رواه البزار . وعن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه : سمعت النبي ﷺ صلى الله عليه وسلم يقول : إنما مثل أهليتي فيكم كمثال سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها غرق وإنما مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة في بني اسرائيل من دخله غفر له . رواه الطبراني في الصغير والأوسط ، وبعض هذه الطرق يقوى بعضها .

اما كاشفي ، پس این حدیث شریف را در « رساله علیه فی الاحادیث النبویه » ثابت کرده ، چنانچه گفته : [اما روز عاشورا بود که کشتی نوح بکوه جودی قرار گرفت و هم درین روز بود که کشتی / « مثل اهل بيتي كمثال سفينة نوح من ركب فيها نجا » بطوفان بلا در بشت کربلا غرقه شد و تا روز قیامت درد مصیبت عترت بر جان پژمرده این امت مانده است] .

و نیز کاشفی این حدیث شریف را در نظم هم ثابت نموده چنانچه در رساله علیه

زیر عنوان فضیلت اهل بیت کرام گفته :

هم الکلمات الطیبات الّتی بها
هم البرکات النّازلات علی الوری
هم الباقیات الصّالحات بذکرها
هم الحرم المأمون من أجل أهله
هم الوجه وجه الله والجنب جنبه
یتاب علی الخاطی فیحبی ویزلف
تعمّ جمیع المسلمین و تکف
لذا کرها خیر الثّواب یضعف
و أعداؤه من حوله یتخطف
وهم فلك نوح خاب عنه المخلف

و نیز کاشفی در آخر « رساله علیه » گفته : [ای عزیز! این راه را بی حمایت رهبری نتوان رفت ، که در هر قدمی خطریست ، و هر که در ظلّ دولت صاحب دلی باشد همان مثال متابعان نوح (ع) آید .

بهر آن فرمود پیغمبر که من
ما و اهل بیت^(۱) چون کشتی نوح
اما جلال الدین سیوطی پس حدیث سفینه را بوجوه سدید در کتب عدیده
خود آورده چنانچه در تفسیر « درمنثور » گفته : [و اخرج الحاكم عن أبي ذر - رحمه الله -
قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول : مثل اهل بيته مثل سفينة نوح من ركبها نجي
ومن تخلف عنها غرق] .

و نیز سیوطی در « جامع صغیر » گفته : [إن مثل اهل بيته فيكم مثل سفينة
نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك . (ك) عن أبي ذر] .

و نیز سیوطی در « جامع صغیر » گفته : [مثل أهل بيته مثل سفينة نوح من
ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق . البزار عن ابن عباس وعن ابن الزبير . (ك)

(۱) این اشعار از « مثنوی » جلال الدین بلخی است ، و این کلمه در عموم نسخ
مثنوی « ما و اصحابیم » آمده و در عنوان اشعار هم « مثل اصحابی کسفینه نوح » نوشته
شده ، و معلوم نیست صاحب مثنوی بچه علت این حدیث شریف را که مختص اهل بیت
اطهار است و میان شیعه و سنی هیچ اختلافی در آن نیست تعریف نموده باین صورت آورده
است ! بعضی از روی ارادت ببلخی آنرا تغییر داده « ما اولادیم » یا « ما و اهل بیت »
نوشته اند که کاشفی هم از آنهاست . م .

عن أبي ذر [

ونیز سیوطی در «خصائص کبری» گفته [و أخرج أبو يعلى البزار والحاكم عن أبي ذر : سمعت النبي ﷺ يقول : إن مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها هلك] .

ونیز سیوطی در «إحياء الميت بفضل أهل البيت» گفته : [الحديث الرابع والعشرون (۱) . أخرج البزار عن عبد الله بن الزبير أن النبي ﷺ قال : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تركها غرق . الحديث الخامس والعشرون . أخرج البزار عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله ﷺ : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق . الحديث السادس والعشرون . أخرج الطبراني عن أبي ذر : سمعت رسول الله ﷺ يقول : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك و مثل باب حطة في بني إسرائيل . الحديث السابع والعشرون . أخرج الطبراني في الأوسط ، عن أبي سعيد الخدري : سمعت رسول الله ﷺ يقول : إنما مثل أهل بيتي كمثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق و إنما مثل أهليتي فيكم كمثل حطة في بني إسرائيل ، من دخل غفر له] .

ونیز سیوطی در «نهاية الإفضال في تشریف الآل» گفته : [عن أبي ذر - رضي الله عنه - أن رسول الله ﷺ قال : إن مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك . أخرجه الحاكم وهو صحيح] .

ونیز سیوطی در «اساس» گفته : [عن عبد الله بن الزبير أن النبي ﷺ قال : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تركها غرق . رواه البزار في مسنده ، وأخرج ابن مردويه مثله من حديث علي وابن عباس عن أبي ذر : سمعت النبي ﷺ]

(۱) این عبارت از نسخه کبری از «احیاء الميت» نقل شده که در آن شصت حدیث مرقومست و در نسخه صغری از «احیاء الميت» که در آن چهل حدیث مسطورست نیز حدیث سفینه در حدیث بستم وبستم ویکم وبستم دوم منقولست ، فتنبه . (۱۴ . ن) .

يقول : ألا إن مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا و من تخلف عنها غرق ومن قاتلنا في آخر الزمان كان كمن قاتل مع الدجال . رواه البزار وأبو يعلى في مسنديهما والطبراني في « الأوسط » والحاكم وصححه [.

اما سمهودي ، پس اين حديث شريف را بكمال اهتمام إثبات نموده، چنانچه در « جواهر العقدين » گفته : [الذّكر الخامس : ذكر أنّهم أمان الأمة و أنّهم كسفينة نوح عليه السلام من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق] .

و نیز در « جواهر العقدين » گفته : [وعن أبي اسحق السبيعي ، عن حنّس بن المعتمر الصنعاني ، عن أبي ذرّ - رضي الله عنه - سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله يقول : مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق ومثل حطة لبي اسرائيل . أخرجه الحاكم من وجهين عن أبي اسحق . هذا لفظ أحدهما ولفظ الآخر : ان مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح . وذكره دون قوله « ومثل حطة » الى آخره . وكذا هو عند أبي يعلى في مسنده . وأخرجه الطبراني في الصغير و الاوسط من طريق الاعمش عن أبي اسحق وقال : انّ عبد الله بن عبد القدوس تفرّد به عن الاعمش . و رواه في الاوسط أيضاً من طريق الحسن بن عمرو الفقيمي ، و أبو نعيم عن أبي اسحق و من طريق سماك بن حرب عن حنّس . وأخرجه أبو يعلى أيضاً من حديث أبي الطفيل عن أبي ذرّ - رضي الله عنه - بلفظ انّ أهليتي فيكم مثل باب حطة . وأخرجه البزار من طريق سعيد بن المسيب عن أبي ذرّ نحوه . وكذا أخرجه الفقيه أبو الحسن بن المغازلي وزادوا : من قاتلنا آخر الزمان فكأنما قاتل مع الدجال . وعن أبي الصهباء عن سعيد ابن جبير عن ابن عباس رضي الله عنهما ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وآله : مثل أهليتي مثل سفينة نوح ، من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق . أخرجه الطبراني و أبو نعيم في « الحلية » والبزار وغيرهم .

/ وأخرجه الفقيه أبو الحسن بن المغازلي في « المناقب » من طريق بشر بن الفضل (المفضل . ظ) قال : سمعت الرّشيد يقول : سمعت المهديّ يقول : سمعت المنصور يقول : حدّثني أبي عن أبيه - رضي الله عنه - قال : قال رسول الله صلى الله عليه وآله : مثل أهليتي

مثل سفينة نوح من ركبها نجا . وعن عبدالله بن الزبير - رضي الله عنهما - أنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تركها غرق . رواه البزار . و عن أبي سعيد الخدري - رضي الله عنه - سمعت النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول : إنما مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها غرق وإنما مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة في بني إسرائيل من دخله غفر له . رواه الطبراني في الصغير والأوسط .

اما ابن حجر هيثمي مكي ، پس این حدیث شریف را در « صواعق محرقه » در باب حادی عشر فی فضائل اهل بیت النَّبِيِّ ﷺ بالتکرار ثابت نموده ، چنانچه در فصل اول باب مذکور که در آن آیات وارده در شأن اهل بیت علیهم السلام ذکر کرده در تحت آیه سابعه گفته : [وجاء من طرق عديدة يقوي بعضها بعضاً : إنما مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجا . وفي رواية مسلم : ومن تخلف عنها غرق . وفي رواية : هلك ، وإنما مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة في بني إسرائيل من دخله غفر له . وفي رواية : غفر له الذنوب] .

و نیز ابن حجر در صواعق در فصل ثانی در باب حادی عشر که در آن احادیث وارده در شأن اهل بیت علیهم السلام ذکر کرده ؛ گفته : [الحديث الثاني . أخرج الحاكم عن أبي ذرٍّ أنَّ رسول الله ﷺ قال : إنَّ مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك . وفي رواية للبزار : عن ابن عباس وعن ابن الزبير وللحاكم عن أبي ذرٍّ أيضاً : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق] . و نیز ابن حجر در « منیع مکیه » بشرح قصیده همزیه ، این حدیث را ثابت نموده و بصحّت آن معترف گردیده ، چنانچه در شرح شعر

آل بیت النَّبِيِّ طِبْتُمْ وَطَابَ الْ ——— مدح لی فیکم و طاب الرِّثَاءُ

گفته : [وصحّ حديث إنَّ مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك] .

أما علی متقی پس در « کنز العمال » این حدیث شریف را بطرق عدیده و سیاقات

سدیده آورده ، چنانچه در کتاب مذکور در کتاب الفضائل در فصل اول باب خامس گفته : [إِنَّ مَثْلَ أَهْلِيَّتِي فِيكُمْ مَثْلَ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ] (ك) (۱) عن أبي ذر .

و نیز در « كنز العمال » گفته : [مَثْلَ أَهْلِيَّتِي مَثْلَ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ .] البرّار عن ابن عباس وعن ابن الزبير (ك) (۱) عن أبي ذر .

و نیز در « كنز العمال » گفته : [إِنَّمَا مَثْلُ أَهْلِيَّتِي فِيكُمْ كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ .] وابن جریر عن أبي ذر : مَثْلُ أَهْلِيَّتِي فِيكُمْ كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَ فِيهَا نَجَى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ وَمَثْلُ بَابِ حَطَّةٍ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ (ط) (۲) عن أبي ذر .

اما محمد طاهر فتنی ، پس در « مجمع البحار » این حدیث شریف را آورده ، چنانچه در کتاب مذکور در لغت « زخخ » گفته : [(به) (۳) : مَثْلُ أَهْلِيَّتِي مَثْلَ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا زَخَّ بِهِ فِي النَّارِ .] أي وقع ورمي . من زخّه يزخّه .

اما شیخ بن عبد الله بن شیخ بن عبد الله العبدوس الیمنی ، پس حدیث سفینه را در « عقد نبوی و سر مصطفوی » آورده و تصریح بصحّت آن کرده ، چنانچه گفته : [وصحّ حدیث إِنَّ مَثْلَ أَهْلِ بَيْتِي مَثْلُ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ] .

و نیز در « عقد نبوی » گفته : [ووجه تشبیههم بالسفينة أنّ من أحبهم وعظمهم شكراً لنعمة مشرفهم ﷺ وأخذاً بهدي علمائهم نجا من ظلمات المخالفات ، ومن تخلف عن ذلك غرق في بحر ظلمات كفر النعم وهلك في مفاوز الطغيان] .

اما کمال الدین جهرمی ، پس این حدیث شریف را در « براهین قاطعه » مکرّر ثابت نموده ، چنانچه در کتاب مذکور در تفسیر آیه هفتم از آیات فضائل اهل بیت علیهم السلام گفته : [واز طرق متعدّده که بعضی از آن مقوی بعضی است وارد شده که مثل اهل بیت من در میان شما مثل کشتی نوح است ، هر کس که بر آن سوار شد نجات یافت . و در

(۱) ای أخرجه الحاكم . (۱۲) .

(۲) ای أخرجه الطبرانی . (۱۲) . (۳) ای فی « النّهاية » . (۱۲) .

روایت مسلم آنست که **«ومن تخلف عنها غرق، وهر کس که از آن تخلف کرد غرق شد.»** و در روایت دیگر: هر کس که تخلف کرد هلاک شد و جز این نیست که مثل اهل بیت من در میان شما مثل باب حطه است در میان بنی اسرائیل که هر کس در آن باب درآمد آمرزیده شد. و در یک روایت آنکه گناهان وی آمرزیده شد.

و نیز در آن گفته: [وَأَمَّا وَجْهٌ تَشْبِيهِ أَهْلِ بَيْتِ نُوحٍ أَنْتَ كَمَا هَرَكَسَ أَهْلِيَّةَ بَيْتِ نُوْحٍ دَارِدَ وَتَعْظِيمِ أَهْلِيَّةَ بَيْتِ نُوْحٍ دَارِدَ نَمَائِدَ شَكْرِ نَعْمَتِ خُودَا وَرَسُولِ خُودَا بِجَا آوَرْدَه بِأَشَدِّ وَازْظَلَمْتَ مَخَالَفَانِ نَجَاتِ خَوَاصِدِ يَافَتِ وَهَرَكَسَ كَمَا أَزَيْنَ مَعْنَى تَخَلَّفَ كُنْدَ دَرْبَحَرِ كُفْرَانِ نَعْمَتِ غُرُقِ خَوَاصِدِ وَدَرْبِيَابَانِ طُغْيَانِ هَلَاكِ خَوَاصِدِ كُشْتِ].

و نیز در «براهین قاطعه» در ذکر اخبار وارده در شان اهل بیت **«عَلَيْهِمُ السَّلَامُ»** گفته: [حدیث دوم. مروی است بروایت حاکم از ابوذر رضی الله عنه که رسول الله **«صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»** فرمود که مثل اهل بیتی فیکم کمثل سفینة نوح من رکبها نجا ومن تخلف عنها هلك. مثل و شان اهل بیت من در میان شما مثل کشتی نوح است که هر کس که بر آن کشتی سوار شد نجات یافت و هر کس که تخلف ورزید و تفاعد جست از آن هلاک شد. و در روایت بزار از ابن عباس و ابن زبیر رضی الله عنهم - و در روایت حاکم از ابوذر نیز وارد شده باین طریق که: مثل اهل بیت من مثل کشتی نوح است هر کس که بر آن سوار شد نجات یافت و هر کس که تخلف ورزید غرق شد].

اما جمال الدین محدث، پس این حدیث شریف را در صدر کتاب «الأربعین» در ضمن أوصاف جناب أمير المؤمنين **«عَلَيْهِ السَّلَامُ»** ثابت نموده، چنانچه گفته: [هذه أربعون حديثاً في مناقب أمير المؤمنين وإمام المتقين ويعسوب المسلمين ورأس الأولياء والصديقين ومبیین مناهج الحق والیقین کاسر الأنصاب وهازم الأحزاب المتصدق في المحراب، فارس میدان الطغیان والقرباب، المخصوص بكرامة الأخوة والإنتجاب المنصوص عليه بأنه لدار الحکمة ومدينة العلم باب، وبفضله واصطفائه نزل الوحي ونطق الكتاب، المكنی بأبي الريحانين وأبي تراب،

هو النبا العظيم وفلك نوح و باب الله وانقطع الخطاب]

اما علی قاری پس این حدیث شریف را در « مرقاة - شرح مشکوٰۃ » ثابت نموده و بنقل إفادات بعض علمای اعلام خود در تشیید مبانی آن کما ینبغی افزوده ، چنانچه در کتاب مذکور گفته : [« وعن أبي ذر » قال المؤلف : هو جندب بن جنادة الغفاري ، وهو من أعلام الصحابة و زهادهم ، أسلم قديماً بمكة ، ويقال كان خامساً في الإسلام ثم انصرف إلى قومه فأقام عندهم إلى أن قدم المدينة على النبي ﷺ بعد الخندق ثم سكن الرّبذة إلى أن مات بها سنة اثنين وثلاثين في خلافة عثمان ، وكان يتعبد قبل مبعث النبي ﷺ روى عنه خلق كثير من الصحابة والتابعين « أنه قال « أي أبو ذر » و « هو آخذ » أي متعلق « بباب الكعبة » ، قال الطيبي : أراد الراوى بها مزيد تأكيد لإثبات هذا الحديث و كذا أبو ذر « اهتم بشأن روايته فأورده في هذا المقام على رؤوس الأنام ليتمسكوا به « سمعت النبي » وفي نسخة صحيحة : « رسول الله ﷺ يقول : ألا ! إن مثل أهل بيتي « بفتح الميم والمثلثة أي شبههم « فيكم مثل سفينة نوح » أي في سببتيّة الخلاص من الهلاك إلى النجاة « من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك » فكذا من التزم محبتهم ومتابعتهم نجا في الدارين وإلا فهلك فيهما ولو كان يفرق المال و الجاه أو أحدهما « رواه أحمد » و كذا الحاكم لكن بدون لفظ « إن » ، قال الطيبي وفي رواية أخرى لأبي ذر يقول : من عرفني فأنا من قد عرفني ومن أنكرني فأنا أبو ذر سمعت النبي ﷺ يقول : ألا ! إن مثل أهليتي ، الحديث . أراد بقوله : فأنا من قد عرفني ، و بقوله : فأنا أبو ذر ؛ أنا المشهور بصدق اللهجة وثقة الرواية ، و إن هذا الحديث صحيح لا مجال للتردد فيه . وهذا تلميح إلى ما روينا عن عبدالله بن عمرو بن العاص قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول : لا أظلت الخضراء ولا أقلت الغبراء أصدق من أبي ذر ، وفي رواية لأبي ذر : من ذى لهجة أصدق ولا أوفى من أبي ذر شبه عيسى ابن مريم . فقال عمر بن الخطاب - كالحاسد ! - يا رسول الله ! أفتعرف ذلك له ؟ قال : أعرف ذلك فأعرفوه ! أخرجه الترمذی وحسنه الصغاني في كشف الحجاب] .

اما مناوی ، پس این حدیث شریف را در « كنوز الحقائق » آورده ، چنانچه

در کتاب مذکور در احادیث حرف المیم گفته : [مثل عترتی کسفینه نوح من ركب
فیها نجا (ثعلبی)] .

اما مجدد سهرندی ، پس حدیث سفینه را در خاتمه « رسالۂ کلامیہ » خود آورده ، چنانچہ گفتہ : [وعن أبي ذرٍّ أنَّه قال، وهو آخذٌ بباب الكعبة : سمعت النبی ﷺ يقول : ألا ! إنَّ مثل أهليّتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك] .

أما محمد صالح ترمذی، پس این حدیث شریف را در کتاب «مناقب مرتضوی» آورده، چنانچه در باب دوم آن گفته: [«منقبت»: قال النبی ﷺ: ألا! إن مثل أہلبیتی فیکم مثل سفینة نوح من رکبها نجا و من تخلف عنها هلك. «ترجمه»: در «مسند أحمد بن حنبل» و «مشکوٰۃ» و «شرف النبوة» و «هدایة السعدا» از ابی ذر غفاری - رضی اللہ عنہ - مرویست کہ او در کعبہ را گرفته میگفت: شنیدم از رسول کہ میفرمود مثل اہلبیت من در شما مثل سفینة نوح است، هر کہ سوار شد بر آن کشتی خلاصی یافت و هر کہ تخلف کرد هلاک شد].

اما أحمد بن الفضل المكي ، پس این حدیث را بروایات عدیده و طرق
سدیده در کتاب « وسیلة المال فی عدّ مناقب الآل » آورده ، چنانچه در کتاب مذکور
گفته/ [وعن ابن عباس - رضی الله عنهما - قال : قال رسول الله ﷺ : مثل أهل بیتی
کمثل سفینة نوح من رکبها نجی ومن تخلف عنها غرق . وأخرجه الملا فی سیرته
والطبرانی وأبو نعیم والبزار وغيرهم . وأخرج أبو الحسن المغازلی فی « المناقب » من
طریق بشر بن الفضل ، قال : سمعت الرّشید یقول : سمعت المهديّ یقول : سمعت
المنصور یقول : حدّثنی أبی عن أبیه عن ابن عباس - رضی الله عنهما - قال : قال
رسول الله ﷺ : مثل أهلبیتی مثل سفینة نوح من رکبها نجی ومن تأخّر عنها هلك .
وعن ابن الزّبیر - رضی الله عنهما - قال : قال رسول الله ﷺ : مثل أهلبیتی مثل سفینة
نوح من رکبها سلم ومن ترکها غرق . أخرجه البزار . وعن علی - کرم الله وجهه -
قال : قال رسول الله ﷺ : مثل أهلبیتی مثل سفینة نوح من رکبها نجی ومن تعلّق

بها فاز ومن تأخر عنها زجٌ في النار . أخرجه ابن السري . وعن أبي ذر الغفاري - رضي الله عنه - قال : سمعتُ رسول الله ﷺ يقول : مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح في قومه من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق ، ومثل حطة بني إسرائيل . أخرجه الحاكم ، وأخرج أبو يعلى عن أبي الطفيل عن أبي ذر - رضي الله عنه - ولفظه : إنَّ مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح ، من ركب فيها نجا ، ومن تخلف عنها غرق وإنَّ مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة . وأخرج أبو الحسن المغازلي عنه وزاد فيه : ومن قاتلنا آخر - الزمان فكأنما قاتل مع الدجال . وعن أبي سعيد الخدري - رضي الله عنه - قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول : إنَّما مثل أهليتي فيكم كمثال سفينة نوح من ركب فيها نجا ومن تخلف عنها غرق وإنَّما مثل أهليتي فيكم باب حطة في بني إسرائيل من دخله غفرله . رواه الطبراني في الأوسط والصغير .

أما شيخ عبدالحق الدهلوی ، پس حدیث سفینه را در رسالہ « تحقیق الاشارة الى تعميم البشارة » آورده ، چنانچه گفته که [إنَّ مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك . رواه الحاكم في « المستدرک » وابن جرير عن أبي ذر . وفي رواية البرار عن ابن عباس وابن الزبير - رضي الله عنه - « غرق » بدل « هلك »] . ونیز عبدالحق دهلوی این حدیث شریف را در « لمعات - شرح مشکوة » ثابت نموده ، چنانچه در شرح این حدیث گفته که [قوله : وهو أخذ بباب الكعبة ، وزاد في رواية : وهو أي أبو ذر يقول : من عرفني فأنا من قد عرفني ومن أنكرني فأنا أبو ذر أي المشهور بصدق اللهجة - تلميحاً إلى قوله ما أظلت الخضراء ولا أفلت الغبراء على أصدق لهجة من أبي ذر] .

ونیز عبدالحق دهلوی این حدیث شریف را در « أشعة اللّمعات - ترجمة مشکوة » ثابت نموده ، چنانچه گفته که [وعن أبي ذر ، قال وهو أخذ بباب الكعبة : سمعت النبي . روايتست از أبي ذر كه وی گفت و حال آنكه وی گیرنده است در كعبه را : شنیدم پیغمبر را ﷺ يقول : ألا ! إنَّ مثل أهليتي مثل سفينة نوح . می گفت آنحضرت : آگاه باشید كه حال عجیب و داستان اهل بیت من در میان شما

بمثل وداستان کشتی نوح است ، من ر کبها نجا ؛ کسیکه سوار شد کشتی نوح را رستگار شد ، ومن تخلف عنها هلك ، و کسیکه پس ماند و سوار نشد آنرا هلاک شد . رواه أحمد .

و نیز عبدالحق دهلوی در « رجال مشكوة » در ترجمه جناب فاطمه سلام الله علیها گفته : [وفضائل فاطمة كثيرة لا تعد ولا تحصى ، منها ما جاء مجملاً في عنوان أهل البيت ، مثل قوله عليها السلام : ان مثل أهل بيتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها هلك . وزاد في رواية : ومثل باب حطة] .

و نیز عبدالحق دهلوی در رساله « مناقب أهل بيت عليهم السلام » این حدیث را نظماً ثابت نموده ، چنانچه در آخر آن گفته :

[بحمد الله این نامه اتمام یافت بتوفیق ایزد سرانجام یافت
اگر چند از روی صنعت کم است زیار تکلف نه پشتش خم است
ولی بارهای دو عالم بر اوست شرفنامه نسل آدم در اوست
غریق کنه را بسوی التجا چو کشتی نوح ، ان ركب قدنجا]

اما عزیزی پس این حدیث شریف را در « سراج منیر » شرح جامع صغیر ، اثبات نموده و بنقل تصحیح آن از حاکم در تشیید مبانی آن افزوده ، چنانچه در کتاب مذکور گفته : [« ان مثل أهليتي » هم علي وفاطمة وابناهما وبنوهما « فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك » قال المناوي : وجه الشبه بينهما أن النجاة ثبتت لأهل سفينة نوح فأثبت لأئمة بالتمسك بأهليته النجاة ، إنتهى ، ولعل المقصود من الحديث الحث على إكرامهم واحترامهم واتباعهم في الرأي « ك » عن أبي ذر . و نیز عزیزی در « سراج منیر » گفته : [« مثل أهليتي » زاد في رواية : فيكم « مثل سفينة نوح » في رواية : في قومه « من ركبها نجي ومن تخلف عنها غرق » قال المناوي : و لهذا ذهب جمع إلى أن قطب الأولياء في كل زمن لا يكون إلا منهم « البرار عن ابن عباس وعن ابن الزبير ، (ك) عن أبي ذر » وقال صحيح] .

أما محمد بن أبي بكر الشلي ، پس این حدیث شریف را بروایات عدیده و سیاقات

سدیده در کتاب « مشرع روی » آورده ، چنانچه در کتاب مذکور زیر عنوان « فضل
 أهل البيت » گفته : [وقال عليه السلام : مثل أهليتي فيكم كسفينة نوح في قومه من ركبها
 نجا ومن تخلف عنها غرق ومثل حطة لبنى إسرائيل . وقال عليه السلام : ألا إن مثل أهليتي
 فيكم مثل سفينة نوح من ركب فيها نجي ومن تخلف عنها غرق . وقال عليه السلام : إن
 مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق وإن مثل
 أهليتي فيكم مثل باب حطة ، وقال عليه السلام : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها
 نجا ومن تخلف عنها غرق ، وفي رواية : ومن تأخر عنها هلك . وقال عليه السلام : مثل
 أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا . وقال عليه السلام : مثل أهليتي مثل سفينة نوح
 من ركبها سلم ومن تركها غرق . وقال عليه السلام : إنما مثل أهليتي فيكم كمثل سفينة
 نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها غرق . وإنما مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة
 في بنى إسرائيل من دخله غفر له] .

و نیز شلی در « مشرع روی » این حدیث را بعنوان نظم ثابت نموده ، چنانچه
 بعد ذکر بعض روایات حدیث کسا گفته : [وفي أهل الكساء يقول الشاعر :
 بأبي خمسة هم جنبوا الرّج — س كرام و طهروا تطهيرا
 من تولاهم تولاه ذو العر — ش و لقاء نضرة و سرورا
 و على مبغضهم لعنة الّا — ه و أصلاهم المليك سعيرا
 وقال :

أعاذل ! إن كساء التقى   كسا ني حبي لأهل الكسا
 سفينة نوح و من يعتصم   بحبلهم يعتلق بالنجاة]

اما محمد بن محمد بن سليمان المغربي ، پس این حدیث شریف را در کتاب
 « جمع الفوائد » آورده ، چنانچه در کتاب مذکور در مناقب أهل البيت عليهم السلام
 گفته : [ابن الزبير ، رفعه : مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا و من تركها
 غرق . البرّار زاد في الاوسط : نجي وإنما مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة في بنى-
 إسرائيل من دخله غفر له] .

أما محمود شيخاني قادري، پس این حدیث شریف را در «صراط سوي» في مناقب آل النبي «ثابت نموده و بروایات عدیده آورده، چنانچه در کتاب مذکور گفته: [و اعلم أنّ أهل البيت أمانٌ للأمة و أنّهم كسفينة نوح من ركبها نجا و من تخلف عنها غرق].

و نیز در «صراط سوي» گفته: [و عن أبي ذرّ - رضي الله عنه - سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح في قومه من ركبها نجا و من تخلف عنها غرق و مثل حطة ابني إسرائيل، أخرجته الحاكيم. هذا في لفظ و في لفظ آخر: ألا! إنّ مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح. و زاد في رواية أبي الحسن المغازلي: و من قاتلنا آخر الزّمان فكأنما قاتل مع الدّجال. و عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه: سمعت النبي ﷺ يقول: إنّما مثل أهليتي فيكم كمثّل سفينة نوح من ركبها نجا و من تخلف غرق، و إنّما مثل أهليتي فيكم مثل باب حطة في بني إسرائيل، من دخله غفر له الذّنوب كما في رواية].

و نیز قادري در «صراط سوي» در ذکر منصور دوانقي گفته: [و من رواية المنصور و عدم العمل بها أنّه كان يقول في أكثر مجالسه: حدّثنی أبي عن أبيه عن ابن عباس، قال: قال رسول الله ﷺ: مثل أهليتي مثل سفينة نوح من ركب فيها نجا و من تأخّر عنها هلك].
 أما سهار نپوری، پس این حدیث شریف را بروایت حضرت أبي ذرّ رضوان الله عليه - آورده چنانچه در «مرافض» در بیان احادیث وارده در شأن أهل بیت عليهم السلام گفته: [و عن أبي ذرّ أنّه قال وهو آخذٌ بباب الكعبة: سمعت النبي ﷺ: ألا! إنّ مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا و من تخلف عنها هلك، رواه أحمد. گفت ابو ذرّ و حال آنکه وی گیرنده بود در کعبه را: شنیدم پیغمبر خدا ﷺ را می گفت: آگاه باشید حال و داستان أهل بیت من در میان شما مثل حال و داستان کشتی نوح است، کسی که سوار شود کشتی نوح را رستگار شد، و کسی که بازماند و سوار نشد هلاک گشت. روایت کرد این حدیث را أحمد].

أما مرزا محمد بن معتمد خان پس این حدیث شریف را در «نزل الأبرار بما

صحَّ في مناقب أهل البيت الاطهار ، که در آن التزام ایراد احادیث صحیحہ نموده آورده چنانچه در کتاب مذکور گفته: [وأخرج أحمد وابن جرير والحاكم عن أبي ذر (رض) أنه قال وهو آخذٌ بباب الكعبة : سمعتُ النَّبِيَّ ﷺ يقول : ألا ! إنَّ مثلَ أهليَّتي فيكم مثلَ سفينةِ نوحٍ من ركبها نجا ومن تخلفَ عنها هلك . وفي روايةٍ أُخرى عندهما : غرق ، بدل هلك ، وهو عند البرّار عن عبد الله بن عباس وعبد الله بن الزبير رضي الله عنهما] .

و نیز مرزا محمد بدخشی این حدیث شریف را در « مفتاح النجاة » بطرق عدیده آورده ، چنانچه در فصل ثانی باب اول گفته: [وأخرج الإمام أبو عبد الله أحمد ابن محمد بن حنبل الشيباني المروزي البغدادي في مسنده والإمام أبو جعفر محمد بن جرير الطبري في « تهذيب الآثار » والحاكم في « المستدرک » عن أبي ذر - رضي الله عنه - أنه قال وهو آخذٌ بباب الكعبة : سمعتُ النَّبِيَّ ﷺ يقول : ألا ! إنَّ مثلَ أهليَّتي فيكم مثلَ سفينةِ نوحٍ من ركبها نجا ومن تخلفَ عنها هلك . وعند الطبراني في الكبير عنه : مثل أهل بيتي فيكم كمثلى سفينة نوح في قوم نوح ، من ركب فيها نجا ومن تخلف عنها هلك و مثل باب حطة في بني اسرائيل . وأخرج الحافظ أبو بكر أحمد بن عمرو بن عبد الخالق البزار البصري عن عبد الله بن عباس وعبد الله بن الزبير والحاكم عن أبي ذر ، قالوا : قال رسول الله (ص) : مثل أهليَّتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق] .

و نیز میرزا محمد بدخشی این حدیث شریف را در صدر « مفتاح النجاة » بجم و جزم آورده ، چنانچه گفته: [أمّا بعد ، فلا يخفى أنه ليس لنجاة العقبي ذريعة أقوى من محبة آل المصطفى - عليه من الصلوات ما هو الأزكى ومن التحيات ما هو الأصفى - لأن الله عز وجل أوجب محبتهم على كل مؤمن مخلص وموقن خالص حيث قال / قل لا أسئلكم عليه أجراً إلا المودة في القربى ، وأوصى النبي (ص) فيهم كل مؤمن من جن وإنس وملك ، و قال : مثل أهليَّتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك] .

و نیز مرزا محمد بدخشانی این حدیث شریف را در صدر «تحفة المجتبین» بحتم و جزم ثابت نموده ، چنانچه گفته / [اما بعد ، فلا یخفی علی اُولی النہی أن محبة آل النبی ﷺ و أصحابه جزء للإیمان ، و تعظیم هؤلاء الکرام رکن عظیم للإیقان فإنہ ﷺ حث علی ولائهم و دعا بالخیبة و الخسار لأعدائهم ، حیث قال : مثل أهل بیتی فیکم مثل سفينة نوح من ركبها نجى و من تخلف عنها هلك] .

اما محمد صدر العالم ، پس حدیث سفینه را بروایت حضرت أبی ذرّ و ابن عباس و ابن الزبیر در « معارج العلی » آورده ، چنانچه در تحت آیہ رابعه از آیات فضائل اهل بیت علیهم السلام گفته / [و أخرج أحمد و الحاکم عن أبی ذرّ و البزار عن ابن عباس و ابن الزبیر أن النبی ﷺ قال : انّ مثل أهلبیتی فیکم مثل سفينة نوح من ركبها نجى و من تخلف عنها هلك] .

اما ولی الله العمری الدهلوی ، والد المخاطب ؛ پس حدیث سفینه را در رساله «مقدمه سنّیه» آورده ، چنانچه گفته / [و عن أبی ذرّ ، قال و هو آخذ بباب الکعبة : سمعت النبی ﷺ يقول : ألا ! انّ مثل أهلبیتی فیکم مثل سفينة نوح من ركبها نجا و من تخلف عنها هلك] .

و نیز ولی الله در «قرّة العینین» بعد ذکر بعض احادیث در فضائل جناب امیر المؤمنین علیهم السلام گفته / [و قال : مثل أهلبیتی فیکم مثل سفينة نوح من ركبها نجى و من تخلف عنها غرق و مثل حطة لبنی اسرائیل . أخرج الحاکم هذه الأحادیث کلّها فی «المستدرک»] .

و روایت کردن شاه ولی الله حدیث سفینه را و اعتقاد او باین حدیث شریف از افادۀ مخاطب ما هم ثابت میباشد ، چنانچه مخاطب در رساله ئی که در آن عقائد والد خود ذکر نموده میفرماید : [فصل دوم . در بیان اعتقاد ایشان در جناب حضرات اهل بیت - علی صاحب البيت و علیهم الصلوة و السلام - باید دانست که اعتقاد در جناب آنحضرات دو مرتبه دارد . مرتبه اول که باتفاق شیعه و سنی لازم ایمان و رکن اسلام است و عوام و خواص در آن شریک اند ، اگر شخصی در آن مرتبه قصور کند در خوارج و نواصب معدود

شود و از دائره ایمان و اسلام بیرون رود، معاذ الله من ذلك، و آن مرتبه همین است که محبت آن حضرات را مثل ایمان به پیغمبر فرض شمارد و عداوت آن حضرات را مثل کفر حرام انگارد و آن حضرات را یقیناً از اهل بهشت داند و بتعظیم و توقیر پیش آید. و این مرتبه را حضرت ایشان در رساله «حسن العقیده» که عقائد خود را در آن جمع نموده اند و خدایتعالی و ملائک و جن و انس را بر آن عقائد شاهد گرفته اند بیان میفرمایند باین عبارت: و نشهد بالجنة والخیر لفاطمة والحسن والحسين رضی الله عنهم و نوقرهم و نعترف بعظم محلهم فی الاسلام. یعنی کواهی میدهیم به بهشت و نیکی برای فاطمه زهرا و حسن و حسین - رضی الله عنهم - و توقیر و تعظیم میکنیم ایشان را و اعتراف می کنیم به بزرگی در اسلام. و لازم این مرتبه، اعتقاد آن است که دشمنان آنجناب را مبغوض دارد، و این معنی را در قصیده «أطیب النعم فی مدح سید العرب والعجم» که از منظومات ایشان است و شرح فارسی آن قصیده هم از تصانیف ایشان است باین عبارت ادا میفرمایند:

و آل رسول الله لازال أمرهم قویماً علی إرغام أنف النواصب

یعنی اهل بیت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم همیشه باد حال ایشان راست و درست، بخاک آلوده کردن بینی جمعی که عداوت اهل بیت دارند، انتهى. بنده ضعیف گوید: خاک آلوده کردن بینی در محاوره عرب کنایت از خواری و ذلت و هلاک است، و نواصب فرقه را گویند که عداوت اهل بیت داشته باشند. پس درین بیت هم اظهار تولا است بجناب حضرات و هم دعای بد و تبراست از دشمنان ایشان.

ضمیمه این مرتبه اعتقاد آن است که مناقب آن حضرات را که از روی احادیث و آیات ثابت است در تصانیف خود روایت کنند، و این معنی را بفضلہ تعالی حضرت ایشان در تصانیف خود بحدی استیعاب فرموده اند که کم کسی آن مقدار درین باب سعی و جهد کرده باشد، آن همه را اگر درینجا نقل کنیم مجلدات میباید پرداخت، و اگر کسی را اشتیاق این مطلب باشد کتاب «إزالة الخفا» و دیگر تصانیف کبار ایشان را مطالعه نماید؛ اما بطریق نمونه چیزی ازین باب هم ذکر میکنیم.

در کتاب «مقدمه سنیّه» که در مدینه منوره تصنیف فرموده اند میفرماید: و نختم الرسالة بالخاتمة الحسنة ذکر مناقب أهل بیت رضی الله عنهم. یعنی باید که ختم کنیم این رساله بخاتمه نیک که ذکر مناقب أهل بیت ست رضی الله عنهم. بعد از آن مناقب این حضرات را بتفصیل تمام بیان کرده اند، از آنجمله آیه تطهیر را از روی احادیث ثابت کرده اند که در حق این پنج تن پاک نازل شده و گفته اند که مراد از رجس گناه و شرك ست و این حضرات از گناه و شرك پاک بودند، و از آنجمله آیه مباحله و دیگر آیات را در حق آنحضرات اعتقاد کرده اند، و حدیث کرامتی تارك فيكم الثقلين، و حدیث «أنا حرب لمن حاربهم وسلم لمن سالمهم» و حدیث «ألا إن مثل أهلكي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها هلك» و احادیث دیگر را در شان این حضرات روایت کرده اند.

اما حنفی، پس این حدیث شریف را در «حاشیه جامع صغیر» ثابت نموده، چنانچه گفته: [قوله «من ركبها نجا» إلخ، أي من ركب سفينة نوح نجا، إلخ، فذلك من تمسك بأهل بيته (عليه السلام) نجا، بمعنى الاقتداء بهم إن كانوا علماء، وإلا فبمعنى اعتقادهم واحترامهم ومحبتهم].

و نیز حنفی در «حاشیه جامع صغیر» گفته: [قوله: غرق، من باب تعب، كما في «المصباح» فينبغي احترامهم والاقتداء بعلمائهم].

اما محمد بن اسمعیل الامیرالصنعانی، پس این حدیث شریف را در روضه ندیه، بروایات عدیده از کتب اعلام خود ثابت نموده، چنانچه در کتاب مذکور در شرح شعر:

فغدت عترته من أجلها عترة المختار نقياً نبوياً

گفته: [وأهليته (عليه السلام) السفينة المشار إليها فيما أخرجه الحاكم في مستدرکه من حديث أبي ذر الغفاري - رضي الله عنه - عنه (صلعم) مثل أهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها هلك. وأخرج الملا في سيرته من حديث ابن عباس: مثل أهليتي كسفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها غرق. وأخرج

ابن السری من حدیث علی علیه السلام ، قال : قال رسول الله - صلعم - : مثل أهلبیتی کسفینه نوح من ركبها نجی ومن تعلّق بها فاز ومن تخلف عنها زجّ به فی النار. أفاده المحب فی الذخائر] .

اما محمد بن علی الصبان المصری ، پس حدیث سفینه را در «إسعاف الراغبین فی سیرة المصطفی وفضائل أهلبیته الطاهرین» آورده و با اعتراف روایت کردن جماعتی از أصحاب سنن آنرا از صحابه متعدّدین طریق انصاف سپرده ، چنانچه در باب ثانی کتاب مذکور گفته [و روی جماعة من أصحاب السنن عن عدّة من الصحابة أنّ النبی صلی الله علیه و آله قال : مثل أهلبیتی فیکم کسفینه نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك . وفی رواية غرق ، وفی أخرى : زجّ فی النار . وفی أخرى عن أبي ذرّ زیادة : وسمعه يقول : اجعلوا أهلبیتی منکم مکان الرأس من الجسد ومکان العینین من الرأس (فانّ الجسد لا یهتدی إلاّ بالرأس . صح . ظ) ولا یهتدی الرأس إلاّ بالعینین] .

اما محمد مرتضی الزییدی پس این حدیث شریف را در «تاج العروس» آورده ، چنانچه در لغت (زخ) میگوید : [وزجّه یزحّه زحّاً : دفعه وأوقعه فی وهدة ، أى المکان المنخفض ، وفی الحدیث : مثل أهلبیتی مثل سفینه نوح من تخلف عنها زحّ به فی النار ، أى دفع ورمی] .

اما عجلی ، پس این حدیث شریف را در « ذخیره المال » بعنوان شتی اثبات فرموده و بتحقیق و تصدیق آن مرّة بعد از مرّة قصب السبق از مجارین مضمار خویش ربوده ، چنانچه در صدر « ذخیره المال » گفته : [بسم الله الرحمن الرحیم . الحمد لله الذی جعل أهل البیت کسفینه نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها أهلكه الغرق] . و نیز عجلی در « ذخیره المال » در ذکر آل جناب رسالت صلی الله علیه و آله گفته : [وهم سفینه التجارة وحبل الاعتصام وقرناء کتاب الله إلى ورود الحوض . وقد حقّ صلی الله علیه و آله علی التمسک بهم ورکوب سفینتهم والأخذ بهدیمهم وتقديمهم والتعلّم منهم ، وحاشاه أن یأمر بالتمسک بحبل مقطوع أو رکوب سفینه مخروقة أو بأخذ هوی مبتدع أو تقديم ضالّ أو تعلّم من مخالف لسنّته] .

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » در ذکر اهل بیت علیهم السلام گفته : [وقد عهد إلینا مشرفهم عليه السلام أن نحبهم ونحترمهم ونعتقد طهارتهم وفضلهم وأن لهم عند الله عهداً أن لا يدخل واحداً منهم النار ، فهل ترى الحكم عليهم بالهلاك وهم السفينة ؟ وتأخيرهم وهم المقدمون ، وتسمية حبهم رفضاً وهو واجب ، وترك التمسك بهم وهم حبل الله وقرنا ، كتابه من الوفاء بالعهود ؟ أم خفر ذمة صاحب الحوض المورود ؟]

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » در ذکر اهل بیت علیهم السلام گفته : [والمقرر أن مودة القربى وموالاتهم من العقائد اللازمة وأن الإعتزاء إليهم و الاقتداء بهم هو مذهب امامي ^(١) الذي قلده في شرائع دينه وبدائع فنونه ، فاندراجى في حلة الإبتاع هو الشاهد لصدق التقليد عند النزاع ، وكيف وأنا أصلى عليهم فى كل صلوة فرضاً لازماً وأسأل الهداية إلى صراطهم المستقيم فى كل يوم خمس مرات ، وهم حبل الإعتصام وسفينة النجاة ، فهل يحسن أن أوثر بهم أحداً أو أستبدل بهم ملتجداً ؟ كلا ! والله ، بل المزاحمة على هذا المورد العذب سبيلي ، والعرض بالنواجذ على تلك السنن اعتقادي وقيلي] .

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » گفته :

[سفينة تجرى وترسى باسمه ركبت فيها طالباً لرسمه]

فاركبوا فيها باسم الله مجراها ومرساها إن ربي لغفور رحيم ، وهى تجرى بهم فى موج كالجبال ونادى نوح ابنه وكان فى معزل يا بنى ! ولم يكن أحد من أبناء الحسنين فى معزل لأنهم السفينة نفسها ، وهم الألواح والذسر ، فهى ناجية منجية ، فإن يكفر بها هؤلاء فقد وكلنا بها قوماً ليسوا بها بكافرين ! ومن تأمل قوله ﴿ إن ربي لغفور رحيم ﴾ ، ظهر كمال المغفرة والمرحمة لمن ركب السفينة فكيف يقول بالهلاك من ليس له إدراك ؟] .

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » در ذکر دلائل صحیحہ محفوظیت اهل بیت علیهم السلام گفته : [ومنها حديث اهل بيتى كسفينة نوح ، إلخ ، فإذا كانت السفينة

منجیة لمن ركبها من الغرق لزم أن تكون هي ناجية من باب أولى ، وإذا حكمنا - والعياذ بالله - بالهلاك لزم أن يكون الصادق الأمين قد غش أخته حيث أمرهم بر كوب سفينة مخروقة هالكة ! حاشا لله من ذلك ! فقد قال : من غشنا ليس منا ، و الدين النصيحة فقد نصح وأنصح وأوضح ، [الطوفان] .

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » در قصیده خود گفته :

[وهم السفينة للنجاة وحبهم فرض وحبل تمسك وأمان

حاشاه يأمرنا بر كب سفينة مخروقة أم زافت البصران !]

ونیز در « ذخیره المال » در ضمن همین قصیده گفته :

[سقام فلك النجاة وقلت في دعواك: قد غرقوا من الطوفان!]

ونیز در « ذخیره المال » اشعار شافعی را که مشتمل بر نظم حدیث سفینه است

آورده و بعد آن - كما سمعت سابقاً - گفته : [فهذه شهادة الشافعي كما تسمع مصرحة بر كوب تلك السفينة الناجية] .

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » نقلاً عن كتاب « الأثمار » گفته : [و أهل

الحلّ و العقد من أهل البيت عليهم السلام هم الجماعة المطهرة المعصومة و السفينة الناجية المرحومة بالأدلة التفصيلية والإجمالية العقلية والعقلية فيجب أن يكون لهم في الفروع الاقتداء وإليهم في الأصول الاعتناء] .

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » در شرح شعر :

فار كب على اسم الله لا تخلف تنجو من الطوفان يوم التلف

گفته : [ووجه تشبيههم بالسفينة أن من أحبهم وعظمهم - شكراً لنعمة مشرفيهم

وأخذاً بهدى علمائهم - نجا من ظلمات المخالفات ومن تخلف عن ذلك غرق في بحر كفر النعم وهلك في مفاوز الطغيان] .

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » بعد ذکر بعض موضوعات شنیعه که وضاعین

أنكس در باب أصحاب منحرفین منسوب بأهلیت علیهم السلام نموده اند ، گفته : [فهذه أقوال سفينة نوح ومعتقداتهم في أصحاب جدّهم وأنصاره وأصهاره ووزرائه

ولا يخفى من ركب السفينة نجا ومن تخلف عنها غرق] .

ونیز عجیلی در « ذخیره المال » در ضمن قصیده بائیه خود گفته :

[فخلف المصطفى فينا وتركته سفينة الله ياقوما لها ركبوا]

و نیز عجیلی در « ذخیره المال » گفته :

[سفينة ينجو بها من ركبا وها لك في النار من تجنبها]

أخرج الطبرانی وأبو نعیم عن ابن عباس - رض - قال : قال رسول الله (ص) :

مثل أهليتي كسفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق . فثبت لهم بذلك

النَّجاة لأنها إذا كانت منجية لغيرها فهي أولى بأن تكون ناجية . قال السيد

السمهودي وغيره : فمن حفظ الحرمات الثلاث - حرمة الإسلام وحرمة النبی (ص) :

وحرمة رحمه - فقد ركب في سفينة النجاة ومن لم يحفظهن فقد تخلف عن سفينة النجاة .

ومحصل حديث السفينة و « إني تارك فيكم » الحق على التعلق بحبلهم وحبهم وعلومهم

والأخذ بهدي علمائهم ومحاسن أخلاقهم وشيمهم .

فمن أخذ بذلك نجا من ظلمات المخالفة وأدى شكر النعمة ، ومن تخلف

عنهم غرق في بحار الكفر وتيار الطغيان فاستوجب النيران ، فقد ورد أن بغضهم يوجب

دخول النار ، وكل عمل بدون ولائهم غير مقبول ، وكل مسلم عن حبهم مسئول ،

وأذا هم على كاهل الصبر محمول] .

و نیز عجیلی در « ذخیره المال » بعد ذکر حدیث ثقلین گفته : [ومحصله ما

تقدم في محصل حديث السفينة من الحث على إعظامهم والتعلق بحبلهم وحبهم و

علمهم والأخذ بهدي علمائهم ومحاسن أخلاقهم - شكراً لنعمة مشرفهم - صلوات الله

عليه وعلیهم] .

و نیز عجیلی در « ذخیره المال » در شرح شعر

تعلموا منهم وقدموهم تجاوزوا عنهم وعظموهم

گفته : [ولما أمرنا بتقديمهم فتأخيرهم عن مقاماتهم الشريفة مخالفة للمشروع ، ومن

مقاماتهم مقارنة القرآن ودوام التطهير من المعاصي والبدع إما ابتداءً وإما انتهاءً .

ووجوب التمسك بهم واعتقاد أنهم سفينة ناجية منجية، ومن قال خلاف ذلك فقد
آخر من قدم الله ورسوله قال - ص :- إنما جعل الإمام ليؤتم به والمأموم أسير
الإمام، والمتابعة واجبة والتقدم عليه حرام، ومن أخرهم عن مقاماتهم فصلوته
باطلة، وتأخير من يستحق التقديم في الموضع الذي استحقه من عكس الحقائق، فأعتبروا
يا أولى الأبصار!]

امامولوی محمد مبین لکهنوی، پس حدیث سفینه را در کتاب «وسيلة
النجاة» بنقل از أعظم أثقة ثقات وأكبر أثبات خود آورده، چنانچه گفته که [وأخرج
أحمد في مسنده وابن جرير والحاكم في مستدرکه عن أبي ذر الغفاري أنه قال
وهو أخذ بباب الكعبة : سمعت النبي يقول : ألا إن مثل أهليتي فيكم مثل سفينة
نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها هلك . وهذا أيضاً في «المشكوة» . «ترجمة» :
أحمد وابن جرير والحاكم در «مستدرک» از أبي ذر غفاری روایت کرده که گفت
أبو ذر در حالیکه گرفته بود دروازه کعبه را : شنیدم از رسول خدا ﷺ که میفرمود :
آگاه باشید که مثل اهل بیت من میان شما مثل کشتی نوح است ، کسی که سوار شد
در کشتی نوح نجات یافت از عذاب دنیا و عقبی و کسی که باز ماند و تخلف ورزید
غرق شد و هلاک گشت و به نکال دنیا و عقبی گرفتار ماند ، همین طور کسی که فرمانبرداری
آل رسول خدا و ادای حقوق ایشان - کما هو أحرى - کرد بدرجات اعلی و مقامات
أقصى در دنیا و عقبی فائز گردید ، و هر که - نعوذ بالله منه - انحرافی ازین بزرگان
شفیعان روز حشر ورزید گرفتار عذاب ابد گردید .

منکر این حرف این دم در نظر شد ممثل سرنگون اندر سقر]

اما ثناء الله پانی پتی، پس این حدیث شریف را در «سیف مسلول» ثابت
نموده، چنانچه در کتاب مذکور بجواب حدیث ثقلین گفته : [جواب این حدیث مثل
حدیث مثل أهليتي كسفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك (میباشد .
صح . ظ) ، این هر دو حدیث دلالت بر امامت ندارند بلکه دلالت دارند بر آنکه فلاح
موقوف است بر دوستی اهل بیت نبوت و عترت پیغمبر ﷺ . دین از آنها سبب باید کرد

وهدایت از آنها باید گرفت] .

اما محمد سالم دهلوی بخاری ، پس حدیث سفینه را در « اصول الایمان » آورده ، چنانچه گفته : [و نیز در حدیث شریف آمد / إِنَّ مَثَلْ أَهْلِ بَيْتِي فَيَكُم مَثَلْ سَفِينَةِ نُوحٍ فَمَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ . یعنی تحقیق اهل بیت من در دنیا مانند کشتی نوح اند عَلَيْهِ السَّلَام ، کسیکه سوار شد در آن نجات یافت و کسی که خلاف کرد از آن هلاک شد] .

اما جمال الدین محمد بن عبدالعلی القرشی الهاشمی ، پس این حدیث شریف را در کتاب « تفریح الأحباب فی مناقب آل و الاصحاب » آورده ، چنانچه گفته : [عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ آخِذٌ بِبَابِ الْكَعْبَةِ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ (ص) يَقُولُ : أَلَا إِنَّ مَثَلْ أَهْلِ بَيْتِي فَيَكُم مَثَلْ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ . رواه أحمد] .

اما ولی الله لکهنوی ، پس حدیث سفینه را در « مرآت المؤمنین فی مناقب آل سید المرسلین » اثبات نموده ، چنانچه در کتاب مذکور در بیان آیه خا مسه از آیات فضائل اهل بیت علیهم السلام گفته : [وجاء بطرق عديدة يقوى بعضها بعضاً : إنما مثل اهل بيتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجا ، وفي رواية مسلم : ومن تخلف عنها غرق ، وفي رواية : هلك . وقال عليه السلام : إنما مثل اهل بيتي فيكم مثل باب حطة في بني اسرائيل ، من دخله غفر له الذنوب ، ووجه تشبيهه عليه السلام اهل بيته بالسفينة أن من أحبهم وعظمهم شكراً لنعمة مشرفهم عليه السلام وأخذ بهذا نجا من ظلمة المخالفات ومن تخلف عن ذلك غرق في بحر كفر النعم وهلك في مفاوز الطغيان] .

اما رشید الدین خان دهلوی ، پس این حدیث شریف را در رساله « الحق المبين فی فضائل اهل بیت سید المرسلین عليهم السلام » نقلاً عن « نزل الأبرار بما صح » من مناقب اهل البيت الأطهار » آورده ، چنانچه در رساله مذکوره گفته : [و صاحب « مفتاح النجا » در « نزل الأبرار بما صح » من مناقب اهل البيت الاطهار « میفرماید : « أخرج مسلم عن زيد بن أرقم - رض - : قام رسول الله عليه السلام يوماً فبينا خطيباً بماء يدعى خماً بين مكة والمدينة ، فحمد الله وأثنى عليه ووعظ وذكر ثم قال : أما بعد ! ألياً

أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَنِي رَسُولُ رَبِّي فَأُجِيبُ وَ إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ أُولَهُمَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ الْهُدَى وَالتَّوْرُ ، فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ . فَحَقَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَرَغَبَ فِيهِ ثُمَّ قَالَ : وَأَهْلِيَّتِي] .

و نیز میفرماید : [أَخْرَجَ أَحْمَدُ وَابْنُ جَرِيرٍ وَالحَاكِمُ عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغَفَارِيِّ - رَضِيَ - أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ آخِذٌ بِبَابِ الْكَعْبَةِ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ (ص) يَقُولُ : أَلَا إِنَّ مِثْلَ أَهْلِيَّتِي فِيكُمْ مِثْلَ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ] .

و نیز رشیدالدین خان در رساله « الحق المبین » حدیث سفینه را نقلاً عن تفسیر « فتح العزیز » آورده ، چنانچه گفته : [و لهذا در حدیث شریف وارد است : مِثْلَ أَهْلِ بَيْتِي كَمِثْلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ] .

و نیز رشیدالدین خان در « ایضاح لطافة المقال » حدیث سفینه را از « تحفه » استاد خود نقل کرده ، چنانچه گفته : [و نیز در باب هفتم که در امامت است در مبحث حدیث « إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ » میفرماید که حدیث « مِثْلَ أَهْلِيَّتِي فِيكُمْ مِثْلَ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ » دلالت نمیکند مگر بر آنکه فلاح و هدایت مربوط بدوستی ایشان و منوط باتّباع ایشان است و تخلف از دوستی و اتّباع ایشان موجب هلاک ، و این معنی بفضل الله تعالی محض نصیب اهل سنت است و بس از جمیع فرق اسلامیّه و خاصست بمذهب اهل سنت ، لایوجد فی غیرهم ، زیرا که ایشان متمسک اند بحبل و داد جمیع اهل بیت ، بخلاف شیعه که هیچ فرقه ایشان جمیع اهل بیت را دوست نمیدارند و بعضی يك طائفه را محبوب میسازند و بقیه را مبغوض میدارند و بعضی طائفه دیگر را] انتهى مختصراً .

اما عاشق علی خان دهلوی ، پس این حدیث شریف را در « ذخیره العقبی فی ذکر فضائل أئمة الهدی » ثابت نموده ، چنانچه در کتاب مذکور گفته : [الحقّ چنین دلیری و جرأت خاصّه همین حضرات است که دروغ گویم بر روی تو و إلاً مثل آفتاب روشن و هویدا است که سرمایه نازش و افتخار فرقه حقّه همین ر کوب سفینه اهل بیت و تمسک بحدیث ثقلین است ، و هو لا یوجد فی غیرهم] .

و نیز در « ذخیره العقبی » گفته : [چون بقدر ضرورت که مناسب وقت بود از رفع شبهات اختلاف در معاملات ظاهر نبذی تحریر یافت ، اکنون وقت آن رسید که حقیقت امامت و ما یتعلق بها که مراد کامل حدیث ثقلین و حدیث سفینه است از اقرار علمای متکلمین اهل سنت و از اقوال أصحاب طریقت و حقیقت که بزرگان دین و کل سرسبد این فرقه ناجیه اند مع شواهد عبارات کتب حقه زیب کلام گردد] .

و نیز در « ذخیره العقبی » حدیث سفینه را نقلاً عن تفسیر « فتح العزیز » آورده چنانچه گفته : [ولهذا در حدیث شریف واردست / مثل أهلبیتی فیکم کسفینه نوح من ركب نجا ومن تخلف عنها غرق] .

و نیز در « ذخیره العقبی » حدیث سفینه را از رساله که موضوع آن « بیان عقیده شاه ولی الله » ست نقل کرده گفته : [و حدیث « إني تارك فيكم الثقلين » و حدیث أنا حرب لمن حاربهم وسلم لمن سالمهم » و حدیث « ألا إن مثل أهلبیتی فیکم مثل سفینه نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك » و أحادیث دیگر در شأن این حضرات روایت کرده اند] .

و نیز در « ذخیره العقبی » حدیث سفینه را بواسطه فاضل رشید از صاحب « تحفه » نقل کرده ، كما لا يخفى على من راجع .

اما حسن عدوی حمزاوی معاصر ، پس این حدیث شریف را در « مشارق الأنوار فی فوز أهل الاعتبار » آورده ، چنانچه در کتاب مذکور گفته : [وأما بیان ماورد فی أهلبیته علی العموم علیه السلام و ذریتهم و بیان أن صلتهم تكون صلة لرسول الله صلی الله علیه و آله اعلم (فاعلم . ظ) وفقنا الله وإياك لخدمة أهلبیته - صلی الله علیه - أن الله قد أمرنا علی لسان نبیه بالمودة لأهلبیته بقوله / قل لا أسئلكم علیه أجراً إلا المودة فی القربی ، و من أفراد المودة والصلة زیارتهم مقدماً لهم علی غیرهم متوسلاً بهم إلى شفاعة جدّهم . قال المحقق ابن حجر : أخرج الدیلمی مرفوعاً : من أراد التوسل وأن يكون له عندي يدٌ أشفع له بها يوم القيمة فليصل أهلبیتی ویدخل السرور علیهم . قال : وأخرج الإمام أحمد فی مسنده عنه علیه السلام : إني أوشك أن أدعى فأجيب وإني تارك فيكم الثقلين

کتاب الله عزوجل حبل ممدود من السماء إلى الأرض وعترتی أهلبیتی وإن اللطیف الخبیر أخبرنی أنهما لن يتفرقا حتی یردا علی الحوض فانظروا بماذا تخلفونی فیهما ، وفی رواية : انما أهلبیتی فیکم کمثل سفینة نوح من ركب فیها نجا ومن تخلف عنها غرق . قال : وفی رواية صححها الحاکم علی شرط الشیخین : النجوم أمان لأهل الأرض من الغرق و أهلبیتی أمان لأمتی من الاختلاف فإذا خالفتها قبيلة من العرب اختلفوا فصاروا حزب ابليس « آه » . ولعل المراد من الغرق ما یلحقهم من العذاب لولا وجودهم کما یدل علیه ما فی بعض الروایات : فإذا ذهب أهلبیتی جاء أهل الأرض من العذاب ما كانوا یوعدون ، ویحتمل أن المعنی أن من أحبهم وعمل بمقتضى سنة جدّهم نجا من ظلمة الاغیار (العثار . ظ) والطغیان ومن تخلف عنها غرق فی بحر کفر النعمة والبهتان] .

اما احمد بن زینی دحلان معاصر ، پس این حدیث شریف را در کتاب « الفتح المبین » ذکر نموده و با عتراف صحت آن از طرق کثیره درخبرت ارباب بصیرت افزوده ، چنانچه در کتاب مذکور در ذکر فضائل أهلبیت علیه السلام گفته : [وصح عنه عليه السلام من طرق کثیرة أنه قال : إنما مثل أهلبیتی فیکم کمثل سفینة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق ، وفی رواية هلك ، ومثل أهلبیتی فیکم کمثل باب حطة فی بنی اسرائیل من دخله غفرله] .

اما شبلنجی معاصر ، پس این حدیث شریف را در « نورالابصار » آورده ، چنانچه در باب ثانی کتاب مذکور گفته : [وروی جماعة من أصحاب السنن عن عدة من الصحابة أن النبی صلی الله علیه و آله قال : مثل أهلبیتی فیکم کسفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك ، وفی رواية غرق ، وفی أخرى زج فی النار] .

اما سلیمان بلخی معاصر ، پس این حدیث شریف را در « ینابیع المودة » جابجا آورده و بذکر آن - مرّة بعد مرّة - قصب السبق از اقران و أمثال خود برده ، چنانچه در کتاب مذکور گفته : [الباب الرابع فی حدیث سفينة نوح و باب حطة بنی اسرائیل و حدیث الثقلین و حدیث یوم الغدیر . فی « مشکاة المصابیح » عن أبي ذر - رضی الله

عنه - أنه قال وهو آخذٌ بباب الكعبة : سمعتُ النبي ﷺ يقول : إنَّ مثلَ أهليّتي فيكم مثلَ سفينةِ نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك ، رواه أحمد . وفي « جمع الفوائد » : ابن الزبير رفعه : مثلَ أهليّتي مثلَ سفينةِ نوح من ركبها نجا ومن تركها غرق ، للبزار ، وزاد في الأوسط : وإنَّما مثلُ أهليّتي فيكم مثلُ بابِ حطة في بني إسرائيل من دخله غفر له . أبو الطفيل عن أبي ذرٍّ وهو آخذٌ بباب الكعبة ، رفعه : إنَّ مثلَ أهليّتي فيكم مثلَ سفينةِ نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها هلك وإنَّ مثلَ أهليّتي فيكم مثلُ بابِ حطة في بني إسرائيل من دخله غفر له . أخرجه الطبراني في الأوسط والصغير وأبو يعلى وأحمد بن حنبل عن أبي ذرٍّ ، انتهى « جمع الفوائد » . أيضاً أخرجه البزار وابن المغازلي عن سعيد بن جبيرة عن ابن عباس وعن سلمة بن الأكوع وعن ابن المعتمر عن أبي ذرٍّ وعن سعيد بن المسيّب عن أبي ذرٍّ . وأيضاً أخرجه الحمويّ عن أبي سعيد الخدري بزيادة « وإنَّما مثلُ أهليّتي فيكم مثلُ بابِ حطة في بني إسرائيل من دخله غفر له » . أيضاً أخرجه أبو يعلى والبزار والطبراني في الأوسط والصغير عن أبي سعيد الخدري حديث السفينة وباب الحطة . أيضاً ابن المغازلي أخرجه عن أبي ذرٍّ حديث السفينة والحطة . أيضاً الحمويّ أخرجه عن جيش (حنش . ظ) بن المعتمر عن أبي ذرٍّ . وأخرجه المالكي في « فصول (الفصول . ظ) المهمة » عن رافع مولى أبي ذرٍّ . وأخرج أيضاً حديث السفينة الثعلبيّ والسمعانيّ أيضاً عن سليم بن قيس الهلالي ، قال : بينا أنا وجيش (حنش . ظ) بن معتمر بمكة إذ قام أبو ذرٍّ وأخذ بحلقة باب الكعبة فقال : من عرفني فقد عرفني فمن لم يعرفني فأنا جندب بن جنادة أبو ذرٍّ ، فقال : أيّها الناس ! إنّي سمعتُ نبيّكم ﷺ يقول : مثلُ أهليّتي فيكم كمثلِ سفينةِ نوح من ركبها نجا ومن تركها هلك ويقول : مثلُ أهليّتي فيكم مثلُ بابِ حطة في بني إسرائيل من دخله غفر له ، ويقول : إنّي تاركٌ فيكم ما إن تمسّكتم به لن تضلّوا كتاب الله وعترتي ولن يفترقا حتّى يرثي الحوض . الحمويّ في « فرائد السمطين » بسنده عن سعيد ابن جبيرة عن ابن عباس رضى الله عنهما قال : قال رسول الله ﷺ : يا على ! أنا مدينة العلم وأنت بابها ولن تؤتّى المدينة إلّا من قبل الباب وكذب من زعم أنّه يحبّني

وَيَبْغُضُكَ لَا نَكَ مَنِّي وَأَنَا مِنْكَ لِحْمِكَ لِحْمِي وَدَمِكَ دَمِي وَرُوحِكَ مِنْ رُوحِي وَسِرِّيرَتِكَ مِنْ سِرِّيرَتِي وَعِلَانِيَتِكَ مِنْ عِلَانِيَتِي سَعْدٌ مِنْ أَطَاعِكَ وَشَقِيٌّ مِنْ عَصَاكَ وَرَبِحٌ مِنْ تَوَلَّاهُ وَخَسِرٌ مِنْ عَادَاكَ فَازٌ مِنْ لَزَمَكَ وَهَلَكٌ مِنْ فَارَقَكَ مِثْلُكَ وَمِثْلُ الْأُثْمَةِ مِنْ وَلَدَكَ بَعْدِي مِثْلُ سَفِينَةِ نُوحٍ مِنْ رَكَبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ وَمِثْلُكُمْ كَمِثْلُ النُّجُومِ ، كَلَّمَا غَابَ نَجْمٌ طَلَعَ نَجْمٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ] .

وَنِيزِ بَلْخِي دَرِ « يَنْابِيعِ الْمَوَدَّةِ » دَرِ بَابِ رَابِعٍ وَأَرْبَعُونَ كَفْتَهُ : [أَيْضاً أَخْرَجَ الْحَمَوِينِيُّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : يَا عَلِيُّ ! أَنَا مَدِينَةُ الْحِكْمَةِ وَأَنْتَ بَابُهَا وَلَنْ تُوْتِيَ الْمَدِينَةُ إِلَّا مِنْ قِبَلِ الْبَابِ وَكَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ يَحِبُّنِي وَيَبْغُضُكَ لَا نَكَ مَنِّي وَأَنَا مِنْكَ لِحْمِكَ لِحْمِي وَدَمِكَ مِنْ دَمِي وَرُوحِكَ مِنْ رُوحِي وَسِرِّيرَتِكَ مِنْ سِرِّيرَتِي وَعِلَانِيَتِكَ مِنْ عِلَانِيَتِي وَأَنْتَ إِمَامٌ أَقْتَى وَوَصِيٌّ ، سَعْدٌ مِنْ أَطَاعِكَ وَشَقِيٌّ مِنْ عَصَاكَ وَرَبِحٌ مِنْ تَوَلَّاهُ وَخَسِرٌ مِنْ عَادَاكَ ، فَازٌ مِنْ لَزَمَكَ وَهَلَكٌ مِنْ فَارَقَكَ وَمِثْلُكَ وَمِثْلُ الْأُثْمَةِ مِنْ وَلَدِكَ مِثْلُ سَفِينَةِ نُوحٍ مِنْ رَكَبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ ، وَمِثْلُكُمْ مِثْلُ النُّجُومِ كَلَّمَا غَابَ نَجْمٌ طَلَعَ نَجْمٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ] .

وَنِيزِ بَلْخِي دَرِ « يَنْابِيعِ الْمَوَدَّةِ » دَرِ بَابِ سَادِسٍ وَخَمْسُونَ نَقْلًا عَنْ « كُنُوزِ الْحَقَائِقِ » كَفْتَهُ : [مِثْلُ عَقْرَتِي كَسَفِينَةِ نُوحٍ مِنْ رَكَبَهَا نَجَا . لِلشَّعْلَبِيِّ] .

وَنِيزِ دَرِ « يَنْابِيعِ » دَرِ بَابِ نَقْلًا عَنْ « الْجَامِعِ الصَّغِيرِ » آوَرَدَهُ : [إِنَّ مِثْلَ أَهْلِيَّتِي فِيكُمْ مِثْلُ سَفِينَةِ نُوحٍ مِنْ رَكَبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ . لِلْحَاكِمِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ] .

وَنِيزِ نَقْلًا عَنْ « الْجَامِعِ الصَّغِيرِ » آوَرَدَهُ : [مِثْلَ أَهْلِيَّتِي مِثْلُ سَفِينَةِ نُوحٍ مِنْ رَكَبَهَا نَجَا وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ . لِلْبَزَّازِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ وَعَنْ ابْنِ الزَّيْبَرِ ، وَلِلْحَاكِمِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ] .

وَنِيزِ دَرِ « يَنْابِيعِ الْمَوَدَّةِ » نَقْلًا عَنْ « ذَخَائِرِ الْعُقَبِيِّ » آوَرَدَهُ : [وَعَنْ عَلِيِّ مَرْفُوعاً : مِثْلَ أَهْلِيَّتِي كَمِثْلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مِنْ رَكَبَهَا نَجَا وَمَنْ تَعَلَّقَ بِهَا فَازَ وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا زَجَّ فِي النَّارِ . أَخْرَجَهُ ابْنُ السَّرِيِّ . وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ مَرْفُوعاً : مِثْلَ أَهْلِيَّتِي كَمِثْلِ

سفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق . أخرجه الملا في سيرته [.
 ونيز در « ينابيع المودة » نقلاً عن « مودة القربى » آورده : [علي بن ابي طالب ،
 رفعه : مثل اهليتي كمثل سفينة نوح من تعلق بها نجا ومن تخلف عنها اولج في النار] .
 ونيز در « ينابيع المودة » نقلاً عن « مودة القربى » آورده : [ابوذر] وهو آخذ
 باب الكعبة ويقول : أيها الناس ! من عرفني عرفني ومن لم يعرفني فأنا أعرفهم : أنا
 أبوذر ، سمعت رسول الله ﷺ يقول : مثل اهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها
 نجي ومن رغب عنها غرق] .

ونيز در « ينابيع المودة » نقلاً عن « الصواعق » آورده : [وجاء من طرق عديدة
 يقوى بعضها بعضاً : إنما مثل اهليتي فيكم كمثل سفينة نوح من ركبها نجي و من
 تخلف عنها غرق ، وفي رواية : وإنما مثل اهليتي فيكم مثل باب حطة في بني اسرائيل
 من دخله غفر له] .

ونيز در « ينابيع المودة » نقلاً عن « الصواعق » آورده : [ووجه تشبيهم بالسفينة
 أن من أحبهم وعظمهم وأخذ بهدي علمائهم نجا من ظلمة المخالفات ومن تخلف
 عن ذلك غرق في بحر كفران النعم وهلك في مفاوز الطغيان] .

ونيز در « ينابيع المودة » نقلاً عن « الصواعق » آورده : [الثاني : أخرج أحمد
 والحاكم عن أبي ذر أن رسول الله ﷺ قال : إن مثل اهليتي فيكم كمثل سفينة
 نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها هلك ، وفي رواية للبرار عن ابن عباس وعن ابن
 الزبير وللحاكم عن أبي ذر أيضاً : مثل أهل بيتي مثل سفينة نوح من ركبها نجا
 ومن تخلف عنها غرق] .

اما حسن الزمان معاصر ، پس این حدیث شریف را در « قول مستحسن » بروایات
 عديده آورده و با ثبات آن علی احسن الوجوه طریق اذعان سپرده ، چنانچه در کتاب
 مذکور بعد نقل بعض افادات اسلاف خود گفته : [وإليه الإشارة في الآية الكريمة
 إِنَّا لَقَا طغى الماء حملناكم في الجارية لنجعلها لكم تذكرة وتعيها أذن واعية]
 مع حدیث « ألا إن مثل اهليتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف

عنها هلك ، وفي لفظ « غرق » رواه أحمد وابن جرير والحاكم عن أبي ذر الغفاري ،
والقولي من جهة الرشيد عن آبائه عن ابن عباس ، والبزار عنه وعن ابن الزبير . و
حديث « سألت الله أن يجعلها أذنك يا علي ! فقال علي : ما سمعت من رسول الله
صلى الله عليه وآله وسلم شيئاً فَنَسِيته » وحديث « يا علي ! إن الله أمرني أن أَدْنِكَ و
أَعْلَمَكَ لتعي انزلت هذه الآية وتعيها أذن واعية ، فأنت أذن واعية لعلمي » وقد
يَبَيِّنُ ذلك ولد صاحب القرّة في « فتح العزيز » .

***

و مخفی نماید که بودن اهل بیت علیهم السلام مثل سفینه نوح امریست که
برای آن شواهد عدیده و آثار عتیقه در إرشادات خود اهل بیت علیهم السلام و کلمات
صحابه سرور اَنام - صلی الله علیه و آله ما هم غمام - و إفاذات تابعین أعلام موجود
و مسرودست .

پس از آنجمله است إرشاد باسداد جناب أمير المؤمنين عليه السلام « إِنَّمَا مِثْلُنَا فِي
هَذِهِ الْأُمَّةِ كَسَفِينَةِ نُوحٍ وَ كِبَابِ حَطَّةٍ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ » و این إرشاد آنجناب را جلال
الدین سیوطی در تفسیر « در منشور » آورده ، چنانچه در تفسیر آیه / و إِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا
الْبَابَ سَاجِدًا وَقُولُوا حَطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ گفته : [وَأَخْرَجَ ابْنَ أَبِي شَيْبَةَ عَنْ عَلِيٍّ
ابْنِ أَبِي طَالِبٍ ، قَالَ : إِنَّمَا مِثْلُنَا فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ كَسَفِينَةِ نُوحٍ وَ كِبَابِ حَطَّةٍ فِي
بَنِي إِسْرَائِيلَ] .

و از مطالعه « كنز العمال » علی متقی که تبویب « جمع الجوامع » سیوطیست
واضح و لائح می گردد که این إرشاد باسداد جناب أمير المؤمنين عليه السلام را بزیادت بعض
الفاظ مفیده أبوسهل قطّان و ابن مردویه نیز روایت کرده اند ، چنانچه در « كنز
العمال » در تفسیر سورة هود مذکورست : [عَنْ عِبَادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَسَدِيِّ قَالَ : بَيْنَا أَنَا
عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الرَّحْبَةِ إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ وَأَفْمَنَ
كَانَ عَلَى بَيْتِنَا مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ » فَقَالَ : مَا مِنْ رَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ جَرَتْ عَلَيْهِ
الْمَوَاسِي إِلَّا قَدْ نَزَلَتْ فِيهِ طَائِفَةٌ مِنَ الْقُرْآنِ ، وَاللَّهُ لَإِنْ يَكُونُوا يَعْلَمُوا مَا سَبَقَ لَنَا

أهل البيت على لسان النبي الأُمِّي ﷺ أحب إلى من أن يكون لي ملاً هذه الرحبة ذهباً وفضة ، والله إن مثلنا في هذه الأمة كمثل سفينة نوح في قوم نوح وإن مثلنا في هذه الأمة كمثل باب حطة في بني إسرائيل . (أبوسهل القطان في أماليه وابن مردويه) .

واز آنجمله است کلام بلاغت نظام آن جناب : « أنا من سنخ أصلاب أصحاب السفينة و كما نجا في هاتيك من نجا ينجوفي هذه من ينجو » چنانچه أحمد بن إسحاق بن جعفر بن وهب بن واضح الكاتب العباسی المعروف باليعقوبی^(۱) در تاریخ خود آورده که جناب امیر المؤمنین (علیه السلام) در ضمن خطبه بلیغه خود فرموده « فأين يتاه بكم ؟ ! بل أين تذهبون عن أهل بيت نبيكم ؟ ! أنا من سنخ أصلاب أصحاب السفينة و كما نجا في هاتيك من نجا ينجوفي هذه من ينجو ، ويل لمن مخلف (تخلف . ظ) عنهم انسى فيكم كالكهف لأهل الكهف وإنسى فيكم باب حطة من دخل منه نجا و من تخلف عنه هلك ، حجة من ذى الحجة في حجة الوداع : إنسى قدر كت بين أظهركم ما إن تمسكتكم به لن تضلوا بعدي أبداً : كتاب الله وعترتي أهليتي » .

واز آنجمله است کلام هدايت إلتيام آن جناب : « فنحن أنوار السموات والأرض وسفن النجاة » ، و این کلام حق انضمام آن جناب در ضمن خطبه بلیغه واقع شده که مرآة جمال و کمال جناب رسالت ﷺ و أهل بیت آن جناب میباشد ، و بکلمات حقائق آیات خود أنوار لامعة حقیقت مذهب أهل حق کرام بر سجا جل قلوب أرباب الباب و أحلام میباشد .

علامه شمس الدین ابوالمظفر یوسف بن قزغلی البغدادي الحنفی المعروف بسبط ابن الجوزی در « تذکرة خواص الأئمة » در باب سا دس که آنرا بایسن عنوان بلیغ معنون نموده « الباب السادس فی المختار من کلامه علیه السلام . کان علیه السلام ینطق بکلام قدحفت بالعضمة و یتکلم بمیزان الحکمة ؛ کلام ألقى الله علیه »
 (۱) لليعقوبی هذا ترجمة حسنة في « معجم الادباء » لياقوت الحموی ، فراجعه ان شئت (۱۳ ن) .

المهابة ، فكل من طرق سمعه راعه فيها به ، وقد جمع الله له بين الحلاوة و الملاحه و
الطلاوة و الفصاحة ، لم يسقط منه كلمة ولا بارت له حجة ، أعجز الناطقين و حاز قصب
السبق في السابقين ، ألفاظ يشرق عليها نور النبوة و يحير الأفهام و الأبواب ، و قد
اخترت منه ما أودعته في هذا الكتاب من (فنون . صح خ) العلوم والآداب ، ميفر ما يد:
[خطبة في مدح النبي ﷺ : أخبرني أبو طاهر الخزيمي ، أنبأ أبو عبد الله الحسين
ابن علي ، أنبأ عبد الله بن عطاء الهروي ، أنبأ عبد الرحمن بن عبيد الثقفي ، أنبأ الحسين بن محمد
الدينوري ، أنبأ عبد الله بن إبراهيم الجرجاني ، نبأنا محمد بن علي بن الحسين العلوي ،
أنبأ أحمد بن عبد الله الهاشمي ، ثنا الحسن بن علي بن محمد بن علي بن موسى بن جعفر بن محمد
ابن علي بن الحسين بن علي (بسنده إلى الحسين بن علي . صح . ظ) قال : خطب
أبي أمير المؤمنين يوماً بجامع الكوفة خطبةً بليغةً في مدح رسول الله (ص) فقال بعد
حمد الله : لما أراد الله أن ينشئ المخلوقات و يبتدع الموجودات أقام الخلائق في صورة
قبل دحو الأرض و رفع السموات ثم أفاض نوراً من نور عزه فلمع قبساً من ضيائه و سطع
ثم اجتمع في تلك الصورة وفيها هيئة نبينا (ص) فقال له الله تعالى / أنت المختار و عندك
مستودع الأنوار و أنت المصطفى المنتخب الرضا المنتخب المرتضى ، من أجلك أضع
البطحاء و أرفع السماء و أجري الماء و أجعل الثواب و العقاب و الجنة و النار ، و أنصب
أهل بيتك علماً للهداية و أودع أسرارهم من سري بحيث لا يشكل عليهم دقيق ولا يغيب
عنهم خفي و أجعلهم حجتي على بريتي و المنبئين على قدري و المطلعين على أسرار
خزائني . ثم أخذ الحق سبحانه عليهم الشهادة بالربوبية و الإقرار بالوحدانية في
مكنون علمه و نصب العوالم و موج الماء و أثار الزبد و أهاج الدخان ، فطفئ عرشه على
الماء ثم أنشأ الملائكة من أنوار أبدعها و أنواع اخترعها ، ثم خلق الله الأرض و ما فيها ،
ثم قرن بتوحيده نبوة نبيه محمد (ص) و صفته و شهدت السموات و الأرض و الملائكة
والعرش و الكرسي و الشمس و القمر و النجوم و ما في الأرض له بالنبوة ، فلما خلق آدم
أبان للملائكة فضله و أراهم ما خصه به من سابق العلم و جعله محراباً و قبلةً لهم و سجدوا
له ، ثم بين لآدم حقيقة ذلك النور و مكنون ذلك السر ، فلما حانت أيامه أودعه

شيئاً ولم ينزل ينقل من الأُصْلَابِ الفاخرة إلى الأرحام الطاهرة إلى أن وصل إلى عبدالمطلب ثم إلى عبدالله ثم إلى نبيّه (ص) فدعا الناس ظاهراً وباطناً وندبهم سرّاً وعلانيةً واستدعى الفهوم إلى القيام بحقوق ذلك السر المودع في الذر قبل النسل؛ فمن وافقه قبس من لمحات ذلك النور واهتدى إلى السر وانتهى إلى العهد المودع، ومن غمرته الغفلة وشغلته المحنة فاستحقّ البعد. ثم لم ينزل ذلك النور ينتقل فينا و يتشعشع في غرائزنا، فنحن أنوار السموات والأرض وسفن النجاة، وفينا مكنون العلم وإلينا مصير الأمور وبمهدينا تقطع الحجج خاتمة الأئمة ومنقذ الأئمة ومنتهى النور، فليهنّ من استمسك بعروتنا وحشر على محبتنا].

واز آنجمله است قول جناب امام زين العابدين (عليه السلام) نحن الفلك الجارية في اللجج الغامرة يأمن من ركبها ويغرق من تركها، چنانچه سليمان بن ابراهيم بلخي در «ينابيع المودة» در باب ثالث آن گفته: [وقال علي بن الحسين رضي الله عنهما: نحن الفلك الجارية في اللجج الغامرة، يأمن من ركبها ويغرق من تركها].
ونيز بلخي در «ينابيع المودة» در باب ناسع وثمانون گفته: [أخرج الحافظ الجعابي أنّ الإمام زين العابدين رضي الله عنه قال: نحن الفلك الجارية في اللجج الغامرة يأمن من ركبها ويغرق من تركها وإنّ الله تبارك وتعالى أخذ ميثاق من يحبّنا وهم في أصْلَابِ آبائهم فلا يقدرّون على ترك ولايتنا لأنّ الله عزّ وجلّ جعل جبلّتهم على ذلك، انتهى].

واز آنجمله است قول عمرو بن العاص جناب أمير المؤمنين (عليه السلام):

«هو النبا العظيم وفلك نوح».

واين قول عمرو بن العاص در قصيده او واقع شده كه اكابر علمای اهل سنت آنرا

نقل نموده اند.

أبو محمد حسن بن أحمد بن يعقوب الهمداني اليمني در كتاب «الإكليل» علي ما نقل عنه گفته: [روي أنّ معاوية بن أبي سفيان قال يوماً لجلسائه: من قال في عليّ على ما فيه فله هذه البكرة! فقال كلّ منهم كلاً غير موافقٍ من شتم أمير المؤمنين (عليه السلام)].

إلا عمرو بن العاص فإنه قال أبياتاً اعتقدها وخالفها بفعاله !

و في أبياتهم نزل الكتاب	بآل محمد عرف الصواب
بهم و بجدهم لا يستراب	وهم حجج الإله على البرايا
له في المجد مرتبة تهاب	و لا سيما أبى حسن علي
فليس بها (۲) سوى «نعم» جواب	إذا طلبت صوارمهم (۱) نفوساً
وفيض دم الرقاب لها شراب	طعام حسامه مهج الأعادي
معاقدها من الناس الرقاب	و ضربته كبيعته بخم
فمالك في محبته ثواب	إذا لم تبر من أعداء علي
هو الضحك إن آن القراب	هو البكاء في المحراب ليلا
وباب الله و انقطع الجواب (۳)	هو النبأ العظيم و فلك نوح
	فأعطاه معاوية البدره و حرّم الآخرين [.

و جمال الدين محدث شیرازی در کتاب « تحفة الأحبب » من مناقب آل العبا ، گفته : [و آورده که روزی معاویه بن ابی سفیان با عمرو بن عاص در مجمعی از صنادید مملکت شام گفت علی را وصفی بگوي ، و در بعضی از کتب تواریخ هست که چون خبر شهادت یافتن امیر المؤمنین علی علیه السلام بشام رسید معاویه گفت : « الآن انقطع العداوة » ! و در مجلسی که خواص او و اشراف شام حاضر بودند يك بدره زر در پیش خود داشت گفت : هر که برخی از صفات و فضائل و چندی از خواص و مزایای علی ابن ابی طالب درین محفل بیان کند مرا و راست این بدره زر ! عمرو خود را از مرتبه مکابر و معانده گذرانیده بمقتضی « إن الكذوب قد يصدق » این ابیات را بدیهه بر منصفه عرض جلوه داد - یا خود - طمعاً بالبدره الموعودة المشار اليها - زبان بحق و صدق و راستی کشاد که « شعر » :

و في أبياتهم نزل الكتاب	بآل محمد عرف الصواب
بهم و بجدهم لا يستراب	هم حجج الإله على البرايا

ولا سيمًا أباحسن عليًّا^(۱) له في العلم مرتبة نصاب^(۲)
 إذا نادت صوارمه نفوساً فليس لها سوى نعم جواب
 طعام سيوفه مهج الأعادي وفيض دم الرقاب لها شراب
 ومن لم يبر من أعدا علي أمير المؤمنين علي ذخرى
 هو الفردوس لا يخفى عليكم هو الساقى على^(۳) الحوض الشراب
 هو النبأ العظيم وفلك نوح و باب الله وانقطع الخطاب
 معاويه گفت :

و مليحة شهدت لها ضراتها والفضل ماشهدت به الأعداء !
 از آنجمله است نامه حسن بصری بنام جناب امام حسن (علیه السلام) که در آن حسن
 بصری بمضمون حدیث سفینه مکرر اعتراف نموده ، و این نامه او را اکابر علمای
 سنیّه در کتب و أسفار دینیّه خود نقل کرده اند .

أبو الحسن علي بن عثمان الغزنوي در کتاب « كشف المحجوب لأرباب
 القلوب » گفته : [و منهم : جگر بند مصطفى وريحان دل مرتضى وقرّة العين زهرا
 أبو محمد الحسن بن علي ، كرم الله وجهه ، وويرا اندرين طريقت نظر تمام بود و اندر
 دقائق عبارات اينمعنى حفظ وافر ، تاحديکه گفت اندر حال وصيتش : « عليكم بحفظ
 السرائر فانّ الله مطلع على الضمائر » بر شما باد بحفظ أسرار که خداوند عزوجل
 داننده ضمائرست . و حقيقت اينمعنى آن بود که بنده مخاطبست بحفظ أسرارهمچنان
 که بحفظ اظهار ، پس حفظ أسرار عدم التفات بأغيار بود و حفظ اظهار از مخالفت
 جبار ، وهمی آرند که قدریان چون غلبه گرفتند و مذهب اعتزال اندر جهان پراکنده
 شد ، حسن بصری - رحمه الله - بحسن بن علي - كرم الله وجهه - نامه نوشت : « بسم الله
 الرحمن الرحيم : السلام عليك يا بن رسول الله وقرّة عينه ورحمة الله و برکاته . أمّا
 بعد / فانّکم معاشر بني هاشم کالفلک الجارية في بحر لحيّ ومصابيح الدجى و أعلام

الهدی و الائمة القادة الذين من تبعهم نجا كسفينة نوح المشحونة التي يؤل إليها المؤمنون وينجوفوها المتمسكون ، فما قولك يا بن رسول الله عند حيرتنا في القدر و اختلافنا في الاستطاعة لتعلمنا بما تأكد عليه رأيك فانكم ذرية بعضها من بعض ، بعلم الله علمتم وهو الشاهد عليكم ، وأنتم شهداء الله على الناس ، والسلام . . معني اين آن بود که سلام خدا بر تو باد ای پسر پیغمبر و روشنائی چشم او و رحمت خدا و برکات او بشما باد که شما جملگی بنی هاشم چون کشتیهای روانید اندر دریای ژرف و ستارگان تابنده و علامات هدایت و امامان دین ، هر که متابعت شما بود نجات یابد چون متابعت کشتی نوح که بدان نجات یافتند مؤمنان ، و توجه کوئی ای پسر پیغمبر اندر حیرت ما اندر قدر و اختلاف ما اندر استطاعت اما بدانیم که روش تو اندر آن چیست و شما ذریت پیغمبرید و هرگز منقطع نخواهد گشت ، علمتان بتعلیم خدائست عزوجل و او نگاه دارنده و حافظ شماست و شما از آن (شاهدان . ظ) خلق .

و ملك العلماشهاب الدين دولت آبادي در « هداية السعدا » گفته : [في كشف المحجوب] : كتب الحسن البصري إلى أمير المؤمنين حسن بن علي رضي الله عنه مكتوباً : السلام عليك يا بن رسول الله ورحمة الله وبركاته ! وبعد فأنتم معاشر بني هاشم الفلك الجارية في اللجج - أي البحر - ومصايح الدجى وأعلام الهدى والائمة القدوة الذين من تبعهم نجى كسفينة نوح المشحونة التي يؤل إليها المؤمنون وينجوفوها المتمسكون فأنتم ذرية بعضها من بعض ، بعلم الله علمتم ولهوا الشاهد عليكم وأنتم شهداء على الناس ، أنتم شهداء على الناس [.

وعبدالرحمن بن عبدالرسول چشتی در « مرآة الاسرار » گفته : [وهم ، وي در كشف المحجوب] می آرد که چون قدریان غلبه گرفتند و مذهب اعتزال اندر جهان پراکنده شد حسن بصری رضي الله بحسن بن علي كرم الله وجهه نامه عربی نوشت که آن این است : « بسم الله الرحمن الرحيم . السلام عليك يا بن رسول الله وقرّة عينه و رحمة الله وبركاته . أمّا بعد ، فانكم معاشر بني هاشم كالقارعة الجارية في بحر لجي و مصايح الدجى وأعلام الهدى و الائمة القادة الذين من يتبعهم نجا كسفينة نوح

المشحونة التي يؤل إليها المؤمنون وينجوفونها المستمسكون ، فما قولك يا بن رسول الله عند حيرتنا في القدر واختلافنا في الاستطاعة لتعلمنا بما تأكد عليه رأيك فإنكم ذرية بعضها من بعض ، بعلم الله علمتم فهو الشاهد عليكم وأنتم شهداء الله على الناس والسلام . معنى آن بود که سلام خدای بر تو باد ای پسر پیغامبر وای روشنائی چشم او ورحمت خدا وبرکات او بشما باد ، شما جملگی بنی هاشم چون کشتیهای روانید در دریای ژرف و ستارگان تابنده و علامات هدایت و امامان دین ، هر که متابعت شما بود نجات یابد چون متابعت کشتی نوح که بر آن نجات یافتند مؤمنان ، و توجه گوی ای پسر پیغامبر ! اندر حیرت ما اندر قدر و اندر اختلاف ما اندر استطاعت اما بدانیم که روش تو اندر آن چیست ، و شما ذریّت پیغمبرید و هرگز منقطع نخواهد شد ، علمتان بتعلیم خدائست عزوجل و او نگاهدارنده و حافظ شماست و شما از آن (گواهان . صح . ظ) خلق ، إلخ .

و محمد محبوب عالم بن صفی الدین جعفر ، بدر عالم ، در « تفسیر شاهی » در تفسیر آیه « قل فله الحجة البالغة فلو شاء لهدىكم أجمعين » گفته : [فی « جواهر العلوم » : قيل : إن الحسن البصري كتب إلي الإمام الحسن بن علي رضي الله تعالى عنهما : من الحسن البصري إلي الحسن بن رسول الله ﷺ : أقابعد ، فإنكم معاشر بني هاشم ! الفلك الجارية في اللجج الغامرة ، مصابيح الدجى وأعلام الهدى والأئمة القادة الذين من تبعهم نجا والسفينة التي يؤل إليها المؤمنون وينجوفونها المستمسكون . قد كثر - يا بن رسول الله - عندنا الكلام في القدر واختلافنا في الاستطاعة ، فتعلمنا ما ترى (تأكد . ظ .) عليه رأيك ورأي آبائك فإنكم ذرية بعضها من بعض ، من علم الله علمتم وهو الشاهد عليكم وأنتم الشهداء على الناس ، والسلام / فأجاب به الحسن ابن علي رضي الله تعالى عنهما : من الحسن بن علي إلي الحسن البصري ، أقابعد ! فقد انتهى إلي كتابك عند حيرتك وحيرة من زعمت من أمتنا وكيف ترجعون إلينا وأنتم (تدينون . صح . ظ) بالقول دون العمل ؟ ! واعلم أنه لولا ما تنهاه إلي من حيرتك وحيرة الأمة قبلك لا مسكت عن الجواب ، ولكني الناصح ابن الناصح الأمين ،

والَّذِي أَنَا عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ لَمْ يَأْمَنْ بِالْقَدْرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ فَقَدْ كَفَرَ ، وَمَنْ حَمَلَ الْمَعَاصِيَ عَلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فَقَدْ فَجَرَ ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يُطَاعُ بِإِكْرَاهٍ وَلَا يُعَصَى بِغُلْبَةٍ وَلَا أَهْمَلُ الْعِبَادِ مِنَ الْمَلِكَةِ ، وَلَكِنَّهُ عَزَّوَجَلَّ الْمَالِكُ لِمَا مَلَكَهُمْ وَالْقَادِرُ عَلَى مَا عَلَيْهِ أَقْدَرُهُمْ ، فَاِنْ أَتَمَرُوا بِأَطَاعَةٍ لَمْ يَكُنِ اللَّهُ تَعَالَى لَهُمْ صَادًّا وَلَا غَنِيًّا مَانِعًا ؛ وَإِنْ أَتَمَرُوا بِالْمَعْصِيَةِ فَشَاءَ سَبْحَانَهُ أَنْ يَمُنَّ عَلَيْهِمْ فَيَحُولَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهَا فَعَلٌ ، وَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَمَا هُوَ حَمْلُهُمْ عَلَيْهَا إِجْبَارًا وَلَا أَلْزَمُهُمْ بِهَا إِكْرَاهًا بَلْ إِنْ حَتَّاجَهُ جَلَّ ذِكْرُهُ عَلَيْهِمْ أَنْ عَرَفَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمُ السَّبِيلَ إِلَى فَعَلٍ مَا دَعَاهُمْ إِلَيْهِ وَتَرَكَ مَا نَهَاهُمْ عَنْهُ / وَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ، وَالسَّلَامُ] .

* * *

وهرگاه بر طرق حدیث سفینه و شواهد آن آگاهی یافتی ، پس بدانکه این حدیث شریف بچند وجه دلالت بر امامت و خلافت اهل بیت علیهم السلام دارد .

وجه اول آنکه این حدیث شریف دلالت دارد بر وجوب اتباع اهل بیت علیهم السلام علی الاطلاق ، و وجوب اتباع علی الاطلاق بعد خدا و رسول ﷺ برای احدی جز امام زمانه و خلیفه آنجناب ثابت نیست ، کما دریت فیما سبق فی أدلة دلالة حدیث الثقلین علی المطلوب ، والله الهادی لعباده إلى اللّٰقَمِ الْمَلْحُوبِ . و آنچه شهاب الدین دولت آبادی در « هدايت السعدا » از کتاب « تشریح » در شرح مطالب حدیث سفینه نقل کرده و سابقاً آنرا شنیدی ، درین مقام قابل توجه ارباب افهام و لائق غور و تأمل است ، و همچنین آنچه عجیلی در « ذخيرة المال » آورده و در آخر عبارات او عنقریب مذکور گشته موجب کمال انبساط خواطر ناظرین باایقان و معنین باایمان می باشد ، لآنّ فیہ اثبات الزّعامه و الامامة علی وجه بلیغ تهتّر له طباع ذوی السلامة والاستقامة .

وجه دوم آنکه این حدیث شریف دلالت دارد بر آنکه اتباع اهل بیت علیهم السلام موجب نجات است ، و پرتا هاست که این معنی نزد کسی که ادنی بصیرتی داشته باشد دلیل عصمت این حضرات می باشد ، و عصمت این حضرات بلاشبیه موجب امامت و خلافتشان است ، و مجوّز تقدّم غیر معصوم بر معصوم نزد ارباب عقول و حلوم نهایت

مدحور و ملوم میباشد . و اگر چه دلالت این حدیث بر موجب نجات بودن اتباع اهل بیت علیهم السلام أظهر من الشمس و أبین من الأُمس ست و مخاطب ما هم طوعاً و کرهاً اعتراف بآن دارد ، لیکن بحمد الله تعالی این معنی را بغرض مزید إفحام خصام از کلمات دیگر علمای اعلام سنّیه هم ظاهر و باهر مینمایم .

واحدی در « تفسیر » خود علی ما نقل عنه آورده : [انظر كيف دعا الخلق إلى التسب إلى ولائهم والسير تحت لوائهم بضرب مثلهم بسفينة نوح عليه السلام جعل ما في الآخرة من مخاوف الأخطار وأهوال النار كالبحر الذي لجج براكبه فيورده مشارع المنية و يفيض عليه سجال البلية ، وجعل أهليته عليه وعليهم السلام سبب الخلاص من مخاوفه والنجاة من متآلفه ، و كما لا يعبر البحر الهياج عند تلاطم الأمواج إلا بالسفينة ، كذلك لا يأمن نفخ الجحيم ولا يفوز بدار النعيم إلا من تولى أهليته الرسول صلوات الله عليه وعليهم و تخلى لهم وده و نصيحته وأكد في موالاتهم عقيدته فإن الذين تخلفوا عن تلك السفينة آلوا شرمال و خرجوا من الدنيا إلى أنكال و جحيم ذات أغلال ، و كما ضرب مثلهم بسفينة نوح قرنهم بكتاب الله تعالى فجعلهم ^(۱) ثاني الكتاب و شفع التزيل] .

و عاصمی در « زین الفتی » بعد ذکر حدیث سفینه گفت : [و معنی الحدیث عندنا : من أحب أهل البيت بقلبه وأثنى عليهم بلسانه واقتدى بهم في أقوالهم ولا يزيد على ما ذكر من مقالهم فقد نجا من البدعة والتغال ومن زاد على ما قالوه ونسبهم إلى خلاف ما نسبوا إليه أنفسهم فقد هلك اذ لم يرض بهم قدوة وإماماً ولم يقتديهم شرفاً واحتراماً كالترافضة والناصبية !] .

و بر ناظر خبیر پوشیده نیست که آنچه عاصمی درین کلام بعد اقرار بحق بسوی باطل طفره زده و در آخر آن متعلق بأهل حق تفوه نموده مصداق مثل « ذممتی بدائها وانسلت » میباشد ، زیرا که در حقیقت کار أهل سنت است که برأهلیت علیهم السلام افترا مینمایند و در نسبت ایشان مرتکب خلاف واقع میشوند . اما أهل حق پس ساحت علیایشان از وصمت این تهمت بالاترست ، و ایشان بحمد الله هرگز سرمو از إرشادات

(۱) یعنی بذلك حدیث الثقلین . ۱۲ .

أهل بیت علیهم السلام تجاوز نمی نمایند ، و من ادعی خلاف ذلك فلیأت علیه ببرهان وأنی له ذلك وأین إلى آخر الزمان ؟ .

و نور الدین سمهودی در «جواهر العقودین» در بیان تنبیہات ذکر خامس گفته :
[ثانیها ، قوله علیه السلام : مثل أهلبیتی فیکم مثل سفینه نوح فی قومه ، الحدیث . ووجهه أن النجاة ثبتت لأهل السفینه من قوم نوح علیهم السلام وقد سبق فی الذکر قبله فی حثه علیه السلام علی التمسک بالثقلین کتاب الله و عترته قوله علیه السلام : فإنتهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض ، وقوله فی بعض الطرق : نبأنی اللطیف الخبیر ، فأثبت لهم بذلك النجاة وجعلهم وصلةً إلیها ، فتم التمسک المذكور ، ومحصله الحدّ علی التعلّق بحبلهم وحبّهم وإعظامهم شکر النعمة مشرفه صلی الله وسلم علیه وعلیهم والأخذ بهدی علمائهم ومحاسن أخلاقهم وشیمهم ، فمن أخذ بذلك نجا من ظلمات المخالفة وأدى شکر النعمة الوافرة ومن تخلف عنه غرق فی بحار الکفران وتیار الطغیان فاستوجب النیران] .

وابن حجر هیتمی مکی در «صواعق» بعد ذکر حدیث سفینه گفته : [ووجه تشبیهم بالسفینه فیما مرّ أن من أحبّهم وعظّمهم شکراً لنعمة مشرفهم علیه السلام وأخذ بهدی علمائهم نجا من ظلمة المخالفات ومن تخلف عن ذلك غرق فی بحر کفر النعم وهلك فی مفاوز (تیار . ظ) الطغیان] .

وجه سوم آنکه این حدیث شریف دلالت دارد بر افضلیت اهل بیت علیهم السلام بر قاطبه خلایق ، زیرا که اگر سوای این حضرات کسی دیگر - معاذ الله - افضل میبود لابد جناب رسالت صلی الله علیه و آله همان کس را شبیه سفینه نوح قرار داده امتزاج بر اتباع و اطاعت او آماده میفرمودند . و دلالت این حدیث شریف بر افضلیت اهل بیت علیهم السلام اگرچه کالتور فی الظلام خود ظاهر و باهر است لیکن کلمات سابقه آکا بر علمای سنتیه نیز مظهر و مبین آنست ، کما لا یخفی علی الناظر البصیر ، ولا ینبئک مثل خبیر .

وجه چهارم آنکه این حدیث شریف دلالت دارد بر وجوب محبت اهل بیت علیهم السلام علی الاطلاق ، و وجوب محبت علی الاطلاق - کما دریت فی مجلد آیه المودّة - دلیل وجوب اطاعت و عصمت و افضلیت این حضرات است و اینهمه مستلزم

امامت میباید ، کما مرّ غیر مرّة .

وجه پنجم آنکه این حدیث شریف دلالت دارد بر آنکه محبت اهل بیت علیهم السلام سبب نجات است ، و در کمال ظهور است که این معنی مستلزم عصمت این حضرات می باشد زیرا که اگر - معاذ الله - ازین حضرات امری خلاف رضای ربّ الأرباب بظهور رسد هر کز محبتشان جائز نخواهد شد چه جای آنکه سبب نجات در دنیا و آخرت شود ! و هذا فی الوضوح والظهور کالتور علی شاق الطور ، و هر گاه عصمت این حضرات ثابت شد در امامتشان ریبی باقی نماند .

وجه ششم آنکه این حدیث شریف دلالت دارد بر کفروضال متخلفین از اهل بیت علیهم السلام ، و تخلف حضرات خلفای ثلاثه و احزابشان از اهل بیت علیهم السلام أظهر من الشمس و أبین من الامس است ، و لقد أثبتته علمائنا الأعلام - أحلّهم الله دار السلام - فی کتب الکلام ، بحیث لا یرتاب فیہ أولوا الأحلام ، پس خلافتشان بسبب این تخلف فاسد و باطل گردید و بعدشان ازین مرتبه علیا و منزلت کبری بحد تحقق و ثبوت رسید ، و بعد ازین کیست که در وضوح و ظهور خلافت بلا فصل جناب امیر المؤمنین علیه السلام ازین حدیث شک و ارباب داشته باشد و از آفتاب امامت آنجناب مثل خفّاش إعراض نموده خاک مذلت بر سر خود پاشد ؟

وجه هفتم آنکه این حدیث شریف دلالت دارد بر آنکه نفوس قدسیّه اهل بیت علیهم السلام مثل سفینه نوح ممیّز بین المؤمن و الکافر هستند . و این معنی هم بحمد الله تعالی موجب ریاست عامّه و امارت تامّه ایشان است ، زیرا که تمییز بین المؤمن و الکافر بلا شبهه مرتبه عظمی است که غیر معصوم دارای آن نمی تواند شد .

وجه هشتم آنکه این حدیث شریف دلالت دارد بر آنکه بقای امام معصوم از نفوس قدسیّه حضرات اهل بیت علیهم السلام إلى يوم القيامة لازم است تا همیشه برای امت طبقه بعد طبقه رکوب سفینه منجیه متحقق شده باشد ، و این معنی بنحویکه دلیل حقیقت مذهب اهل حق و بطلان مذهب مخالفین است محتاج به بیان نیست .

وجه نهم آنکه جناب رسالتماّی و صلّی الله علیه و آله حدیث سفینه را در ضمن سیاق طولانی

حدیث «إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ» که هر هر جمله بلکه هر هر کلمه آن نور بصیرت برای اهل ایمان می افزاید و روي شاهد حق را بأنواع زیب و زینت الی أقصى الغایه می آرید ، بنحوی بیان فرموده که بعد ملاحظه آن در دلالت این حدیث شریف بر امامت اهل بیت علیهم السلام هر گز ربیبی عارض خواطر عقلا نمی شود و أصلاً تشکیکی در صحت استدلال اهل حق بآن در قلوب ألبا فرو نمی رود ، الحال آن إرشاد هدايت بنیاد را بگوش دل باید شنید و وضوح امر حق را كالصبح المسفر بچشم بصیرت باید دید .

أبو عبد الله محمد بن مسلم بن أبی الفوارس الرازي در صدر «أربعین» فضائل جناب أمير المؤمنين (عليه السلام) - كما سمعت سابقاً - گفته: [وقال النبي (صلى الله عليه وآله) : إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ كِتَابَ اللَّهِ وَعِثْرَتِي أَهْلِيَّتِي ، فَمَا خَلِيفَتَانِ بَعْدِي أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخِرِ سَبَبُ مَوْصُولٍ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنْ اسْتَمْسَكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضَلُّوا فَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرُدَّاهُ عَلَى الْحَوْضِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَا تَسْبِقُوا أَهْلِيَّتِي بِالْقَوْلِ فَتَهْلِكُوا وَلَا تَقْصِرُوا عَنْهُمْ فَتَذْهَبُوا فَإِنَّ مِثْلَهُمْ فِيكُمْ كَمِثْلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مِنْ رَكِبَهَا نَجَّى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ وَمِثْلَهُمْ فِيكُمْ كَمِثْلِ بَابِ حِطَّةٍ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مَنْ دَخَلَهُ غُفِرَ لَهُ . أَلَا ! وَإِنَّ أَهْلِيَّتِي أَمَانٌ أُمَّتِي فَإِذَا ذَهَبَ أَهْلِيَّتِي جَاءَ أُمَّتِي مَا يُوْعَدُونَ . أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ عَصَمَهُمْ مِنَ الضَّلَالَةِ وَطَهَّرَهُمْ مِنَ الْفَوَاحِشِ وَاصْطَفَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ . أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ أَوْجَبَ مَحَبَّتَهُمْ وَأَمَرَ بِمُودَّتِهِمْ . أَلَا وَإِنَّهُمْ الشُّهَدَاءُ عَلَى الْعِبَادِ فِي الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْمَعَادِ . أَلَا وَإِنَّهُمْ أَهْلُ الْوَلَايَةِ الدَّالُّونَ عَلَى طَرَقِ الْهَدَايَةِ . أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ فَرَضَ لَهُمُ الطَّاعَةَ عَلَى الْفِرْقِ وَالْجَمَاعَةِ ، فَمَنْ تَمَسَّكَ بِهِمْ سَلَكَ وَمَنْ حَادَّ عَنْهُمْ هَلَكَ . أَلَا وَإِنَّ الْعِتْرَةَ الْهَادِيَةَ الطَّيِّبِينَ دَعَاةَ الدِّينِ وَأَثَمَةَ الْمُتَّقِينَ وَسَادَةَ الْمُسْلِمِينَ وَقَادَةَ الْمُؤْمِنِينَ وَأُمْنَاءَ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى الْبَرِّيَّةِ أَجْمَعِينَ ، الَّذِينَ فَرَّقُوا بَيْنَ الشَّكِّ وَالْيَقِينِ وَجَاءُوا بِالْحَقِّ الْمُبِينِ] .

وجه دهم آنکه جناب رسالت (صلى الله عليه وآله) الأَطْيَابِ حدیث سفینه را در بعض مواقع بخطاب أصحاب خود بسیاقی إرشاد نموده که امامت أئمه اثني عشر علیهم السلام را كالشمس في رابعة النهار واضح و آشکار می گرداند و متبوع و مطاع واجب التمسك و الا تباع بودن این حضرات را بنص جلی که مشتمل بر أحسن کلمات بلاغت آیات

وَأَجْمَلُ جَمَلَاتِ بَرَاةِ سَمَاتٍ مِیْ بَاشَد بِمَنْقَہٗ شَہُودِ مِیْرَسَانَد .

أَبُو مَنْصُورِ شَہَرْدَارِ بَنِ شِیْرُوہِ دِیْلَمِیْ کَہْ اَزْ أَجْلَہٗ مَعَارِیْفِ حَقَاقِظٍ وَأَکَابِرِ مَشَاطِیْرِ
أَیْقَاضِ سَنَیْہِہِ اسْتِ ، وَجَلَالَتِ شَأْنِ وَرَفْعَتِ مَکَانِ اَوْ بِتَصْرِیْحِ اَیْنِ حَضْرَاتِ دَرِ مَجْلَدِ حَدِیْثِ
وَلَايَتِ بِتَفْصِیْلِ جَمِیْلِ شَنِیْدِیْ وَبِکَمَالِ اسْتِنَادِ وَاعْتِمَادِ وَاسْتِہْزَافِ وَاعْتِبَارِ اَوْ نَزْدِ شَأْنِ
بِخَوْبِیْ وَارْسِیْدِیْ ، دَرِ کِتَابِ « مَسْنَدِ الْفَرْدُوسِ » کَہْ بِہٖ « فَرْدُوسِ کَبِیْرِ » نِیْزَ مَسْتَقِیْ مِیْشُودُ
عَلٰی مَا نَقَلَ عَنْہُ آوَرْدَہٗ : [عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ ، قَالَ : صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَوةَ
الْأُولٰٓئِیْ ثُمَّ أَقْبَلَ بِوَجْہِہِ الْکَرِیْمِ عَلَیْنَا فَقَالَ : یَا مَعْشَرَ أَصْحَابِیْ ! إِنَّ مِثْلَ أَهْلِ بَیْتِیْ فِیْکُمْ
مِثْلُ سَفِیْنَةِ نُوحٍ وَبَابِ حَطَّةٍ فِیْ بَنِیْ إِسْرَآئِیْلَ فَمَسَّکُوا بِأَهْلِ بَیْتِیْ بَعْدِیْ الْأَثْمَةُ الرَّاشِدِیْنَ
مَنْ ذَرَّیَّتِیْ فَإِنَّکُمْ لَنْ تَضَلُّوا أَبَدًا . فَقِیْلَ : یَا رَسُولَ اللَّهِ ! کَمْ الْأَثْمَةُ بَعْدَکَ ؟ قَالَ : اثْنَا-
عَشَرَ مِنْ أَهْلِ بَیْتِیْ ، أَوْ قَالَ : مِنْ عَتَرَتِیْ] .

ازین روایت سراسر هدایت واضح و لائحت که جناب رسا لتماماً ﷺ بعد
نماز جماعت که محل اجتماع مسلمین بود بخطاب اصحاب خود ارشاد فرمود که: ای
گروه یاران من! بتحقیق که مثال اهل بیت من در میان شما مثال سفینه نوح است
و مثال باب حطه است در بنی اسرائیل پس تمسک بنمائید باهل بیت من بعد از من که
ایشان ائمه راشدین از ذریت من هستند ، بتحقیق که شما در حال تمسک با ایشان
هرگز گمراه نخواهید شد تا بآید ، و هر گاه بعد استماع این ارشاد هدایت بنیاد بعض
حاضرین عرض کردند که یا رسول الله! ائمه بعد جناب شما چقدر خواهند شد؟ آن
جناب در جواب ارشاد فرمود که دوازده نفر از اهل بیت من خواهند شد ، یا آنکه
فرمود که دوازده نفر از عترت من خواهند شد .

و این حدیث شریف اثیر بچند وجه ناظر بصیر را بسوی حق منیر رهنمائی مینماید :
اول آنکه درین حدیث مذکورست که جناب رسا لتماماً ﷺ بخطاب اصحاب
خود بودن اهل بیت علیهم السلام دریشان مثل سفینه حضرت نوح ﷺ مبین نموده .
دوم آنکه اهل بیت علیهم السلام را مثل باب حطه معین فرموده .
سوم آنکه اصحاب خود را بعد خود حکم تمسک باهل بیت علیهم السلام داده .

چهارم آنکه اهل بیت علیهم السلام را بوصف جلیل « ائمه راشدین » ستوده .
پنجم آنکه در صورت تمسک با اهل بیت علیهم السلام اصحاب خود را از ضلال و کمراهی مأمون فرموده .

ششم آنکه بعد سؤال بعض سائلین از عدد ائمه علیهم السلام که بعد آن جناب خواهند شد إرشاد کرده که ایشان دوازده نفر خواهند شد از اهل بیت من یا از عترت من .

وبعد ملاحظه این تصریحات صریحه و إرشادات نصیحه که هر يك از آن برای واجب الإطاعة بودن اهل بیت علیهم السلام کافی و وافی است هرگز کار عاقلی نیست که در دلالت حدیث سفینه بر امامت ائمه اثنی عشر علیهم السلام شك و ریب آرد و همت خود بر معاندت حق ابلج و موازرت باطل لجلج بر کمارد .

وجه یازدهم آنکه جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله ماهم رسحاب حدیث سفینه را بمخاطبه جناب امیر المؤمنین علیه السلام با أسلوب بدیع و سیاق رفیع که هر هر جمله آن دلیل ساطع و برهان قاطع إمامت و خلافت آن جنابست بیان فرموده ، و بر مخصوص بودن این حدیث شریف بآن جناب و ائمه طاهرین از اولاد آن جناب سلام الله علیهم أجمعین نص صریح نموده . و بعد ملاحظه آن کار احدى از اهل عقول و أحلام نیست که در دلالت این حدیث شریف بر إمامت و خلافت ائمه اثنی عشر علیهم السلام قیل و قال نماید ، و هیچ مجادلی را تاب آن نیست که حرفی بمقابلۀ اهل حق درین باب آراید .

علامه سلیمان بن ابراهیم القندوزی در « ینابیع المودة » کما سمعت سابقاً گفته : [أخرج الحموینی عن سعید بن جبیر عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله ﷺ : يا علي ! أنا مدينة الحكمة وأنت بابها ولن تؤتى المدينة إلا من قبل الباب و كذب من زعم أنه يحبني ويبغضك لأنك مني وأنا منك ، لحمك من لحمي ودمك من دمي وروحك من روحي و سريرتك من سريري و علانيتك من علانيتي ، و أنت إمام أمتي و وصيي ، سعد من أطاعك و شقي من عصاك و ربح من تولاك و خسر من عاداك ، فاز من لزمك و هلك من فاركك ، و مثلك و مثل الأئمة من ولدك مثل سفينة نوح

من ركبها نجا ومن تخلف عنها غرق ومثلکم مثل النجوم كلما غاب نجم طلع نجم الى يوم القيمة [.

وجه دوازدهم آنکه جناب رسالت‌مآب صلی الله علیه و آله مضمون بلاغت مشحون حدیث سفینه را در حدیث دیگر که بوجوه عدیده مصرّح بخلاف و امامت ائمه طاهرین سلام الله علیهم اجمعین می باشد بعنوانی ذکر فرموده که اگر عاقل بصیر ادنی تأملی در آن نماید اصلاً ربیبی در دلالت حدیث سفینه بر مطلوب اهل حق دامن گیر او نخواهد کردید و امر حق را کالتبجح المسفر المنیر واضح و مستنیر دیده بصد جان و دل با اعتقاد آن خواهد گروید .

حالا ألفاظ مبارکه آن حدیث شریف راشنیده آنرا از آیات حق باید شمرد ، و حظّ وافر از کمال بلاغت و تمام ابلاغ جناب بشیر نذیر - علیه وآله آلاف السلام من الملك القدير - باید برد .

سید علی همدانی در « مودة القریبی » کما علمت سابقاً گفته : [عن علی علیه السلام قال : قال رسول الله صلی الله علیه و آله : من أحبّ أن یركب سفینه النجاة و یستمسک بالعروة الوثقی و یعتصم بحبل الله المتین فلیوال علیاً بعدی ولیعاد عدوّه ولیأتمّ بالأئمة الهداة من ولده ، فإنّهم خلفائی وأوصیائی وحبجج الله علی خلقه بعدی وسادة أمتی وقادة الاتقیاء إلى الجنة ، حزبهم حزبی و حزبی حزب الله ، و حزب أعدائهم حزب الشیطان] .
و این حدیث شریف را سلیمان بن ابراهیم بلخی نیز در « ینایع المودة » آورده ، کما دریت فیما سبق .

وجه سیزدهم آنکه جناب رسالت‌مآب صلی الله علیه و آله الاطیاب ، سفینه نجات بودن اهل بیت علیهم السلام را در حدیث اشباح خمسة بنهجی ارشاد فرموده که بعد ملاحظه آن در دلالت حدیث سفینه بر افضلیت این حضرات از تمامی کائنات شبهه باقی نمی ماند و اندک توجه هم در مفاد آن امامت و خلافت این حضرات را بوجوه عدیده بمنصه عالیّه شهود میرساند .

صدرالدین ابوالمجامع ابراهیم بن محمد بن المؤید الحموی در « فرائد السمطين »

على ما نقل عنه كفته: [أخبرنا الشيخ العدل بهاء الدين محمد بن يوسف البرزالي بقرائتي عليه بسفح جبل قاسيون ممّا يلى عقبه دمر، ظاهر مدينة دمشق المحروسة . قلت له : أخبرك الشيخ أحمد بن الفرّج الأمويّ إجازةً ، فأقرّبه . «ح» وأخبرني الشيخ الصالح جمال الدين أحمد بن محمد بن محمد المعروف بدكويه القزويني وغيره إجازةً بروايتهم عن الشيخ الإمام امام الدين أبي القاسم عبد الكريم بن محمد بن عبد الكريم الرافعي القزويني إجازةً ، قالوا : أنبأنا الشيخ العالم عبد القادر بن أبي صالح الجيلي ، قال : أنبأ أبو البركات هبة الله بن موسى السّفطي ، قال : أنبأ القاضي أبو المظفر هناد بن إبراهيم النّسفي ، قال : أنبأ أبو الحسن محمد بن موسى بن كريب ، قال : أنبأنا محمد بن الفرّحان ، حدّثنا محمد بن يزيد القاضي ، حدّثنا الليث بن سعيد ، عن العلاء بن عبد الرحمن ، عن أبيه ، عن أبي هريرة / عن النبي ﷺ أنّه قال : لقّا خلق الله تعالى أبا البشر ونفخ فيه من روحه التفت آدم يمّنة العرش فإذا نور خمسة أشباح ، سجّداً وركّعاً ، قال آدم : يا رب ! هل خلقت أحداً من طين قبلي ؟ قال : لا يا آدم ! قال : فمن هؤلاء الخمسة الذين أراهم في هيئتي وصورتى ؟ قال : هؤلاء خمسة من ولدك ، لولاهم ما خلقتك ولولاهم ما خلقت الجنّة ولا النار ولا العرش ولا الكرسي ولا السّماء ولا الأرض ولا الملائكة ولا الإنس ولا الجنّ ، هؤلاء خمسة شققت لهم خمسة أسماء من أسمائي ، فأنا محمود وهذا محمد ، وأنا العالی وهذا عليّ ، وأنا الفاطر وهذه فاطمة ، وأنا الإحسان وهذا الحسن ، وأنا المحسن وهذا الحسين آليت بعزّتي أنّه لا يأتيني أحدٌ بمثقال حبة من خردل من بغض أحدهم إلّا أدخلته ناري ولا أبالي ، يا آدم ! هؤلاء صفوتي من خلقي ، بهم أنجيهم وأهلكهم ، فإذا كان لك إلى حاجة فبهؤلاء توسّل / فقال النبي ﷺ : نحن سفينة النّجاة من تعلّق بها نجي ومن حاد عنها هلك ، فمن كان له إلى الله حاجة فليسأل بنا أهل البيت .

وجه چهاردهم آنکه در ماسبق از طرق عديده حديث سفينه دريافتی که جناب رسالت ﷺ الاطياب حديث سفينه را با حديث باب حطه يكجا ذکر فرموده ، و پر ظاهرست که حديث باب حطه دليل قاطع لزوم إنقياد تام و وجوب اطاعت

مطلقةً أهل بیت علیهم السلام و مفید عصمت و طهارت این ذوات با برکات و مثبت کفر معرضین و مدبرین ازین حضرات می باشد . پس همچنین حدیث سفینه نیز دلیل این مطلب خواهد شد ، و مطلوب و مقصود صاحب مقام محمود از ذکر این حدیث مسعود بعنوان طلح منضود ، اثبات امامت و خلافت این اشباح مقدسه مطهره و اظهار عصمت و طهارت این نفوس مبار که منوره خواهد بود .

وجه پانزدهم آنکه جناب امیر المؤمنین (علیه السلام) کما سمعت سابقاً من «الدرا المنثور» ارشاد فرموده که مثل ما در این امت مثل سفینه نوح و مثل باب حطه است ، و این ارشاد باسداد وجوب اطاعت و لزوم انقیاد آنجناب و دیگر اهل بیت علیهم السلام را بکمال صراحت واضح می گرداند و فضیلت و اکرمیت این حضرات را با علای مراتب وضوح و صراحت میرساند ، و بعد از آن هر گز عاقلی در امامت و خلافت این نفوس قدسیه شک نمیتواند کرد .

وجه شانزدهم آنکه جناب امیر المؤمنین (علیه السلام) در خطبه بلیغه خود که سابقاً از « تاریخ یعقوبی » نقل شده سفینه بودن اهل بیت (علیهم السلام) را با واقعه روز غدیر یکجا ذکر فرموده در ایمان موقنین و ایقان مؤمنین إلى أقصى الغایة افزوده ، و این معنی نزد اهل خبرت و اعتبار و نقد و استبصار ، دلیل واضحست بر اینکه حدیث سفینه مثل حدیث غدیر از أدله واضحه و براهین لائحه امامت آنجناب می باشد .

وجه هفدهم آنکه جناب امیر المؤمنین (علیه السلام) در خطبه مذکوره « سفینه » بودن اهل بیت (علیهم السلام) را با حدیث ثقلین انضمام داده ابواب معرفت بر وجوه مستبصرین گشاده ، و این معنی برای الباب در اثبات امامت و خلافت آنجناب کافی و وافی ست ، و این انضمام بلاغت نظام شبهات مدغلین معاندین و تشکیکات مرتابین جاحدین را نافی و عافی ست .

وجه هجدهم آنکه خاصه ایزد باری حضرت اُبی ذر غفاری - علیه آلاف التحیات من الله ما هطلت الغوادي والسواري - بعد اخذ حلقه باب کعبه و تعریف نفس نفیس خود حدیث سفینه را از جناب رسالت مآب (صلی الله علیه و آله) روایت نموده در اثبات اهمیت

آن بأحسن وجوه وأبلغ طرق افزوده ، چنانچه سابقاً در روایت «مسند أبویعلی» ، غیر آن دیدی ، وتفصیل آن از عبارات طیبی در «کاشف - شرح مشکوٰۃ» ، ودیگر عبارات شنیدی . وپر ظاهرست که این اهتمام خاص ازین صحابی باختصاص درنقل این حدیث طیب المصاحف نزد اهل ایمان و اخلاص کاشف از آنست که این حدیث رفیع المکان بلاشبّه نزد آن صحابی جلیل الشان دلیل وصول اهل بیت علیهم السلام بمرتبه مطاعیت خلایق ومنصب متبوعیت آنان میباشد ، هذا هو الذي يرغم آتاف الأعداء اللئام ويرفع رؤوس الأولياء الكرام .

وجه نوزدهم آنکه حضرت ابی ذر غفاری حدیث سفینه را با حدیث باب حطه مقروناً روایت فرموده جلالت شان و رفعت مکان و طهارت کامله و عصمت فاضله و افضلیت و اکرمیت حضرات اهل بیت علیهم السلام را با تباع جناب رسالت صلی الله علیه و آله و جناب امیر - المؤمنین علیه السلام بأحسن وجوه و انموده ، كما دریت فیما سبق من رواية الطبرانی وغيره . وبعد ملاحظه این مطلب کار خرد مندی نیست که از دلالت حدیث سفینه بر خلافت و امامت این ذوات قدسیّه انکار نماید و مسلك عدول و انحراف از سفینه منجیه و باب حطه باقدام عناد و لداد پیماید .

وجه بستم آنکه در ماسبق از فصول مهمّه «ابن الصباغ مالکی و غیر آن دانستی که حضرت ابی ذر غفاری بر عتبه خانه کعبه رفته با اهتمام تمام اولاً حدیث سفینه را روایت فرموده ، من بعد بغرض ایضاح معانی و تشیید مبانی آن حدیث «اجعلوا اهل بیتی منکم مکان الرأس من الجسد و مکان العینین من الرأس» را که دلیل واضح و برهان لائح ریاست و امارت و امامت و خلافت و افضلیت و اکرمیت و عصمت و طهارت اهل بیت علیهم السلام است بمعرض بیان آورده باظهار حق ابلج ؛ باطل لجلج را باقدام باطل فرسوده ، و گمان ندارم که بعد ازین هیچ عاقلی در معنای حقیقی حدیث سفینه شک و ارباب آرد و از دلالت آن بر امامت و خلافت اهل بیت علیهم السلام انکار نموده دین و ایمان خود را بدست خدوع غرور بسپارد !

وجه بست و یکم آنکه حضرت ابی ذر غفاری در بعض احوال هدایت اشتغال

خود بعد أخذ حلقه باب كعبه بكمال اهتمام وتمام احتفال حديث سفینه و حديث باب حطه و حديث ثقلين را يكجا در معرض بيان آورده طريق فتح ابواب عرفان برای اهل ايمان و ايمان و سبيل ختم حجت و برهان بر اصحاب عدوان و شنان بأحسن بيان و اقهر سلطان سپرده ، چنانچه سابقاً از عبارت باب سابع « ينابيع المودة » سليمان بلخی دانستی . و هر گز متوهم نيست كه بعد از اين كسى از اهل انصاف در دلالت حديث سفینه بر امامت و خلافت ايرتيايى خواهد داشت ، يا آنكه در بودن آن دليل حقيقت مذهب اماميه اثنا عشريه قيل وقال آغاز نهاده اعلام صفات و رقعات خواهد افراشت ، والله الحمد على ذلك ، وهو المنور المرحزح للظلم الحوالك .

* * *

و هر گاه بحمد الله المنعم از اثبات حديث سفینه و بيان دلالت آن بر خلافت اهل بيت عليهم السلام فراغ دست داد ، پس اينك بايد دانست كه آنچه شاه صاحب متعلق باين حديث شريف در اینجا تفوه نموده اند سراسر موجب تأنيب و تريب ايشان مي باشد .
قوله :

[و همين قسم حديث « مثل اهل بيتي فيكم مثل سفينة نوح من ركبها

نجى و من تخلف عنها غرق » دلالت نمي كند مگر بر آنكه فلاح و هدايت

مربوط بدوستى ايشان و منوط باتباع ايشان است ، و تخلف از دوستى و اتباع

ايشان موجب هلاك] .

اقول :

هر گاه حسب اعتراف شاه صاحب حديث سفینه دلالت دارد بر آنكه فلاح و

هدايت مربوط بدوستى اهليت عليهم السلام و منوط با اتباع ايشان است ، و تخلف از دوستى

و اتباعشان موجب هلاك است ؛ پس چرا حضرتش اعتراف بخلافت و امامت اين حضرات

نمي فرمايد ؟ و چگونه راه نكوص و عدول از قبول عقيدة حقه بودن ايشان خلفاي

رسول - عليه و آله آلاف السلام ماهب القبول مي پيمايد ؟ زيرا كه در ماسبق بتفصيل

جميل دانستی كه وجوب دوستى و اتباع اين نفوس قدسيه بلا شبهه و ايرتياي بوجوه

عدیده مثبت خلافت و دلیل ظاهر ریاست وزعامت ایشان است ، و هکذا موجب نجات بودن دوستی و اتباعشان و موجب هلاک بودن تخلف از دوستی و اتباعشان برهان باهر ریاست عامه و خلافت تامه این ذوات مقدسه است ، و خود مخاطب بحمد الله آینده معترف میشود که معنی امام همین است که اتباع او موجب نجات آخرت باشد .

پس بعد از این از عقیده حقه امامت و خلافت ائمه اثنی عشر سلام الله علیهم اجمعین انحراف ورزیدن ، و برای خلافت و ریاست ؛ فلان و بهمانرا برگزیدن یقیناً باطل و ناصواب و سائق بسوی اقصای تبار و تباب است ، والحمد لله علی ظهور نور الحق فی کل باب ، و بوار متاع الباطل عند اولی الالباب .

قوله :

[و این معنی بفضل الله تعالی محض نصیب اهل سنت است و بس]

از جمیع فرق اسلامی ، و خاص است بمذهب اهل سنت ، لایوجد فی غیرهم !]

أقول :

بر عاقل هوشیار و متدبّر نصفت شعار کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکارست که اهل سنت هرگز حظّی از ولا و اتباع اهل بیت علیهم السلام ندارند ، چه جای آنکه این معنی محض نصیب ایشان باشد ؟ سبحان الله ! کسانی که ظالمین و غاصبین و محاربین و مقاتلین و ساقین و قاتلین و سابّین و شاتمین و منحرفین و مبغضین اهل بیت علیهم السلام را دوست دارند بلکه مقتدا و پیشوای خود انگارند ؛ بچه رو دعوی دوستی و ولای حضراتشان می توانند کرد ؟ و آنانکه علی الاعلان نفی عصمت اهل بیت علیهم السلام کنند و تخطیه و توهیم این حضرات در اقوال و افعال و مذاهب و اعمالشان نمایند و اجماع اهل بیت علیهم السلام را حجت ندانند و در أدله آن قدح و جرح آغاز نهند - کما لایخفی علی ناظر کتب کلامهم و أسفار أصولهم - چگونه خود را متّبع و مطیع این حضرات ثابت خواهند کرد ؟ هل هذا إلا مصادمة العیان و مباهة تحقیر لها الأحلام والأذهان ؟

قوله :

[زیرا که ایشان متمسک اند بحبل و داد جمیع اهل بیت ، و بر قیاس کتاب]

الله که « أَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ » و در رنك ايمان بالا نبيا
 كه « لَا تَفْرُقْ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ » بابعض ؛ هجبت و ايمان و با بعض بغض و
 كفران نمي ورزند] .

أَقُول :

إِدْعَائِي كَه شَاه صَاحِبِ دَرِينِ كَلَامِ جَالِبِ الْمَلَامِ نَمُودَه اَنْد اَدْعَائِي اسْتِ بَاطِلِ
 و اَنْتِحَالِي اسْتِ عَاطِلِ كَه بَرَايِ تَكْذِيبِ وَ تَوْهِينِشِ بِالتَّفْصِيلِ دَفَا تَر طَوَالَ هَمْ كَفَا يَتِ
 نَمِي كَنْد ، وَ بِمَطَالَعِهْ آن بَسِيَّارِي اِز آيَاتِ قُرْآنِ مَجِيدِ وَ فِرْقَانِ حَمِيدِ بِيَا د مِي آيِد .
 اِز آن جُمْلَه اسْتِ قَوْلِ خُداوندِ عَالَمِ « إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ
 لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ » .

وَ اِز آن جُمْلَه اسْتِ قَوْلِ خُداوندِ عَالَمِ « وَمَنْ النَّاسُ مِنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ
 الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ، يَخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا
 يَشْعُرُونَ » .

وَ اِز آن جُمْلَه اسْتِ قَوْلِ حَقِّ تَعَالَى « وَمَنْ النَّاسُ مِنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ
 الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ » .

وَ اِز آن جُمْلَه اسْتِ قَوْلِ خُداوندِ عَالَمِ « قُلْ إِنْ تَخْشَوْنَ مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْذَرُونَ
 يَعْلَمُهُ اللَّهُ » .

وَ اِز آن جُمْلَه اسْتِ قَوْلِ حَقِّ جَلِّ وَ عَلَا « وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ
 بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ » .

وَ اِز آن جُمْلَه اسْتِ قَوْلِ حَقِّ تَعَالَى « يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزَنكَ الَّذِينَ يَسَارِعُونَ
 فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ » .

وَ اِز آن جُمْلَه اسْتِ قَوْلِ خُداوندِ عَالَمِ « وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ
 وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ » .

وَ اِز آن جُمْلَه اسْتِ قَوْلِ حَقِّ تَعَالَى « أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ
 عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ » .

و از آن جمله است قول ایزد متعال « یوم یبعثهم الله جمیعاً فیحلفون له کما یحلفون لکم و یحسبون أنهم علی شیء الا انهم هم الکاذبون » .

و از آن جمله است قول حق عزوجل « لاتجد قوماً یؤمنون بالله و الیوم الآخر یوادون من حاد الله و رسوله » .

و از آن جمله است قول الله تبارک و تعالی « قد بدت البغضاء من أفواههم و ما تخفی صدورهم أكبر » .

و از آن جمله است قول خلاق عالم جل و علا « یقولون بأفواههم ما لیس فی قلوبهم والله أعلم بما یکتُمون » .

و علاوه برین هم آیات بسیارست که درین مقام قابل تلاوتست ، خصوصاً قول خداوند عالم « قل هاتوا برهانکم إن کنتم صادقین » و بالخصوص قول حق سبحانه و تعالی « فمن حاجک من بعد ما جئتک من العلم فقل تعالوا ندع أبناءنا و أبناءکم و نسائنا و نساءکم و أنفسنا و أنفسکم ثم نبتهل فنجعل لعنة الله علی الکاذبین » .

و لنعم ما قال بعض علمائنا الأعلام فی جواب مخاطبتنا فی هذا المقام : تمسک بحبل و داد عترت بدون تبری از اعدای غیرمسلم ، کما قیل :

تودّ عدوی ثم تزعم أنني صديقك، إن الرأى عنك لعازب!

و اظهار و داد لسان منی معنی تمسک نیست ، چنانچه تعلیق کتاب الله و قول « حسبنا کتاب الله » بدون عمل بر آن غیر مفید ، و حال ثقلین أعنی أهل بیت و قرآن در تمسک یکسانست ، لقران العترة بالقرآن .

بالبجمله ، ادعای سنتیان موالات و اتباع أهل بیت را با وجود موالات و اتباع محاربین و اعدای ایشان مثل عائشه و طلحه و زبیر و معاویه و نظرایشان اگر صحیح باشد ، پس موالات و اتباع شیعیان ؛ شیخین و إخوان آنها را با وجود لعن و طعن بر آنها که إستحقاق آن از اخبار سنتیان ظاهر می شود چرا صحیح نبوده باشد ؟

انتهی کلامه ، رفع فی الخلد مقامه .

وَعَلَاوَهُ بَرِّينَ هَرِّ كَه قَدْرِي هَم تَتَّبِعْ كُتُبَ سَنِّيْدَه بِنَمَايِد بِخَوْبِي مِيدَانِد كَه اَدْعَايِ
 تَمَسَّكَ أَهْلُ سُنَّتْ بِحَبْلِ وَ دَادْ جَمِيعَ أَهْلِ بَيْتِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَصْدَاقَ « كَسْرَابِ بِقِيَعَةٍ يَحْسِبُهُ الظَّمَانُ
 مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا » مِي بَائِد ، وَ كَلِمَاتِ نَاصِبِيَّتِ آيَاتِ وَ مَضَامِينِ
 حُرُورِيَّتِ سَمَاتِ دَر كُتُبِ اِيْشَانِ بِحَدِّي مَوْجُودِست كَه اِحْصَايِ اَن دَر دِفَاتِرِ كِبَارِ هَم
 خِيَلِي عَسِيرِ وَ دَشْوَارِ مِي نَمَايِد ، لِيَكُنْ دَرِينِ مَقَامِ بَرَايِ تَنْبِيْهِه اَوَّلِي الْأَحْلَامِ بَعْضِ عِبَارَتِ
 خَارِجِيَّتِ صِفَاتِ اَز مَصْنِفَاتِ وَالِدِ مَخَاطَبِ نَقْلِ مِي نَمَائِمِ ، تَاوَاضِحِ وَ آشْكَارِ كَرْدِدِ كَه
 دَعْوِي شَاهِ صَاحِبِ چَه قَدْرِ اَز وَاقِعِيَّتِ بَعِيدِ افْتَادَه اِست ، وَ اَكْرَجَه قَلَمِ عِرْفَانِ شِيمِ اَز
 نَقْلِ اِيْنَكُوْنَه عِبَارَاتِ كُفْرِ آمِيْزِ ؛ اَبِي وَ مَسْتَنَكِفِست لِيَكُنْ بِمَقَادِ « الضَّرُورَاتِ تَبِيْحِ
 الْمَحْظُورَاتِ » وَ نَظَرِ بِمَقُولَه « نَقْلِ كُفْرِ كُفْرِ نَبَاشِد » اَضْطِرَاراً بِطَوْرِ اُنْمُوْذِجِ بَعْضِ اَنْرَا
 ذَكْرِ نَمُودَنِ ضَرُورِي اِست .

پس بشنو که ولی الله در « اِزَالَةِ الْخُفَا » در فصل پنجم مقصد اوّل گفته : [باید
 دانست که آنحضرت ﷺ در اُحَادِیْثِ متواتره با المعنی اِفَادَه فرمودند که حضرت
 عِثْمَانُ مَقْتُولُ خَوَاهِدْ شُد وَ تَزْدِيْكَ بِقَتْلِ اَوْفَتْنَه عَظِيْمَه خَوَاهِدْ بِرْخَاسْتِ كَه تَغْيِرِ اَوْضَاعِ
 وَ رَسُوْمِ مَرْدَمِ كُنْدِ وَ بِلَايِ اَن مَسْتَطِيْرِ بَاشِد ، زَمَانِيَكَه پِيْشِ اَز اَن فَتْنَه اِست اَنْرَا بِه
 اَوْصَافِ مَدْحِ سَتُوْدَنْدِ وَ مَا بَعْدِ اَنْرَا بِاَصْنَافِ ذَمِّ نَكُوْهِيْدَنْدِ ، وَ اِسْتَقْصَا نَمُودَنْدِ دَر بِيَانِ
 اَن فَتْنَه تَا اَنَكَه مَطَابَقِ مَوْصُوفِ بِرْ اَنْچَه وَاقِعِ شُد بِرْ هِيْجِ فَرْدِي مَخْفِي نَمَانْد ، وَ بَه
 اَبْلَغِ بِيَانِ وَ اَضَحِ سَاخْتَنْدِ كَه اَنْتِظَامِ خِلَافَتِ خَاصَّه بِاَن فَتْنَه مَنْقَطِعِ خَوَاهِدْ شُد وَ بَقِيَّه بَرَكَاتِ
 اَيَّامِ نَبُوْتِ رُويِ بِاِخْتِفَا خَوَاهِدْ اَوْرَدْ ، وَ اِيْنِ مَعْنِي رَا تَا بِحَدِّي اِيْضَاحِ كَرْدَنْدِ كَه پَرْدَه
 اَز رُويِ كَارِ بِرْخَاسْتِ وَ حُجَّه اَلله بَه ثَبُوْتِ اَن قَائِمِ شُد وَ اَن خَبَرِ دَر خَارِجِ مَتَحَقِّقِ كُشْتِ
 بِاَن وَجْهِ كَه حَضْرَتِ مَرْتَضِيْ بِاِ وَجُودِ رَسُوْخِ قَدَمِ دَر سَوَابِقِ اِسْلَامِيَّه وَ وَفُورِ اَوْصَافِ
 خِلَافَتِ خَاصَّه وَ اِنْعِقَادِ بِيْعَتِ بَرَايِ او وَ وَجُوبِ اِنْقِيَادِ رِعِيَّتِ فِي حَكْمِ اَلله بَه نَسْبِتِ او ؛
 مَتَمَكِّنِ نَشُدِ دَر خِلَافَتِ ، وَ دَر اَقْطَارِ اَرْضِ حَكْمِ او نَافِذِ نَكُشْتِ ، وَ تَمَامَه مَسْلَمِيْنَ تَحْتِ
 حَكْمِ او سَرْفَرُودِ نِيَا وَ رَدَنْدِ ، وَ جِهَادِ دَر زَمَانِ وِي رَضِي اَلله عَنْه بِالْكَلِّيَّه مَنْقَطِعِ شُد ،
 وَ اِفْتِرَاقِ كَلِمَه مَسْلَمِيْنَ بِظَهْوَرِ پِيُوْستِ ، وَ اِيْتِلَافِ اِيْشَانِ رَخْتِ بَعْدِ كَشِيْدِ ، وَ مَرْدَمِ

بحروب عظیمه با او پیش آمدند ، و دست او را از تصرف ملك کوتاه ساختند ، و هر روز دائره سلطنت او - لاسیما بعد تحکیم - تنگتر شدن گرفت ، تا آنکه در آخر بجز کوفه و ماحول آن برای ایشان صافی نماند ! و هر چند این خللها در صفات کامله نفسانیّه ایشان خللی نینداخت لیکن مقاصد خلافت - علی وجهها - متحقق نگشت و بعد حضرت مرتضی چون معاویه بن ابی سفیان متمکن شد اتفاق ناس بر روی بحصول پیوست و فرقه جماعه مسلمین از میان برخاست .

و نیز ولی الله در «إزالة الخفا» در بیان فتور عظیم افتادن در ارکان اسلام گفته : [معلومست از تاریخ که اقامت حج بعد حضرت عثمان هیچ خلیفه بذات خود نکرده است بلکه نائبی را مقرر می کردند ، و حضرت مرتضی برای آن اقامت حج بذات خود نتوانست نمود بلکه در بعض سنین نایب هم نتوانست فرستاد ، کما هو مذکور فی «المستدرک» . و معاویه بن ابی سفیان ، ابان بن عثمان را «أمیر الحج» ساخته بود در ایام خلافت خود ، حال آنکه خلفای سابق اقامت حج بنفس خود می کردند إلا بعد از اقامت حج ضمیمه خلافت بود بلکه از خواص خلیفه ، چنانکه بر تخت نشستن و تاج بر سر نهادن یا در كوشك پادشاهان پیشین اقامت نمودن در أكاسره و قیاصره علامت پادشاهی بود] .

و نیز ولی الله در «إزالة الخفا» در فصل پنجم مقصد اول گفته : [بنقل متواتر - که در شرعیات نقلی معتمد تر از آن یافته نمیشود - به ثبوت پیوسته که آنحضرت صلی الله علیه و سلم فتنه را که نزدك مقتل حضرت عثمان پیدا شد مطمح اشاره ساخته اند ، و آنرا بتفصیلی که زیاده از آن در شرایع یافته نشود بیان فرموده اند ، و آنرا حد فاصل نهاده اند در میان زمان خیر و زمان شر ، و گواهی داده اند که درین وقت « خلافت علی منهاج النبوة » منقطع شود و ملك عضوض پدید آید ، و معنی لفظ عضوض دلالت می کند بر حروب و مقاتلات و جهیدن یکی بر دیگری و منازعت یکی با دیگری در ملك ، و لهذا در احادیث بسیار خلفای ثلثه را در يك حكم جمع کردند تا آنکه ظن قوی بهم رسد که هر سه بزرگ في مرتبة من المراتب متفی اند و غیر

ایشان در آن مرتبه شریک ایشان نیست ! و در بعض احادیث لفظی که مُشعر با انقطاع خلافت باشد اِرشاد فرمودند ، در حدیث « تحرّك جبل » بروایت حضرت عثمان و انس ذکر هر سه بزرگ رفت ، و در « قصّة حائط » بروایت ابوموسی مذکور هر سه فقط ، و در حدیث « وزن بالأمّت » بروایت جمعی ذکر هر سه ، و در بعض ألفاظ « ثمّ رفع المیزان » و در « رؤیای ظلّه » هم چنان ، و در حدیث ابن عمر « كنّا نخیر الحدیث » بیان همین سه بزرگ ، بعد از آن ابن عمر گفته است : « نسكت » و در رؤیای / نوط بعضهم ببعض « ذکر همین هر سه ، و در رؤیای / دلو دلی من السماء » مذکور هر سه ، و در مرتبه چهارم « انتشاط عرقوه » ظاهر گردید ، و در قصّة سؤال بنی مصطلق بعد ذکر هر سه « فتبّالکم » و در قصّة تأسیس مسجد و وضع أحجار لفظ حصر که « هم الخلفاء » وارد شد ، و در قصّة اشتراک فلائص بعد ذکر هر سه عزیز گفته شد « فتبّالک » ، و در قصّة تسبیح حصی بر همین سه کس اکتفا رفت ، و در قصّة « نزول رحی الاسلام » زمانی معین گشت که بأبلغ وجه برین فتنه دلالت نمودند ، بعد از آن فرمودند « فان یهلكوا فسیبیل من هلك وإن یقم لهم دینهم یقم لهم سبعین عاماً . قال البغوی : أراد بالذین الملك . قال أبو سلیمان : وبشبه أن یكون أريد بهذا ملك بنی امیّة وانتقاله عنهم إلى بنی العباس وکان ما بین أن استقرّ الملك لبنی امیّة إلى أن ظهرت الدّعاة بخراسان وضعف أمر بنی امیّة و دخل الوهن فیہ نحو من سبعین سنة ، و در حدیث « الخلافة بالمدينة والملك بالشّام » تعین ملک واقعه شد ؛ الی غیر ذلك مما لا یحصی . باقی مانند آنکه در حدیث أبی بکره ثقفی وارد شده « الخلافة بعدی ثلثون سنة » حقیقت معنی آن نیز باید دانست که خلافت خاصّه منتظمه مرگب ست از دو وصف : وصف اول ، وجود خلیفه خاص و وصف ثانی نفاذ تصرّف و اجتماع کلمه مسلمین ، و انتقای مجموع حاصل میشود بنفی یکی ازین دو وصف ، و بنفی هر دو معاً ، و حکمت إلهی مقتضی تدریج ست بین کلّ ضدّین ، پس در حالت اولی این مجموع مفقود شد بفقد وصف اجتماع کلمه مسلمین و عدم انتظام ملک . پس حضرت مرتضی بصفات کامله خلافت خاصه إتیصاف داشتند و خلافت ایشان شرعاً منعقد شد لپکن فرقت مسلمین پدیدار گشت و تصرّف ایشان در

أقطار أرض نفاذ نیافت ، چنانکه پادشاهی عادل مدرّسی را در مدرسه نصب میفرماید و طلبه علم را امر کند ، که از جناب او استفاده کنند لیکن طلبه علم را با تفافات بسیار که بعض آن با اختیار ایشان باشد و بعض بغیر اختیار وجود استفاده بالفعل صورت نگرفت ، درینوقت هر دو استعمال صحیح باشد ؛ میتوان گفت درین مدرسه مدرّسی هست اما مردم بروی نمیخوانند و جمع نمی شوند ، و نیز میتوان گفت که درین مدرسه مدرّسی نیست ، یعنی متّصف بدرس بالفعل ، فیما نحن فیه ، همچنان خلیفه خاص متّصف بأوصاف کامله موجودست و خلافت او بالفعل نیست [!

و نیز در «إزالة الخفا» در آخر مقصد اول گفته : [و سه کس را نام برده اند که در زمان خیر متولّی خلافت خواهند بود : صدیق اکبر ، و عمر فاروق ، و ذی النورین ؛ و در زمان فتنه بحضرت مرتضی بیعت کنند لیکن خلافت او منتظم نشود و قوم بروی مجتمع نشوند ، الی غیر ذلک تا آنکه برأی العین دانستیم که مراد همین حالت است که بعد قتل حضرت عثمان بظهور آمد از اختلاف ناس در حرب جمل و صفین ، بعد اینهمه بضرورت عقل دریافته شد که هر چند برای مرتضی بیعت کرده اند و خلافت منعقد ساختند و در حکم شرع که بنای آن مظنّات است لازم شد اطاعت او ، لیکن مراد حق اصلاح عالم است که خلافت وسیله آن است که برای تقریب آن مقصود مشروع ساخته اند ، و اگر مراد حق میبود از وجود متخلّف نمیشد ، و مرتضی درین خلافت مانند « نسی » در دهان نائی نبود و نه مانند جارحه برای اتمام مراد حق و قوم مأمور نشدند که تحت رایت او قتال کنند چنانکه مأمور شدند بقتال تحت رایت مشائخ ثلاثه ، و مطابق آنچه ازین احادیث مفهوم شد بمعائنه در خارج دیدیم که در زمان حضرت مرتضی عنایت الهی که سابق فوج فوج نازل میشد مستتر گشت ، کوشش بسیار فائده اند کی هم نداد و خیریت که عبارت از ألفت مسلمین فیما بینهم و ترك منازعه است و اتفاق بر جهاد کفار و روز بروز شکست بر کفار افتادن رو با ستتار نهاد و معنی « وایمکنن لهم دینهم الذی ارتضی لهم » یعنی لایمکنن بسعیهم دینهم ؛ صورت نه بست ، و تمکین فی الأرض که برای دفع کفار و إعلاء کلمة الاسلام مقرر بود واقع نشد ، و « اجعلن

لی من لدنک سلطاناً نصیراً» درین زمان متحقق نگشت، و در تمام مسلمین حکم او نافذ نشد، و مسلمین - کَلَّهْم - تحت حکم او در نیامدند، و هیچ عاقلی برین معنی انکار نمیتواند کرد، چنانکه نمیتواند انکار نمود که آفتاب امروز از مشرق ظاهر شده است؛ لیکن نکته دیگرست که غیر اهل بصیرت نمی شناسد،

بهر نظر مه من جلوه میکند لیکن کس آن کرشمه نبیند که من همی نگرم و آن نکته آن ست که انبیا بر اُمت خود و خلفا بر رعیت خود فضیلتی که یافته اند سر آن و مُخّ در آن جارحه تدبیرِ اِلَهِی بودن ست و واسطه اصلاح عالم شدن، و این سرّ و مُخّ در خلفای ثلثه علی وجهه متحقق بود - بشهادة النقل والعقل - و در حضرت مرتضی نه! هر چند این معنی در حقّ وی - رضی الله عنه - نقصی پیدا نکرد، زیرا که وی ساعی بود در اقامت دین اگر چه میسر نشد، لیکن فضیلت جارحه اِلَهِی بودن دیگرست، و آن اگر میبود احکام خلافت خاصّه از وی متخلّف نمیشد، و این اقوی وجوه افضلیت مشایخ ثلثه است بر حضرت مرتضی، تفاضل اصحاب یمین باهم باعتبار صحت نیت و کثرت عمل ست، و تفاضل این بزرگواران باهم باعتبار مانند «نسی» در دست نائی بودن ست و مانند حجر در دست رامی، و «مارمیت اِذرمیت ولکن الله رمی» بوئی ست ازین بوستان، و «انّی مکاترٌ بکم الایم» رمزست ازین داستان. آنحضرت صلی الله علیه و آله باعتبار صحت نیت افضل نشدند از آن انبیا که اُمت ایشان کم بود از اُمت آنحضرت صلی الله علیه و آله بلکه هر چند اُمت بیشتر جارحیت فیوض اِلَهِی قویتر:

تشریف دست شاهان چو گان برد و لیکن

بی کوی روز میدان چو گان چه کار دارد

آنحضرت صلی الله علیه و آله بسبب فتح مکه متزاید در نبوت خود و اوصاف باطنیه خود که خدایتعالی آنحضرت را صلی الله علیه و آله بآن مخصوص گردانیده بود، بلکه هر چند بدن فتوح بالیده تر، روح «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ، الْآيَةُ» روشن تر.

سؤال: اگر کوئی این سخن در حرب جمل وصفین مسلمست زیرا که این حرکات

عنیفه مفضی بخیر نشدند بلکه ساعت بساعت اختلاف مسلمین و فقد جمعیت ایشان بر روی کار آمد، لیکن در حرب نهروان جاحه فیض الہی بوده است زیرا کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در حق آن جماعت فرموده اند: لئن ادرکتہم لا قتلنہم قتل عاد. گوئیم: اینجا تحقیقی است شریف: فرق است در آنکہ شیوع اسلام و ابتلاف مسلمین - فیما بینہم - و کبت کفار و شکست ایشان روز بروز متزاید شود، و در آنکہ از میان مسلمین فرقه مارقہ بسبب شبہہ کہ از بعض احکام خلیفہ ناشی شدہ است سر بر آرند و با مسلمانان بہ پیچند و خلیفہ سعی در کبت آن جماعۃ فرماید، مثل اول آنست کہ طفل را پرورش دهند تا از مرتبہ طفلی بسن ترعرع برسد و از آن مرتبہ بحدّ جوانی ترقی نماید، و مثل ثانی مثل آنکہ استاد نجار برای مصلحتی مہمہ تیشہ بر چوب میزد اتفاقاً خطا کرد تیشہ بر پای خودش رسید درین حالت واجب شد بروی کہ ترک شغل نجاری کند و با صلاح پای خود مشغول گردد. درین مبحث غلط نکنی و این نکته دقیقہ را بر غیر محمل آن فرود نیاری، غرض من آن نیست کہ حضرت مرتضی خلیفہ نبود یا در حکم شرع خلافت او منعقد نگشت یا سعی او در حر و بیکہ پیش آمدند للہ فی اللہ نبود، أعوذ باللہ من جمیع ما کرہ اللہ، بلکہ مقصود من اینست کہ فضیلت جاحہ فیض الہی بودن ظاہر نشد درین مقاتلات و إلاّ خیریت و اصلاح خلق فوج فوج ظہور مینمود، و این دقیقہ زبان فقہاء و متکلمین از تفسیر آن کوتاہ است اثباتاً و نفیاً از آن گفتگو ندارند، و فقہای صحابہ ببرکت صحبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این نکته را شناختہ اند و در احادیث صحیحہ بآن نکته اشارہ رفتہ. و نیز ولی اللہ در قرۃ العینین گفتہ: [با اجملہ در زمان خلافت مرتضی مردم چہار گروہ گشتند، جمعی با حضرت مرتضی رفیق شدند، و دلیل ایشان آنست کہ مرتضی بہترین مردم است درین عصر و اُحقّ است بخلافت و جمعی کہ مخالفت می کنند راہ بفساد دارند و اِخمال فساد سعی در انتظام خلافت مطلوبست، و جمعی دیگر مخالف شدند و بجنک برآمدند، و شبہہ ایشان آنکہ خلافت مرتضی منعقد نشدہ است و بیعت اہل مدینہ بکرہ بود یا بسبب اغراض نہ با جتہاد و بیعت اہل

کوفه هم همچنان ، و در قتل حضرت عثمان شرکت داشت و با قاتلان ایشان آشتی و این معنی را مسقط عدالت می دانستند، و در قضیه تحکیم خود را خلع کرد ، و بحقیقت مرتضی از لوٹ قتل مبرا بود و اما بظاهر شبهه گونه می آید ، ازین جهت آن مخالفان در مقابله مرتضی « مجتهد مخطی ! » بودند .

و نیز در « قرّة العینین » گفته : [جمعی دیگر از فقها و صحابه مثل سعد بن ابی وقّاص و عبدالله بن عمر و اسامة بن زید و ابوموسی و ابومسعود تقاعد کردند ، و دلیل ایشان آن بود که آنحضرت « صلعم » امر کردند بقعود در ایام فتنه ، و این حدیث متواترست و از جنگ در میان مسلمانان نهی فرمود ، ایشان با اینهمه ثنای حضرت مرتضی می کردند و ذکر مناقب اومی نمودند و او را أحق بالخلافه میدانستند ، از کلام بعضی شبهه در عقد خلافت معلوم می شود و از کلام بعضی نه . « تنبیه » : گمان اکثر ناس آن است که مستمسک این جماعه عمومات نهی است از قتال مسلمین و آن بحقیقت مخصوص است بقتال همراه امام حق ، اگرچه ایشان این قسم نفهمیدند و این از بعض الظّنّ است بلکه مستند ایشان احادیث متواتره در نهی ازین قتال به اوصاف و علامات که بر آن منطبق یافتند ، و متون این احادیث از دو صد زیاده در کتب متداوله مذکورست و حساب طرق منشعبه او از حد احصا بیرون ، بلکه از تتبع احوال چنان متبادر می شود که مستند قومی که قتال نمودند قیاس است اگر نصرت خلیفه نکنند فساد عالم لازم می آید و سعی در اخیال فساد مأمور به است در شرع و عمومات جواز قتال با ظالمان و استحقاق مرتضی خلافت را بسوابق و خصائص خود و مستند این فریق نصوص که ردّ آن قیاس در این مسئله کند و مخصوص عمومات باشد ، والله أعلم .

و نیز در « قرّة العینین » گفته : [أما أفضلیت شیخین با اعتبار تشبه بإرادة بعثت پس بدو وجه می باید دانست : یکی بشارات صریحه که در منامات واقع شد مصرّح اند بحال شیخین نه بحال مرتضی . دوم آنچه واقع شد در خارج ، زیرا که وجوه خارجی مبین و مفسّر بشارات صادق مصدوق است ، پس آن حضرت علیه السلام در

حق شیخین بشارت دادند که خلیفه خواهند شد و کاردین ایشان منتظم خواهد شد و فتوح بسیار بردست ایشان از مکمن غیب بظهور خواهد رسید، و واقعشد آنچه بشارت دادند، بخلاف مرتضی! که فتوح اسلام در ایام خلافت وی متحقق نشد، و خود چه امکان دارد که آنحضرت بشارت دهند به چیزی که واقع نشود].

و نیز در «قرّة العینین» گفته: [و در زمان حضرت مرتضی اجماعی منعقد نکشت و مشاورتی با علما در میان نیامده و علمی که در همه اهل اسلام شائع گردد ظاهر نشد! و این معنی بر شخصی که ادنی معرفتی بآثار سلف داشته باشد واضح غیر محتاج به بیان است].

و نیز در «قرّة العینین» گفته: [و دین عبارتست از چیزیکه مردمان بروی جمع شوند و از صاحب ملت نقل کنند، و اصحاب مرتضی مختلف شدند در فهم کلام او و بمذاهب شتی رو نهادند. مثلاً جمعی از وی روایت کردند تبرئه خود از شرکت در دم عثمان رضی الله عنه، و جمعی از کلام وی رضای قتل وی فهم کردند که «قتله الله وانا معه»! قال ابن سیرین: رواه ابن ابي شيبه. همچنین در هر حادثه مشکله از فقه و غیر آن مثل تحریم متعه و غسل رجلین کلمهای دقیقه از حضرت مرتضی شنیدند در تطبیق آن متحیر ماندند و فتح باب اختلاف واقعشد].

و نیز در «قرّة العینین» گفته: [أما أفضلیت شیخین باعتبار تشبه در جزء عملی نفس ناطقه بنسبت سیاست مدن و ترتیب جیوش پس امریست ظاهر کالشمس فی رابعة النهار، در وقت شیخین عالم مجتمعت بود بر رأی واحد و اختلاف در میان ایشان نی، با هم همه متفق مشغول بجهاد کفار بودند/ أشداء علی الکفار رحما، بینهم صفت حال ایشان بود!، و در ایام حضرت مرتضی اختلاف در اختلاف واقع شد و مردمان احزاب متحرّبه کشتند، سیوف مسلمین از کفار مغمود گشت و در میان خودها مسلول و هرتدبیری که برای ردّ این بی انتظامی واقع شد خرق را متسع ساخت و عائد بآمنی و اطمینانی نشد تا آنکه همه امر از دست مرتضی رضی الله عنه برآمد و بجز حوالی کوفه در تصرف نماند آن نیز با هزاران منازعت و مزاحمت! موافق و مخالف

بر اصل این حکایت متفق اند هر چند در تصدیق و تخطیه و معذور داشتن و عکس آن مختلف باشند [۱].

و نیز در «قرّة العینین» گفته: [مصاحبان شیخین همه متأدّب مانند بشریعت و راغب با حسان و از کسی حرکت شیعه ظاهر نشد، و مصاحبان حضرت مرتضی اکثر ایشان سپاهی منشان بودند اهل طمع و حرص و حسد و حقد و با حضرت مرتضی خلوص محبت نداشته و نه رسوخ انقیاد، جناب مرتضی رضی الله عنه مکرّر از ایشان بر سر منبر شکایتها می کرد که کاشکی اهل کوفه را صرف کنم با اهل شام مانند صرف دراهم و دنانیر، ده کس را دهم و یکی را بستانم! و بی وفائیه از ایشان ظاهر شده چنانکه تا حال ~~الکوفی~~ لایونی، مثل سائرس، و با حسن مجتبی و حسین شهید کربلا رضی الله عنهما آنچه از بی وفائیه کردند محتاج بیان نیست، و جمعی که خلوص محبت و رسوخ انقیاد داشتند در اعتقاد خود شتر و گریه افتادند، جمعی افراط کردند در اعتقاد و تعظیم تا آنجا رسانیدند که حدّ غیر نبی نباشد و حضرت مرتضی ایشانرا از آن افراط مکرّر باز میداشت و ایشان منزجر نشدند، چنانکه فقهای بسیار بنسبت آن جماعت که در صحابه طعن می کردند منقولست، و جمعی تفریط کردند دون آنچه در حق او میبایست، و جمعی متوسط الحال بودند و ایشان اصحاب عبدالله ابن مسعود اند، و در حمل کلام او بر معنی مناسب نیز مختلف شدند، جمعی این همه مبالغها و تأکیدها که بر سر منبرها میفرمودند اصفا نمی کردند و می گفتند مردم محارب است می گوید خلاف آنچه در خاطر دارد! و همین عقیده فاسده تخم مذاهب فاسده شد از تفتیه و اختیار آنچه مخالف جمهور باشد چنانکه شیعه می گویند، و جمعی حمل کردند کلام او را بر آنچه موافق جماعت باشد و ایشان اصحاب عبدالله بن مسعود بودند و روایات ایشان همانست عمده نزدیک اهل سنت و جماعه، پس اگر تأثیر حضرت مرتضی ایشانرا در می گرفت این اختلافها پیدا نمیشد چنانکه در زمان آنحضرت صلی الله علیه و سلم و شیخین پیدا نشد].

و نیز در «قرّة العینین» در مقام ادّعی انحطاط امیر المؤمنین علیه السلام از «مرت

الحق» گفته: [و این سخن است که بر سبیل تنزل گفته می شود و الا اگر مرالحق را برشگافیم به نسبت تجوز در مآکل و ملبس و تقلیل معاش و مانند آن مسلم است و با مبحث ما تعلق ندارد و اختصاص آن مسلم نیست، و اگر به نسبت اموری که بخلافت و ریاست تعلق دارد و بنسبت ترك مقارنات مسلمین که خطر اعظم است نگریم / مرالحق» بجانب شیخین است، و نهایت امر مرتضی آن باشد که «لا له» و «لا علیه» و اگر به نسبت قلت إعتنا بتألیف جمعی که همراه او بود اعتبار کنیم، پس مرالحق تألیف ایشانست، چنانکه آنحضرت صلی الله علیه و آله کردند، زیرا که انتظام مسلمین چون بغیر این معنی متحقق نمی شود این معنی یکی از امور مهمه باشد، و همچنین اگر غموض سخن را برشگافیم به نسبت علوم دقیقه محل بحث نیست بلکه واقع هم نیست چنانکه به تفصیل بیان کردیم، و اگر بنسبت توریه در سخن و دور دور رفتن در مقتضای الحرب خدعه» اعتبار کنیم موجب مدحی نمی باشد، و همچنین دعوی مائل بودن بتجرد با وجود آنهمه مداخلات و منازعات و کشش و کوشش که سابقاً از هیچ خلیفه مثل آن ظاهر نشد اگر چه منتج ثمرات نگردید / گنجایش تسلیم ندارد!].

و نیز در «قرّة العینین» گفته: [و حضرت مرتضی در آیام خلافت خود در شغل مناقشه ها و منازعه ها افتاد و در آیام او هیچ بلد مفتوح نشد و هیچ فتحی ظاهر نگردید بلکه جهاد بالکلّیه مسدود ماند، پس باعتبار تحمل اعباء جهاد؛ شیخین افضل و أرجح شدند].

و نیز در «قرّة العینین» گفته: [أما فضیلت شیخین باعتبار صفات قلبیه که آنرا بعرف اهل زمان بطریقه تعبیر کنند پس بدو وجه بیان کنیم: اول آنکه زهد مرتضی از قسم زهد اولیا، بود و زهد شیخین مانند زهد انبیا! و ورع مرتضی از قسم ورع اولیا بود و ورع شیخین مانند ورع انبیا! و دلیل واضح برین مدعا آنست که اتفاق جمیع اهل تاریخست بر آنکه ورع مرتضی و زهد او سبب عدم انتظام خلافت او شد، و ورع شیخین و زهد ایشان سبب انتظام خلافت ایشان گشت! و معلومست که اوصاف کامله انبیا بوجهی واقع است که مانع ریاست عالم نمی شود بخلاف زهد اولیا! وجه

ثانی آنکه ؛ اعظم انواع زهد آنست که بی رغبتی کند در خلافت که صورت جاه است بلکه اگر بحقیقت رجوع کنیم زهد ترك مقتضای نفس خود است هرچه باشد ، پس اگر شخصی که مقتضای نفس او مال است نه جاه ؛ زهد او ترك مال باشد از خوف خدا یا بجهت تفرغ برای ذکر او نه ترك جاه ، و شخصی که مقتضای نفس او جاه باشد نه مال ؛ زهد او ترك جاه باشد نه ترك مال . پس حضرت مرتضی سעיها کرد برای خلافت و جنگها بعمل آورد و تدبیرها نمود هر چند اینهمه بر حسب اجتهادوی باشد و بر خصت شرع بود ، لیکن کسی که اصل این حادثهها از وی واقع نشد حال او اصفی است از کسی که باین حادثهها افتاد ؛ و اعظم انواع ورع آنستکه ترك کند مقاتلات را بین المسلمین زیرا که قتل خطر او اعظم است ، و إثم او اشد ، پس اگر چه در شرع وجه اباحت یافته شود بآدنی شبهه ترك نماید ، و این مقاتلات در شیخین واقع نشد بخلاف حال مرتضی ، و همچنین تواضع اعظم انواع او تواضع با اقران خود است در رفتی که با ایشان در آن فن همعنان باشند ، و شیخین با اهل علم و بامستحقین خلافت در زمان خود بغایت تواضع داشتند زیاده از حضرت مرتضی ، و همچنین هر صفتی از این صفات چون بر شگافیم انواع بسیار دارد و اعظم انواع آن در شیخین می یابیم ! و اگر زهد و ورع بمعنی تقلل در معاش بگیریم فضل حضرت مرتضی بحسب آن نیز محل تأمل است !

« عن محمد بن كعب القرظي أنَّ عليّاً قال : لقد رأيتني مع رسول الله ﷺ وإني لأربط الحجر على بطني من الجوع وإنَّ صدقتي اليوم لأربعون ألفاً ، وفي رواية : وإنَّ صدقة مالي لتبلغ أربعين ألف دينار . أخرجه أحمد » . و اگر بمنی احتیاط در تصرف بیت المال اعتبار کنم همه در آن مساوی الأقدام اند ، از قصص ، اختصاص حضرت مرتضی بآن ظاهر نمی شود !] .

و نیز در « قرّة العینین » در مقام تنقیص علم جناب امیر المؤمنین (علیه السلام) گفته : [بلکه غلط از حضرت مرتضی واقع شد !!! و آن غلط در نفس مسئله فقهیه بود در قصه إحراق مرتد و عبدالله بن عباس بر آن متنبه ساخت] « عن عكرمة أنَّ عليّاً حرَّق قومًا ارتدوا عن الإسلام ، فبلغ ذلك ابنَ عباس فقال : لو كنت أنا لقتلتهم بقول رسول الله

صلی الله علیه وسلم ، قال رسول الله ﷺ : من بدل دينه فاقتلوه ، ولم أكن لأحرقهم لأن رسول الله ﷺ قال : لا تعذبوا بعذاب الله . فبلغ ذلك عليّاً فقال : صدق ابن عباس ! أخرجه الترمذی . بلکه قضایای فاروق بمحضر جثم غفیر از فقهای صحابدمی بود ، اگر فی الجمله انحرافی در قضا واقع میشد در معرض مباحثه می آمد ، مع هذا انگشت نهادند مگر بر قدری یسر ، و در آن مسائل جای تفتیش باقیست ، و قضایای حضرت مرتضی بمحضر صحابه واقع نمی شد ، و ممکن که غلطهای بسیار در آن مستور میماند ، چون عبدالله بن عباس بر سجالات مرتضی مطلع شد اعتراض نمود / « عن أبي مليكة ، قال : كتبت إلى ابن عباس أسأله أن يكتب لي كتاباً ويحفي عني ، فقال : ولد ناصح أنا أختار له الأمور اختياراً وأحفي عنه ، قال : فدعا بقضاء علي فجعل يكتب منه أشياء ويمر به الشيء ، فيقول : والله ما قضى بهذا علي إلا أن يكون ضلّ ! أخرجه مسلم في مقدمة صحيحه . پس عدم ذکر غلطات حضرت مرتضی در کتب متداوله بجهت إختفاء علم او و إختلاط قضایای اوست چون رواة او مستور الحال غیر حقاظ بوده [۱] . و نیز در « قرّة العینین » در مقام تنقیص زهد جناب أمير المؤمنين علیه السلام گفته : [باید دانست که حضرت مرتضی - لامحاله - نصیب اونی داشت از زهد و اخبار زهدوی بسیار صحیح شده و رجحان او بر بسیاری از صحابه نیز متحققست ، أمّا به نسبت شیخین « جلّ تأملست ، زیرا که بی رغبتی بدنیا أعظم آن بی رغبتی است در خلافت و اینمعنی در صدیق و فاروق بوجه اتم ظاهر شد ، قال أبو بكر : والله ما طلبتها في ليل ولا نهار ! بخلاف حضرت مرتضی که سعیها در طلب إنشاء خلافت و استمرار آن بکار برد [۲] و نیز در « قرّة العینین » در مقام تنقیص عبادت جناب أمير المؤمنين علیه السلام گفته : [باید دانست که در کثرت عبادت حضرت مرتضی و رجحان او بر بسیاری از صحابه در آن فضیلت هیچ شبهه نیست ، أمّا فضیلت او به نسبت شیخین غیر مسلم هست . / عن الزّهری ، قال : أخبرني علي بن الحسين أن علي أخبره أن علي بن أبي طالب أخبره أن رسول الله ﷺ طرقة و فاطمة بنت النبي ﷺ فقال : ألا تصلّيان ؟ فقلت : يا رسول ! أنفسنا بيد الله فإذا شاء أن يبعثنا بعثنا ! فانصرف حين قلت ذلك ولم يرجع

إلى شيء، ثم سمعته وهو مول يضرب فخذه وهو يقول: وكان الإنسان أكثر شيء جدلاً! أخرجه البخاري، وفي رواية لأحمد: دخل علي رسول الله ﷺ وعائى فاطمة من الليل فأيقظنا للصلاة، قال: ثم رجع إلى بيته فصلّى هوياً من الليل، قال: فلم يسمع لنا حساً، قال: فرجع إلينا فأيقظنا وقال: قوما فصلّيا! قال: فجلست وأنا أعرك عيني وأقول إننا والله مانصلي إلا ما كتب لنا! إنما أنفسنا بيد الله فإذا شاء أن يبعثنا بعثنا! قال: فوّلّى رسول الله ﷺ وهو يقول ويضرب بيده على فخذه: مانصلي إلا ما كتب لنا! مانصلي إلا ما كتب لنا! وكان الإنسان أكثر شيء جدلاً! وعن سريّة لعلي، قالت: قال علي: كنت رجلاً نؤماً وكنت إذا صليت المغرب وعلي ثيابي نمت. ثم قال يحيى بن سعيد: فأنام قبل العشاء فسألت رسول الله ﷺ عن ذلك فرخص لي. أخرجه أحمد.]

و نیز در «قرّة العینین» در مقام تنقیص حسن خلق جناب امیرالمؤمنین (علیه السلام) گفته: [باید دانست که حسن خلق و طلاق وجه نه همین مزاج ست فقط بلکه مرتبه هر کسی شناختن است، کلمه مرتضویه «لاخمسین» الا رصف الجنادل و أخطأت إبتك الحقرة و أضراطة؛ عند ذکر ابیهريرة «با کلمة فاروق» «لولا علي لهلك عمر» باید سنجید، و معامله که حضرت مرتضی در باب عقیل مرعی داشت و عقیل بآن سبب از وی جدا شده بشام رفت با خلق حضرت محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله) که عباس را بمال کثیر تألیف فرمود باید سنجید! و بحقیقت طلاق وجه را با خلافت ربطی نیست إلا بالعرض و آن آنست که این طلاق سبب تألیف قلوب و ترک اختلاف بر خلیفه میشود و تألیف و ترک اختلاف سبب أمن عام و اطمینان مسلمین میگردد و چون آن مطلب از دست شیخین خوبتر از حضرت مرتضی متحقق شد طلاق وجه را کجا گنجایش مباحثه است! لاعبرة بالمظنة بعد حصول المنة! و بعد ازین همه رجحان مرتضی در اصل طلاق که خالی از دعایه باشد غیر مسلم ست!]

و نیز در «قرّة العینین» در مقام تنقیص فصاحت جناب امیرالمؤمنین (علیه السلام) گفته: [و بعد ازین همه باید دانست که فصاحت لسان با اعتبار ذات خود با خلافت نبوت ربطی

ندارد و الا شعرا کوی مسابقت از علما و اولیا ربوده اند، بلکه اینجا مطلوب بالعرض است بسبب آنکه خلافت نبوت موقوف است بر اظهار علوم حقّه و آن بفصاحت بوجه اتم متحقق میگردد، و واقع آنست که هر معضله که پیش آمد در زمان شیخین شیخین آنرا بروجهی تقریر کردند که مخالفت و منازعت برخاست و مخالفان و منازعان را طاقت دم زدن نماند، منصف را باید تأمل کرد که فاروق در تقریر مطالب خود خصوصاً قضیه مرتضی و عباس را بچه نوع باقصی مراتب بلاغت ادا نمود و در قضیه وقف ارض شام و عراق بچه آئین داد بیان داد! بخلاف مرتضی که در آیام او معضلات بسیار پیش آمدند و یکی از آن معضلات حل نشد! تا حال فقیر را معلوم نیست که صحابی از اجتهاد خود بحسن تقریر مرتضی رجوع کرده باشد!]

و نیز در «قرّة العینین» در مقام تنقیص سداد رأی جناب امیر المؤمنین علیه السلام گفته: [اما در حلّ و عقد امور خلافت رجحان مرتضی با اعتبار این خصلت بر شیخین غیر مسلم است، زیرا که صدیق در وقت ارتداد عرب تدبیرها اندیشید و همه مثمر فوائد خویش گشتند، و فاروق از فتح قادسیه و یرموک و بناء بصره و کوفه مصلحتها بخاطر بست و همه آن مثمر خیرات بسیار و منافع بیشمار گشتند، بخلاف حضرت مرتضی که هر آیام خلافت خود هر تدبیری که اندیشید منعکس گشت و مثمر خلاف مطلوب شد و اهل رأی در هر حادثه مشوره دادند و مشوره ایشان پیش مرتضی درجه پذیرائی نیافت. ابن عباس اینهمه ماجرا را اجمالاً تقریر کرد، «قال: کان والله قد ملیء علماً و حلماً من رجل غرته سابقته و قرابته، فقلّ ما أشرف علی شیء من الدنیا إلا فاته، أخرجه أبو عمرو» و امام حسن مجتبی رضی الله عنه تفصیلاً «عن طارق بن شهاب قال: جاءنا قتل عثمان، فذكر القصة حتى إذا كنت بالربذة إذا عليّ بها فصلی بهم العصر فلما سلّم أسند ظهره فی مسجدھا واستقبل القوم قال: فقام إلیه الحسن بن علی یكلّمه و هو بیکی، قال: فقال له علی: تکلم ولا تحنّ حنین الجاریة، قال: أمرتک حین حصر الناس هذا الرجل أن تأتي مکة فتقیم بها فعصیتنی ثم أمرتک حین قتل أن تلزم بیتک حتی ترجع إلی العرب عواذب أحلامها فلو كنت فی حجر ضبّ لضربوا إلیک آباط

الإبل حتى يستخرجوك من جحرک فعصيتني وأنا أنشدك بالله أن تأتي العراق فنقتل بحال مضیعة ، قال : فقال علي : أما قولك آتي مكة فلم أكن بالرجل الذي تستحل بي (به . ظ) مكة ، و أما قولك قتل الناس عثمان فما ذنبی إن كان الناس قتلوه ، الحديث . أخرجه ابن أبي شيبه . « پس سداد رأی نتوان شناخت إلا بآنکه هر تدبیری که اندیشد مشر برکات گردد ، چون تراحم واقع شود در آرا ووی رأی زند خارج مصدق رأی او گردد ، واینمعنی در شیخین بوجه اتم ظهور نمود بخلاف مرتضی [.

و نیز در « قرّة العینین » در مقام تنقیص خوارق عادات جناب امیر المؤمنین علیه السلام گفته : [باید دانست که خوارق عادات از شیخین و مرتضی همه ایشان منقول است ، لیکن اینجا سخنی باقیست و آن آنستکه کرامات شیخین بما رسیده اند بطریق نقل صحیح بخلاف کرامات مرتضی !] .

و نیز در « قرّة العینین » در مقام تنقیص اخوت جناب امیر المؤمنین علیه السلام گفته : [مع هذا قضیه مواخاة مشر با نیست که آنحضرت صلی الله علیه و آله باعتبار حاجت خود هیچ کس را برادر خود نساخت زیرا که آنحضرت را رفقا و خدم بسیار بودند از مهاجرین و انصار ، و چون رفتی و بکائی در حضرت مرتضی مشاهده فرموده بود بجهت حاجت او را تشریف اخوت داد !] .

و نیز در « قرّة العینین » در مقام انکار کثرت انتفاع از جناب امیر المؤمنین علیه السلام گفته : [ببايد دانست که فی الحقیقة کثرة انتفاع در اسلام بشیخین واقع شده است زیرا که جمع قرآن و حمل ناس بر روایت حدیث و تنقیح مسائل شرعیّه و فتح عرب و عجم بروقت شیخین واقع شده ، و اکثر اهل اسلام حنفیان و مالکیان و شافعیان اند ، و اصل مذاهب ایشان معتمدست بر مسائل اجماعیّه شیخین بجز در مسائلی چند بر آثار مرتضی اعتماد ندارند ، و بردست مرتضی فتح اسلام واقع نشد ، و در هیچ فتنی از فنون شرع اعتماد کلی بر آثار مرتضی بظهور نیامد ، و بردست ایشان خلافت منتظم نگشت ، پس انتفاع اتم بشیخین أعظم است از انتفاع ایشان بمرتضی ، بلکه مقررست که بکثرت اتباع ثواب بمتبوع می رسد و اتباع شیخین اهل سنت اند که غالب و فاش در

بلدان اسلام ایشان اند ، و از ذریه حضرت مرتضی سه فرقه ضالّه برآمدند که هیچ
تقصیر نکردند در برهم زدن دین محمدی اگر حفظ اوتعالی شامل حال این ملت نبودی !
از آنجمله شیعه امامیه که نزدیک ایشان قرآن بنقل ثقات ثابت نیست زیرا که نقل
صحابه و قرّاء سبعة پیش ایشان حجت نیست و روایت از ائمه ایشان منقطع است و همچنین
أحادیث مرفوعه روایت ندارند و استفاضه أحادیث پیش ایشان متصور نیست و در ختم
نبوة زندقه پیش گرفته اند ، وزیدیه اکثر عقائد اسلامیه که بأحادیث ثابت شده
منکراند و سبب جنگها و جدلها شدند ، و اسماعیلیه خود اُخْبَث اند از همه ، بحقیقت
مذهب ایشان سست کردن اسلام است و بدعات بی شمار در عقیده و عمل اهل اسلام ازین
سه فریق پیدا شده که تفصیل آن طولی تمام می طلبد ، اگر چه حضرت مرتضی از
لوث ایشان بری است ، و بال ایشان راجع نیست مگر بریشان ، لکن ثواب هم از جهة
ایشان بحضرت مرتضی راجع نشد ؛ پس بشیخین انتفاع بیشتر شد و انتفاع از ایشان
غیر مشوبست بضرر ، و ثوابی که بشیخین راجع است باعتبار تابعان اکثرست از ثوابی که
بحضرت مرتضی راجع شود ، پس شیخین افضل اند باعتبار کثرة ثواب !] .

و نیز در « قرّة العینین » درجائیکه تنقیص کمالات نفسانیّه و بدنیّه و خارجیّه
جناب امیر المؤمنین علیه السلام نموده گفته : [و اگر در اولاد حضرت مرتضی اُخْبَر اعلام پیدا شده
اند غیر ایشان نیز پیدا شده اند که مصدر اِضلال عالم گشته و منشأ اسمعیلیّه و زیدیه و امامیه
بوده ، در تاریخ قریب صد علوی را توان یافت که خروج کرده عالمی را بباد داده اند ! آخر
همه خود نیز بباد رفتند و از اولاد شیخین هیچ کس پیدا نشده إِلَّا ائمه هدی مثل عبدالله
ابن عمر و حضرت عائشه و سالم و قاسم و عبدالله بن عمر عمری و غیر ایشان ، و بعد از
آن ائمه طریقه مانند شیخ شهاب الدین سهروردی و اصحاب تصنیف مانند امام رازی
و صاحب « مشکوة » و غیر ایشان ، و جماعات بسیار بسبب ایشان مهتدی شده اند ؛ یا عوام
لِلنّاس و لا علیهم ، و هیچ کس از ایشان خروج نکرده و سبب تقاتل مسلمین نه گشت !] .

و از جمله عجائب دهر و غرائب عصر اینست که این عِدْوِ اللَّهِ را برین همه مزخرفات واهی که مشتمل بر خزعبلات نامتناهی است و از جانب خود آنرا بر صفحه قرطاس ناصبیت اساس ریخته است سیری حاصل نگردید تا آنکه در همین کتاب پر کذب و مینِ اُغْنی «قرّة العینین» از جانب نواصب شام و حروریّه لثام و کالت فضولی اختیار نموده - نعوذ بالله من ذلك - بذکر مطاعن جناب امیرالمؤمنین علیه السلام باطناب و إسهاب تمام صراحةً مسلک مهلك نصب و خروج بأقدام جسارت سراسر خسارت پیموده و چنان بی باکانه مهملات باطله و ترهات عاطله مرقوم ساخته و بنحوی سوی تسطیر اکاذیب صریحه و مفتریات فضحیه تاخته که اگر ارواح خبیثه آن اشقیا بر آن مطلع شوند یقیناً اعتراف تفوّق این و کیل پر تسویل و تضلیل بر خود نمایند و بمفاد «کم ترک الاول للآخر» إذعان نموده در ترویج روح آن شمس جَمْعُوحِ إِلَى أَقْصَى الْغَايَةِ بیفزایند، و چون نقل آن کلام ضلالت إلتیام بعد عبارات مذکوره آنفاً چندان ضروری نبود لهذا از ذکر آن إعراض ورزیدیم، لیکن ناظر بصیرا اگر خواهد رجوع بکتاب مذکور نماید و دریابد که چگونه این و کیل فضولی نواصب و خوارج از جانبشان هنگام تقریر علم تزویر بر افراختند و در مقام تحریر جواب از راه قلّت حیا سپر انداخته، و لیس هذا بأول قارورة کسرت فی الاسلام، کما لایخفی علی اُولی الالباب و الاحلام.

***

قوله :

بخلاف شیعه که هیچ فرقه ایشان جمیع اهل بیت را دوست ندارد، بعضی

یک طائفه را محبوب می سازند و بقیه را مبعوض میدارند، و بعضی طائفه

دیگر را [

أقول :

در ماسبق بحمد الله المنان المنعم بتفصیل تمام واضح و مبرهن و معلوم و متیقّن گردیده که در حدیث ثقلین و حدیث سفینه مراد از اهل بیت صاحبان عصمت و طهارت علیهم السلام هستند و بلاریب فرقه حقّ شیعه اثنا عشریّه جمیع اهل بیت عصمت و

طهارت علیه السلام را از صمیم قلب دوست می دارند و ایشان را مفترض الطاعة و واجب الاتباع دانسته همت خود را بر اطاعت و انقیاد و تمسک و اتباعشان بر می گمارند، اما فرق ضالّه زیدیه و اسماعیلیه و غیرهم که خود را متسمی بشیعه ساخته اند و بسبب عداوت با بعض ائمه اثنا عشر سلام الله علیهم اجمعین و اعراض از اتباعشان و نصب غیر معصومین بجای معصومین یقیناً تارك عمل بر حدیث ثقلین و متخلف از سفینه نجات می باشند، پس هرگز در حقیقت شیعه نیستند بلکه مثل نواصب و خوارج هستند و ادّعیای ایشان تشیع را مثل ادّعیای باطل اهل سنت است که خود را شیعه اولی می گویند و آیات و احادیث مدح شیعه را بر خود فرود آوردن میخواهند، و ذلك عند اولى الالباب باطل و محال، و هم یجا دلون الله و هو شدید المحال.

قوله :

[و همین است حال اتباع که اهل سنت یث طائفه را خاص نمی کنند

از هر همه روایات دین خود می آرند بدان تمسک می جویند چنانچه کتب

تفسیر و حدیث و فقه بر ایشان گواه است]

أقول :

بر اولی الالباب در حیز خفا و اجتناب نیست که حال اتباع اهل سنت اهل بیت علیهم السلام را مثل حال اتباع منافقین است برای جناب خاتم النبیین صلوات الله علیه و آله اجمعین، بلکه بدتر از آن می باشد زیرا که ادّعیای اتباع اهل بیت علیهم السلام آغاز نهادن و باز خود را در اصول دین اشعری و ما تریدی و کرامی گفتن و در فروع دین خویش را حنفی و مالکی و شافعی و حنبلی و نمودن، طرفه ماجراست و چیزیست که منافقین هم جسارت بر آن نداشتند، زیرا که منافقین در انحراف از اتباع نبوی اگر چه هر گونه مشافقت و معاندت و مخالفت و معادات آنجناب را ارتکاب میکردند لیکن خود را با عادی آنجناب نمی بستند و خویشان را یهودی و نصرانی و صابی و مجوسی نمی گفتند، و این حضرات با وصف دعوی اتباع اهل بیت علیه السلام با عدا و مخالفین اهل بیت سلام الله علیهم اجمعین بالاتر و اجتناب اعتراف و انتساب می نمایند و مسالك

پرمها لك ايشانرا دراسول وفروع بلاخوف وخطر می پیمایند .

أما آنچه شاه صاحب درین کلام جالب ملام إدعا نموده اند که أهلستت يك طائفة را خاص نمی کنند ، از همه روایات دین خود می آرند و بدان تمسك می-جویند ؛ پس مردود و منقوض است با اینکه نقل روایات از أهل بیت علیهم السلام مثل دیگر آحاد ناس دلیل تمسك واتباع این نفوس مقدسه نیست تا وقتی که ایشانرا مثل قرآن معصوم ندانند و حکم ایشانرا مثل حکم خدا ورسول صلی الله علیه و آله واجب الاتباع نگردانند ولنعم ما قال بعض الأعلام لا فحam مخاطبنا في هذا المقام :

[اگر مجرد نقل روایات از شخصی دلیل محبت واتباع او باشد پس بخاری که از خوارج روایات را نقل کرده تابع ورا کب سفینه خوارج باشد ، فلا یكون من را کبی سفینه أهل البيت علیهم السلام وإلا لزم اجتماع النقیضین] . انتهى ملخص کلامه زاد الله في إكرامه .

وعلاوه برین هرگز ثابت نیست که أهلستت از جمیع أهل بیت علیهم السلام روایات دین خود می آرند و بدان تمسك می جویند ، مگر نمیدانی که أكابر وأجله سنیّه در حق مرویات و أقوال ائمه طاهرین سلام الله علیهم أجمعین بلکه در باب ذوات قدسیه این حضرات من حیث النقل والروایة والمذهب والعلم و غیر ذلك چه خیالات فاسده و مزعومات کاسده دارند ، و در شأن ایشان کدامین کلمات ردیه موبقه و جملات مردیه مزهقه بر زبان خلاعت ترجمان می آرند ، و اگر چه برای ذکر این چنین کلمات باطله و هفوات عاطله تفصیلاً دفاتر طوال هم کفایت نمی کند ، لیکن إجمالاً مطالعه « منهاج » ابن تیمیه - خذ له الله - و « إزالة الخفا » و « قرّة العینین » شاه ولی الله و ملاحظه همین کتاب « تحفه » مخاطب برای اینمطلب کافی و وافی است ، و ما درینمقام بنهایت اختصار بعض عبارات از کتب علمای سنیّه متعلق بآئمه اثنی عشر علیهم السلام نقل می نمائیم تا ناظر بصیر از آن حسن اعتقاد کبرای أهلستت نسبت بأهل بیت علیهم السلام دریافت نماید و حال کمال اتباع و اقتدایشان بذریّت طاهره سلام الله علیهم أجمعین برأی العین مشاهده نموده در تشریب و ملام شاه صاحب و أسلافشان إلى أقصى الغایة بیفزاید .

«اما جناب امیر المؤمنین علیه السلام»

پس متعلق بآنجناب عبارات عدیده آنفاً مذکور شده و در اینجا نیز بعض عبارات باید دید تا انحراف حضرات اهل سنت از اتباع آن جناب اظهر من الشمس گردد .
ابن تیمیه در «منهاج» در ذکر کتب مشتمله بر احکام زکوة گفته : [و أما الكتاب المنقول من عليّ فيه أشياء لم يأخذ بها أحد من العلماء ، مثل قوله في خمس وعشرين : خمس شاة] .

و نیز ابن تیمیه در «منهاج» گفته : [وقد جمع الشافعيّ وعبد بن نصر المروزي كتاباً كبيراً فيما لم يأخذ به المسلمون من قول عليّ لكون قول غيره من الصحابة أتبع للكتاب والسنة !!!] .

و نیز ابن تیمیه در «منهاج» گفته : [ولم يعرف لابي بكر فتيا ولا حكمٌ خالف نصّاً وقد عرف لعمر وعثمان وعليّ من ذلك أشياء ، والذي عرف لعليّ أكثر مما عرف لهما مثل قوله في الحامل المتوفى عنها زوجها إنها تعتدّ أبعد الأجلين ، وقد ثبت في الصحيحين عن النبي - ص - أنه قال لسبيعة لَمّا وضعت بعد وفاة زوجها بليالٍ : فانكحي من شئت ، ولَمّا قالت له : إنّ أبا السّنا بل قال : ما أنت بنا كحة حتّى يمضي عليك آخر الأجلين ، قال : كذب أبو السّنا بل ، وقد جمع الشافعي في كتاب خلاف عليّ وعبدالله من أقوال عليّ التي تركها الناس لمخالفتها النصّ أو معنى النصّ جزواً كثيراً وجمع بعده محمد بن نصر المروزي أكثر من ذلك] .

و سبکی در «طبقات شافعیه» در ترجمه محمد بن نصر المروزی گفته : [وقال الشيخ أبو اسحاق الشيرازي : صنّف محمد هذا كتاباً ضمّن فيها الآثار والفقه وكان من أعلم الناس باختلاف الصحابة ومن بعدهم في الاحكام وصنّف كتاباً فيما خالف فيه أبو- حنيفة علياً وعبدالله رضي الله عنهما] .

و ولی الله در «قرّة العینین» گفته : [أمّا أفضليّت شيخين باعتبار نشر علوم دين . بيان آن آنستكه أفضل علوم قرآن عظيم است و جمع كننده قرآن و نصب كننده قاريان در آفاق شيخين اند ، و حضرت مرتضى هر چند روايت قرآن کرده است أمّا

روایت آن نکرده اند إِلَّا أصحاب عبدالله بن مسعود از أهل کوفه مثل زر بن حبیش^(۱) و أبو عبد الرحمن السلمي، و ایشان اول بار قرآن را بر عبدالله بن مسعود خوانده بودند و بر مرتضی دوباره گذرانیدند و اگر نمی گذرانیدند هم روایت ایشان صحیح می بود.

« عن سعد^(۲) بن أبي عبيدة عن أبي عبد الرحمن السلمي عن عثمان عن النبي ﷺ قال: خيركم من تعلم القرآن وعلمه، قال: وأقرأني^(۳) أبو عبد الرحمن في أمرة عثمان حتى كان الحجاج، قال: وذلك الذي أقعدني مقعدي هذا. أخرجه البخاري. وبعد از قرآن عظیم حدیث آنحضرت است ﷺ، و فاروق محدثین را در آفاق فرستاد و اصل علم حدیث همانست، از جمله ایشان عبدالله بن مسعود بود در کوفه و روایت او در کوفه ثابت است، و از جمله ایشان أبو موسی و جمعی دیگر در بصره، و همچنین در شام جمعی از صحابه. اما مرتضی در بلاد کسی را نصب نکرد؛ وی در حدیث مثل عبدالله بن مسعود است لیکن اینجا فرقی هست که أهل حدیث آنرا می دانند و آن آنستکه أصحاب عبدالله بن مسعود ثقات و فقها اند و رواة حضرت مرتضی لشکریان مستور الحال! و حدیث مرتضی بدرجۀ صحت نرسیده إِلَّا آنچه أصحاب عبدالله بن مسعود روایت کرده اند. « عن أبي مليكة، قال: كتبت إلى ابن عباس أسأله أن يكتب لي كتاباً ويحفي عني، فقال: ولد ناصح أنا أختار له الأمور اختياراً وأحفي عنه. وقال: فدعنا بقضاء علي فجعل يكتب منه أشياء، ويمر به الشيء، فيقول: والله ما قضى بهذا علي إِلَّا أن يكون ضل! وعن أبي إسحق، قال: لما أحد ثوا تلك الأشياء بعد علي قال رجل من أصحاب علي: قاتلهم الله! أي علم أفسدوا. وعن ابن عباس، قال: سمعت المغيرة. أقول: لم يكن يصدق علي في الحديث عنه إِلَّا من أصحاب عبدالله بن مسعود. روى الأحاديث الثلاثة مسلم في مقدمة صحيحه. »

(۱) الصحيح حبیش بمهمله و موحد و معجمة مصغراً، كما في « التقریب » . ۱۴ .

(۲) الصحيح سعد بن عبيدة، كما لا يخفى على ناظر « التهذيب » و « التقریب » و غیرهما من کتب علم الرجال . (۱۴ . ن) .

(۳) ليس في هذا الكلام أثر من قراءة أبي عبد الرحمن السلمي على عبدالله بن

مسعود، فتنبه . (۱۴ . ن) .

وَأَمَّا أَهْلُ مَدِينَةٍ وَأَهْلُ شَامٍ مِنْ حَضْرَةِ مَرْتَضَى حَدِيثِ نَدَارَنْدَ إِلَّا قَلِيلًا. وبعده از قرآن و حدیث مدار اسلام بر فقه است و اُمّهات فقه مسائل إجماعیّه عمر فاروق است !!! و اگر اکثر اهل اسلام را بنظر إمتحان نگاه کنی حنفیان و مالکیان و شافعیان اند. أمّا مذهب مالک پس مبنی (مبنای . ظ) آن « موطأ » است و در موطأ از روایت مَرْتَضَى بجز چند حدیث مَرْفُوعَه (مرفوع . ظ) و چند أثر شمرده منقول نیست ، و همچنین در « مسند أبی حنیفه » و « آثار إمام محمد » که مبنای فقه حنفیه است از روایت مَرْتَضَى بجز چند حدیث مَرْفُوع و چند اثر شمرده شده زیاده از آنچه در « موطأ » است بقلیلی منقول نیست ، و همچنین در « مسند شافعی » که مبنای مذهب شافعیّه است از روایت مَرْتَضَى بجز چند حدیث مَرْفُوع و چند اثر موقوف که به نسبت احادیث مرویه آخر دیگران در نهایت قلت است منقول نیست . و کسیکه بر اصول و اُمّهات این مذاهب اطلاع دارد شك نمی کند در آن که اصل این مسائل إجماعیّه فاروق است و آن مانند امر مشترك است در میان همه آنها ، بعد از آن اعتماد بر فقهای صحابه از اهل مدینه مانند ابن عمر و عائشه و فقهاء سبعة از کبار تابعین و زهری و مانند آن از صغار تابعین مدینه اصل مذهب مالک است که صورت خاص مذهب او از آن پیدا شده ، همچنین اعتماد بر فتاوی عبدالله بن مسعود در غالب حال و بر قضا بامر مَرْتَضَى در بعض احوال بآن شرط که اصحاب عبدالله بن مسعود روایت کرده باشند و اثبات نموده ، و بعد از آن بر تحقیقات إبراهیم نخعی و شعبی و تخریجات ایشان اصل مذهب ابی حنیفه است که بسبب آن صورت خاص مذهب او پیدا شده ، همچنین تفتیش معتمد فقهای مکه و مدینه و عرض اقوال ایشان بر احادیث مَرْفُوعه و تثقیف آنها بر قواعد اصول و بر تطبیق اختلافات از آنها و مأخذ آن سبب صورت خاص مذهب شافعی شده است ، و جمع و تنقیح احادیث مَرْتَضَى و آثار مرویه وی بعد تقریر این مذاهب و تأسیس مبانی آن واقع شده است ، پس اعتماد کلی در فقه و بر مذاهب مشهوره بر آثار مَرْتَضَى نیست ، أمّا این معنی را بجز ماهر در اصول و اُمّهات این مذاهب نمیتواند شناخت .

و نیز ولی الله در « قرّة العینین » گفته : [باید دانست که حضرت مَرْتَضَى یکی

از کاملان و مکتبانیست و تحقیق است بآنکه جمیع فضلاء باو استناد کنند، لیکن در خارج اگر کسی را دیده حق شناس باشد بضرورت عقل میداند که استناد جمیع فضلاء به شیخین اکثر است از استناد ایشان به حضرت مرتضی، تفصیل این اجمال آنکه فضلاء را چون برشگافیم چند جماعتند: قراء و فقهاء، و مفسرین و اصولیین و صوفیّه و متکلمین و اهل عربیت.

أما قراء، پس أشهر ایشان هفت کس اند و أصل مذهب ایشان اختیار موافقت روایت است با رسم مصحف عثمانی، و مصحف عثمانی مأخوذ از شیخین است، و روایت قرائت بآنواع مختلفه بود و فیصل کننده این اختلاف رجوع است بقرارداد شیخین لا غیر، و سلسله این قراء نمیرسد إلا بجمعی که فاروق ایشانرا بجهت تعلیم قرآن نصب فرمود مگر زربن حبیش و أبوعبدالله الرحمن السلمي که بعد از آنکه قرآنرا بر عبدالله بن مسعود گذرانیده بودند بر مرتضی دوباره گذرانیدند، و آنچه امروز از روایت مرتضی پیش قراء باقیست روایت این دو کس است فقط و اکثر روایت ایشان از عبدالله بن مسعود است. أما فقهاء، پس أشهر ایشان حنفیان و شافعیان و مالکیان اند و بنای مذهب ایشان إجماعیات فاروق است و أهمّات کتب ایشان از مرتضی روایت ندارند إلا اندکی، و کسی که در اینجا شبهه دارد گوید موطأ، و مسند شافعی، و آثار امام محمد، و مسند ابیحنیفه، ببین.

و أما محدّثین، پس أقوى حدیث و اکثر آن پیش ایشان روایت أبوهریره و ابن عمرو و عائشه و عبدالله بن مسعود و عبدالله بن عباس و انس و ابوسعید خدری و جابر است، و ایشان مسقی بمکثرین اند، و بعد از ایشان جمعی که فاروق ایشانرا در آفاق نصب کرده بود چون ابو موسی بصره و أبودردا بشام و عبدالله بن عمرو بن العاص، و علی هذا القیاس. و چون به تحقیق درمی نگرییم علم همه ایشان مستمدست از شیخین، یا آنست که از شیخین روایت کرده اند و ارسال نموده یا آنست که اصل حدیث ایشانرا مسموع بود از آنحضرت ﷺ اما تحقیق و تثبیت کرده اند انرا بر شیخین. و اهل مدینه و اهل شام و اهل یمن و اهل مصر از مرتضی روایت ندارند الا در غایت قلت و اهل کوفه روایت

دارند اما پیش محدّثین اکثر رواة حضرت مرتضیٰ مستور الحال اند غیرحفاظ در روایت از مرتضیٰ، پیش ایشان صحیح نشده است الاّ از قبل اصحاب عبدالله بن مسعود. «عن ابن عباس قال: سمعت المغيرة يقول: لم يكن يصدق على عليّ في الحديث عنه الاّ من اصحاب عبدالله بن مسعود. أخرجه مسلم في مقدمة صحيحه». و چون حضرت مرتضیٰ در خطب و مجالس شیخین حاضر میشد و در مشاوره مسائل فقه مشارکت میکرد در امّات علم حدیث استمدادها نموده است از شیخین!!! چنانکه از تتبع قرائن احوال ظاهر میشود، مع هذا از مکثرین نیست و از حدیث او صحیح نشده الاّ اندکی، بلکه یکی از عجائب اینست که مثل ابوهریره که صحبت او با آنحضرت صلی الله علیه و آله قلیل است و در فقه به پایهای بسیار فرود تر از مرتضیٰ پنجهزار حدیث روایت کرده باشد!!! وثقات از وی آنرا یاد کرده باشند، و حضرت مرتضیٰ با وجود صحبت دائمه و کمال فقاها و تمام حفظ و انضمام استماع حدیث از صدیق و فاروق بسیاری را از حدیث با مسموعات خویش و عدم مانع از روایت که عبارت از قلّت بقاست بعد آنحضرت صلی الله علیه و آله چنانچه در صدیق اکبر بوده است یا اشتغال با امور ناس در تمام عمر خود چنانکه در فاروق بود یا قلّت اشتغال ب مشاورت در مسائل فقهیه چنانکه در طلحه و زبیر بود؛ مدتهای دراز ب مدینه باشد و روایت نکند و مردمان از وی حدیث یاد نگیرند! باز در کوفه چون روایت کند حدیث او تا پانصد برسد و آن نیز مختل گردد و بشرط صحت نرسد الاّ قلیلی! / ولکن الله يفعل ما يريد.

و در ماسبق دانستی که ولی الله در «قرّة العینین» در مقام انکار کثرت انتفاع از جناب امیر المؤمنین علیه السلام گفته: [واکثر اهل اسلام حنفیان و مالکیان و شافعیان اند و اصل مذاهب ایشان معتمدست بر مسائل اجماعیه شیخین، بجز در مسائلی چند بر آثار مرتضیٰ اعتماد ندارند، و بردست مرتضیٰ فتح اسلام واقع نشد، و در هیچ فنی از فنون شرع اعتماد کلی بر آثار مرتضیٰ بظهور نیامد و بردست ایشان خلافت منتظم نگشت!] انتهی.

و از جمله طامات موبقه ولی الله ست آنچه در آخر «قرّة العینین» گفته:

[تنبيه . بايد دانست كه رسوم صوفيه واسم تصوف در زمان صحابه و تابعين نبود، ترك اكتساب و لباس مرقع و ترك نكاح و نشستن در خانقاهات در آن زمان عادت نداشتند و اشارات توحيد و رموز اضمحلال همه اشيا و وجود واحد از ايشان منقول نشد، آنچه از آن قرون منقول شده است توزيع اوقات بر عبادات است و احواليكه از تهذيب لطيفه عقل و قلب و نفس خيزد و اين مقدمه كالبديهي است نزديك تتبع آثار سلف كه بروايت صحيحه در كتب معتبره مروى شده است . ظنّ اهل زمان آنست كه من بين آن قرون از حضرت امير المؤمنين على كرم الله وجهه و حضرت حسين خاصة امثال اين امور منقول است، و اين ظنّ محلّ نظرست، زيرا كه كتب معتبره اهل سنت را تتبع كرديم هيچ جا كلمه از اين باب ديده نشد و از حضرت حسين و امام زين العابدين خود روايت بسيار كم آمده است و اگر كلمات زهديه و وعظيه اين بزرگواران شمريم آن از قبيل لطائف بارزه خواهد بود و سائر صحابه و تابعين نيز در آن مشارك اند، كما لا يخفى، و اگر ظهور كرامات و خرق عادات را اعتبار كنيم آن نيز در آن طبقه قليل الوقوع است و غير مخصوص بحضرت امير و فرزندان ايشان]. انتهى كلامه و لا ينتهي ملامه.

* * *

« اما جناب حسين عليهما السلام »

پس نسبت بايشان نيز بعض عبارات بايد شنيد .

ابن تيميه - خذله الله - در « منهاج » جائيكه بر نقل ائمه معصومين عليهم السلام از جدّ بزرگوار خود صلوات الله عليه و آله كلام کرده گفته : [واما الحسن والحسين فمات النبي صلعم] و هما صغيران في سن التمييز فروايتهما عن النبي صلعم، قليلة]. و نيز ابن تيميه - خذله الله - در « منهاج » جائيكه فضائل حسين عليه السلام را ردّ کرده گفته : [واما كونهما ازهد الناس و أعلمهم في زمانهم فهذا قول بلا دليل . واما قوله : وجاهدا في الله حق جهاده حتى قتلا، فهذا كذب عليهما].

و عبارت أواخر « قرّة العينين » كه عن قريب گذشته نيز مثبت كمال انحراف سنتيه از جناب حسين عليه السلام مي باشد .

وسبکی در «ابهاج - شرح منهاج» گفته: [لکن الحسن رضی الله عنه لم تتسع مهلته ولم تبرز أوامره ولا عرفت طريقته لقلة المدة].

ازین عبارت ظاهر است که مهلت جناب امام حسن علیه السلام وسیع نشد و اوامر آنجناب ظاهر نگردید و طریق آنجناب معروف نگشت بسبب قلت مدت. و پر ظاهر است که هر گاه نزد حضرات اهل سنت طریق جناب امام حسن علیه السلام معروف نباشد چگونه اینحضرات را اتباع آنجناب نصیب خواهد شد.

و از جمله عجائب اینست که بعضی اکابر اینحضرات با وصف دعوی سنیت در بودن جناب امام حسن علیه السلام خامس خلفای راشدین کلام دارند و بتقریر منافقانه نفی خلافت از آنجناب می نمایند و عمر بن عبدالعزیز را خامس خلفای راشدین قرار میدهند! چنانچه ابن حجر مکی در «منح مکب» شرح قصیده همزیه «گفته: [وَمَا يَبْطُلُ تَوْجِيهَ تِلْكَ الْكَلِمَةِ مَا ذَكَرْتَهُ فِي مَخْتَصَرِي «تَارِيخِ الْخُلَفَاءِ» لِلْحَافِظِ السَّيْطُوْطِيِّ أَنَّ رَجُلًا سَمِيَ يَزِيدَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَأَمَرَ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ - خَامِسَ أَوْ سَادِسَ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ وَ لَا يَرِدُ الْحَسَنُ «رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ» عَلَى الَّذِينَ عَبَرُوا بِالْأَوَّلِ فَإِنَّهُ وَ إِنْ كَانَ مِنْهُمْ بِنَصِّ الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ عَلَى أَنَّ الْخِلَافَةَ بَعْدَهُ عليه السلام ثَلَاثُونَ سَنَةً وَ مَدَّةَ خِلَافَتِهِ سِتَّةَ أَشْهُرٍ تَكْمِلُهُ هَذِهِ الثَّلَاثِينَ لَا نَهَا لَمْ تَطُلْ وَلَمْ يَدْنِ لَهُ مَا دَانَ لِلْأَرْبَعَةِ مِنْ جَمِيعِ بِلَادِ الْإِسْلَامِ فَكَأَنَّهُ ائْتَدِجَ فِي خِلَافَةِ أَبِيهِمَا كَرَجُلٍ وَاحِدٍ فَهُوَ مِنَ الْأَرْبَعَةِ وَ حِينَئِذٍ تَعَيَّنَ أَنَّ خَامِسَهُمْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - بِضَرْبِهِ عَشْرِينَ سَوَاطٍ] إلخ.

و از جمله عبارات ناصبیت آیات که دلیل بیّن انحراف از جناب امام حسن علیه السلام می باشد عبارت ابن الهمام است که در آن إسائت ادب را در حق آنجناب بی پرده بعمل آورده، چنانچه در «فتح القدير» در کتاب الطلاق گفته: [وَأَمَّا وَصْفُهُ فَهُوَ أَبْغَضُ الْمُبَاحَاتِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى، عَلَى مَا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ ابْنُ مَاجَةَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أَبْغَضَ الْمُبَاحَاتِ عِنْدَ اللَّهِ الطَّلَاقُ، فَنَصَّ عَلَى إِبَاحَتِهِ وَ كَوْنِهِ مَبْغُوضًا وَهُوَ لَا يَسْتَلْزِمُ تَرْتِبَ لَازِمِ الْمَكْرُوهِ الشَّرْعِيِّ إِلَّا لَوْ كَانَ مَكْرُوهًا بِالْمَعْنَى الْإِصْطِلَاحِيَّةِ وَ لَا يَلْزِمُ ذَلِكَ مَنْ وَصَفَهُ بِالْبَغْضِ إِلَّا لَوْ لَمْ يَصِفْهُ بِالْإِبَاحَةِ لَكِنَّهُ وَصَفَهُ بِهَا لِأَنَّ أَفْعَلَ التَّفْضِيلَ بَعْضُ مَا

أضيف إليه ، وغاية ما فيه أنه مبغوض إليه سبحانه وتعالى ولم يترتب عليه هارتب على المكروه ، ودليل نفى الكراهة قوله تعالى : لا جناح عليكم إن طلقتم النساء ما لم تمسوهن ، وطلاقه عليه السلام حفصة ثم أمره سبحانه وتعالى أن يراجعها فإنها صوامة قوامة . وبه يبطل قول القائلين : لا يباح إلا لكبر ، لطلاق سودة ، أوربية ؛ فإن طلاقه حفصة لم يقرن بواحدٍ منهما وأما ما روي : لعن الله كل ذواق مطلق ، فمحملة الطلاق بغير حاجة بدليل ما روي من قوله عليه السلام أيما امرأة اختلعت من زوجها بغير تشوز فعليها لعنة الله والملئكة والناس أجمعين . ولا يخفى أن كلامهم فيما سيأتي من التعاليل يصرح بأنه محذور لما فيه من كفران نعمة النكاح وللحديثين المذكورين وغيرهما . وإنما أبيع للحاجة والحاجة ما ذكرنا في بيان سببه ، فبين الحكمين منهم تدافع ، والأصح حظره إلا لحاجة للأدلة المذكورة ، ويحمل لفظ المباح على ما أبيع في بعض الأوقات أعني أوقات تحقق الحاجة المبيحة وهو ظاهر في رواية لابي- داود ما أحل الله شيئاً أبغض إليه من الطلاق ، وأن الفعل لاعموم له في الزمان غير أن الحاجة لا تقتصر على الكبر والريبة ، فمن الحاجة المبيحة أن يلقي إليه عدم اشتهاؤها بحيث يعجز أو يتضرر بإكراهه نفسه على جماعها ، فهذا إذا وقع فإن كان قادراً على طول غيرها مع استبقائها ورضيت بإقامتها في عصمته بلاوطء أو بلا قسم فيكره طلاقه كما كان بين رسول الله عليه السلام وسودة ، وإن لم يكن قادراً على طولها أو لم ترض هي بترك حقها فهو مباح لأن مقلب القلوب رب العالمين وأما ما روي عن الحسن ، وكان قيل له في كثرة تزوجه وطلاقه ، فقال : أحب الغنى ، قال الله تعالى : وإن يتفرقا يغن الله كلا من سعته ؛ فهو رأي منه إن كان على ظاهره ! وكل ما نقل عن طلاق الصحابة رضي الله عنهم كطلاق عمر رضي الله عنه أم عاصم ، وعبد الرحمن بن عوف تماضر ، والمغيرة بن شعبة الزوجات الأربع دفعة واحدة فقال لهن : أنتن حسنات الأخلاق ناعمات الأطواق طويلات الأعناق ، إذهبن فأنتن طلاق ! فمحملة وجود الحاجة مما ذكرنا . وأما إذا لم تكن حاجة فمحض كفران نعمة وسوء أدب فيكره ، والله سبحانه وتعالى أعلم .

و چون علامہ محمد معین بن محمد امین سندی در اظهار شناخت و فطانت این کلام ناصبت انضمام ابن الہمام افادہ انیقہ مبسوطہ رقم نمودہ و در آن جا بجای اعتراف بامر حق فرمودہ ، لہذا بنقل آن می پردازم .

پس باید دانست کہ علامہ مذکور در «دراسات اللیب» بعد ذکر حجیت عمل اہلبیت علیہ السلام گفتہ : [و علی هذا الذی اعتقد فی اہلبیت النبوة ائمتد علی امام الحنفیة کمال الدین بن الہمام موضعین من کتابہ «فتح القدیر» فقد أحرق قلبی بما أفرط فیہم مع وفور علمہ وحسن سیرتہ وشمائلہ ، فسترنا الله وإیاءہ بجمیل عفوہ ورحمتہ ، بعزہم وجاہہم ، علی جدہم وعلیہم أفضل الصلوة والتسلیمات ،

أحدهما فی مباحث الطلاق / حیث ذکر قولہ لعلی لعن الله کل ذواق مطلق وحرّم بذلك فعلہ ، ثم قال : وأما ما فعلہ الحسن (رض) فرأی منه ! یعنی ما فعلہ رضی الله تعالی عنہ من کثرة الطلاق فرأی منه فی مقابلة النصّ من غیر تمسک بنصّ آخر ! ولا جواب عن هذا فلا یقبل فإنّ ما یكون بتمسک من نصّ أو جواب عما یرد علیہ لیس هذا عنوان ذکرہ فیفید عدم قبول قولہ (رض) مع أنّ الحنفیة یقبلون ألف رأی كذلك عن علمائہم ویرتکبون لأقوالہم تأویل النصوص ، بل یدعون نسخها حما یة لہم ، ولا یأتون فی آرائہم بمثل هذا القول الذی جاء بہ إمام من أئمتہم فی رأی الحسن رضی الله تعالی عنہ غیر مبال لا صلاحہ وطرحة محجوجاً بالحدیث !

و ثانیہما فی باب الغنائم حیث تکلم علی قول أبی جعفر محمد بن علی الباقر رضی الله تعالی عنہما فیما أخبر بہ عن جدہ علی بن أبی طالب رضی الله تعالی عنہ أنّه کان یری سہم ذوی القربی لكن لم یعطہم مخافة أن یدعی علیہ بخلاف سیرة أبی بکر وعمر رضی الله تعالی عنہما بکلام محصولہ کون خبرہ ذلک خلاف الواقع فیكون ذلک إتما من جہلہ بمذہب علی بن أبیطالب (رض) أو سہوہ أو نسیانہ أو کذبہ علیہ لترویج مذہبہ ومذہب الأئمة من ولده / و کلّ ذلک تقشعرّ منه جلود الذین یخشون ربہم ، ولو کان رأیاً من أبی جعفر رضی الله تعالی عنہ فردہ بما بدی لہ من الدلیل لکان أہون من ردّ ما روي وأخبر بہ ، فالفجیعة کلّ الفجیعة علی الأئمة أن خلت کتب المذاهب

الأربعة عن مذهب أئمة أهل البيت رضى الله تعالى عنهم أجمعين ، ثم إذا وجد فيها شيء من ذلك يعارض بمثل هذا ولقد سبقت منا رسالة مفردة في انتقاد الموضعين تكلمنا فيها على الثانى واستوفينا الكلام فى الجواب عن الإمام الحق رضى الله تعالى عنه ، فلنكتف به ولننتكلم على الأول / فاعلم أن الأئمة الطاهرين رضى الله تعالى عنهم يحرمون الرأى والقياس ولهذا لما دخل أبو حنيفة على جعفر بن محمد رضى الله تعالى عنه على ما حكاه الشعراني في « اللوائح » - قال له : بلغني أنك تقيس ، لا تقس ! فإن أول من قاس إبليس . فاستناد (فاستناد . ظ) ذلك إلى الإمام الحسن باطل وإنما عملهم على النصوص والإلهام والكشف والفهم من الله سبحانه في معانيها ، ثم إن النبي ﷺ لعن في هذا الحديث كل ذواق مطلق ، فخص ماعثم فأفاد النهى عن كثرة الطلاق المسبب بكثرة التلذذ من صاحبه بالنساء لرداءة حاله في شره شهوته المفضى إلى ارتكاب أبغض المباحات إلى الله تعالى ، فالطلاق لا للتذوق بل لأمر صحيح في نفسه لا يتوجه إليه هذا اللعن كالذى اتفق له في كل زوجة ما لم يضيق الشرع في دفعه عن نفسه كالمرض السارى أو العقم ولم يكن قادراً إلا على نفقة الواحدة أو النشوز أو الفسق أو غيرها أو يكون طبيباً يريد الإطلاع على ما يختص بطبا ئعهن مما لا يتيسر من غير محرمة نكاح بجماعه منهن . وهذا مما أخبر به بعض المتبصرين بالطبائع المختصة بهن عن نفسه وعمله أو يكون فقيهاً يريد الإطلاع على دقائق مسائل الحيض مما يتوقف على المحرمية ؛ وكل ذلك مقاصد صحيحة لكثرة الطلاق ولا يصدق على أحد ممن يطلق لما ذكره ذواق ، فإنه ظاهر فيمن حمله كثرة الذوق بعسيلة الجماع على كثرة الطلاق ، فإذا كان اللفظ ظاهراً في مثل هذا المحمل ولم يكن نصاً في معارضة العمل من مثله (رض) يجب أن يحمل على أحسن المحامل ولو على الإرسال وعدم التعين لها فيقال : النهى مخصوص بكل حريص شره لا يحمله على الطلاق إلا الشهوة واللذة . وأدنى المقبلين على الآخرين (الآخرة . ظ) فضلاً عن المتوجهين إلى الله تعالى يستتف أن يرتكب ذلك لذلك ، كما لا يخفى هذا على من شاهد بعده عن بعض المشتغلين بالخير في زماننا . فما

ظنك بالإمام الحق سيد أقطاب الله في أرضه .

فكان الواجب أن يقول : وأما ما فعله الإمام الحسن - رضى الله تعالى عنه -
فله في ذلك مقاصد حسنة لا تردّ بها الحديث حجة ، فما أحوجه إلى ذلك وترك ما قال
لما عرفت أن الحديث ليس متعيناً في معارضة فعله رضى الله تعالى عنه ، بل عندنا
معارضة الأحاديث الصحيحة بعمل هؤلاء الأئمة رضى الله تعالى عنهم و الثابت عنهم
ثبوت الحديث المعارض عن النبي ﷺ على فرض وجودها لها حكم معارضة النصوص
بعضها ببعض ، فإن فهم الجمع فيها وإلا يتوقف مع الجزم بأن لا تعارض بينهما (بينها ظ)
في نفس الأمر .

ثم إن الإرسال في محمل حسن لعمله رضى الله تعالى عنه يكفينا في الجواب
بعد ما اتضح عليك أن النص لا يقوم معارضاً بعمله (رض) إلا بالتزام أنه فعله لما
يستنزّه منه أصبياً الطريقة و الجزم بتعيينه فيه ممّا يعدّ ججوداً بأهل هذا البيت
المقدس « رض » أعاذ الله سبحانه كل مسلم عن ذلك ، وقد بدى لي بحمد الله سبحانه
وجهان لفعله (رض) اللائق بحاله على المعنى من ذلك .

أحدهما أن للعارفين في مجالى النساء تجلّى إلهي خاص أشار أعرف خلق الله
صلّى الله تعالى عليه وسلم إلى ذلك بقوله : حبّ إلى من دنياكم ثلث ، و ذكر
النساء . و سر ذلك يطلب من الحكمة الفردية فى الفص المختتم به كتاب « فصوص
الحكم » وفي غيره من كلام الشيخ الأكبر - رحمه الله تعالى - وتلقون العارف بالتجليات
الإلهية خير عنده من التمكّن وكل شيء من الأشياء فيه سر إلهي يختص بذلك
الشيء ، فمباشرة كثرة النساء تعرض للنفحات الإلهية المتجددة ولا يتيسر تلك
الكثرة إلا بكثرة الطلاق والأنكحة ، وفي حل النكاح سر ليس في ملك اليمين فإنه
وهب وقبول لسر متحرّك وبين الزوجين صلة بين المتفرقين ولا يوجد ذلك في ملك اليمين
فإن حل المباشرة فيه عرض طرء على الملك وليس العقد عقداً الوصلة وجمع التفرقة
والنكاح والتزويج ينبئان لغة عن ذلك ، إذ النكاح بمعنى الضمّ والتزويج بمعنى
التلفيق وهو ليس سر الملك ومعناه من حيث أنه ملك كما هو معنى النكاح والتزويج

وسرهما من حيث الحقيقة . وهذا يؤيد مذهب الشافعي من أن النكاح لا ينعقد بلفظ التمليك للمباينة بينهما معنى لأن لوازم المعاني غير داخلية في أصلايها ، فلزوم التلفيق والضم شرعاً بملك اليمين لا يؤثر في زوال المباينة المذكورة كما لا يخفى . فكثر طلاقه ونكاحه (رض) كان صورة لتلقونه (رض) بالتجليات إلا آهية المتلقونة الغير المتكررة ، ويرزق الله عباده الكمل من نفسه بما شاء من مجاليه المعنوية والروحية والمثالية والحسية ، وليس الحس دون العوالم إلا بالنسبة إلى المترقي منه إلى العوالم العلوية . وأما بالنسبة إلى العارف الصاعد الراجع فالأمر على العكس (عكس . ظ) ذلك ، وهو معنى قولهم « مقام النزول أتم من مقامات العروج » وإليه الإشارة بقوله تعالى « ولقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر أن الأرض يرثها عبادي الصالحون » وبقوله صلى الله عليه وسلم « أعطيت مفاتيح خزائن الأرض (وجعل الأرض . صح . ظ) كله مسجداً وطهوراً » ، وبيان هذه الأسرار محلها كتابنا « أنوار الوجد » وهذا القدر يكفي منه هنا . وهذا الوجه في فعله (رض) تحفة مهداة إلى أهل الطريق من الفقراء الصادقين ، فقد علم كل أناس مشربهم ، وإن الله يأمركم أن تؤدوا الأمانات إلى أهلها .

وثانيهما أنه قد ثبت في الحديث ما دل على أن أهل بيته صلى الله عليه وآله وسلم لا يتزوجون إلا من أهل الجنة ، فأراد رضي الله عنه دخول صهره في هذه البشارة وشقاوة جدّه لاينا في سعادة أهله الذين وصلوا بالإمام الحق وكأنه بارادته هذه تنبه رجل من همدان بحيث قال ما قال / وقصة ذلك ما أورده ابن سعد أن علياً رضي الله تعالى عنه لما دخل كوفة قال : يا أهل الكوفة ! إن الحسن رجل عطلاق فلا تزوجوه ! فقام رجل من همدان فقال : لنزوجنه فما شاء أمسك فما (وما . ظ) شاء طلق ! انتهى . فذهب بخير الدنيا والآخرة ، وذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل العظيم .

وازجمله دلائل حسن اعتقاد حضرات سنيّه در باب جناب امام حسن عليه السلام آنست كه آنجناب را بر افعال عصمت إشتمال جناب أمير المؤمنين عليه السلام معترض و خورده كير و امی نمایند ، چنانچه سابقاً شنیدی كه شاه ولي الله در « قرّة العینین » گفته :

[اهل رأی در هر حادثه مشوره دادند و مشوره ایشان پیش مرتضی درجه پذیرائی نیافت، ابن عباس اینهمه ماجرا را إجمالاً تغیر کرد، قال: كان والله قذملي، علماً وحلماً من رجل غرته سابقته وقرابته، فقلّ ما أشرف عليّ شيء من الدنيا إلا فاته؛ أخرجه أبو عمر. و امام حسن مجتبی رضی الله عنه تفصیلاً عن طارق بن شهاب، قال: جاءنا قتل عثمان، فذكر القصة، حتى إذا كنتُ بالربذة إذا عليٌّ بها فصلّى بهم العصر فلما سلم أسند ظهوه في مسجدها واستقبل القوم، قال: فقام إليه الحسن بن عليّ يكلمه وهو يبكي، قال: فقال له عليٌّ: تكلم ولا تحزن! حزين الجارية! قال: أمرتك حين حصر الناس هذا الرجل (۱) أن تأتي مكة فتقيم بها فعصيتني! ثم أمرتك حين قُتل أن تلزم بيتك حتى ترجع إلى العرب عواذب أحلامها، فلو كنت في حجر ضب لضربوا إليك آباط الإبل حتى يستخرجوك من جحرِكَ فعصيتني! وأنا أنشدك بالله إن تأتي العراق فتقتل بحال مضیعة! قال: فقال عليٌّ: أمّا قواك آتى مكة فلم أكن بالرجل الذي تستحلّ بي (به. ظ) مكة، وأمّا قولك قتل الناس عثمان، فما ذنبی إن كان الناس قتلوه؟ الحديث. أخرجه ابن أبي شيبة.]

واز جمله براهین حسن اعتقاد حضرات اهل سنت در باب جناب امام حسین علیهما السلام

اعتقاد کلام کفر التیام ابن العربی و أمثال اوست در حق آنجناب

اهل سنت در باب وفات آنجناب، چنانچه ابن حجر مکی در «منح مکّیه»،

حضرت سید الشهدا در ذکر یزید ملعون گفته: [بل قال أحمد بن حنبل بكفره وناهيك به ورعاً و علماً يقضيان بأنه لم يقل ذلك إلا لقضايا وقعت منه صريحة في ذلك ثبتت عنده و ان لم تثبت عند غيره كالغزالي فإنه أطال في رد كثير مما نسب إليه كقتل الحسين فقال: لم يثبت من طريق صحيح أنه قتله ولا أمر بقتله! ثم بالغ في تحريم سبه ولعنه، و كابن العربي المالكي (۲) فإنه نقل عنه ما يشعرونه

(۱) یعنی عثمان . ۱۴ .

(۲) مقصود قاضی ابوبکر ابن عربی مالکی است که ابن مطلب شنیع را در کتاب «المواصم والفواصم» گفته است، چنانکه در ص ۱۰۲۶ خواهد آمد . م .

الجلد انّه قال : لم يقتل يزيد الحسين إلاّ بسيف جدّه ! أي بحسب اعتقاده الباطل أنّه الخليفة والحسين باغ عليه و البيعة سبقت ليزيد و يكفي فيها بعض أهل الحلّ والعقد وبيعته كذلك لأنّ كثيرين أقدموا عليها مختارين لها ، هذا مع عدم النّظر إلى استخلاف أبيه له ، أمّا مع النّظر لذلك فلا يشترط موافقة أحدٍ من أهل الحلّ والعقد على ذلك ! [إلخ .

و نیز ابن حجر مکی در « منح مکّیّه » گفته : [وقول بعضهم « لاملام علی قتلة الحسين لأنّهم إنّما قتلوه بسيف جدّه الأمر بسلّه على البغاة وقتالهم » لا یعول عليه] [إلخ .

و مناوی در « فیض القدير » گفته : [قيل لابن الجوزي وهو على الكرسي : كيف يقال يزيد قتل الحسين وهو بدمشق والحسين بعراق (بالعراق . ظ) ؟ فقال :

سهم أصاب وراميه بندي سلم من بالعراق لقد أبعدت مر ما كا وقد غلب على ابن العربي الغض من أهل البيت حتّى قال : قتله بسيف جدّه !] .
و محمد بن ابی بکر الشلی الحضرمی در « مشرع روي » در ذکر يزيد لعنه الله گفته : [ولقد وقع لابن العربي المالكي ما يقشعر منه الجلد فانه قال : لم يقتل يزيد الحسين إلاّ بسيف جدّه الأمر بسلّه على البغاة وقتالهم ، والبيعة سبقت ليزيد و يكفي فيها بعض أهل الحلّ والعقد وبيعته كذلك لأنّ كثيرين أقدموا عليها مختارين لها ، هذا مع عدم النّظر إلى استخلاف أبيه له أمّا مع النّظر لذلك فلا يشترط موافقة أحدٍ من أهل الحلّ والعقد على ذلك] [إلخ .

و از جمله عجائب اینست که ابن خلدون مغربی هم إساءت أدب را در حقّ جناب امام حسین (علیه السلام) إلى أقصى الغايه رسانیده ، و لهذا بعض اکابر حفاظ سنیّه که حظی از انصاف داشتند مبالغه در عیب او میفرمودند و بعد ذکر جسارت او بلعن و سبّ او مبادرت نمودند ، چنانچه سخاوی در « ضوء لامع » در ترجمه ابن خلدون گفته : [قال (۱) : وقد كان شيخنا الحافظ أبو الحسن - يعني الهيثمي - يبالي في الغض منه ،

فلما سألته عن سبب ذلك ذكر لي أنه بلغه أنه ذكر الحسين بن علي رضي الله عنهما في تاريخه فقال: قتل بسيف جده! ولما نطق شيخنا بهذه اللفظة أردفها بلعن ابن خلدون وسبه وهو يبكي. قال شيخنا^(۱) في «رفع الإصر»^(۲) ولم توجد هذه الكلمة في التاريخ الموجود الآن وكأنه ذكرها في النسخة التي رجع عنها [.

ازین عبارت ظاهرست که حافظ ابوالحسن هیتمی مبالغه در عیب ابن خلدون می نمود و بعد استفسار سبب این مبالغه إفاده فرمود که او را خبر رسیده که ابن خلدون در تاریخ خود در حق جناب امام حسین علیه السلام گفته: «قتل بسيف جده!» و هر گاه حافظ مذکور باین لفظ نطق نمود در عقب آن ابن خلدون را بلعن و سب نواخت در حالیکه گریه می کرد، و ابن حجر عسقلانی در کتاب «رفع الإصر» اگر چه گفته که این کلمه در «تاریخ ابن خلدون» که الآن موجودست یافته نشد لیکن با اینهمه إفاده نموده که گویا ابن خلدون آنرا در نسخه که از آن رجوع کرده ذکر نموده است.

و بر ناظر بصیر واضح و لائحست که تا بحال در «مقدمه تاریخ ابن خلدون» کلمات عدیده متعلق بیزید ملعون و جناب امام حسین علیه السلام موجودست که ابن خلدون در آن خبث سریرت خود را ظاهر ساخته و پرده از ناصبیت و خارجیت خود بر انداخته چنانچه در فصل ولایت عهد گفته: [و عرض هنا أمور تدعو الضرورة إلى بيان الحق فيها. فالأول منها ما حدث في يزيد من الفسق أيام خلافته فإياك أن تظن بمعاوية رضي الله عنه أنه علم ذلك من يزيد فإنه أعدل من ذلك وأفضل، بل كان يعذله أيام حيوته في سماع الغناء وينهاه عنه وهو أقل من ذلك، وكانت مذاهبهم فيه مختلفة، ولما حدث في يزيد ما حدث من الفسق اختلف الصحابة حينئذ في شأنه،

(۱) ای ابن حجر . ۱۴ .

(۲) «رفع الإصر عن قضاة مصر» للشيخ شهاب الدين أحمد بن علي المعروف بابن حجر العسقلانی المتوفى سنة اثنين وخمسين وثمان مائة . أوله : الحمد لله الذي لامعقب لحكمه ، الخ . ۱۴ . «كشف الظنون» .

فمنهم من رأى الخروج عليه ونقض بيعته من أجل ذلك ، كما فعل الحسين و عبدالله ابن الزبير رضى الله عنهما ومن اتبعهما في ذلك ، ومنهم من أباه لما فيه من إثارة الفتنة و كثرة القتل مع العجز عن الوفاء به لأن شوكة يزيد يومئذ هي عصا به بني أمية و جمهور أهل الحل والعقد من قريش و تتبع عصبية مضراً جمع و هي أعظم من كل شوكة و لا تطاق مقاومتهم ، فأقصروا عن يزيد بسبب ذلك و أقاموا على الدعا ، بهدايته و الراحة منه ، و هذا كان شأن جمهور المسلمين و الكل مجتهدون و لا ينكر على أحد من الفريقين ، فمقاصدهم في البر و تحري الحق معروفة ، و فقنا الله للإقتداء بهم] .

و درین عبارت مشتمل بر جسارت ، مضامین چند مندرج گردیده که قابل عبرت ارباب خبرتست .

اول آنکه . ابن خلدون ادعا نموده که فسق يزيد ملعون در ایام خلافت او حادث گردیده ، و غرض ازین مطلب تبریه یزیدست از فسق در زمان ولایت عهد .

دوم آنکه : بتصریح تمام ناظر را تحذیر نموده از اینکه گمان نماید بمعاویه که او فسق یزید را می دانست .
سوم آنکه : معاویه طاغیه را که بنص نبوی داعی الی النار بود و مخازی و مطاعن او از حدّ حصر و حساب افزونست اعدل و افضل گفته .

چهارم آنکه : گفته که معاویه یزید را در ایام حیات خود در باب سماع غنا ملامت می کرد و نهی می کرد و این امر اقلّ از فسقست و مذاهب أصحاب و تابعین در آن مختلف بود ! .

پنجم آنکه : بار دیگر حدوث نسق یزید را مدعی شده و گفته که هر گاه فسق یزید حادث شد صحابه در باب او مختلف شدند .

ششم آنکه : بتصریح صریح نسبت خروج و نقض بیعت بجناب امام حسین (علیه السلام) و ابن الزبير و تابعین ایشان نموده .

هفتم آنکه : نسبت بفريق دیگر صحابه گفته که ایشان از خروج و نقض بیعت

یزید انکار کردند و آنرا سببِ اِثارہ فتنہ و کثرت قتل دانستند .

ہشتم آنکہ : جمہور اہل حلّ و عقد را از قریش ہمراہ یزید وا نمودہ .
نہم آنکہ : فریق دیگر صحابہ را کہ تاب مقاومت یزید نداشتند از جملہ داعیان ہدایت یزید و حصول راحت ازو ظاہر کردہ و جمہور مسلمین را درینباب با ایشان شریک دانستہ .

دہم آنکہ : ہردو فریق صحابہ را مجتہدوا نمودہ و کسی را قابلِ انکار ندانستہ و مقاصدشانرا در نیکوی و طلب حقّ معروف گفتہ و از خدا دعا کردہ کہ او را رأی مثال اورا توفیقِ اقتدا بایشان کرامت کند ! .

وابن خلدون در «مقدمہ تاریخ خود» عبارتہ دیگر آورده کہ کاشف بسیاری از اسرار و هاتک کثیری از اُستار می باشد ، چنانچہ گفتہ : [و أمّا الحسین فإِنَّه لما ظهر فسق یزید عند الکافّة من أهل عصره بعثت شیعة أهل البيت بالکوفة للحسین أن یأتیہم فیقوموا بأمره ، فرأى الحسین أنّ الخروج علی یزید متعینٌ من أجل فسقه لاسیما من له القدرة علی ذلك وظنّها من نفسه بأہلیتہ و شوکتہ ، فأما الأہلیّة فكانت کما ظنّ و زیادہ ، و أمّا الشّوكة فغلط یرحمہ اللہ فیہا ! لأنّ عصبیّة مضر كانت فی قریش وعصبیّة قریش فی عبدمناف وعصبیّة عبد مناف إنّما كانت فی بنی اُمیّة تعرف ذلك لهم قریش وسائر الناس ولا ینکرونہ وإنّما نسی ذلك أوّل الإسلام لما شغل الناس من الذّھول بالخوارق وأمر الوحی و تردّد الملائکة لنصرة المسلمین فأغفلوا أمور عوائدهم وذهبت عصبیّة الجاهلیة ومنازعها ونسیت ولم یبق إلاّ العصبیة الطّبیعیة فی الحماية والدّفاع ینتفع بها فی إقامة الدّین وجہاد المشرکین ، والدّین فیہا محکم والعادة معزولة حتّٰی إذا انقطع أمر التّبوء والخوارق المہولة تراجع الحکم بعض الشّیء ، للعوائد فعادت العصبیّة کما كانت ولمن كانت ، وأصبحت مضر أطوع لبنی اُمیّة من سواہم بماکان لهم من ذلك قبل ، فتبین لك غلط الحسین ! إلاّ أنّه فی أمر دنیوی لا یضرّہ الغلط فیہ ! ، و أمّا الحکم الشرعی فلم یغلط فیہ لأنّہ منوطٌ بظنّہ وکان ظنّہ القدرة علی ذلك ولقد عدّله ابن العباس وابن الزّبیر وابن عمر

وابن الحنفية أخوه وغيره في مسيره إلى الكوفة وعلموا غلظه في ذلك ! ولم يرجع عقاباً هو بسبيله لما أراده الله ! وأما غير الحسين من الصحابة الذين كانوا بالحجاز و مع يزيد بالشم والعمراق ومن التابعين لهم فرأوا أن الخروج على يزيد وإن كان فاسقاً لا يجوز لما ينشأ من الهرج والدماء فأقصرُوا عن ذلك ولم يتابعوا الحسين ولا أنكروا عليه ولا أثموا لأنه مجتهد وهو أسوة المجتهدين ، ولا يذهب بك الغلط أن تقول بتأثير هؤلاء بمخالفة الحسين وقعودهم عن نصره فإنهم أكثر الصحابة وكانوا مع يزيد ولم يروا الخروج عليه وكان الحسين يستشهد بهم وهو يقاتل بكر بلاء على فضله وحقه ويقول : سلوا جابر بن عبد الله وأبا سعيد الخدري وأنس بن مالك وسهل بن سعيد (سعد . ظ) وزيد بن أرقم وأمثالهم ، ولم ينكر عليهم قعودهم عن نصره ولا تعرض لذلك لعلمه أنه عن إجتهاد منهم كما كان فعله عن إجتهاد منه . وكذلك لا يذهب بك الغلط أن تقول بتصويب قتله لما كان عن إجتهاد وإن كان هو على إجتهاد ويكون ذلك كما يحد الشافعي والمالك الحنفى على شرب النبيذ ! . واعلم أن الأمر ليس كذلك وقاتله لم يكن عن إجتهاد هؤلاء وإن كان خلافه عن إجتهادهم وإنما انفرد بقاتله يزيد وأصحابه ولا تقول أن يزيد وإن كان فاسقاً ولم يجز هؤلاء الخروج عليه فأفعاله عندهم صحيحة . واعلم أنه إنما ينفذ من أعمال الفاسق ما كان مشروعاً وقاتل البغاة عندهم من شرطه أن يكون مع الإمام العادل وهو مفقود في مسئلتنا فلا يجوز قتال الحسين مع يزيد ولا ليزيد بل هي من فعلاته المؤكدة لفسقه و الحسين فيها شهيد مثاب وهو على حق واجتهاد ، والصحابة الذين كانوا مع يزيد على حق أيضاً و إجتهاد ! وقد غلط القاضي أبو بكر بن العربي المالكي في هذا فقال في كتابه الذي سماه « بالعواصم والقواصم » ما معناه أن الحسين قتل بشرع جده ، وهو غلط حملته عليه الغفلة عن اشتراط الإمام العادل ومن أعدل من الحسين في زمانه في إمامته و عدالته في قتال أهل الآراء [١٩] .

ودرين عبارت نفاق آميز و شقاق انگیز با وصف احتراس و احتراز از ظهور

عداوت شدیده ، ابن خلدون مضامين عديده آورده كه تنبيه بر آن لازم است .

اول آنکه : بقول خود « فرأى الحسين أن الخروج على يزيد متعين ، إلخ » معاذ الله نسبت خروج بریزید بجناب امام حسین علیه السلام نموده .

دوم آنکه : بقول خود « وأما الشوكة فغلط يرحمه الله فيها » ثابت نموده که جناب امام حسین علیه السلام معاذ الله در کمان شوکت خود غلط کرده .

سوم آنکه : تصریح نموده باینکه ابن عباس و ابن الزبیر و ابن عمر و ابن الحنفیه ملامت کردند جناب امام حسین علیه السلام را در رفتن آنجناب بسوی کوفه و غلط آن جناب را درین باب دانستند .

چهارم آنکه : اعتراف نموده باینکه صحابه که در حجاز بودند و صحابه که در شام همراه یزید بودند و صحابه که در عراق بودند و تابعین این صحابه را ایشان این بود که خروج بریزید جائز نیست اگرچه او فاسق باشد ، پس باز ماندند از آن و متابعت جناب امام حسین علیه السلام نکردند .

پنجم آنکه : بصراحت تمام منع کرده از قول بگناهکاری اشخاصی که مخالفت جناب امام حسین علیه السلام نمودند و از نصرت آنجناب قعود کردند و همراه یزید بودند و را ایشان نبود که خروج بریزید واقع شود .

ششم آنکه : بقول خود « ولا تقولن إن يزيد ، إلخ » بار دیگر ظاهر نموده که نزد اصحاب خروج بریزید جائز نبود .

هفتم آنکه : بقول خود « وقتال البغاة عندهم من شرطه أن يكون مع الإمام العادل وهو مفقود في مسئلتنا فلا يجوز قتال الحسين مع يزيد ولا ليزيد » ظاهر نموده که معاذ الله جناب امام حسین علیه السلام باغی بود ! لیکن چون مقاتلین آنجناب امام عادل همراه خود نداشتند لهذا قتال آنجناب جائز نبود ، مقتضای این عبارت آنست که اگر مقاتلین آنجناب امام عادل همراه خود میداشتند قتال آنجناب جائز می شد !!! .

هشتم آنکه : بقول خود « والصحابة الذين كانوا مع يزيد على حق أيضاً و إجتهد » اعتراف صحیح نموده باینکه صحابه که همراه یزید بودند بر حق بودند و مجتهد بودند .

نهم آنکه : جسارت سراسر خسارت ابن العربی را در باب جناب امام حسین علیه السلام محض معبر بغلط نموده ، حال آنکه وصول آن بمرتبه کفر و إلحاد اظهر من الشمس و أبین من الأُمس است .

دهم آنکه : جسارت سراپا خسارت ابن العربی را از راه حسن ظن محمول بر غفلت از حکم اشتراط امام عادل دانسته براه کرم عذری برای او و أمثال او تراشیده ، ولا یخفی علی الناظر اللیب أن کلّ ذلك من خدعه التي لا تزیده غیر تقبیب .

و از جمله دلایل واضحه انحراف أسلاف این حضرات از جناب امام حسین علیه السلام آنست که عبدالله بن عمر صحابی آنحضرت را - معاذ الله من ذلك - طالب دنیا میدانست و آنجناب را بر سفر عراق ملامت نمود و بعنوانی منع کرد که برای اهل ایمان و أصحاب عرفان خیلی دلخراش است ، و نیز بعد سفری شدن آنجناب در حق آنجناب کلمات خرافات سمات که کاشف از کمال سوء سریرت اوست بر زبان میآورد . سیوطی در « تاریخ الخلفاء » در ذکر جناب امام حسین (علیه السلام) گفته : [وقال له ابن عمر : لا تخرج / فإن رسول الله ﷺ خیره الله بين الدنيا والآخرة فاختار الآخرة وإنك بضعة منه ولا تنالها ، يعني الدنيا ! واعتقه وبكى و ودّعه . فكان ابن عمر يقول : غلبنا حسين بالخروج ولعمري لقد رأى في أبيه وأخيه عبرة !] .

و سمهودی در « جواهر العقدين » گفته : [وجاء ابن عمر للحسين (إلى الحسين . ظ) رضي الله عنهم وقد بلغه مسيره وهو بماله ولحقه على مسيرة يومين أو ثلاثة ولامه على المسير وذكروا ما قاله ابن عباس . فلما رآه مقراً على المسير قبل ما بين عينيه وبكى وقال : أستودعك الله من قتيل / وفي رواية للشعبي أن ابن عمر قال للحسين : إن رسول الله ﷺ خيره بين الدنيا والآخرة فاختار الآخرة وإنكم بضعة من رسول الله ﷺ ، وفي رواية أنه لن ينالها - يعني الدنيا - ولايتها أحد منكم فارجع ! فأبى فاعتقه وقال : أستودعك الله من مقتول ، والسلام / وقد أخرجه البزار برجال ثقات عن الشعبي إلا أنه قال : فقال - أي الحسين - إنني أريد العراق ، فقال : لا تفعل ! فإن رسول الله ﷺ قال : خيرت بين أكون نبياً ملكاً أو نبياً عبداً . فقيل لي : تواضع !]

فاخترتُ أن أكون نبياً عبداً ، وإنك بضعةٌ من رسول الله ﷺ فلا تخرج ! فأبى فودّعه وقال : استودعك الله من مقتول .

وشیخ بن عبد الله بن العیدروس الیمنی در « عقد نبوی » گفته : [وجاء ابن عمر الى الحسين لما توجه إلى العراق فأدر كه بعد مسير ليلتين أو ثلاث فقال : ناشدتك الله ! إن أهل العراق قومٌ قتلوا أباك وخذلوا أخاك . فلما يس منه عائقه وقبل بين عينيه وقال : أستودعك الله من قتيل ! سمعتُ رسول الله صلعم يقول : إن الله عز وجل أبى لكم الدنيا] .

و نیز در « عقد نبوی » گفته : [وقال ابن عمر للحسين : لا تخرج فإن رسول الله ﷺ خير الله بين الدنيا والآخرة فاختر الآخرة وإنك بضعةٌ من رسول الله ﷺ وإنه لن تنالها .. يعنى الدنيا - وولايتها أحدٌ منكم ، فارجع ! فأبى فاعتنقه وبكى وودّعه وقال : استودعتك الله من مقتول والسلام . وكان ابن عمر يقول : غلبنا حسين بالخروج ولعمري لقد رأى في أبيه وأخيه عبرةً ورأى من الفتنة وخذلان الناس لهم ما كان ينبغي له أن لا يتحرك ما عاش وأن يدخل في صالح ما دخل فيه الناس فإن الجماعة خير] .

ومحمد بن ابى بكر الشلى الحضرمي در « مشرع روي » در ذكر جناب إمام حسين عليه السلام گفته : [وجاءه ابن عمر وكان بمالٍ له - أي بأرض - فلحقه على مسيرة يومين ولامه على السير وقال : إن رسول الله ﷺ خير بين الدنيا والآخرة فاختر الآخرة وإنك بضعةٌ من رسول الله ﷺ وإنه لن ينالها ولا ولايتها أحدٌ منكم فارجع فأبى ، فاعتنقه وقبل بين عينيه وبكى وقال : أستودعك الله من قتيل] .

وشیخ محمد صبان مصری در « إسعاف الراغبين » گفته : [فخرج الحسين من مكة قاصداً للعراق ولم يعلم بخروجه ابن عمر فخرج خلفه فأدر كه على ميلين من مكة فقال : ارجع ! فأبى فقال : إننى محدثك حديثاً : إن جبرئيل أتى النبى صلعم فخير بين الدنيا والآخرة فاختر الآخرة وإنك بضعةٌ منه والله لا يليها أحدٌ منكم فقال : إن معى حملين من كتب أهل العراق ببيعةهم ، فقال : ما تصنع بقوم قتلوا

أباك وخذلوأ أخاك! فأبى إلا المضي فاعتنقه وبكى وقال: استودعتك الله من قتيل ثم سافر. فكان ابن عمر يقول غلبنا الحسين بالخروج و لعمرى لقد رأى في أخيه وأبيه عبرة].

و خود مخاطب در رساله « سرالشیها دین » گفته: [و أخرج البيهقي عن الشعبي قال: إن ابن عمر قدم المدينة فأخبر أن الحسين قد توجه إلى العراق فلحقه في مسيره ليلتين من الربذة فقال له: إن الله تعالى خير نبي بين الدنيا والآخرة فاختار الآخرة ولم يرد الدنيا وإنكم بضعة منه والله لا يليها أحد منكم أبداً وما صرفها الله عنكم إلا للذي هو خير لكم فارجعوا (فارجع. ظ) فأبى فاعتنقه ابن عمر وقال: أستودعك الله من قتيل].

وقیامت کبری اینست که بنا بر مرویات این حضرات أبوسعید خدری که صحابی جلیل بود - ألیاذ بالله - بنیبرا امام جناب امام حسین علیه السلام میدانست و آن جناب را از خروج براو منع می کرد!.

چنانچه شیخ بن عبدالله العیدروس الیمنی در « عقدنبوی » گفته: [وقال أبوسعید الخدری: غلبنی الحسین علی الخروج وقد قلت له اتق الله فی نفسك و الزم بیتك فلا تخرج علی إمامك!].

و از جمله براهین بیسته إنحراف این حضرات از جناب سید الشهدا علیه السلام اینست که آن جناب را - العیاذ بالله - در سفر شهادت ظفر خود مخالف وصیت برادر عالی مقدار خود قرار میدهند و درین باب آنچه افترا کرده اند مخبر از کمال جسارت و کاشف از نهایت خسارت ست.

ابن عبدالبر قرطبی در « استیعاب » در ترجمه جناب امام حسن علیه السلام گفته: [وروینا من وجوه أن الحسن بن علی لما حضرته الوفاة قال للحسین أخیه: یا أخی! إن أبانا - رحمه الله تعالى - لقا قبض رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم استشرف لهذا الامر ورجا أن یكون صاحبه فصرفه الله عنه و ولیها أبوبکر، فلما حضرت أبابکر الوفاة تشوف إليها فصرف عنه إلى عمر، فلما احتضر عمر جعلها شوری بین ستة هوأحدهم فلم]

يشكّ أنّها لاتعدوه فصرفت عنه إلى عثمان ، فلما هلك عثمان ببيع ثم نوزع حتى جرد السيف وطلبها فماصفا له شيء منها ، وإنّى والله ما أرى أن يجمع الله فينا أهل البيت النبوة والخلافة !!! فلاعرفنّ ما استخفك سفها ، أهل الكوفة فأخرجوك] .

وسيوطى در « تاريخ الخلفاء » كفته : [قال ابن عبد البر : وروينا من وجوه أنّه لما احتضر قال لأخيه : يا أخى ! إنّ أباك استشف لهذا الأمر فصرفه الله عنه ووليها أبوبكر ثم استشف لها فصرفت عنه إلى عمر ثم لم يشكّ وقت الشورى أنّها لاتعدوه فصرفت عنه إلى عثمان فلما قتل عثمان ببيع على ثم نوزع حتى جرد السيف فما صفت له وإنّى والله ما أرى أن يجمع الله فينا النبوة والخلافة ! فلاعرفنّ ما استخفك سفها ، الكوفة فأخرجوك] .

وسمهودى در « جواهر العقدين » كفته : [وقد كان فيما قاله الحسن عند ما احتضر لأخيه الحسين رضى الله عنهما : أبى الله أن يجعل فينا أهل البيت النبوة والدنيا والخلافة والملك فأياك وسفها ، أهل الكوفة أن يستخفوك فيخرجوك فيسلموك فتندم ولات حين مناص ! وقال ابو عمر النّميري (النّمري : ظ) روينا من وجوه أن الحسن ابن على لما حضرته الوفاة قال للحسين أخيه رضى الله عنهم : يا أخى ! إنّ أباك حين قبض رسول الله ﷺ استشف لهذا الامر ورجا أن يكون صاحبه فصرفه الله عنه ووليها أبوبكر رضى الله عنهما ، فلما حضرت أبا بكر الوفاة تشوّف إليها أيضاً فصرفت عنه إلى عمر رضى الله عنهما ، فلما قبض عمر جعلها شورى بين ستة هو أحدهم فلم يشكّ أنّها لاتعدوه فصرفت عنه إلى عثمان رضى الله عنهما ، فلما هلك عثمان ببيع له ثم نوزع فجرد السيف فطلبها فما صفا له شيء منها وإنّى والله ما أرى أن يجمع الله فينا أهل بيت النبوة النبوة والخلافة فلاعرفنّ ما استخفك سفها ، أهل الكوفة فأخرجوك . قلت : وقد تذكّر ذلك الحسين ليلة قتله فكان يترحم على أخيه الحسن رضى الله عنهما !

وابن حجر مكي در « صواعق » در حال جناب امام حسن عليه السلام كفته : [ولما احتضر قال لأخيه : يا أخى ! إنّ أباك قد استشف لهذا الأمر فصرفه الله عنه ووليها أبوبكر ثم استشف لها وصرفت عنه إلى عمر ثم لم يشكّ وقت الشورى أنّها لاتعدوه

فصرفت عنه إلى عثمان فلما قتل عثمان ببيع ثم نوزع حتى جرد السيف فما صفت له وإنني والله ما أرى أن يجمع الله فينا النبوة والخلافة فلا عرفن بما استخفك سفهاء الكوفة فأخرجوك] .

ونيزابن حجر مكي در « صواعق » در حال جناب امام حسين عليه السلام گفته : [ومرت قول أخيه الحسن له : إياك وسفهاء الكوفة أن يستخفوك فيخرجوك ويسلموك فتندم ولات حين مناص . وقد تذكر ذلك ليلة قتله فترحم على أخيه الحسن رضي الله عنهما] .

ونيزابن حجر مكي در « منح مكية » در ذکر جناب امام حسن عليه السلام گفته : [ومن جملة كلامه لأخيه لما احتضر : يا أخي ! ان أباك استشرف لهذا الأمر المرة بعد المرة فصرفه الله إلى الثلاثة قبله ثم ولي فنوزع حتى جرد السيف فما صفت له وإنني والله ما أرى أن يجمع الله فينا النبوة والخلافة وربما يستخفك سفهاء الكوفة فيخرجونك] .

وشیخ بن عبد الله بن شیخ بن عبد الله العیدروس الیمنی در « عقد نبوی » گفته : [وقال أبو عمر النعمري : روينا من وجوه أن الحسن بن علي لما حضرته الوفاة قال للحسين أخيه رضي الله عنهما : يا أخي ! ان أباك حين قبض رسول الله صلى الله عليه وآله استشرف لهذا الامر ورجا أن يكون صاحبه فصرفه الله عنه ووليها أبو بكر رضي الله عنهما فلما حضرت أبا بكر الوفاة تشوف لها أيضاً فصرفت عنه إلى عمر رضي الله عنهما فلما قبض عمر رضي الله عنه جعلها شوري بين ستة هو أحدهم فلم يشك أنها لا تعدوه فصرفت عنه إلى عثمان فلما هلك عثمان ببيع له ثم نوزع حتى جرد السيف فطلبها فما صفى له شيء منها وأبى الله أن يجمع فينا أهل البيت النبوة والدين والخلافة والملك ، فإياك وسفهاء أهل الكوفة أن يستخفوك فيخرجوك] .

ونيز در « عقد نبوي » گفته : [وقد كان فيما قاله الحسن عند ما احتضر لأخيه الحسين رضي الله عنهما : أبى الله أن يجمع فينا أهل البيت النبوة والدين والخلافة والملك فإياك وسفهاء أهل الكوفة أن يستخفوك فيخرجوك ويسلموك فتندم ولات حين مناص] .

و محمد بن أبي بكر الشلي الحضرمي در « مشرع روي » در ذكر جناب امام حسين عليه السلام گفته : [وقد كان فيما قاله الحسن عند ما احتضر لأخيه الحسين : أباي الله أن يجعل فينا أهل البيت النبوة والدنيا والخلافة والملك فأياك وسفهاء أهل الكوفة أن يستخفوك فيخرجوك ويسلمون (يسلموك . ظ) فتندم ولات حين مناص ! يا أخى ! إن أباك حين قبض رسول الله ﷺ استشف لهذا الامر ورجا أن يكون صاحبه فصرفه الله عنه و وليه أبوبكر رضى الله عنه فلما حضرت الوفاة أبا بكر تشوق (تشوف . ظ) لها أيضاً فصرفت عنه إلى عمر فلما قبض عمر جعلها شورى بين ستة هو أحدهم فلم يشك أنها لا تعدوه فصرفت عنه إلى عثمان فلما هلك عثمان ببيع له ثم نوزع حتى جرد السيف وطلبها فما صفا له شيء منها وإنسى والله ما أرى أن يجمع الله فينا أهل البيت النبوة والخلافة فلا عرفنا ما استخفك سفهاء الكوفة . وقد تذكر ذلك الحسين ليلة قتله فكان يترجم على أخيه الحسن] .

و نیز در « مشرع روي » در ذكر امام حسن عليه السلام گفته : [ولما احتضر قال لأخيه الحسين : إياك وسفهاء أهل الكوفة ، إلى آخر ما مر] .

و محمد صبان مصرى در « إسعاف الراغبين » در ذكر جناب امام حسن عليه السلام گفته : [ولما احتضر قال لأخيه الحسين : يا أخى ! أوصيك أن لا تطلب الخلافة فأنتى والله ما أرى أن يجمع الله فينا النبوة والخلافة فأياك أن يستخفك سفهاء الكوفة ويخرجوك فتندم من حيث لا ينفعك الندم !] .

و از جمله عبارات ناصبیت سمات : عبارت غوث حضرات سنیّه است که در باب روز شهادت جناب امام حسين عليه السلام بقلم حروریت رقم بر صفحه قرطاس خارجیت اساس ریخته ؛ رسن دین و ایمان خود را با نامل نکث و قسوط و مروق تار تار کسیخته ، چنانچه در « غنیة الطالبین » در ذكر روز عاشورا گفته : [فصل . وقد طعن قوم على من صام هذا اليوم العظيم وما ورد فيه من التعظيم وزعموا أنه لا يجوز صيامه لاجل قتل الحسين بن علي رضى الله عنهما وقالوا : ينبغي أن يكون المصيبة فيه عاقمة لجميع الناس لفقدته فيه وأنتم تتخذونه يوم فرح وسرور وتأمرون فيه بالتوسعة على العيال

والتَّفَقُّةُ الْكَثِيرَةُ وَالصَّدَقَةُ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَالضَّعْفَاءِ وَالْمَسَاكِينِ، وَلَيْسَ هَذَا مِنْ حَقِّ الْحُسَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ .

وهذا القائل خاطيءٌ ومذهبه قبيحٌ فاسدٌ لأنَّ الله تعالى اختار لسبط نبيِّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشَّهَادَةَ فِي أَشْرَفِ الْأَيَّامِ وَأَعْظَمِهَا وَأَجَلِّهَا وَأَوْقَعَهَا عِنْدَهُ لِيَزِيدَهُ بِذَلِكَ رَفْعَةً فِي دَرَجَاتِهِ وَكَرَامَاتِهِ مُضَافَةً إِلَى كَرَامَتِهِ وَبَلَّغَهُ مَنَازِلَ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الشَّهَدَاءِ بِالشَّهَادَةِ ، وَلَوْ جَازَأَنْ نَتَّخِذَ يَوْمَ مَوْتِهِ يَوْمَ مَصِيبَةٍ لَكَانَ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ أَوْلَى بِذَلِكَ إِنْ (لَا نَظَرَ) قَبَضَ اللَّهُ تَعَالَى نَبِيَّهٖ ﷺ فِيهِ ، وَكَذَلِكَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَبِضَ فِيهِ ، وَهُوَ مَارُوى هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَتْ : قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : أَيْ يَوْمَ تُوُفِيَ النَّبِيُّ ﷺ فِيهِ ؟ قُلْتُ : يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ ، قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : إِنْ أَرَجَوْتُ أَنْ أَمُوتَ فِيهِ . فَمَاتَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِيهِ ، وَفَقَدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَفَقَدَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَعْظَمَ مَنْ فَقَدَ غَيْرُهُمَا وَقَدْ اتَّفَقَ النَّاسُ عَلَى شَرَفِ يَوْمِ الْإِثْنَيْنِ وَفُضِيلَةِ صَوْمِهِ وَأَنَّهُ تَعَرَّضَ أَعْمَالُ الْعِبَادِ فِيهِ وَفِي يَوْمِ الْخَمِيسِ تَرْفَعُ الْأَعْمَالُ كَذَلِكَ يَوْمَ عَاشُورَا لَا يَتَّخِذُ يَوْمَ مَصِيبَةٍ وَلَآنَ يَوْمَ عَاشُورَا إِنْ اتَّخَذَ يَوْمَ مَصِيبَةٍ لَيْسَ بِأَوْلَى مِنْ أَنْ يَتَّخِذَ يَوْمَ فَرَحٍ وَسُرُورٍ لِمَا قَدَّمْنَا ذِكْرَهُ وَفُضْلَهُ مِنْ أَنَّهُ يَوْمٌ نَجَّى اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ أَنْبِيََاءَهُ مِنْ أَعْدَائِهِمْ وَأَهْلَكَ فِيهِ أَعْدَائِهِمُ الْكَفَّارَ مِنْ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ غَيْرِهِمْ وَأَنَّهُ تَعَالَى خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَالْأَشْيَاءَ فِيهِ وَآدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَغَيْرَ ذَلِكَ وَمَا أَعَدَّ اللَّهُ تَعَالَى لِمَنْ صَامَهُ مِنَ الثَّوَابِ الْجَزِيلِ وَالْعَطَاءِ الْوَافِرِ وَتَكْفِيرِ الذَّنُوبِ وَتَمْحِيطِ السَّيِّئَاتِ فَصِيَامَ عَاشُورَا بِمِثَابَةِ بَقِيَّةِ الْأَيَّامِ الشَّرِيفَةِ كَالْعِيدَيْنِ وَالْجُمُعَةِ وَعُرْفَةَ وَغَيْرَهُمَا ثُمَّ لَوْ جَازَأَنْ يَتَّخِذَ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمَ مَصِيبَةٍ لَا تَتَّخِذُهُ الصَّحَابَةُ وَالتَّابِعُونَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ لِأَنَّهُمْ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنَّا وَأَخْصَى بِهِ ، وَقَدْ وَرَدَ عَنْهُمْ الْحَقُّ عَلَى التَّوَسُّعِ عَلَى الْعِيَالِ فِيهِ وَالصَّوْمِ فِيهِ .

مِنْ ذَلِكَ مَارُوى عَنِ الْحَسَنِ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ : كَانَ صَوْمُ يَوْمِ عَاشُورَا فَرِيضَةً وَكَانَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَأْمُرُ بِصِيَامِهِ فَقَالَتْ لَهُمْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا : مِنْ يَأْمُرُكُمْ بِصَوْمِ يَوْمِ عَاشُورَا ؟ قَالُوا عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَتْ : إِنَّهُ أَعْلَمُ مِنْ بَقِيَّةِ السَّنَةِ . وَرُوى عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ عَاشُورَا أَحْيَاهُ اللَّهُ تَعَالَى

ماشاء. فدلّ علی بطلان مذهب إلیه هذا القائل ، والله أعلم [.

***

« اما امام زین العابدین علیه السلام »

پس قلت روایت اهل سنت از آنجناب حسب إعتراف شاه ولیّ الله در «قرّة العینین»
کما سبق دانستی .

و از جمله عجائب مزعومات فاسده این حضرات آنست که معاذ الله جناب امام
زین العابدین علیه السلام را آخذ و مستفید از مردمان دُون پست مرتبه میدانند و آنجناب را
منتفع از آن جماعه دُون و آنهم در دین و امی نمایند !

ابن حجر عسقلانی در « تهذیب التّهذیب » در ترجمه آنجناب گفته : [وقال
مالك : قال نافع بن جبیر بن مطعم لعلي بن الحسين : إنك تجالس أقواماً دُوناً ؟
فقال علي بن الحسين : إنني أُجالس من أتنفع بمجالسته في ديني] !

و از جمله افتراءات بیّنه اهل سنت که برای تنقیص شأن جناب سید سجاد
علیه آلاف سلام ربّ العباد بر بافته اند اینست که - معاذ الله - آنجناب علاوه بر فلان
و بهمان از مروان بن الحکم لعین بن لعین که با قطع نظر از دیگر مطاعن قبیحه و مشائن
فضیحه او ناصبیّتش بحدّی رسیده که بحسب إعتراف مخاطب مارئیس گروه شقاوت
پژوه نواصب بود روایت میفرموده ! و این أمر در شناعة و فظاوت بحدّی رسیده که
أحدی از عقلا در کذب صریح و إفك قبیح بودنش إرتیاب نمی کند .

حالا بعضی از عبارات که مشتمل بر این بهتان واضح البطلان میباشد باید شنید.
محمی الدین نووی در « تهذیب الأسماء واللغات » در ترجمه جناب امام
زین العابدین علیه السلام گفتد : [سمع أباہ و ابن عباس و المسور و أبا رافع و عائشة و أم
سلمة و صفیة أزواج النبی صلی الله علیه و آله و مروان بن الحکم ! و سعید بن المسيّب و آخرین
من التابعین] .

و ابن تیمیہ - خذله الله - در « منهاج » در ذکر جناب امام زین العابدین علیه السلام
گفته : [أخذ عن أبيه و ابن عباس و المسور بن محزّمة و أبي رافع مولى النبی صلی الله علیه و آله]

وعائشة و أم سلمة و صفیة أمّہات المؤمنین و عن مروان بن الحکم و سعید بن المسیب و عبد اللہ بن عثمان و ذکوان مولى عائشة و غیرہم !] .

و ذهبی در « کشف » گفته : [مروان بن الحکم الأموی ولد سنة اثنين ولم یصح له سماع وله عن عثمان و سبرة ، و عنه عروة و مجاهد و علی بن الحسین !] .

و ابن حجر عسقلانی در « تهذیب التهذیب » گفته : [(ع) . علی بن الحسین ابن علی بن ابی طالب الهاشمی ، أبو الحسن و یقال أبو الحسن و یقال أبو محمد و یقال أبو عبد اللہ المدنی زین العابدین ، روى عن أبيه و عمه الحسن و أرسل عن جدّه علی بن ابی طالب و روى عن ابن عباس و المسور بن محزمة و أبی هريرة و عائشة و صفیة بنت حبیب و أم سلمة و بنتها زینب بنت أبی سلمة و أبی رافع مولى النبی ﷺ و ابنه عبید اللہ ابن أبی رافع و مروان بن الحکم و عمرو بن عثمان و ذکوان أبی عمرو مولى عائشة و سعید بن المسیب و سعید بن مرجانة و بنت عبد اللہ بن جعفر] .

و نیز ابن حجر عسقلانی در « تهذیب التهذیب » گفته : [(خ . ع) . مروان بن الحکم بن أبی العاص بن أمیة بن عبد شمس بن مناف بن قصي الأموی أبو عبد الملك و یقال أبو القاسم و یقال أبو الحکم ، أمّه آمنه بنت علقمة بن صفوان الكناني و تكنی أم عثمان المدنی ، ولد بعد الهجرة بسنتين و قیل بأربع و روى عن النبی ﷺ و لا یصح له منه سماع ؛ و روى أيضاً عن عثمان و علی و زید بن ثابت و أبی هريرة و بسرة بنت صفوان و عبد الرحمن بن الأسود بن عبد يغوث ، روى عنه ابنه عبد الملك و سهل بن سعد الساعدي و هو أكبر منه و سعید بن المسیب و علی بن الحسین ! و عروة ابن الزبیر و أبوبکر بن عبد الرحمن بن الحارث و عبید اللہ بن عبد اللہ بن عتبة و مجاهد و أبوسفیان مولى ابن أبی أحمد] .

و ولی الدین الخطیب التبریزی در « رجال مشکوّة » در ترجمه مروان گفته : [روى عن نفر من الصحابة منهم عثمان و علی ، و عنه عروة بن الزبیر و علی بن الحسین رضی اللہ تعالی عنہم] .

و عبد الحق دهلوی در « رجال مشکوّة » در ترجمه مروان گفته : [روى عن

نفر من الصحابة منهم عثمان وعلي، وروى عنه عروة بن الزبير وعلي بن الحسين أعني الإمام الجليل زين العابدين وغيرهما [.

و نیز گمات فاسد اکابر سنیہ آنست کہ جناب امام زین العابدین علیه السلام مثل آحاد مسلمین تعلّم حدیث از علماء حدیث می کرد ، چنانچه ابن تیمیہ - خذله الله - در «منهاج» گفته : [وأما قوله : وأخذوا أحكامهم الفروعية عن الأئمة المعصومين الناقلين عن جدّهم رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم ، إلخ ؛ فيقال أولاً : القوم المذكورون إنما كانوا يتعلّمون الحديث من العلماء به كما يتعلّم سائر المسلمين ، وهذا متواتر عنهم ، فعلي بن الحسين يروي تارة عن أبان بن عثمان بن عفان عن أسامة بن زيد مولى النبی صلى الله تعالى عليه وسلم « لا يرث المسلم الكافر ولا الكافر المسلم » رواه البخاري ومسلم وأبو جعفر محمد بن علي يروي عن جابر بن عبد الله حدیث مناسك الحج الطويل ، وهو أحسن ما روي في هذا الباب ومن هذه الطريق رواه مسلم في صحيحه من حدیث جعفر ابن محمد عن جابر] .

و از جمله دلائل انحراف سنیہ از جناب امام زین العابدین علیه السلام آنست که ابن حجر عسقلانی در «فتح الباري» در شرح جمله « وقال علي بن الحسين : يعني مثني أو ثلاث أو رباع » گفته : [وهذا من أحسن الأدلة في الردّ على الرافضة ، لكونه من تفسير زين العابدين وهو من أثقتهم الذين يرجعون إلى قولهم ويعتقدون عصمتهم] .
وعيني در «عمدة القاري» گفته : [واستدلّاه بقول علي بن الحسين زين - العابدين رضي الله عنه من أحسن الأدلة في الردّ على الروافض لكونه من أثقتهم الذين يرجعون إلى قولهم ويدعون أنّهم معصومون] .

و قسطلانی در «إرشاد الساري» گفته : [قال في «الفتح» : وهذا من أحسن الأدلة في الردّ على الرافضة لكونه من تفسير زين العابدين وهو من أثقتهم الذين يرجعون إلى قولهم ويعتقدون عصمتهم ، انتهى] .

ازین عبارات ثلثه ابن حجر عسقلانی وعینی و قسطلانی ظاهرست که احتجاج بخاری بکلام جناب امام زین العابدین علیه السلام از احسن أدله است در ردّ رافضه زیرا که

جناب امام زین العابدین علیه السلام از آن ائمه روافض است که ایشان بسوی قولشان رجوع میکنند و اعتقاد عصمت ایشان دارند، و این کلمات بلحن قول دلالت می نماید بر آنکه حضرات اهل سنت آنجناب را امام نمیدانند و بسوی قولشان رجوع نمیکند و معتقد عصمتشان نیستند، و ازینجا فرق حق و باطل بر ناظر بصیر کالصبح المنیر روشن و مستنیر میشود، و بطلان دعوی شاه صاحب در باب اتباع جملة اهل بیت علیهم السلام کالشمس فی رابعة النهار آشکار میگردد.

« تنبيه لكل عاقل نبيه »

مخفی نماند که در آیه « فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع » هرگز کسی از اهل حق خلاف قول جناب امام زین العابدین علیه السلام نرفته است، و نسبت تجویز زیادت بر اربع بایشان باطل محض میباشد، پس اینهمه خوشوقتیهای ابن حجر و عینی و قسطلانی بذکر نمودن بخاری قول جناب امام زین العابدین علیه السلام را خیلی بی محل و سراسر بیجاست، و آنرا احسن أدله بر ردّ قول اهل حق دانستن محض تهجم و تهجس و تقول و اعتداست.

آری، در أسلاف حضرات اهل سنت بعض بزرگان دین چنان گذشته اند که از آیه مذکوره جواز نکاح زیاده از چار زن کمان نموده راه عدوان و طغیان پیموده اند!

مگر نمیدانی که فخرالدین عثمان بن علی الزیلعی الحنفی در « تبیین الحقائق

فتاوی اهل سنت	- شرح کنز الدقائق » گفته : [وقال القاسم بن ابراهيم :
بجواز نکاح	يجوز التزوّج بالتّسع لأنّ الله تعالى أباح نکاح ثنتين بقوله
نه زن !	« مثنى » ثمّ عطف عليه « ثلاث ورباع » بالواو و هي للجمع
	فيكون المجموع تسعاً ! و مثله عن النخعي ^(۱) وابن أبي -

(۱) قال النووی فی کتابه « تهذيب الاسماء واللغات » : [ابراهيم بن يزيد بن

قيس بن الأسود بن عمرو بن ربيعة بن ذهل بن سعد بن مالك بن النخعي الكوفي، فقيه اهل الكوفة، كنيته أبو عمران، تكرر في « المختصر » وذكره في « المذهب » في ميراث أهل الفرض ثم في الشهادات في مسألة التوبة، وأمه مليكة بنت يزيد بن قيس =

ليلي (١) .

وبدر الدين محمود بن أحمد العيني الحنفى در « رمز الحقائق - شرح كنز الدقائق » كفته : [وقال القاسم بن ابراهيم : يجوز التزوج بالتسع ، ومثله عن النخعي

= أخت الأسود بن يزيد . وهو تابعى جليل دخل على عائشة (رض) ولم يثبت له منها سماع ، وسمع جماعات من كبار التابعين ، منهم علقمة وخلاصة الأسود وعبد الرحمن ابنا يزيد ومسروق و أبو عبيدة بن عبد الله وغيرهم . روى عنه جماعات من التابعين ، منهم السبيعي وابن عوف وحبيب بن أبى ثابت وسماك بن حرب والحكم والأعشى وابن عون وحاد بن أبى سليمان شيخ أبى حنيفة . وأجمعوا على توثيقه وجلالته وبراعته فى الفقه . رويناه عن الشعبي أنه قال حين توفى النخعي : ماترك أحدا أعلم منه أو أفقه . قيل : ولا الحسن وابن سيرين ؟ قال : ولا الحسن ولا ابن سيرين ولا من اهل البصرة ولا الكوفة ولا الحجاز ولا الشام !!! وروينا عن أحمد بن صالح العجلي قال : لم يحدث النخعي عن أحد من أصحاب النبى صلى الله عليه وسلم وقد أدرك منهم جماعة ورأى عائشة . وروينا عن الأعشى قال : كان النخعي صير فى الحديث ، وقال أبو ذرعة : النخعي علم من أعلام أهل الاسلام . وقال العجلي : كان النخعي صالحاً فقيهاً متوقياً قليل التكلف توفى سنة ست وتسعين وهو ابن تسع واربعين سنة . وقال البخارى ابن ثمان وخمسين سنة] .

(١) قال النووى فى كتابه « تهذيب الاسماء واللغات » : [عبد الرحمن بن أبى ليلي .

مذكور فى « المختصر » فى تفريق الخمس وفى « المذهب » فى أواخر الصيام وفى أول باب إقامة الحد . هو أبو عيسى عبد الرحمن بن أبى ليلي واسم أبى ليلي يسار وقيل بلال وقيل بليل وقيل داود ، الأنصارى الأوسى الكوفى . وأبولىلى صحابى شهد أحداً وما بعدها من المشاهد مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ثم انتقل الى الكوفة فسكنها ، وحضر مع على بن أبى طالب (رض) مشاهده ، وقتل معه بصفين . وأما ابنه عبد الرحمن صاحب الترجمة فتابعى كبير جليل ولد لست سنين بقيت من خلافة عمر بن الخطاب (رض) روى عن عمرو عثمان وهلى وسعد وأبى بن كعب وابن مسعود وأبى ذر وحذيفة وابن عمر والمقداد وأبى ايوب وأبى الدرداء وزيد بن أرقم وأنس بن مالك وكعب بن عجرة وصهيب وخوات بن جبير وأبى موسى والبراء بن عازب وسهل بن حنيف وأبى سعيد الخدرى وسمرة بن جندب وأبى جحيفة وعبد الله بن زيد وقيس بن سعد وأبيه أبى ليلي وأم هانئ رضى الله عنهم . روى عنه ابنه عيسى ومجاهد وثابت والحكم والشعبي وابن سيرين وعمرو بن ميمون وعمرو بن مرة وآخرون من التابعين ، واتفقوا على توثيقه وجلالته . =

وابن أبي ليلى لأنّ الواو للجمع [.

وقاضى القضاة محمد بن علي بن محمد الشوكاني دره نيل الأوطار، كفته: [وذهبت الظاهرية إلى أنه يحلّ للرجل أن يتزوج تسعاً ؛ ولعلّ وجهه قوله تعالى مثني وثلك ورباع ، ومجموع ذلك لاعتبار ما فيه من العدل تسع ، وحكى ذلك عن ابن الصباغ ^(١) والعمراني ^(٢)] .

= قال يحيى بن معين: لم يسمع عبدالرحمن بن أبي ليلى عمر بن الخطاب ولم يره ، فقليل له الحديث المروي « كنامع عمر نترايا الهلال » فقال: ليس بشيء ؛ . قال الشافعي وغيره: لم يدرك ابن أبي ليلى بلالاً لأنّ بلالاً توفي سنة عشرين بالشام وولد ابن أبي ليلى قبل ذلك بنحو سنة بالكوفة . قال عطاء بن السائب: قال عبدالرحمن بن أبي ليلى: أدركت عشرين ومائة من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم كلهم من الأنصار . وقال عبدالملك ابن عمير: رأيت عبدالرحمن بن أبي ليلى في حلقة فيها نفر من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم يستمعون لحديثه وينصتون له ، منهم البراء بن هازب . وقال عبدالله بن العارث: ما شمرت أن نساء ولدن مثل عبدالرحمن بن أبي ليلى . توفي سنة ثلاث وثمانين .

(١) قال أبو بكر الاسدي في كتابه « طبقات الشافعية » : [عبدالسيد بن محمد بن عبدالواحد بن أحمد بن جعفر ، أبو نصر بن الصباغ البغدادي ، فقيه العراق ، مولده سنة أربع مائة . أخذ عن القاضي أبي الطيب الطبري ، ورجع في المذهب على الشيخ أبي اسحق ، وكان خيراً ديناً ، درس بالنظامية أول ما فتحت ، وذلك في سنة تسع وخمسين ، ثم عزل بعد عشرين يوماً بالشيخ أبي اسحق ، ودرس بها بعد موت الشيخ بسنة واحدة في فتولها المتولى فحمله أهله على طلبها فخرج إلى نظام الملك بأصبهان فأمر أن يبنى له غيرها فعاد من أصبهان ومات بعد ثلاثة أيام من عوده . وكان ورعاً نزهةً ثباتاً صالحاً زاهداً فقيهاً أصولياً محققاً . توفي في جمادى الأولى وقيل في شعبان سنة سبع وأربع مائة ودفن بداره ثم نقل إلى باب حرب . ومن تصانيفه « الشامل » وهو الكتاب الجليل المعروف وكتاب « الكامل » في الخلاف بيننا وبين الحنفية وهو قريب من حجم الشامل وكتاب « الطريق السالم » وهو مجلد قريب من حجم « التنبيه » مشتمل على مسائل وأحاديث وبعض تصوف ورقائق] . ١٢ .

(٢) قال أبو بكر الاسدي في كتابه « طبقات الشافعية » : [يحيى بن أبي الخير ابن سالم ، أبو الخير العمراني البباني ، صاحب « البيان » ، ولد سنة تسع وثمانين وأربع مائة . تفقه على جماعات منهم زيد البقاعي ، كان شيخ الشافعية ببلاد اليمن وكان =

ونظام الدين نيسابوري در تفسير « غرائب القرآن » در تفسير آیه « فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع » دو مسئله ذکر کرده و بعد بیان مسئله اولی گفته : [الثانية . ذهب جماعة إلى أنه يجوز التزوج بأي عدد أريد ، لأن قوله « فانكحوا ما طاب لكم من النساء » إطلاق في جميع الأعداد ، لصحة استثناء كل عدد منه . وقوله « مثنى وثلاث ورباع » لا يصلح مخصصاً لذلك العموم لأن تخصيص بعض الأعداد بالذكر لا ينافي ثبوت الحكم في الباقي ، بل نقول : ذكرها يدل على نفي الحرج والحجر مطلقاً فإن من قال لولده : افعل ما شئت ، اذهب إلى السوق وإلى المدرسة وإلى البستان ؛ كان تصريحاً في أن زمام الاختيار بيده ولا يكون تخصيصاً وأيضاً ذكر جميع الأعداد متعذر فذكر بعضها تنبيه على حصول الإذن في جميعها . ولئن سلمنا لكن الواو للجمع المطلق فيفيد الإذن في جمع تسعة بل ثمانية عشر لتضعيف كل منها . وأما السنة فلما ثبت بالتواتر أنه عليه السلام مات عن تسع و قد أمرنا باتباعه في قوله « فاتبعوه » وأقل مراتب الأمر الإباحة ، وقد قال عليه السلام « فمن رغب عن سنتي فليس مني » .

= اماماً زاهداً ورعاً عالماً خيراً مشهوراً باسم بعيد الصيت عارفاً بالفقه واصوله والكلام والنحو ، من أعرف أهل الارض بتصانيف الشيخ أبي اسحق الشيرازي في الفقه والاصول والخلاف يحفظ « المذهب » عن ظهر قلب ، وقيل انه كان يقرأه في كل ليلة واحدة ، وكان ورده في كل ليلة اكثر من مائة ركعة بسبع من القرآن العظيم ؛ رحل اليه الطلبة من البلاد . قال النووي في « التنقيح » انه يحكي طريقة العراقيين و في بعض الاماكن ينقل الطريقتين . توفي سنة ثمان وخمسين وخمسائة ، ومن تصانيفه « البيان » في نحو عشر مجلدات ، جمع فيه فروعاً زائدة على « المذهب » من كتب معدودة ، و كتاب « السؤال عن ما في المذهب من الاشكال » وهو مختصر و « الفتاوى » مختصر ايضاً و « غرائب الوسيط » و « مختصر الاحياء » وله في علم الكلام كتاب « الانتصار في الرد على القدريه » وابتداً بتصنيف « الزوائد » في سنة سبع عشرة فمكث فيها أربع سنين الا قليلا وكان ذلك منه باشارة شيخه زيد البقاعي وابتداً بتصنيف « البيان » سنة ثمان وعشرين و فرغ منه في ثلاث وثلاثين . (ذاكر حسين الموسوي) .

والمعتمد عند الجمهور في جوابهم أمران : أحدهما الخبر كنحو ما روي أن نوفل بن معاوية أسلم وتحتة خمس نسوة فقال عليه السلام : أمسك أربعاً وفارق واحدة ، وزيف بأن القرآن دلّ على عدم الحصر ونسخ القرآن بخبر الواحد غير جائز ، وبأن الأمر بمفارقة الزائدة قد يكون لمانع النسب أو الرضاع . وأقول إن القرآن لم يدلّ على عدم الحصر ؛ غايته أنه لم يدلّ على الحصر فيكون مجملاً وبيان المجمع بخبر الواحد جائز ، وأيضاً قوله : أمسك أربعاً على الإطلاق وكذا « فارق واحدة » دليل على أن المانع هو الزيادة على الأربع لا غيرها ، وكذا في نظائر هذا الحديث وثانيهما إجماع فقهاء الأمصار ، وضعف بأن الإجماع مع وجود المخالف لا ينعقد ، وبتقدير التسليم فإن الإجماع لا ينسخ ولا ينسخ به . والجواب أن المخالف إذا كان شاذاً فلا يعبأ به و القرآن لم يدلّ على عدم الحصر حتى يلزم نسخ الإجماع إياه ولكن الإجماع دلّ على وجود مبيّن في زمان الرسول عليه السلام ، ولئن سلم أن القرآن دلّ على عدم الحصر فالإجماع يكشف عن وجود ناسخ في عهده وذلك جائز بالاتفاق . لا يقال فعلى تقدير الحصر كان ينبغي أن يقال مثنى أو ثلاث أو رباع ، بسأو الفاصلة ، لأننا نقول: يلزم حينئذ أن لا يجوز النكاح إلا على أحد هذه الأقسام فلا يجوز لبعضهم أن يأتي بالتثنية ولفریق ثانٍ بالثلاث ولآخرين بالتربيع ، فيذهب معنى تجويز الجمع بين أنواع القسمة الذي دلّت عليه الواو .

* * *

« امام محمد باقر عليه السلام »

پس درغرض و تنقیص آنجناب اگرچه عبارت سابقه « منهاج » کافی و وافیهست لیکن مزید بر آن باید شنید که ابن تیمیّه خذله الله در « منهاج » گفته : [وأمّا سائر الإثنی عشر فلم یدر کوا النبی عليه السلام فقول النبی « کذا . م » انهم نقلوا عن جدّهم ، إن أراد بذلك أنه أوحى إليهم ما قال جدّهم ؛ فهذه نبوة كما كان يوحى إلى النبي عليه السلام ما قاله غيره من الأنبياء ، وإن أراد أنهم سمعوا ذلك من غيرهم ؛ فيمكن أن يسمع من ذلك الغير الذي سمعوه منهم سواء كان ذلك من بنى هاشم أو غيرهم . فأی مزیه لهم فی النقل

عن جدّهم إلاّ بكمال العناية والإهتمام؛ فإنّ كلّ من كان أعظم اهتماماً و عنايةً بأحاديث النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وتلقیها من مظانّها كان أعلم بها، وليس من خصائص هؤلاء بل فی غیرهم من هو أعلم بالسنة من أكثرهم كما یوجد فی كلّ عصر من غیر بنی هاشم أعلم بالسنة من أكثر بنی هاشم. فالزهری أعلم بأحاديث النبی ﷺ و أحواله و أقواله باتّفاق أهل العلم من أبی جعفر محمد بن علی !! و كان معاصراً له].

و درین عبارت علاوه بر دیگر مضامین اِلحاد آکین، بصراحت مذکورست که - معاذ الله - زهری باتّفاق اهل علم أعلمست بأحاديث جناب رسالت ﷺ و احوال و اقوال آنجناب از امام محمد باقر ﷺ !

و قبائح و فضائح زهری علی العموم و بخصوص در باب نقل و روایت احادیث نچنانست که بر ناظر متتبّع پوشیده باشد، و قد سمعت شطراً منها فی حدیث مدینه العلم. فیاللعجب! که شیخ الاسلام سنیه این چنین مقدوح مجروح را از جناب امام محمد باقر ﷺ أعلم گوید و باز حضرات سنیه ادعای موالات و اتباع آنجناب نمایند! و نیز ابن تیمیه - خذله الله - در «منهاج» جائیکه انکار فضائل جناب امام محمد باقر ﷺ آغاز نهاده گفته: [و اما کونه أعلم أهل زمانه فهذا یحتاج إلى دلیل والزهری من أقرانه وهو عند الناس أعلم منه، ونقل تسميته بالباقر عن النبی ﷺ لأصل له عند أهل العلم، بل هو من الأحادیث الموضوعة، و كذلك حدیث تبلیغ جابر له السلام هو من الموضوعات عند أهل العلم بالحديث].

و سابقاً از عبارت «دراسات اللیب» دانستی که علامه محمد معین سندی در آن إفاده نموده که ابن الهمام در «فتح القدير» در دو مقام در حقّ اهلبیت علیهم السلام کلامی آورده که إحراق قلب علامه مذکور کرده، در مقام اول کلامی متعلّق بکثرت طلاق جناب امام حسن ﷺ نموده و در آن کلام جناب امام حسن ﷺ را - معاذ الله - مرتکب رأی بمخالفت نصّ ظاهر ساخته، و در مقام دیگر در باب جناب امام محمد باقر ﷺ کلامی ذکر کرده که محصول آن اینست که خبر آنجناب در باب سهم ذوی القربی

خلاف واقع ست و منشأ آن یا جہل است بمذہب علی بن ابی طالب (علیہ السلام) یا سہو و نسیان ست یا کذب ست بر آن جناب برای ترویج مذہب خود و مذہب ائمہ از اولاد آنجناب ! و ہر امر ازین امور چیزست کہ مقشعتر میشرد از آن جلو د آنانکہ خوف میکنند از پرورد کار خود . و نیز دانستی کہ علامۃ مذکور إفادہ نمودہ کہ اگر آنچه امام محمد باقر (علیہ السلام) فرمودہ است رأی آنجناب می بود و ابن الہمام آنرا ردّ میکرد بدلیلی کہ برای او ظاہر شدہ بود اہون بود از ردّ آنچه آنجناب روایت آن فرمودہ و خبر بآن دادہ . و بعد ازین علامۃ موصوف از سر انصاف گفتہ کہ مصیبت تمام مصیبت براقت آنست کہ کتب مذاہب اربعہ از مذہب ائمہ اہلبیت (علیہم السلام) خالی ست و بعد ازین اگر چیزی از آن در آن یافتہ میشرد بمثل اینکلام معارضہ کردہ می آید ! و فی کلّ ما أفادہ هذا العلامة عبرة لأهل الدین والاستقامہ .

* * *

« اما امام جعفر صادق علیہ السلام »

پس بعض عبارات نسبت بہ آنجناب ہم باید شنید و بکنہ عدوان و طغیان سنیہ در حق آنجناب باید رسید .

ابن تیمیہ - خذله اللہ - در « منهاج » گفتہ : [وبالجملة ، فهو لا الأئمة الأربعة ليس منهم من أخذ عن جعفر شيئاً من قواعد الفقه لكن روائع الأحاديث كما رواه عن غيره ، وأحاديث غيره أضعاف أحاديثه ، وليس بين حديث الزهري وحديثه نسبة لافي القوة ولا في الكثرة !!! وقد استراب البخاري في بعض حديثه لما بلغه عن يحيى ابن سعيد القطان فيه كلام فلم يخرج له ويمتنع أن يكون حفظه للحديث كحفظ من من يحتج بهم البخاري !] .

و ذهبی در « میزان الاعتدال » در ترجمہ جناب امام جعفر صادق (علیہ السلام) گفتہ : [لم يحتج به البخاري ، قال يحيى بن سعيد : مجالد أحب إلي منه ! في نفسي منه شيء ! وقال مصعب عن الدر اوردی ، قال : لم يرو مالك عن جعفر حتى ظهر أمر بني العباس . عن مصعب بن عباس : كان مالك لا يروى عن جعفر حتى يضمه إلى أحد ! وقال أحمد

ابن سعد بن أبی مریم : سمعت یحییٰ یقول : كنت لأسأل یحییٰ بن سعید عن جعفر بن محمد فقال لی : لم لم تسألنی عن حدیث جعفر؟ قلت : لأریده ! فقال لی : إن کان یحفظ فحدیث أبیه المسند [.

ونیز ذهبی در « مغنی » بترجمہ آنجناب گفته : [لم یخرج له البخاری وقد وثقه ابن معین وابن عدي و أمّا القطان فقال : مجالد أحبّ إلیّ منه] ! .

ونیز ذهبی در « تذهیب » بترجمہ آنجناب گفته : [قال ابن المدینی : سئل یحییٰ القطان عن جعفر بن محمد فقال : فی نفسی منه شیء !] .

ونیز ذهبی در « کاشف » بترجمہ آنجناب گفته : [سمع أباه والقاسم وعطا ، و عنه شعبة والقطان ، وقال : فی نفسی منه شیء !] .

ابن حجر عسقلانی در « تهذیب » بترجمہ آنجناب گفته : [قال الدّراوردي : لم یرو مالک عن جعفر حتّی ظهر أمر بنی العباس . وقال مُصعب الزّبیری : کان مالک لا یروی عنه حتّی یضمّه إلی آخر . وقال ابن المدینی : سئل یحییٰ بن سعید عنه فقال : فی نفسی منه شیء . ومجالد أحبّ إلیّ منه] ! .

ونیز ابن حجر در « تهذیب » بترجمہ آنجناب گفته : [وقال سعید بن أبی مریم : قیل لأبی بکر بن عیّاش : مالک لم تسمع من جعفر وقد أدركته ؟ قال سألناه عما یحدث به من الأحادیث : أشیء سمعته ؟ قال : لا ، ولكنها رواية رویناها عن آبائنا] .

ونیز در « تهذیب » بترجمہ آنجناب گفته : [وقال أحمد بن سعید بن أبی مریم عن یحییٰ : كنت لأسأل یحییٰ بن سعید عن حدیثه فقال لی : لم لا تسألنی عن حدیث جعفر بن محمد ؟ قلت : لأریده ! فقال لی إنّه کان یحفظ] .

ونیز در « تهذیب » بترجمہ آنجناب گفته : [وقال ابن سعد : کان کثیر الحدیث ولا یحتجّ به ویستضعف ! سئل مرّة : هذه الاحادیث من أبیک ؟ فقال : نعم ! وسئل مرّة فقال : إنّما وجدتها فی کتبه . قلت : یحتمل أن یكون السؤالان وقعا عن أحادیث مختلفة فذكر فیما سمعه أنّه سمعه وفیما لم یسمعه أنّه وجده ، وهذا يدلّ علی تثبته] .

وَمَنَاوِي در « فیض القدیر » در شرح حدیث « اَدِّ بَوَا اَوْلَادِکُمْ عَلٰی ثَلَاثِ خِصَالٍ : حُبِّ نَبِیِّکُمْ وَحُبِّ اَهْلِ بَیْتِهِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ » در مقام قدح این حدیث گفته : [لم یرمز له بشیء ، وَهُوَ ضَعِیفٌ لِأَنَّ فِیْهِ صَالِحَ بَنِیِ ابْنِ الْأَسْوَدِ ، لَهُ مِنْ کَبِیرٍ . وَجَعَلَ بَنُیَّ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ ، قَالَ فِی « الْكَاشِفِ » عَنْ الْقُطَّانِ : فِی النَّفْسِ مِنْهُ شَیْءٌ .]

* * *

« اِمَامِ مُوسٰی بْنِ جَعْفَرِ الْكَاظمِ عَلَیْهِ السَّلَام »

پس نسبت بآنجناب هم بعض عبارات باید شنید :

ابن تیمیه - خذله الله - در « منهاج » گفته : [وَأَمَّا مُوسٰی بْنُ جَعْفَرٍ وَعَلِیُّ بْنُ مُوسٰی وَمُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ فَلَا یَسْتَرِیْبُ مِنْ لَهُ مِنَ الْعِلْمِ نَصِیْبٌ أَنَّ مَالِکَ بْنَ أَنَسٍ وَحَقَّادَ بْنَ زَیْدٍ وَحَقَّادَ بْنَ مُسْلِمَةَ وَاللَّیْثُ بْنُ سَعْدٍ وَالْأَوْزَاعِیُّ وَیَحْیٰی بْنُ سَعِیدٍ وَوَكِیْعُ بْنُ الْجَرَّاحِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ وَالشَّافِعِیُّ وَأَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ رَاهُوَیَهِ وَأَمْثَالُهُمْ أَعْلَمُ بِأَحَادِیْثِ النَّبِیِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَسَلَّمَ مِنْ هَؤُلَاءِ !!! وَهَذَا أَمْرٌ تُشْهَدُ بِهِ الْآثَارُ الَّتِیْ تَعَايَنَ وَتَسْمَعُ ، کَمَا تُشْهَدُ الْآثَارُ بِأَنَّ عَمْرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ أَكْثَرَ فَتَوَحًّا وَجِهَادًا بِالْمُؤْمِنِیْنَ وَأَقْدَرَ عَلٰی قَمْعِ الْکُفَّارِ وَالْمُنَافِقِیْنَ مِنْ غَیْرِهِ مِثْلَ عُثْمَانَ وَ عَلِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِیْنَ . وَمَقَامٌ یَبْیِّنُ ذَلِكَ أَنَّ الْقَدَرَ الَّذِیْ یَنْقُلُ عَنْ هَؤُلَاءِ مِنَ الْأَحْکَامِ الْمُسْنَدَةِ إِلَى النَّبِیِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَسَلَّمَ یَنْقُلُ عَنْ أَوَّلَئِكَ مَا هُوَ أَوْضَعُ مِنْهُ .]

وذهبی در « میزان الاعتدال » بترجمه امام موسی کاظم (علیه السلام) گفته : [رَوٰی عَنْهُ بَنُوهُ عَلِیُّ بْنُ الرِّضَا وَإِبْرَاهِیْمُ وَإِسْمَاعِیْلُ وَحُسَیْنٌ وَأَخُوَاهُ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَإِنَّمَا أُورِدَتْهُ لِأَنَّ الْعَقِیْلِیَّ ذَكَرَهُ فِی كِتَابِهِ وَ قَالَ : حَدِیْثُهُ غَیْرُ مُحْفُوظٍ ، یَعْنِیْ فِی الْإِیْمَانِ ، قَالَ : الْحَمْلُ فِیْهِ عَلٰی أَبِي الصَّلْتِ الْهَرَوِیِّ ، قُلْتُ : فَإِذَا كَانَ الْحَمْلُ فِیْهِ عَلٰی أَبِي الصَّلْتِ فَمَا ذَنْبُ مُوسٰی تَذْكَرُهُ .]

و ابن حجر عسقلانی در « تهذیب التهذیب » بترجمه آنجناب گفته : [رَوٰی عَنْ أَبِیهِ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِیْنَارٍ وَعَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ قِدَامَةَ الْجَمْحَرِیِّ .]

و نیز در « تهذیب » بعد نقل متوّل شدن آنجناب در سنه ثمان و عشرين و مائه

گفته : [قلت : إن ثبت أن مولده سنة ثمان فروايته عن عبدالله بن دينار منقطعة ، لأن عبدالله بن دينار توفي سنة سبع وعشرين] .

وابن حبان در « کتاب الثقات » در ترجمه جناب امام جعفر صادق عليه السلام گفته : [يحتج بروايته ما كان من غيررواية أولاده عنه ! لأن في حديث ولده عنه مناكير كثيرة ! وإنما مرض القول فيه من مرض من أئمتنا ، لما روي في حديثه من رواية أولاده ، وقد اعتبرت حديثه من حديث الثقات عن مثل ابن جريح والثوري وما لك وشعبة وابن عيينة و وهب بن خالد وذويهم فرأيت أحاديث مستقيمة ليس فيها شيء يخالف حديث الأثبات ، ورأيت في رواية ولده عنه أشياء ليست من حديثه ولا من حديث أبيه ولا من حديث جده ، ومن المحال أن يلزق به ما جنت يد غيره] .

وابن حجر عسقلانی در « تهذیب » در ترجمه جناب امام جعفر صادق عليه السلام نقلاً عن ابن حبان آورده : [يحتج بحديثه من غيررواية أولاده عنه] .

وازينجا آنچه از بی ادبی وجسارت درشان والاشان جناب موسی الكاظم عليه السلام ظاهر می شود محتاج به بیان نیست .

« اما جناب امام رضا عليه السلام »

پس بعض عبارات ناصبیّت آیات نسبت بآن جناب هم مذکور می شود .
ابن تیمیه - خذله الله - در « منهاج » علاوه بر عبارت سابقه جائیکه إنكار فضائل جناب امام رضا عليه السلام با لخصوص نموده گفته : [أما قوله (۱) : « كان أزهّد الناس وأعلمهم » فدعوى مجردة بلا دليل ، فكأن من غلا في شخص أمكنه أن يدعى له هذه الدعوى ، كيف والناس يعلمون أنه كان في زمانه من هو أعلم منه وأزهّد منه ! كالشافعي واسحق بن راهويه وأحمد بن حنبل وأشهب بن عبدالعزيز وأبي سليمان الداراني ومعروف الكرخي وأمثال هؤلاء ، هذا ولم يأخذ عنه أحد من أهل العلم بالحديث شيئاً ولا روى له حديثاً في كتب السنّة وإنما بروي له أبو القلت الهروي

(۱) یعنی العلامة العلی « رح » . ۱۴ . (۲) أي الرضا عليه السلام . ۱۴ .

وَأَمْثَالُهُ نُسَخًا عَنْ آبَائِهِ فِيهَا مِنَ الْأَكَاذِيبِ مَا نَزَّهَ اللَّهُ عَنْهُ الصَّادِقِينَ مِنْهُمْ . وَأَمَّا قَوْلُهُ «إِنَّهُ أَخَذَ عَنْهُ الْفُقَهَاءُ الْمَشْهُورُونَ كَثِيرًا» فَهَذَا مِنْ أَظْهَرِ الْكَذِبِ ! هَؤُلَاءِ فُقَهَاءُ الْجُمْهُورِ الْمَشْهُورُونَ لَمْ يَأْخُذُوا عَنْهُ مَا هُوَ مَعْرُوفٌ ، وَإِنْ أَخَذَ عَنْهُ بَعْضُ مَنْ لَا يَعْرِفُ مِنْ فُقَهَاءِ الْجُمْهُورِ فَهَذَا لَا يَنْكَرُ فَإِنَّ طَلِبَةَ الْفُقَهَاءِ قَدْ يَأْخُذُونَ عَنِ الْمُتَوَسِّطِينَ فِي الْعِلْمِ وَمِنْهُمْ دُونَ الْمُتَوَسِّطِينَ !] .

وَمُحَمَّدُ بْنُ طَاهِرٍ مَقْدِسِيٌّ فِي «تَذَكُّرَةِ الْمَوْضُوعَاتِ» كَفَتَهُ : [اِدْهَنُوا بِالْبَنْفَسِجِ فَإِنَّهُ حَارٌّ فِي الشِّتَاءِ بَارِدٌ فِي الصَّيْفِ . رَوَاهُ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا عَنْ آبَائِهِ ، كَانَ يَأْتِي عَنْهُمْ بِالْعَجَائِبِ !] .

وَنَيْزِمُ مَقْدِسِيٌّ فِي «تَذَكُّرَةِ الْمَوْضُوعَاتِ» كَفَتَهُ : [كَانَ إِذَا عَطَسَ قَالَ لَهُ عَلِيُّ : رَفَعَ اللَّهُ ذِكْرَكَ . فِيهِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الْمَعْرُوفُ بِالرَّضَا ، كَانَ يَأْتِي عَنْ آبَائِهِ بِالْعَجَائِبِ !] .

وَنَيْزِمُ مَقْدِسِيٌّ فِي «تَذَكُّرَةِ الْمَوْضُوعَاتِ» كَفَتَهُ : [لَمَّا أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ سَقَطَ مِنْ عِرْقِي فَنَبَتَ مِنْهُ الْوَرْدُ . فِيهِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا كَانَ يَأْتِي عَنْ آبَائِهِ بِالْعَجَائِبِ] .

وَنَيْزِمُ مَقْدِسِيٌّ فِي «تَذَكُّرَةِ الْمَوْضُوعَاتِ» كَفَتَهُ : [مِنْ أَكْلِ رَمَّانَةٍ حَتَّى يَتِمَّهَا أَنْارَ اللَّهُ قَلْبَهُ . فِيهِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا ، كَانَ يَأْتِي عَنْ آبَائِهِ بِالْعَجَائِبِ] .

وَنَيْزِمُ مَقْدِسِيٌّ فِي «تَذَكُّرَةِ الْمَوْضُوعَاتِ» كَفَتَهُ : [مِنْ أَدَى فَرِيضَةٍ فَلَهُ عِنْدَ اللَّهِ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ . فِيهِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى يَأْتِي عَنْ آبَائِهِ بِالْعَجَائِبِ] .

وَنَيْزِمُ مَقْدِسِيٌّ فِي «تَذَكُّرَةِ الْمَوْضُوعَاتِ» كَفَتَهُ : [الْإِيمَانُ مَعْرِفَةٌ بِالْقَلْبِ وَاقْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ . فِيهِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا ، يَأْتِي عَنْ آبَائِهِ بِالْعَجَائِبِ] .

وَنَيْزِمُ مَقْدِسِيٌّ فِي «تَذَكُّرَةِ الْمَوْضُوعَاتِ» كَفَتَهُ : [الْحَنَاءُ بَعْدَ النَّوْرِ أَمَانٌ مِنَ الْجَذَامِ . فِيهِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا ، كَانَ يَأْتِي عَنْ آبَائِهِ بِالْعَجَائِبِ] .

وَنَيْزِمُ فِي «تَذَكُّرَةِ الْمَوْضُوعَاتِ» كَفَتَهُ : [السَّبَبُ لَنَا وَالْأَحَدُ لِشِيعَتِنَا وَالْآثِنِينَ لِبَنِي أُمِّيَّةٍ وَالثَّلَاثَاءُ لِشِيعَتِهِمْ وَالْأَرْبَعَاءُ لِبَنِي الْعَبَّاسِ وَالْخَمِيسُ لِشِيعَتِهِمْ وَالْجُمُعَةُ لِسَائِرِ النَّاسِ وَلَيْسَ فِيهِ سَفَرٌ . فِيهِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا ، كَانَ يَأْتِي بِالْعَجَائِبِ !] .

وَعَبْدُ الْكَرِيمِ سَمْعَانِيٌّ فِي كِتَابِ «الْأَنْسَابِ» كَفَتَهُ : [الرَّضَا ، بِكُسْرِ الرَّاءِ وَفَتْحِ

القاد المعجزة . هذا لقب أبي الحسن علي بن موسى بن جعفر بن محمد بن علي بن الحسين ابن علي بن أبي طالب الهاشمي المعروف بالرضا . قال أبو حاتم بن حبان البستي : يروي عن أبيه العجائب . روى عنه أبو القلت وغيره ، كأنه كان بهم ويخطي .

وذهبي در « ميزان الاعتدال » بترجمة جناب امام رضا (عليه السلام) كفته : [قال ابن طاهر : يأتي عن أبيه بعجائب . قلت : إنما الشأن في ثبوت السند إليه وإلا فالرجل قد كذب عليه و وضع عليه نسخة سائرها الكذب على جدّه جعفر الصادق ، فروي عنه أبو القلت الهروي أحد المتهمين ، ولعلي بن مهدي القاضي عنه نسخة ولأبي أحمد عامر بن سليمان الطائي عنه نسخة كبيرة ، ولداود بن سليمان القزويني عنه نسخة . مات سنة ثلث ومائتين . قال أبو الحسن الدارقطني : أنا ابن حبان في كتابه ، قال : علي بن موسى الرضا يروي عن أبيه عجائب ، بهم ويخطي] .

ونيز ذهبي در « مغني » بترجمة آنجناب كفته : [قال ابن طاهر : يأتي عن آبائه بعجائب . قلت الشأن في صحة الاسناد إليه فإنه كذب عليه وعلى جدّه] .
وابن حجر عسقلاني در « تهذيب التهذيب » بترجمة آنجناب كفته : [وقال أبو سعد بن السمعاني في « الانساب » : قال أبو حاتم بن حبان : يروي عن أبيه العجائب كأنه كان بهم ويخطي] .

« واما باقي ائمه معصومين عليهم السلام »

پس در شأن این حضرات هم بعض عبارات ناصبیت آیات علمای سنیة علاوه بر آنچه در ماسبق گذشته باید شنید .

فخر رازی در « نهاية العقول » كفته : [والعجب أنهم يزعمون في التقى والنقى والحسن العسكري أنهم كانوا عالمين بجميع المسائل الأصولية والفروعية جملها و تفاصيلها مع أنهم كانوا في زمانٍ كثر خوض العلماء في أصناف العلوم وكثرت تصانيفهم ومع ذلك فلم يظهر من أحد منهم شيء من العلوم لا بالقليل ولا بالكثير ! ولم يحضروا محفلاً ! ولا تكلموا في شيء من المسائل مع المخالفين ! ولم يظهر منهم تصنيفٌ

منتفع به ! كما ظهر من الشافعي رضي الله عنه ومحمد بن الحسن رحمة الله عليه وغيرهما من الفقهاء والمتكلمين والمفسرين !]

وابن تيميه - خذله الله - درء منهاج ، كفته : [الثالث أن يقال : القول بالرأى والاجتهاد والقياس والاستحسان خيرٌ من الأخذ بما ينقله من يعرف بكثرة الكذب عمن يصب ويخطئ نقل غير مصدق عن قائل غير معصوم ، ولا يشك عاقل أن رجوع مثل مالك وابن أبي ذئب وابن الماجشون والليث بن سعد والأوزاعي والثوري وابن أبي ليلى وشريك وأبي حنيفة وأبي يوسف ومحمد بن الحسن وزفر والحسن بن زياد واللولؤي والشافعي والبويطي والمزني وأحمد بن حنبل وأبي داود السجستاني والأثرم وأبراهيم الحربي والبخاري وعثمان بن سعيد الدارمي وأبي بكر بن خزيمة ومحمد بن جرير الطبري ومحمد بن نصر المروزي وغير هؤلاء إلى اجتهادهم واعتبارهم ، مثل أن يعلموا سنة النبي ﷺ الثابتة عنه ويجتهدوا في تحقيق مناط الأحكام وتنقيحها وتخريجها ؛ خيرٌ لهم من أن يتمسكوا بنقل الرافض عن العسكريين وأمثالهما ؛ فإن الواحد من هؤلاء لا علم بدين الله ورسوله من العسكريين أنفسهم ؛ فلو أفتاه أحدهما بفتيا كان رجوعه إلى إجتهاذه أولى من رجوعه إلى فتيا أحدهما ، بل ذلك هو الواجب عليه فكيف إذا كان ذلك نقلاً عنهما من مثل الرافضة ، والواجب على مثل العسكريين وأمثالهما أن يتعلموا من الواحد من هؤلاء !!!]

ونيز ابن تيميه - خذله الله - درء منهاج ، كفته : [الثاني أن يقال : القياس ولو أنه ضعيف هو خيرٌ من تقليد من لم يبلغ في العلم مبلغ المجتهدين ، فإن كل من له علم وإنصاف يعلم أن مثل مالك والليث بن سعد والأوزاعي وأبي حنيفة والثوري وابن أبي ليلى ومثل الشافعي وأحمد وإسحق وأبي عبيد وأبي ثور أعلم وأفقه من العسكريين وأمثالهم ؛ وأيضاً فهؤلاء خيرٌ من المنتظر الذي لا يعلم ما يقول !!!]

ونيز ابن تيميه - خذله الله - درء منهاج ، جائيكه إنكار فضائل أئمة عليهما السلام

آغاز نهاده كفته : [وأما من بعد موسى فلم يؤخذ عنهم من العلم ما يذكروه أخبارهم في كتب المشهورين وتواريخهم فإن أولئك الثلاثة توجد أحاديثهم في الصحاح والسنن

والمساند وتوجد فتاويهم في الكتب المصنفة في فتاوي السلف مثل كتب ابن المبارك وسعيد بن منصور وعبد الرزاق وأبي بكر بن أبي شيبة وغير هؤلاء، وأما من بعدهم فليس له رواية في الكتب الأثبات من الحديث وافتاوي في الكتب المعروفة التي نقل فيها فتاوي السلف ولا لهم تفسير ولا غيره ولا لهم أقوال معروفة [.

وابن الجوزي در كتاب «الموضوعات» در باب فضل فاطمه سلام الله عليها كفته: [الحديث الثاني في ذكر حسن فاطمة . اخبرنا أبو بكر محمد بن أبي طاهر البرزاري قال : أنبأ القاضي أبو الحسين بن المهتدي ، قال : حدثنا أبو الفرج الحسن بن أحمد ، قال : حدثنا عبد الله بن محمد بن جعفر بن شاذان ، قال : ثنا أحمد بن محمد بن مهران الجمال قال : حدثني الحسن بن علي صاحب العسكر ، قال : حدثني علي بن محمد ، قال : حدثني أبي محمد بن علي ، قال : حدثني أبي علي بن موسى الرضا ، قال : حدثني أبي موسى بن جعفر ، قال : حدثني أبي جعفر بن محمد ، عن أبيه محمد بن علي ، عن جابر بن عبد الله ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم : لما خلق الله آدم عليه السلام وحوا تبخترا في الجنة وقالوا : ما خلق الله خلقاً أحسن منا ! فبينما هما كذلك إذا هما بصورة جارية لم ير الراءون أحسن منها ، لها نور شعشعاني يكاد يطفى الأبصار ، على رأسها تاج وفي أذنيها قرطان . فقالا : يارب ! ماهذه الجارية ؟ قال : صورة فاطمة بنت محمد سيّدة ولدي « ولدك . ظ . م » فقال : ماهذا التاج على رأسها ؟ قال : هذا بعلمها علي بن أبي طالب . قال : فما هذا القرطان : قال ابناها الحسن والحسين ، وجد ذلك في غامض علمي قبل أن أخلقك بألفي عام . قال المصنف هذا حديث موضوع والحسن بن علي صاحب العسكر هو الحسن بن علي بن محمد بن علي بن موسى بن جعفر أبو محمد العسكري أحد من يعتقد فيه الشيعة الإمامة . روى هذا الحديث عن آبائه وليس بشيء !] .

وسيوطي در « لآلى مصنوعه » كفته [أبو الحسين بن المهتدي بالله في فوائده : أنا أبو الفرج الحسن بن أحمد بن علي الهمايني ، ثنا عبد الله بن محمد بن جعفر بن شاذان ، ثنا أحمد بن محمد بن مهران بن جعفر الرازي بحضرة أبي خيثمة ، حدثني مولاي الحسن ابن علي صاحب العسكر ، حدثني أبي علي بن محمد ، حدثني أبي محمد بن علي ، حدثني

أبي علي بن موسى الرضا، حدثني أبي موسى بن جعفر، حدثني أبي جعفر بن محمد، عن أبيه محمد بن علي، عن جابر بن عبد الله، مرفوعاً: لما خلق الله تعالى آدم وحوّاً تبخترّا في الجنة وقالوا: ما خلق الله خلقاً أحسن منا! فبينما هما كذلك إذ هما بصورة جارية لم ير الرّاؤون أحسن منها، لها نورٌ شعشعانيٌّ يكاد يطفى الأبصار، على رأسها تاجٌ وفي أذنيها قرطان، فقالا: يارب! ماهذه الجارية؟! قال: صورة فاطمة بنت محمد سيّد ولدك! فقال ماهذا التاج على رأسها؟ قال: هذا بعلها علي بن أبي طالب، قالوا: فما هذان القرطان؟ قال ابناها الحسن والحسين، وجد ذلك في غامض علمي قبل أن أخلقك بألفي عام. موضوع. الحسن العسكري ليس بشيء!!! [

وشيخ رحمة الله السندی در «مختصر تنزيه الشريعة» كفته: [حديث لما خلق الله تعالى آدم وحوّاً تبخترّا في الجنة وقال: ما خلق الله خلقاً أحسن منا، الحديث، وآخره: وجد ذلك في غامض علمي قبل أن أخلقك بألف (بألفي. ظ) عام. ابن المهدي في فوائده: فيه عبد الله والحسن ولعله من وضع أحدهما!!!].

ومحمد طاهر مجراني فتني در «قانون الموضوعات» كه در اول آن كفته: [لما استرحت عن أعباء جمع الموضوعات وما فيها من تنقيحات الفضلاء البررة حرّ كني بعض الأعرّة وميز الأحيّة وصدق الطويّة وفرط المحبّة أن أجمع الضعفاء من الرّواة الكذابين وأسرد الوضّاع والمفتريين ليكون قانوناً كليّاً في معرفة الأخبار الموضوعات وضبط الضعفاء والمفتريات]، در حق جناب امام حسن عسكري عليه السلام ميگويد: [الحسن ابن علي صاحب العسكر، ليس بشيء].

وعبد الوهاب بن محمد غوث المدراسي در «كشف الأحوال في نقد الرجال» كه آنرا براي ذكر ضعفاء ومتروكين وغيرهم تصنيف نموده كفته: [الحسن بن علي صاحب العسكر، ليس بشيء، سمع علي بن محمد، روى عنه أحمد بن محمد بن مهران الرازي في مناقب أهل البيت].

و ابن تيميه - خذله الله - در «منهاج» در مقام إنكار فضائل ائمه اطهار عليهم السلام كفته: [واما قوله: «وكن ولده الحسن العسكري عالماً زاهداً فاضلاً عابداً أفضل

اهل زمانه وروت عنه العامة كثيراً ، فهذا من غلط ما قبله من الدعاوي المجردة والأكاذيب المثبتة ، فإن العلماء المعروفين بالرواية الذين كانوا في زمن هذا الحسن بن علي العسكري ليست لهم عنه رواية مشهورة في كتب أهل العلم ، وشيوخ أهل كتب السنة البخاري ومسلم وأبي داود والترمذي والنسائي وابن ماجه كانوا موجودين في ذلك الزمان وقريباً منه قبله وبعده ، وقد جمع الحافظ أبوالقاسم بن عساكر أسماء شيوخ الكل ، يعني شيوخ هؤلاء الأئمة ، فليس في هؤلاء الأئمة من روى عن الحسن بن علي العسكري مع روايتهم عن ألف مؤلف من أهل الحديث ، فكيف يقال : روت عنه العامة كثيراً ! و ابن هذه الروايات ؟! وقوله : «أنه كان افضل أهل زمانه» ، هو من هذا النمط [.

ونيز ابن تيميه - خذله الله - در ذكر جناب امام ثانی عشر عليه السلام كفته : [وهذا لو كان موجوداً معلوماً لكان الواجب في حكم الله الثابت بنص القرآن والسنة والإجماع أن يكون محضوناً عند من يحضنه في بدنه كأنه وأم أمه ونحوهما من أهل الحضانة وأن يكون ماله عند من يحفظه إماماً وصي أبيه إن كان له وصي وإما غير الوصي إماماً قريب وإما نائب لدى السلطان فإنه يتيم لموت أبيه والله تعالى يقول (وابتلوا اليتامى حتى إذا بلغوا النكاح فإن آنستم منهم رشداً فادفعوا إليهم أموالهم ولا تأكلوها إسرافاً وبداراً أن يكبروا) فهذا لا يجوز تسليم ماله إليه حتى يبلغ النكاح ويونس منه الرشد كما ذكر الله تعالى ذلك في كتابه فكيف يكون من يستحق الحجر عليه في بدنه وماله إماماً لجميع المسلمين معصوماً لا يكون أحد مؤمناً إلا بالإيمان به . ثم هذا باتفاق منهم سواء قدر وجوده أو عدمه لا ينتفعون به لافى الدين ولا فى الدنيا ولا علم أحد شيئاً ولا عرف له صفة من صفات الخير ولا الشرف لم يحصل به شيء من مقاصد الإمامة ومصالحها لا الخاصة ولا العامة ، بل إن قدر وجوده فهو ضرر على أهل الأرض بلانفع أصلاً ، فإن المؤمنين به لم ينتفعوا به أصلاً ولا حصل لهم به لطف ولا مصلحة ، والمكذبون به يعدّون عندهم على تكذيبهم به ، فهو شر محض لا خيره ! وخلق مثل هذا ليس من فعل الحكيم العادل] .

و نیز ابن تیمیہ - خذله الله - در « منہاج » گفته : [ثم انهم يقولون إن الله يجب عليه أن يفعل أصلح ما يقدر عليه للعباد في دينهم ودنياهم وهو يمكن الخوارج الذين يكفرون به بدار لهم فيها شوكة ومن قتال أعدائهم ويجعلهم والأئمة المعصومين في ذلك أعظم من ذلك اليهود والنصارى وغيرهم من أهل الذمة؛ فإن أهل الذمة يمكنهم إظهار دينهم وهؤلاء الذين يدعى أنهم حجاج الله على عباده ولطفه في بلاده وأنه لا هدى إلا بهم ولا نجات إلا بطاعتهم ولا سعادة إلا بمتابعتهم قد غاب خاتمتهم من أربع مائة و خمسين سنة فلم ينتفع به أحد في دينه ودنياه؛ وهم لا يمكنهم إظهار دينهم كما تظهر اليهود والنصارى دينهم !] .

و از جمله عبارات داله بر سوء اعتقاد در باب حضرات ائمه عليهم السلام عبارتست که فخر رازی در کتاب « محصل » آورده ، چنانچه در آخر بحث امامت جائیکه ذکر تقیه بمیان آورده گفته : [ولنختم هذا الكلام بما يحكى عن سليمان بن جرير الزيدي أنه قال : إن أئمة الرافضة وضعوا مقالتين لشيعتهم لا يظفر معهما أحد عليهم : الأول القول بالبدا ، فإذا قالوا إنه سيكون لهم قوة وشوكة ثم لا يكون الأمر على ما أخبروه قالوا : بدا لله تعالى فيه ! قال زرارة بن أعين - من قدماء الشيعة وهو يخبر عن علامات ظهور الإمام - رضى الله عنه - هذه الأبيات :

فتلك إماراتٌ تجيءُ بوقتها	و ما لك عما قدر الله مذهب
و لولا البدا سميته غير فائت	ونعت البدا نعت لمن يتقلب
و لولا البدا ما كان ثم تصرف	و كان كنار دهرها تلهب
و كان كضوء مشرق بطبيعة	ولله عن ذكر الطبائع مرغب

والثاني التقيّة ، فكلّما أرادوا شيئاً يتكلّمون به ، فإذا قيل لهم هذا خطأ و ظهر بطلانه قالوا : إنّما قلناه تقيّة [.

ازین عبارت ظاهرست که فخر رازی کلام جسارت اِلتیام سلیمان بن جریر زیدی را که از راه خبث نفس نسبت بحضرات ائمه عليهم السلام تفوّه بآن نموده با بتهاج تمام در

خاتمه كلام خود آورده طريق تسليم وقبول آنرا بأقدام سرور وإبتهاج پيموده، وذلك أظهر دليل على اتباع الرازي وتيرة النواصب اللئام ووطئة قدة الخوارج الأغنام .
ومخفى نهاند كه مقاله شنيعه سليمان بن جرير را محمد بن عبد الكريم الشهرستاني الشافعي هم در كتاب « ملل و نحل » وارد نموده ، چنانچه در ذكر سليمان مذکور گفته : [ثم انه طعن في الرافضة فقال : إن أئمة الرافضة قد وضعوا مقالاتين لشيعتهم لا يظهر أحد قطُّ بهما عليهم : إحداهما القول بالبداء ، فإذا أظهروا قولاً أنه سيكون لهم قوة وشوكة وظهور ثم لا يكون الأمر على ما أخبروه قالوا : بدا لله تعالى في ذلك ! والثانية التقية وكل ما أرادوا تكلموا به ، فإذا قيل لهم ذلك ليس بحق وظهر لهم البطلان قالوا : إنما قلناه تقية وفعلناه تقية] .

واز جمله عجائب جسارات مخاطب فطيع الحركات اينست كه او در بعض حواشي همین كتاب « تحفه » عبارت مذكوره « ملل و نحل » شهرستاني را بتحريف وتبديل كلمات وجملات عديده وإضافه وإقحام خرافات ومهملات عتيده وارد ساخته برده از دين وديانت وصدق وأمانت خود بدست خویش برانداخته ، چنانچه در حاشيه كيد صد وهفتم از باب مكاييد خود گفته : [قد نقل صاحب « الملل والنحل » عن سليمان بن جرير من الزيدية أنه قال : إن أئمة الرافض وضعوا مقالاتين لشيعتهم لا يظهر أحد قطُّ بهما عليهم ، أحدهما القول بالبداء ، فإذا تليت عليهم الآيات الدالة على مدح الصحابة والثناء الحسن عليهم أولوها بالبداء وقالوا : بدا لله تعالى في حالهم ! وكذا إذا أخبروا أتباعهم بأنه سيكون لهم شوكة وقوة ثم لا يكون الأمر على وفق ما وعدوه قالوا : بدا لله في ذلك . والثانية : التقية ، فكلمنا رويت عندهم عن أمير المؤمنين والأئمة ما يدلُّ على الثناء الحسن في حق الصحابة والأئمة معهم والمؤانسة بهم والمصاهرة والمواكلة والمشاركة والصلوة خلف الخلفاء ورواية الحديث عنهم ولهم قالوا : هذا كله محمولٌ على التقية ! بل بعض فضلائهم إذا تكلم بكلام باطل ف قيل له : هذا باطل عندك وعلى وفق قواعدك وقواعد أصحابك وروايات أئمتك قال : إنما قلناه تقية وتلبيساً للأمر . وأقول : هي هنا مقالة ثالثة هي حصنهم الحصين

وحرزهم الحرز ! وهي الرجعة ؛ فإن الآيات الدالة على غلبة الحق وأهله وكذا الأحاديث المبشرة بحصول الأمن والغنى والجاه والثروة إذا أوردت عليهم قالوا : هذه المواعيد كلها يكون عند الرجعة .

و درین عبارت شاه صاحب علاوه بر تحریفات جزئیته که از نظر ناظر بصیر پوشیده نیست مرتکب تحریفات کلیه و اضافات عظیمه گردیده اند .

از آن جمله آنکه در مقام ذکر بدا این عبارت سراسر جسارت افزوده اند : « فاذا تليت عليهم الآيات الدالة على مدح الصحابة و الثناء الحسن عليهم أولوها بالبدا وقالوا : بدا لله في حالهم » ، و این جسارتی است که علاوه بر تحریف صریح و اقام فضیح مشتمل بر کذب ظاهر و بهتان باهرست .

و از آن جمله آنکه در مقام ذکر تقیه این عبارت سراپا خسارت افزوده اند : « فكلما رويت عندهم عن أمير المؤمنين والأئمة ما يدل على الثناء الحسن في حق الصحابة والأئمة معهم والمؤانسة بهم والمصاهرة والمواكلة والمشاركة والصلاة خلف الخلفاء ورواية الحديث عنهم وإهم قالوا : هذا كله محمول على التقية » .

و از آن جمله آنکه بجای این عبارت اصلی ملل و نحل « و كلما أرادوا تكلموا به فإذا قيل لهم ذلك ليس بحق وظهر لهم البطلان قالوا إنما قلناه تقية وفعلناه تقية » این عبارت ممسوخه آورده « بل بعض فضلائهم إذا تكلم بكلام باطل فقیل له هذا باطل عندك وعلى وفق قواعدك وقواعد أصحابك وروایات أئمتك قال إنما قلناه تقية وتلبساً للأمر » .

و از آن جمله آنکه بعد این همه تحریفات عظیمه و تصرفات ملیمه عبارتی که مشتمل بر ذکر رجعت است افزوده و آنرا مصدربه « أقول » نموده، تا باشد که ناظر غیر ماهر آنچه قبل از « أقول » مذکور شده بالتمام کلام سلیمان بن جریر زعم نماید و ما بعد آنرا کلام صاحب « ملل و نحل » گمان کند ! و کلّ هذا مما يتعجب منه الناظرون المبصرون ويثبت أن المخاطب زعيم الذين قيل في حقهم « إن أنتم إلا مفترون » ! و از جمله عبارات ناصبیّت آیات که کاشف اسرار وهاتك أستار و مثبت انحراف

أهلست از حضرات ائمه اطهار - سلام الله عليهم ما اختلف الليل والنهار - می باشد ،
 عبارت عبارت جلال دوانی است در « شرح عقائد عضدی » چنانچه
 در شرح مذکور جائیکه عضدی در عقائد حدیث افتراق امت
 در « شرح عقائد بر هفتاد و سه فرقه ذکر کرده و بعد آن دعوای فرقه ناجیه
 عضدی » بودن اشاعره آغاز نهاده ، مسطورست : [فإِن قلت : كيف حكم

بأن الفرقة الناجية هم الأشاعرة و كل فرقة تزعم أنها الناجية ؟ قلت : سياق الحديث
 مشعر بأنهم مقتدون بما روي عن النبي ﷺ وأصحابه ، وذلك إنما ينطبق على
 الأشاعرة فإنهم يتمسكون في عقائدهم بالأحاديث الصحيحة المروية عنه ﷺ وعن
 أصحابه رضي الله عنهم لا يتجاوزون عن ظواهرها إلا بضرورة ولا يسترسلون مع عقولهم
 كالمعتزلة ومن يحذو حذوهم ، ولامع النقل عن غيرهم كالشيعة المتشبهين بما روي عن
 أئمتهم لاعتقادهم العصمة فيهم ، انتهى] .

این کلام با صرح دلالات دلالت دارد بر آنکه شیعه اتباع احادیث مرویه از
 ائمه علیهم السلام که اعتقاد عصمت آنها دارند می کنند و حضرات اهلسنت از آن تحاشی و
 انکار تمام بر زبان می آرند و برین معنی فخر و مباهات مالا کلام دارند ، بلکه ترك اتباع
 اهلیت علیهم السلام را دلیل حقیقت خود می پندارند .

وحسین خلخالی در حاشیه شرح عقائد ، قیامت کرده اعتقاد محفوظیت ائمه
 اهلیت علیهم السلام را از کذب و افترا باطل و شنیع انگاشته باظهار حال واقعی مذهب
 اهل حق و مشرب خود پرداخته ، حیث قال : [قوله : المتبعين (المتشبهين . ظ) بما روي عن
 أئمتهم من غير استنادهم (إسنادهم . ظ) المروي إلى النبي ﷺ وأصحابه ، و
 ذلك الاتباع منهم لأجل اعتقادهم العصمة في أئمتهم و عدم صدور الكذب والافتراء
 منهم ، انتهى] .

و این بانك بی هنگام و کلام ناصبیّت نظام صریحست درین که اعتقاد عصمت
 ائمه علیهم السلام و عدم صدور کذب و افترا ازین حضرات مخصوص اهل حق ست ، والله الحمد
 علی ذلك حمد الشاکرین ، و سنیّه باین اعتقاد نمی گرایند و تصویب آن نمی نمایند ،

بلکه آنرا منکر و قبیح می‌شمارند ، و مخالفت آنرا دلیل حقیقت مذهب خود می‌پندارند .
 پس این مذهب سنیّه را مبارکباد که لیاقت اعتقاد آن جزایشان کسی ندارد !
 و هیچ مسلمی را تاب آن نیست که تصور آن نماید فکیف که راه تصدیق آن پیماید !

قوله :

[و اگر کتب اهل سنت را اعتبار نکنند مرویات شیعه را که از عقائد الهیه

گرفته تا فروع فقهیه موافق اهل سنت درین رساله نقل کرده شد چه جواب است ؟]

أقول :

جواب استدالات فاسده و احتجاجات کاسده شاه صاحب بمرویات شیعه که
 از راه جهل یا تباهل در مباحث اصول و فروع آورده اند - بحمد الله المنعم - علمای
 أعلام و محققین فخام اهل حق کرام در مصنفات خود که برای نقض أبواب « تحفه »
 مردوده تصنیف فرموده اند بنحوی مرقوم و مسطور نموده اند که اولیای شاه صاحب
 بملاحظه آن غریق بحر فکر و منغمس لجه تحیر شده از عالم قیل و قال می گذرند و تخلف
 خود را از سفینه اهل بیت علیهم السلام برأی العین مشاهده نموده خلاص و نجات خود را از محالات
 می شمرند ! ولقد کان لهم أن یعتبروا بقول الله رب العالمین « وأغرقنا الذین کذبوا
 بآیاتنا انهم کانوا قوماً عمین » .

قوله :

و درین مقام بعضی از خوش طبعان شیعه تقریری دارد خیلی دلفریب

لابد ذکر آن تقریر و حل آن تزویر نهوده آمد ، گفته است که تشبیه اهل بیت

درین حدیث بسفینه اقتضا می نماید که محبت جمیع اهل بیت و اتباع کل ایشان

در نجات و فلاح ضرور نیست ، زیرا که اگر شخصی در یک کنج کشتی جا گرفت

بلاشبه از غرق او را نجات حاصل شد ، بلکه دوران در تمام کشتی و گاهی

بکنجی نشستن و گاهی بکنج دیگر معمول و عادی نیست ، پس شیعه چون

متمسک به بعض اهل بیت شدند و اتباع بعضی از ایشان پیش گرفتند بلاشبه

ناجی باشند و طعنی که اهل سنت برایشان بابت انکار بعض اهل بیت می نمایند

دفع شد ، والحمد لله [.

أقول :

این تقریر سفاقت تخمیر را هرگز کسی که از شیعه بر زبان نمی‌آورد و لودر مقام خوش طبعی باشد ، همانا که شاه صاحب از راه خدع و تزویر این تقریر را ببعضی از خوش طبعان شیعه نسبت نموده در صفاقت و وقاحت خود افزوده اند ، وغالب آنست که این تقریر عمل ید خود شاه صاحب می‌باشد که بغرض توهین و تهجین اهل حق و یقین و تنشیط قلوب ندافین و نساجین اهل نحلّه خود آنرا بر منوال حیا کت و حکایت نسج ساخته بجواب آن پرداخته‌اند ، والاّ اولیایشان بیان فرمایند که کدام شیعه خوش طبع این تقریر را بمقابله اهل سنت یا بجای خود بمعرض بیان آورده؟! و اگر همین جور تقریرات را مناط ردّ و قدح و نقض و ابرام ساخته آید و در مقام مناظره و کلام و محاجّه و خصام دست آویز خود کرده شود یقیناً بساط تحقیق و تدقیق نور دیده و عالم تأمل و تدقیق مبتلای انقلاب گردیده بنظر خواهد آمد .

سبحان الله ! شاه صاحب را یارای آن نیست که متعلق بحديث سفینه تقریری از تقریرات اهل حق از کتب و أسفارشان نقل نمایند و جواب آن خواه بنهج معقول باشد یا غیر معقول رقم فرمایند ، لیکن این چنین طاقات و هفوات را که ابن هبنقه را هم از آن إبا و استنکاف عارض می‌شود خواه مخواه بگردن شیعه می‌اندازند و جواب آن بزعم خود داده ناظرین ماهرین را مبتلای حیرت و استعجاب می‌سازند ! .

بالجمله ما هرگز قبول نمی‌کنیم که کسی از اهل ایمان این چنین تقریر بادی الهوان را بر زبان جاری کرده باشد ، و هر که ادنی عشوری بر اعتقادات اهل حق دارد هرگز باور نخواهد کرد که کسی از عوام مؤمنین هم گفته باشد که محبت جمیع اهل بیت و اتباع کُلّ ایشان در نجات و فلاح ضرور نیست ، یا آنکه جاهلی از امامیه تفوه نموده باشد که « شیعه چون متمسک ببعض اهل بیت شدند و اتباع بعضی از ایشان پیش گرفتند بلا شبهه ناجی باشند » ، هل هذا الا کذب بهتان لا یتفقوه به أحد من اهل الايمان ! .

آری ، اگر اهل سنت اینچنین تقریر واهی و تفوه موجب هلاک و تباهی بر زبان آرند بجاست و نزد ایشان اظهار اینمعنی رواست ، زیرا که ایشان با وصف ادعای محبت اهل بیت عصمت و طهارت ؛ مسلک مهلك محبت أعدا و مخالفین ایشان میسپارند و در حق ائمه معصومین علیهم السلام کلمات ناصبیت آیات که شطری از آن شنیدی بلامحابا بر زبان می آرند ، و اجماع اهلیت علیهم السلام را حجت نمیدانند ، بلکه این ارکان دین را قابل تقلید بلکه لائق اخذ احادیث و روایات هم ندانسته مر کب کفر مهین در راه ضلال مبین میرانند .

و هر چند بعد این کلام ما که کاشف اسرار و هاتك أستار مخاطب خلیع العذارست حاجتی نیست که توجهی بسوی کلمات بارده و هفوات شارده مخاطب که در جواب این تقریر مخترع آورده کرده اید ، لیکن برای مزید إفحام و إلزام خللی که در خلال نسج عنکبوتی مخاطب مندمج می باشد بمعرض اظهار می آرم و پس از انکشاف تلبیس و تزویر مخاطب عظیم التفریر آنچه در حق آن سالک مسالك تخسیر لازم می آید بناظر بصیر و ممعن خبیر می سپارم .

قوله :

[اهل سنت درین جواب او بد و وجه سخن دارند . اول بطریق نقض

آنکه درینصورت امامیه را باید که زیدیه و کیسانیه و ناوسیه و أفطحیه را

گمراه ندانند و ناجی و مفلح انگارند ، زیرا که هریکی ازین فرق مذکوره

و امثال ایشان کنجی ازین کشتی وسیع گرفته و در آن کنج جای خود ساخته

و يك كنج کشتی برای نجات از غرق کافیست] .

أقول :

بحمد الله در ما سبق بأدلة قاهره و براهین باهره معلوم شد که مصداق حدیث سفینه نفوس قدسیه ائمه معصومین سلام الله علیهم أجمعین میباشند و را کب سفینه اهلیت عصمت و طهارت علیهم السلام همان کس است که این حضرات را بوصف جمیل عصمت متصف بداند و جمله أقوال و أفعالشان را مثل آیات قرآن مجید و فرقان حمید

از خطا و خلل و عثار و زلل مبرا دانسته عصمت و امامتشانرا جزو اعتقاد خود گرداند .
و چون این معنی در زیدیه و کیساتیه و ناوستیه و افطحیه و أمثالهم یافته نمی شود ، لهذا ایشان
از رکوب سفینه ناجیه منجیه بهر احوال قاصیه دور و در گرداب هلاک و خسار و تبا ب و
تبار منغمس و مغمور می باشند ! و هر گاه ایشانرا اصل رکوب نصیب نشده باشد
چگونه میتوان گفت که هر یکی از ایشان کنجی ازین کشتی وسیع گرفته و در آن کنج
جای خود ساخته و يك كنج کشتی برای نجات از غرق کافی ست ؟ ! هل هذا إلا إفك
و بهتان و تقول بما یکذبه المشاهدة والعیان ؟ !

قوله :

[بلکه درین صورت تعیین ائمه اثنی عشر نیز مخدوش گشت ، زیرا که هر کنج

کشتی در نجات بخشیدن از دریا کافیت و معنی امام همینست که اتباع او

موجب نجات آخرت باشد ، و تمام مذهب اثنی عشریه بلکه امامیه برهم شد !]

أقول :

چون بنصوص نبویه - علی صاحبها و آله آلاف السلام و التحیة - و إرشادات خود
أهل بیت علیهم السلام و دیگر أدلة قاطعه و براهین ساطعه ثابت گردیده که مصداق حدیث
سفینه ائمه معصومین اثنی عشر علیهم السلام هستند ؛ باز چگونه این مطلب حق بأمثال این
شبهات رکیکه واهیة مخدوش می تواند شد ؟ ! و بر کسی که ادنی شعوری داشته باشد
واضح و لائحست که هر گاه رکوب سفینه ناجیه موقوف بر اعتقاد عصمت و
إمامت ائمه اثنی عشر علیهم السلام شد تحقق رکوب سفینه ناجیه منجیه برای غیر امامیه
اثنا عشریه از جمله محالات گردید . و در کمال ظهورست که بغیر رکوب سفینه هیچ
کنج کشتی حاصل نمی تواند شد چه جای نجات از موج دریا ! پس تصور رکوب
کشتی و حصول کنجی و نجات از موج دریا برای غیر امامیه اثنا عشریه مصداق
ظلمات بعضها فوق بعض ، می باشد و کسی که معتقد امامت ائمه اثنی عشر علیهم السلام
نیست برای اظهار سوء حال و خسران مال او قول خداوند عالم / أو کظلمات فی بحر
لججی یغشاه موج من فوقه موج من فوقه سحاب ظلمات بعضها فوق بعض إذا

أُخْرِجَ يَدَهُ لَمْ يَكْدُ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ كَافِي وَوَافِي سَت .
بِالْجَمْلَةِ ، بَرَهْمِي مَذْهَبِ اثْنَا عَشْرِيَّةَ بَعْدَ فَهْمٍ مَعْنَايَ حَقِيقِي حَدِيثِ سَفِينَةِ خِيَالِ
مَحَالِ سَت ، وَهَرِ كِهْ مَطْلَبِ صَحِيحِ اَيْنِ حَدِيثِ شَرِيفِ فَهْمِيدَةِ تَزْدَاوِ بِنَايِ مَرْصُوصِ
اَيْنِ مَذْهَبِ حَقِّ أَرْسَخِ مِنَ الْجِبَالِ سَت .

قوله :

[وَأَغْرَيْنِ كَلِمَةً رَا زَيْدِيَّةً كَوْنِيْدَ هَمِيْنِ حَرْفِ دَرِ مَقَابِلِ آئِنَهَا كُفْتَهْ خَوَاهِدِ]

شد [.

أقول :

اگرچه ما کاری بزیدیه نداریم وایشانرا بسبب عقائد باطله و مذاهب فاسده
شان از فرق ضالّه هالکه می‌شماریم ، لیکن اینقدر می‌گوئیم که زیدیه هرگز نخواهند
گفت که تشبیه اهل بیت درین حدیث بسفینه اقتضا می‌نماید که محبت جمیع اهل بیت
و اتباع کُلّ ایشان در نجات و فلاح ضرور نیست ، الی آخر ماساقه المخاطب ، زیرا
که این کلام سخافت انضمام در فساد و بطلان بحدی رسیده که هر محقّ و مبطل از آن
إِبا می‌نماید و هرگز زبان خود را بآن نمی‌آلاید ، و هر که کلمات زیدیه را متعلّق
بحدیث سفینه در « ذخیره المال » عجیلی و غیر آن دیده باشد می‌داند که ایشان اگر
چه خلط حقّ یا باطل نموده کلمات بسیار چاویده اند لیکن کسی از ایشان بمثل این
کلام سخافت إلتیام متفوّه نکر دیده .

قوله :

پس تعین مذهبی برای خود هیچ فرقه را از فرق شیعه درست نیست

بلکه جمیع مذاهب را باید که حق دانند و صواب انگارند [.

أقول :

چون اُحدی از فرق شیعه متفوّه بتقریر إختراعی شاه صاحب نشده ، پس این
کلام نافرجام شاه صاحب سراسر بیجاست و از قبیل بناء الفاسد علی الفاسد می‌باشد ،
آری حضرات اهل سنت خصوصاً شاه صاحب اگر جمیع مذاهب را حق بدانند حق

ایشانست زیرا که بمذاق شان همه ازوست بلکه همه اوست .

قوله :

[حال آنکه در میان مذاهب اینها تناقض و تضاد واقع است ، و هر دو جانب

تفائض را حق دانستن در غیر اجتهادیات قائل با اجتماع نقیضین شدن است که

بدیهی الاستحاله است] .

أقول :

این تفریر وقاحت تخمیر که شاه صاحب برای اظهار معقولیت خود بر زبان صفاقت ترجمان آورده اند در مفاد آن اگر قدری تأمل میکردند هرگز متفوّه بآن نمی شدند، زیرا که اختلاف مذاهب پیشوایان اهل سنت اظهر من الشمس و أبین من الأمس است، و هر که ادنی نظری بر کتب و أسفار سنیّه بیندازد از اختلاف مذاهب شان در اصول و فروع متحیر میگردد و اختلافاتی که در طبقات أسلاف و أخلاف ایشان گذشته و موجودست ناظر بصیر را بچاره وجه حیرت می اندازد !

و از جمله عجایب اینست که محبت بعض حضرات اهل سنت باختلاف مذاهب بحدی رسیده که تعدّد مذاهب را بعدد صحابه بنظر قبول و استحسان می نگرند و مذاهب صحابه را بیک لك و چارده هزار مذهب رسانیده هر یکی را قابل اقتدا و موجب اعتدال گمان می نمایند !.

علامة عجیلی در ذخیره المال ، گفته : [وقد وضع الشيخ الرباني وإمام أهل الكشف عبدالوهاب الشعراني قدس الله روحه في ميزانه لاختلاف المذاهب فمثال (تمثالا . ظ) كالشجرة و كتب عليه : فانظريا أخي إلى العين التي في أسفل الشجرة وإلى الفروع والأغصان والثمار تجدها كلها متفرعة من أصل الشجرة وهي الشريعة ، والفروع الكبار مثال أقوال أئمة المذاهب ، والفروع الصغار مثال أقوال المقلّدين ، و الأغصان المتفرعة من جوانب الفروع مثال أقوال الطلبة المقلّدين ، والنقط الحمر التي في أعلي الأغصان مثال المسائل المستخرجة من أقوال العلماء ، فلم يخرج أحد من عين شريعته وشجرة علمه ، وما من قول من أقوال هؤلاء الأئمة إلا وهو متفرّع من هذه الشجرة

وفروعها وأغصانها ! ثم وضع مثلاً آخر لاتصال سائر المذاهب بعين الشريعة وخطاً خطوطاً كثيرة تشرع إلى العين الوسطى من سائر الجوانب ولم يحصرها في أربعة ولا خمسة بل ذكر نحو ثمانيه عشر مذهباً كما جعلها غيره مائة ألف وأربعة عشر ألفاً على عدد الصحابة (رض) وبأيّهم اقتديتم اهتديتم !!!] .

وبالانتراز اینهمه آنست که بعضی از اکابر این حضرات در تصویب مذاهب مختلفه بحدی مبالغه دارند که از جناب رسالت‌آب صلی الله علیه و آله حدیثی می‌آرند باین مضمون که آنجناب - معاذ الله - إرشاد فرموده که شریعت من برسی صد و شصت طریقه آمده‌ست ، نمی‌رود کسی در طریقه از آن طرق مگر اینکه نجات می‌یابد ! و بعد از آن تأییدش بحديث نجوم می‌نمایند و در تحسیر اصحاب عقول و أحلام إلى أقصى الغاية می‌افزایند .

علامه عجیلی در « ذخیره المال » کلامی از شیخ عبدالوهاب شعرانی نقل نموده که در آخر آن واقع است : [وقد روى الطبراني مرفوعاً أنّ شريعتي جاءت على ثلثمائة وستين طريقةً ماسلك أحدٌ منها طريقةً إلا ونجا ! ويؤيده حديث أصحابي كالنجوم بأيّهم اقتديتم اهتديتم . انتهى كلام الشعراني نفع الله به] .

قوله:

[دوم بطریق حل آنکه جا گرفتن در يك کنج کشتی وقتی نجات بخش از

غرق دریاست که در کنج دیگر از آن کشتی رخنه نکند و چون در يك کنج

نشت و در کنج دیگر رخنه کردن آغاز نهاد بلا شبهه غرق خواهد شد ، و هیچ

فرقه از فرق شیعه نیست الا در يك کنج این کشتی نشسته و در کنج دیگر رخنه

پیدا کرد] .

اقول :

این کلام سفاقت إنضمام شاه صاحب از کلام سابق أوهن وأفسدست و آنچه بطریق حل إفاده می‌فرمایند از آنچه بطریق نقض افاده نموده بودند طریف تر افتاده است ، زیرا که هر صاحب فهم میداند که جناب رسالت‌آب صلی الله علیه و آله در حدیث سفینه اهل بیت خود را مثل سفینه نوح قرار داده و مصداق اهل بیت آنجناب درین حدیث مثل حدیث

ثقلین اُتمه اثنا عشر علیه السلام هستند ، کما ثبت مرّة بعد مرّة ، پس کسی که اثنا عشری نباشد او را رکوب سفینه اهل بیت علیهم السلام کی نصیب شده تا گفته شود که دریک کنج کشتی نشسته است و کنج دیگر را رخنه میکند؟! بلکه او متخلف ازین سفینه است و مصداق من تخلف عنها غرق میباشد . اما اثنا عشریه پس چون بحمد الله را کب سفینه اهل بیت علیهم السلام هستند و همه اجزای سفینه را محترم و معظم و سبب نجات خود میدانند تصوّر باطل رخنه کردن کشتی نسبت بایشان نقش بر آب است .

و از جمله عجائب روزگار که سرمایه حیرت بی نهایت اولی الأبصار میباشد اینست که شاه صاحب سفینه اهل بیت علیهم السلام را مثل سفینه چوبی که مردمان ناقص الصنعة میسازند تصوّر نموده و لهذا آنرا قابل رخنه کردن تصوّر می نماید! حال آنکه این سفینه خدا سازست که اگر جنّ و انس مجتمع شوند در آن هیچ رخنه نمی توانند کرک ولو کان بعضهم لبعض ظهیراً!

بالجمله ، کسانی که را کب این سفینه متینه هستند نسبت بایشان تصوّر رخنه کردن از هر جهت خیال محال است و کسانی که را کب این سفینه نشدند ایشانرا غرق و هلاک بحر فنا کی قابل این امر گذاشته که تصوّر باطل رکوب و رخنه اندازی درین سفینه نمایند! آری این همه تصوّرات باطله و توهمات عاطله کار شاه صاحب و اولیای شانت که تفرقه مابین سراب و آب نکرده طریق زیغ و اعوجاج می سپرند و تمییز خطا از صواب ننموده در بحر غی و ضلال منغمس و منغمزند!

توله :

[آری اهل سنت هر چند در کنجهای مختلفه سیر و دور می نمایند اما کشتی

ایشان سالمست، در هیچ کنج رخنه نکرده اند تا از آن طرف موج دریا درآید و غرق کند].

اقول :

اینهمه بالاخوانی شاه صاحب مبنی بر مزعومات فاسده و موهومات کاسده ایشان است که در ماسبق بطلان آن بدلائل ساطعه و براهین قاطعه واضح و لائح گردیده و هر که

در بیانات شافیه اهل حق نظری کرده بخوبی میدانند که مصداق اهل بیت در حدیث سفینه
 بالخصوص ائمه اثناعشر علیهم السلام هستند و را کب سفینه اهل بیت علیهم السلام همان کس است که
 معتقد عصمت و امامت ایشان بوده باشد و در اصول و فروع اتباع و اقتفای ایشان بکند
 و بفلان و بهمان اصلاً کاری ندارد، و بحمد الله ازین فضیلت عظمی و موهبت کبری
 اهل سنت یکسر محروم و بی نصیب هستند و کلمات ناصبیّت آیات شان در خصوص ائمه
 اثنی عشر علیهم السلام دلالت صریحه دارد بر اینکه ایشان اعدای عدو این حضرات می باشد و بافعال
 و اقوال خود بغض و عداوت این نفوس قدسیّه را واضح و آشکار نموده خاک مذلت و صغار
 بر رؤوس خود میپاشند! و ازینجا کالتور علی شاق الطور بر هر ذی شعور ظاهر و باهر میشود
 که اهل سنت هرگز را کب سفینه اهل بیت علیهم السلام نیستند و چون ایشان را رکوب این
 سفینه نصیب نشد نه نشستن در کنجی برای شان ممکن است و نه سیر و دور در کنجهای
 مختلفه در امکان شان میباشد، بلکه ایشان هیچ کشتی و لو شکسته و رخنه دار بوده باشد
 ندارند چه جای آنکه کشتی ایشان سالم بوده باشد! بلی ایشان مثل کفار قوم نوح علیهم السلام
 هستند که بسبب تخلف از سفینه نوح علیهم السلام غرق دریای هلاک گشتند، فصدق علیهم
 قوله تبارک و تعالی: **مَّا خَطِيئَتُهُمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَاراً فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ
 اللَّهِ أَنْصَاراً!**

قوله :

[و باختیار روش اهل سنت الزام توان داد نواصب را در انکار این
 دو حدیث که بدلیل عقلی در صحت این هر دو قدح کرده اند و گفته اند که
 مفاد این هر دو حدیث تکلیف بامتناعات عقایه است که بالبداهة محال است،
 زیرا که اگر تمسک بجمیع اهل بیت نموده آید و بلا شبهه در عقائد و فروع
 ایشان اختلاف و تناقض روداده؛ میباید که امت مکلف باشد بجمع بین النقیضین،
 و هو محال بالبداهة، و اگر تمسک ببعض ایشان کرده آید یا بتعین خواهد بود
 یا بغیر تعین، در شق اول ترجیح بلامرّج لازم خواهد آمد، و در روایات
 تعین حق بجانب خود نیز اینها را اختلاف واقع است باز همان آتش اجتماع

النفیضین در گاسه می آید یا ترجیح بلامرجح ، و اگر شق ثانی مراد باشد لازم آید تجویز عقائد مختلفه و شرائع متفاوته در یک دین واحد از خود شارع ، حال آنکه « لكل جعلنا منكم شرعةً ومنهاجاً » صریح مخالف این تجویز است و بضرورت دینیہ استحالة آن ثابت . و هیچ فرقه از فرق شیعه از عهده جواب این خدشه آن اشقیا نمیتواند برآمد الا چون روش اهل سنت اختیار کند .

اقول :

بر ناظر بصیر و متتبع خبیر واضح و مستنیرست که شاه صاحب جابجا در کتاب خود و کالت فضولی نواصب اختیار نموده نامه اعمال خود را سیاه و حال زار خود را تباه کرده اند ! و این مقام هم از جمله آن مقامات است . اگر اولیای شاه صاحب این مطلب را قبول نکنند و جانی در تن و مهارتی در فن داشته باشند بریشان لازم و واجب است که این تقریر نواصب را از کتب ایشان بر آورده پیش اهل حق بگذارند تا صدق و راستی نقل و حکایت شاه صاحب بر اُصحاب اُنظار و ارباب اُبصار واضح و آشکار گردد ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ . و حقیقت حال این است که این تقریر ضلالت تخمیر که شاه صاحب و کالة عن النواصب ذکر کرده اند مأخوذ از کلمات سخافت آیات بعض علمای اهل سنت است که در جواب حدیث ثقلین و حدیث سفینه مُلجأ و مضطر شده بر السنه سلیطه خود آورده اند !

مگر نمیدانی که ابراهیم کردی که از مشائخ اجازه شاه ولی الله والد مخاطب است و خود مخاطب در همین کتاب « تحفه » در مبحث آیه « إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ » اورا بکمال تبجیل و تفخیم یاد نموده و ببعض هفوات او احتجاج کرده ، در کتاب « نبراس » میگوید : [وَأَمَّا خَبَرُ السَّفِينَةِ وَ « إِنِّي تَارِكٌ فَيْكُمْ » لَدَلَالَةٍ فِيهِ إِلَّا عَلَى أَنْ الْمَتَمَسِّكُ بِهِمْ غَيْرُ ضَالٍّ ، وَلَدَلَالَةٍ فِيهِ عَلَى أَنْ تَقْلِيدُهُمْ أُولَى ، كَمَا لَا دَلَالَةَ فِيهِ عَلَى أَنْ الْمَتَمَسِّكُ بِهِمْ مِنَ التَّابِعِينَ لِلْكِتَابِ وَالسَّنَةِ لَيْسَ عَلَى هَدًى ! وَأَقْرَبُ مَا يَتَّبِعُونَ بِهِ أَنَّهُ لَدَلَالَةٌ فِي ذَلِكَ عَلَى الْأُولَوِيَّةِ ، إِنَّ الْأُولَوِيَّةَ لَا تُثَبَّتُ بِهَذِهِ الْأَحَادِيثِ إِلَّا إِذَا دَلَّتْ عَلَى أَنَّهُمْ لَا يَخْطِئُونَ

أَبْدًا ، ولادلالة فيها على ذلك كما يشهد به الواقع ، لقامر أَنَّهُم قد اختلفوا باعترافكم ونقلكم في المسائل الأصولية وقد اعترفتم بأنَّ الحق في الأصول واحدٌ وإذا كان الحق واحدًا وهم قد اختلفوا اختلافًا متناقضًا ؛ دلَّ ذلك على تطرُّق الخطأ الاجتهادي إليهم قطعاً ولا محيص لانكاره ، وكلَّما تطرَّق إليهم كانوا كسائر المجتهدين من الأُمَّة فلا أولوية بهنَّه الأحاديث أصلاً] .

وسابقاً شنیدی که خود شاه صاحب در حاشیه کتاب خود در همین مبحث آورده اند : [والحاصل أنَّ المراد بالعترة إمام جميع أهل بيت السَّكنى أوجميع بني هاشم أوجميع أولاد فاطمة وعلي ، وعلى كَلَّ تقدير فالتَّمسُّك المأمور به إماماً بكلِّ منهم أو بكلِّهم أو بالبعض المبهم أو بالبعض المعين ، والشَّفوق كُلُّها باطلَةٌ . أمَّا الأوَّل فلأنَّه يستلزم التَّمسُّك بالنقيضين في الواقع لاختلاف العترة فيما بينهم في أصول الدِّين كما مرَّ مفصلاً ، وعلى الثاني يلغو الكلام لأنَّ التَّمسُّك بما أجمع عليه كلُّهم بحيث لا يشدُّ عنه فرقةٌ لا يجدي نفعاً إذا البحث في المسائل الخلافية ، وعلى الثالث يلزم تصويب الطرفين المتخالفين ويلزم على الإمامية تصويب الزيدية والكيسانية وبالعكس ، وعلى الرابع يلزم التجهيل والتلبيس في التبليغ إذ البعض المراد غير مذکور في الكلام فيفضي إلى النزاع في تعيينه كما هو الواقع] ا

بالجملة ، ازین عبارات بر اُولی الأحلام بکمال ظهور منجلی گردید که تقریری که شاه صاحب از جانب نواصب نقل کرده اند مأخوذ از هفوات خود اهل سنت میباشد ، و هر چند بطلان این هفوات وسقطات از إفادات متینه و تحقیقات رزینه ما که در ماسبق ذکر نموده ایم واضح و لائح شده ، لیکن در اینجا باز بغرض إفاده ناظرین اختصاراً میگویم که :

چون مصداق اَهلِیَّت در حدیث ثقلین و حدیث سفینه بلاریب حضرات ائمه اثنی عشر علیهم السلام میباشد و هرگز در عقائد و فروع ایشان اختلاف و تناقض نیست ، لهذا مسامی برای این قیل و قال و محلی برای این مقال ضالالت اشتمال که شاه صاحب بر زبان آورده اند نیست ، و بحمد الله مراد بودن ائمه اثنی عشر علیهم السلام در حدیث ثقلین و

معصوم بودنشان از خطا و زلل و اتفاق و اجتماعشان در مذهب و فقدان اختلاف در میان-
شان امریست که علاوه بر دلائل قاطعه و براهین ساطعه که اهل حق ذکر می نمایند از
إفادات محرره و إقرافات مکرره منصفین علمای اهل سنت مثل علامه محمد معین سندی
در «دراسات اللیب» بلاشبیه ثابت و محقق شده، و هر گاه اعیان اهل بیت علیهم السلام
معلوم گردید و عصمت و اتفاقشان در اصول و فروع بمنصه شهود رسید؛ همه کلمات
سخیفه و جمله جملات رکیکه که شاه صاحب بوکالت نواصب نقل کرده اند باطل بر آمد
و ظاهر گشت که مکلف شدن امت بجمع بین التقیضین در صورت تمسک بجمیع اهل بیت
و احتمال تمسک بپعضشان و بودن آن بتعیّن یا بغير تعیّن و لزوم ترجیح بلامرجح
در شقّ اول و اختلاف روایات تعیّن و آمدن آش اجتماع التقیضین در کاسه یا ترجیح
بلامرجح و تجویز عقائد مختلفه و شرایع متفاوته در شقّ ثانی؛ همه حرفهای پوچ و بیمعنی
است که سراسر بی محلّ و بیجا صرف شده و اصلاً ضرری بأهل حق نمیرساند بلکه کمال
أجنبیّت و کیل نواصب از إدراك حقائق و نهایت بُعد او از ساحت إکتناه دقائق
واضح می گرداند.

و علاوه بر این تقریر که مخاطب و کالّه از نواصب لثام آورده اگر واقعی
برای آن گذاشته شود هادم أساس اسلام می باشد، زیرا که مثل آن کفار اشرار در
حقّ کتاب الله نسج می توانند کرد، و لنعم ما قال بعض علما لنا الأعلام في هذا المقام:
[أمّا آنچه این ناصب از نواصب نقل کرده پس آن در حقیقت قدح در اسلام است،
مثلاً کفار را میرسد که بگویند آیات کتاب الهی متناقضند و متخالف و تکلیف بعمل
علی کّل من المتناقضین محال است، و اگر تمسک ببعض آیات نمایند پس اگر علی
التعیّن باشد ترجیح بلامرجح لازم آید، و أيضاً وجوه مخصمه مختلف می باشند و
هر کسی بنا بر عقیده خود وجه ترجیحی قرار می دهد، پس آمدن همان آش اجتماع
التقیضین در کاسه یا ترجیح بلامرجح لازم است و بر شقّ ثانی تجویز شرائع متفاوته
لازم آید. و نیز این تقریر شاه صاحب که بوکالت نواصب اختراع آن کرده اند برای
حدیث نجوم که شاه صاحب و اولیایشان خیلی دل داده آن هستند نهایت مضرت، زیرا

که بلاشبیه می‌توان گفت که اقتدای أصحاب که مثل نجوم‌اند اقتدا بکُلِّ أصحابست یا ببعض، علی الاوّل یلزم اجتماع التّقيّین وعلی الثّانی بعض معین مراد اند یاغیر معین، علی الاوّل یلزم التّرجیح بلامرّجّح، وایضاً روایات اقتدا بأصحاب وارتدادشان علی الاعقاب متعارضند؛ پس همان آتش درکاسه شاه صاحب می‌آید، و نیز شیعه چون اقتدا بأفضل أصحاب دارند پس چرا مورد ملام باشند، وعلی الثّانی تجویز المتنافیات لازم می‌آید]. هکذا أفاد بعض الأعلام، رفع الله مقاسه فی دار السلام.

وهرگاه اینهمه دانستی بر تو واضح و لائح گردید که مسلک اهل حق در باب احتجاج و استدلال بحديث ثقلین و حديث سفینه چنان روشن و مستقیم است که ارباب انصاف را در آن اصلاً کنجایش قیل و قال نیست و تقریر ایشان درین خصوص مثل بنیان مرصوصست و بحدی مبرم و محکم افتاده که اصلاً خدشه بر آن وارد نمیشود. و ازینجاست که شاه صاحب گاهی از جانب بعض مجاهیل شیعه در باب حديث سفینه تقریر تراشی میفرمایند تا بر آن زنج زنی نمایند، و گاهی وکالت فضولی نواصب اختیار نموده میخواهند که بدلیل عقلی در صحت حديث ثقلین و حديث سفینه قدح کنند و تمام فرق شیعه را از جواب خدشه آن اشقیا عاجز ظاهر سازند، حال آنکه ازین اضطراب و سرگردانی شان اصلاً آبی بر روی کار نمی‌آید، بلکه سعی بی‌حاصل و جهد لاطائلشان جمله بر باد میرود و بر هر عاقل متدبّر بخوبی منکشف می‌گردد که آنچه شاه صاحب از بعض خوش طبعان شیعه نقل کرده اند إفتراي محض میباشد و خاک مذلت و هوان بر سر خود مخاطب حلیف البهتان می‌باشد؛ و آنچه بعنوان وکالت از جانب نواصب لئام بمعرض بیان آورده اند همه از اُنبان أسلاف نا انصاف خود برداشته تخم ناصبیت و إنحراف در مزارع قلوب اولیای خود کاشته اند، و در مقام جواب بنحوی که پهلوتی کرده اند بر ناظر بصیر واضح و مستنیرست.

و عجب تر آنکه با وصف این وکالت سراسر ضلالت دعوی میفرمایند که روش ایشان برای خلاص از خدشه نواصب لئام یگانه تدبیرست! حال آنکه روش ایشان بلا ریب روش غرابست و متبّع ایشان بلاشبیه واصل إلى التّبار و التّباب!

و از جمله عجائب مضحکه اینست که شاه صاحب در باب حدیث سفینه بر آنچه در متن کتاب خود ذکر کرده بودند اکتفا نورزیده در حاشیه آن از بعضی علمای خود تقریری سخیف تر نقل کرده با استحسان آن گرویده اند ، چنانچه می فرمایند :

[ملا یعقوب ملتانی که از علمای اهل سنت است گفته است که در حدیث پیغمبر تشبیه اهلیت بسفینه و تشبیه صحابه بنجوم اشاره می کند که شریعت را از صحابه باید گرفت و طریقت را از اهلیت ؛ زیرا که خوض در حقیقت و معرفت بدون اعمال طریقت و محافطت شریعت محال است ، چنانچه سفر دریای ظاهر بدون رکوب کشتی و اهتدا بنجوم محال است ، و فقط سوار شدن بر کشتی هر چند نجات بخش از غرق است اما وصول بمقصد بدون مراعات نجوم محال است ، چنانچه فقط مراعات نجوم بدون کشتی بی اثر و باطل ، درین نکته تأمل باید کرد که بسیار عمیق است !] انتہی .

و ابن تفرس را سر تزییر که اصل (۱) و مأخذ آن تقریر سخافت تخمیر بعضی مذکرین بر تقریر می باشد موهون و مردود دست بوجوه عدیده و براهین سدیدہ :

(۱) در « تفسیر کبیر » در تحت آیه مودت مذکور است : [والحاصل أن هذه الآية تدل على وجوب حب آل رسول الله صلى الله عليه وسلم وحب أصحابه ، وهذا المنصب لا يسلم الا على قول أصحابنا أهل السنة والجماعة الذين جمعوا بين حب العترة والصحابه ، وسمعت بعض المذكورين قال : انه صلى الله عليه وسلم قال : مثل أهليتي كمثل سفينة نوح من ركب فيها نجا ، وقال صلى الله عليه وسلم : أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم ؛ ونحن الآن في بحر التكليف وتضربنا أمواج الشبهات والشهوات ، وراكب البحر يحتاج الى أمرين : « أحدهما » السفينة العالية عن العيوب والثقب ، « والثاني » الكواكب الظاهرة الطالعة النيرة ، فاذا ركب تلك السفينة ووقع نظره على تلك الكواكب الظاهرة كان رجاء السلامة غالباً ، فكذلك ركب أصحابنا أهل السنة سفينة حب آل محمد ووضعوا أبصارهم على نجوم الصحابة ، فرجوا من الله تعالى أن يفوزوا بالسلامة والسعادة في الدنيا والآخرة] .

ازین عبارات ظاهرست که تقریر مشتمل بر حدیث سفینه و حدیث نجوم تقریر است که صاحب « تفسیر کبیر » آنرا از بعضی مذکرین شنیده بعنوان استحسان ناقل آن گردیده لیکن بس عجیب و غریب است که بعضی از علمای سنی چنان دلدادہ این تقریر بر تقریر =

اول آنکه مبنای این تقریر بر حدیث اصحابی کالنجوم است ، حال آنکه قدح و جرح آن حسب افادات علمای اعلام سنیّه بتفصیل تمام در ماسبق شنیدنی ؛ و حال پراختلال آن بنظر حقیقت بین دیدنی ، پس تمسک ملتانی باین حدیث فاسد المبانی نزد ارباب تحقیق و تنقید موجب نهایت تعییر و تندیدست .

دوم آنکه بر فرض صحت حدیث « اصحابی کالنجوم » مراد از اصحابی در آن

= شده اند که تمعداً یا ذهولاً آنرا بفخر رازی نسبت میکنند :

مگر نمیدانی که علامه طیبی در « کاشف - شرح مشکوٰۃ » در شرح حدیث سفینه گفته : [شبه الدنيا لما فيها من الكفر والضلالات والبدع والاهواء الزائفة ببحر لحي يغشاه موج من فوقه موج من فوقه سحب ظلمات بعضها فوق بعض ، وقد أحاط بأكنافه وأطرافه الأرض كلها وليس فيه خلاص ومناص الا تلك السفينة وهي محبة أهل بيت رسول الله (ص) وما أحسن انضمامه مع قوله مثل اصحابي مثل النجوم من اقتدى بشيء منها اهتدى ! قال الامام فخر الدين الرازي في تفسيره : نحن معاشر أهل السنة بحمد الله ركبنا سفينة محبة أهل بيت النبي (ص) واهتدينا بنجم هدى أصحاب النبي (ص) وخرجوا النجاة من أهوال القيامة ودركات الجحيم والهداية الى ما يزلنا الى درجات الجنان والنعيم المقيم] .

وملا علی قاری در « مرقاة - شرح مشکوٰۃ » در شرح حدیث سفینه نقلاً عن الطیبی آورده : [شبه الدنيا بما فيها من الكفر والضلالات والبدع والجهالات والاهواء الزائفة ببحر لحي يغشاه موج من فوقه من فوقه سحب ظلمات بعضها فوق بعض ، وقد أحاط بأكنافه وأطرافه الأرض كلها وليس منه خلاص ولا مناص الا تلك السفينة وهي محبة أهل بيت الرسول صلى الله عليه وسلم ، وما أحسن انضمامه مع قوله مثل اصحابي مثل النجوم من اقتدى بشيء منه (منها . ظ) اهتدى ، ونعم ما قال الامام فخر الدين الرازي في تفسيره : نحن معاشر أهل السنة بحمد الله ركبنا سفينة محبة أهل البيت واهتدينا بنجم هدى أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم ، فخرجوا النجاة من أهوال القيامة ودركات الجحيم والهداية الى ما يوجب درجات الجنان والنعيم المقيم ، انتهى . وتوضيحه أن من لم يدخل السفينة كالغوارج هلك مع الهالكين في أول وهلة ومن دخلها ولم يهتد بنجوم الصعابة كالروافض ضل ووقع في ظلمات ليس بخارج منها] !

و بطلان وهوان ابن هفوات بارده و سقطات شاردن از آنچه در متن بجواب ملتانی و بجواب شاه صاحب مذکور میشود بر ارباب الباب ظاهر و باهرست (۱۳ . منه . ره) .

أهلیتی ست ، وبحمد الله این مطلب از تحقیقات اُنِیقه ما که درین کتاب و در کتاب « إستقصاء الإفحام » بتفصیل تمام مذکور شده ثابت و محقق گردیده . پس هویدا و آشکار گردید که بنا بر حدیث نجوم أخذ شریعت از أهلیت علیه السلام باید کرد نه از اُغیار ، والله الوافی عن سلوک مسلك التّباب والتّبار .

سوم آنکه اگر بالفرض در حدیث أصحابی کالنجوم مراد از أصحابی أهلیتی نبوده باشد باز هم چون أهلیت عصر نبوی علیهم السلام بلاشبّه و اِرتیاب داخل در زمره أصحاب بودند بلکه نزد اهل ایمان و یقین رأس و رئیس ایشان محسوب می شدند ، لکن حدیث أصحابی کالنجوم أهلیت علیهم السلام را هم شامل خواهد بود ؛ و پر ظاهرست که هر گاه أهلیت علیهم السلام بسبب اتّصاف بوصف صحابیت در مصداق حدیث نجوم داخل گشتند أخذ شریعت از ایشان واجب و لازم گردید و تنحیه و تبعیدشان از مقام منیع نشر شریعت و قصر و حصر ایشان در دائره اِرشاد و طریقت بسر حدّ بطلان رسید ، ولقد صدق الله الحمید المجید فی قوله / وَإِنَّ الظّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ .

چهارم آنکه هر گاه حدیث نجوم بر نفوس قدسیه أهلیت علیه السلام شامل آمد و این حضرات در مصداق آن داخل شدند و حدیث سفینه بلامنازعت مختصّ بایشان گشت مصدّق و محقق گردید که این حضرات قدسی صفات بلحاظ جمع بین الفضیلتین أحقّ و اُولی بالتقدیم هستند هم در مقام أخذ شریعت و هم در محلّ أخذ طریقت ، وثابت و مبرهن شد که حدیث نجوم و حدیث سفینه هر دو دلیل واضح و برهان لائح جلالشان و عظمت مکان و تقدّم و تفوق وزعامت و إمامت این ارکان دین مبین و أعلام شرع متین و حجج الله علی العالمین میباشد ، و تقریر سراسر تزویر ملتانی غریب منقلب شده خاك مذلت و هوان بر سر خودش میپاشد .

پنجم آنکه اگر بالفرض حدیث نجوم تعلّقی بأهلیت علیه السلام نداشته باشد باز هم مفاد آن هر گز این نیست که شریعت را از اهل بیت علیه السلام نباید گرفت ، و چگونه کسی از عقلا اِقدام برین می توان کرد حال آنکه آیات متکثره قرآن مجید و احادیث متضافره رسول ربّ حمید - صلی الله علیه و آله الصّنادید مادام للحمام تغرید - أخذ شریعت را

از اُهلِ بیت عصمت و طهارت واجب و لازم میگرداند، و بودن اینحضرات معادن علم و حکمت و منابع دین و شریعت بمنصّه شهود میرساند. پس بنابر حدیث نجوم اصحاب را قابل أخذ شریعت گمان کردن و نفوس قدسیّه اُهلِ بیت عصمت و طهارت علیهم السّلام را قابل أخذ شریعت ندانستن غضب خالق را خریدن و روح نبوی را باقیح و جوه رنجانیدنست.

ششم آنکه حدیث سفینه را صرف مشیر بأخذ طریقت از اُهلِ بیت علیهم السّلام دانستن و آنرا دلیل أخذ شریعت ازین نفوس قدسیّه نگردانیدن خلاف تحقیقات علمای اُعلام و محققین عظام سنیّه است، و هر که إفادات ایشانرا دیده است و جرعه از إفاضات شان کشیده بخوبی میداند که ایشان اینحدیث شریف را آمر و حاکم بأخذ شریعت از اُهلِ بیت علیهم السّلام میدانند، و این مطلب را بعنوانین شتی از عبارات و کلمات خویش ظاهر و باهر میگردانند، و قد رأیت فیما أسلفناه شطراً من عبارات هؤلاء الأعلام، فعلیک النظر فیها بالامعان والایتمام.

هفتم آنکه دلالت حدیث سفینه بر وجوب أخذ شریعت از اُهلِ بیت علیهم السّلام بحدّی واضح و لائح ست که نصرالله کابلی که خواجه شاه صاحب ست بآن اعتراف نموده و با لجاء قادر علی الاطلاق رجوع خلفاء و صحابه را بسوی جناب امیر المؤمنین (علیه السلام) در مسائل مشکله ناشی ازینمطلب دانسته، چنانچه در «صواعق» بعد ذکر حدیث سفینه گفته: [ولاشک أن الفلاح منوطٌ بولائهم وهدیهم، والهلاك بالتخلف عنهم. ومن ثمة كان الخلفاء والصحابة يرجعون إلى أفضلهم فیما أشكل علیهم من المسائل، وذلك لأن ولاءهم واجبٌ وهدیهم هدی النبی (صلعم)].

پس بعد ازین پسندیدن مخاطب خرافت ملتانی را جز آنکه کشف از عقوق پدر معنوی خود باشد دیگرچه توان گفت؟!۱۹

هشتم آنکه دلالت حدیث سفینه بر لزوم أخذ شریعت از اُهلِ بیت علیهم السّلام امریست که از کلام خود شاه صاحب صراحةً واضح و آشکارست، بیانش اینکه شاه صاحب کما سمعت در متن کتاب خود فرموده اند: [وهمین قسم حدیث «مثل اُهلِ بیته

فیکم مثل سفینه نوح من رکبها نجا ومن تخلف عنها غرق ، دلالت نمیکند مگر بر آنکه فلاح و هدایت مربوط بدوستی ایشان و منوط با اتباع ایشانست و تخلف از دوستی و اتباع ایشان موجب هلاک] .

و نیز شاه صاحب در متن کتاب خود فرموده اند: [وهمینست حال اتباع که اهل سنت يك طائفه را خاص نمیکند از هر همه روایات دین خود می آرند و بدان تمسک می جویند ، چنانچه کتب تفسیر و حدیث و فقه ایشان بر آن گواه است] ، انتهى .

و بعد این اعتراف صریح در متن کتاب در حاشیه آن کلام سخیف ملتانی را ذکر کردن و حدیث نجوم را دلیل أخذ شریعت از أصحاب و حدیث سفینه را دلیل أخذ طریقت از اهل بیت علیهم السلام و انمودن علانیه طرق مناقضه و مباهته پیمودنست . نهم آنکه اگر این تقریر ملتانی حظی از صحت داشته باشد لازم می آید که جماعت أصحاب و زمره اهل بیت علیهم السلام هر دو - العیاذ بالله - خلاف حکم نبوی نموده باشند ، زیرا که پرتا هرست که اهل بیت علیهم السلام هرگز أخذ شریعت از أصحاب ننمودند و همچنین أصحاب راه أخذ طریقت از اهل بیت نه پیمودند و اگر بعضی را فرض کنیم که سالک این راه بودند اکثر که بلاشبیه منحرف ازین طریق گردیدند . پس اینک ملتانی را باید که قدری در مال تقریر سفاقت تخمیر خود اندیشه نماید و ببیند که اینکلام نافرجامش او را بکدام وادی مهلك می اندازد و بچه بلای بی درمان مبتلا می سازد / فلیضحک قليلاً ولیبک کثراً .

دهم آنکه اظهار ملتانی که خوض در بحر حقیقت و معرفت بدون اعمال طریقت و محافظت شریعت محالست برای حضرات صوفیه قیامت کبری بر سر می آرد زیرا که حضراتشان بسیاری از نامقیدان و قلاندران را که اصلاً بأعمال طریقت و محافظت شریعت کاری نداشتند و تظاهر بمنکرات و قبائح میکردند و اعلان بفسق و فجور می نمودند واصل بحق و عارف کامل میدانند ، کما لایخفی علی ناظره لواقح الأنوار ، و نفحات الأنس ، و غیر ذلک من کتب المتصوفین الأعلام ، و قد بینا شطراً من أحوالهم فی کتابنا «إستقصاء الإفحام» .

پس اینهمه بزرگان دین خود را باین کلمه اِزراء و تهجین نمودن سراسر از مصلحت اندیشی دور افتادن و داد انحراف ازین جماعت بدیعه الأطراف دادست .

یازدهم آنکه ادعای ملتانی که سفر دریای ظاهر بدون رکوب کشتی و اِهدا بنجوم محال است ، دعوی بی دلیل بلکه دلیل بیخبری اوست از واضحات جلیه ، چه هر ذی بصری میداند که ضرورت اِهدا بنجوم در وقتی لاحق میشود که طریق مظلم باشد ، چنانچه خداوند عالم میفرماید « وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ » ، لیکن در صورت تبیین طریق و عارف بودن کشتیبان و وزیدن باد مراد و جریان سفینه با اذن الله را کب سفینه را هرگز احتیاجی بنجوم نمی افتد و سفینه اش یقیناً بساحل نجات و منزل مقصود می رسد ، و ذلك ظاهر عند الراكب البصير ولا ينبئك مثل خبير .

دوازدهم آنکه قول ملتانی که فقط سوار شدن بر کشتی هر چند نجات بخش از غرق است اما وصول بمقصد بدون مراعات نجوم محالست ، کلامیست که اُجنبیت او از درك حقائق بر هر صغیر و کبیر واضح و لائح میگرداند ، زیرا که ما عنقریب ثابت نمودیم که در سفر دریا وصول بمقصد بدون مراعات نجوم ممکن است ، و علاوه برین میگوئیم هر گاه مقصود اصلی نجات از غرق بوده باشد سوار شدن در کشتی کفایت میکند و احتیاجی بمراعات نجوم نیست ، کما هو ظاهر عند اُولی البصائر و الا بصار و انکان خفياً عن النواصب الفاقدين للأنظار .

سیزدهم آنکه کلام ملتانی که فقط مراعات نجوم بدون کشتی بی اثر و باطل است اعترافیست که امر حق را بر زبان اوجاری نموده ، لیکن بمقام « کلمه حق یراد بها باطل » مقصود او ازین کلام غیر محمودست ، زیرا که حسب دستور کلمات سابقه اش باین کلام هم میخواهد که حدیث نجوم را در حق اسلاف نا انصاف خود فرود آرد ، حال آنکه بلحاظ بیانات سابقه ما واضح و لائح گردیده که احتجاج اهل سنت بحدیث نجوم بنحو من الانحاء درست نمی نشیند و هیچ محملی از محامل مقررّه ایشان در اذهان اصحاب انصاف جا نمی گزیند .

چهاردهم آنکه فرمایش شاه صاحب که درین نکته تأمل باید کرد که بسیار عمیق است ! فرمایشی است سراسر بیجا ، زیرا که این نکته سطحیه هرگز عمقی ندارد و آثار فساد و بطلان و اعلام مهانت و هوان بر سطح آن بحدی واضح و نمایان است که هیچ ناظری را بشرطیکه بصیر بوده باشد احتیاج بتأمل در آن نیست .

« تنبیه و ایقاز »

یرغم أنف کل جعظری جواظ

بر اصحاب أبصار و ارباب أنظار كالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار است که ملتانی و شاه صاحب هر دو در فهم معنای حدیث سفینه طریق جور و اعتساف گزیده از مطلب واضح این حدیث شریف تعامی صریح ورزیده اند .

بیانش اینکه جناب رسالت مآب ﷺ بلاریب و بلاشتباه اهل بیت علیهم السلام را بسفینه نوح علی نبینا و آله و علیه السلام تشبیه داده اند نه بسفینه که مردم دیگر آنرا ساخته باشند ، و در کمال ظهور است که سفینه نوح ﷺ هرگز محتاج بنجوم نبود بچند وجه .

اول آنکه مقصود اصلی از رکوب آن سفینه نجات از غرق در طوفانی بود که بعنوان عذاب بر قوم حضرت نوح نازل شده بود و این معنی بمجرد رکوب سفینه مذکور حاصل می شد و هرگز موقوف بر مراعات نجوم نبود ، و بحمد الله در وقت تشبیه اهل بیت ﷺ بسفینه نوح همین مقصود محمود اصاله پیش نظر جناب رسالت مآب ﷺ بود و از اینجاست که فرمود « من رکبها نجا و من تخلف عنها غرق » پس سفینه که مشابه سفینه جناب نوح ﷺ باشد رکوبش را کافی ندانستن و را کبین آنرا محتاج بنجوم و انمودن سراسر راه ضلال و اضرار پیمودن است .

دوم آنکه همراهی حضرت نوح ﷺ که پیغمبر اولی العزم و نبی معصوم بود برای را کبین سفینه از جمله اسباب یقینیه اهتدا و نجات و موجب بی نیازی از تمامی آثار و علامات بود ، و بعد إدراك این معنی احدی از ارباب احلام بلکه هیچ کسی از سفهای إخفاء إلهام هم نخواهد گفت که این چنین کشتی را احتیاجی بنجوم بوده باشد .

سوم آنکه جناب احدیت جل و علا در باب سفینه نوح علیه السلام در سوره هود میفرماید «واصنع الفلك بأعيننا ووحينا» و در کمال ظهورست که هر گاه سفینه نوح علیه السلام بدست حق پرست آنجناب و پیش نظر رب الارباب و مطابق وحي خالق آب و تراب مرتب شده باشد بازچنین سفینه را در سیر محتاج نجوم گمان کردن سراسر راه ظلم و عدوان و جهل و طغیان سپردن است.

چهارم آنکه حق جل و علا در سوره هود در باب سفینه حضرت نوح علیه السلام فرموده «بسم الله مجريها ومرسوها» و طبری در «تفسیر» خود در تفسیر این کلام بلاغت نظام گفته: [حدَّثنا أبو كريب، قال: ثنا جابر بن نوح، قال ثنا: أبو روق عن الضحاك في قوله «اركبوا فيها بسم الله مجريها ومرسوها» قال: إذا أراد أن يركبها قال بسم الله فأرست (فرست. ظ) وإذا أراد أن تجرى قال بسم الله فجرت].

و بغوی در تفسیر «معالم التنزيل» گفته: [قال الضحاك: كان نوح إذا أراد أن تجرى السفينة قال بسم الله جرت وإذا أراد أن ترسو قال بسم الله رست].

و فخرالدین رازی در «تفسیر» خود گفته: [قال ابن عباس: تجرى بسم الله وقدرته وترسو بسم الله وقدرته، وقيل: كان إذا أراد أن تجرى بهم قال بسم الله مجريها فتجری وإذا أراد أن ترسو قال بسم الله مرسوها فترسو].

و نظام اعرج نيسابوری در «تفسیر» خود گفته: [يروي أنه كان إذا أراد أن تجرى قال بسم الله فجرت وإذا أراد أن ترسو قال بسم الله فرست].

و علاءالدین الخازن البغدادی در «تفسیر» خود گفته: [يعني بسم الله إجراؤها قال الضحاك: كان نوح إذا أراد أن تجرى السفينة قال: بسم الله فتجری وكان إذا أراد أن ترسو يعني تقف قال بسم الله فترسو أي تقف].

و سیوطی در تفسیر «در منشور» گفته: [وأخرج ابن جرير عن الضحاك قال: كان إذا أراد أن ترسو قال بسم الله فارست (فرست. ظ) وإذا أراد أن تجرى قال بسم الله فجرت].

و در کمال ظهورست که اینچنین سفینه کامله مکمله که بنام خدا جاری شود

و بنام خدا توقف کند محتاج بنجوم نمی تواند « کذا . م » .

پنجم آنکه جناب رب الأرباب در باب سفینه حضرت نوح علیه السلام در سورة قمر میفرماید / و حملناه علی ذات ألواح ودسر تجري بأعيننا جزاء لمن كن كفر ، و طبری در « تفسیر » خود آورده : [وقوله تجري بأعيننا يقول جل ثناءه تجري السفينة التي حملنا نوحاً فيها بمرأى منا ومنظر . وذ كر عن سفيان في تأويل ذلك ما حدثنا ابن حميد قال : ثنا مهران عن سفيان في قوله تجري بأعيننا يقول : بأمرنا] .

و ثعلبی در « تفسیر » خود آورده : [قوله عز وجل تجري بأعيننا أي بمرأى منا . مقاتل بن حیان : بحفظنا ، ومنه قول الناس للمودع عین الله عليك . مقاتل بن سليمان : لو حینا . سفيان : بأمرنا] .

و بغوی در « تفسیر » خود گفته : [تجري بأعيننا أي بمرأى منا . وقال مقاتل ابن حیان : بحفظنا ومنه قولهم للمودع عین الله عليك ، وقال سفيان : بأمرنا] .

و خازن بغدادی در « تفسیر » خود گفته : [تجري يعني السفينة بأعيننا يعني بمرأى منا ، وقيل بحفظنا وقيل بأمرنا] .

و ابن کثیر شامی در « تفسیر » خود گفته : [وقوله تجري بأعيننا أي بأمرنا بمرأى منا وتحت حفظنا و كلاً] .

و پر ظاهرست که هر گاه جریان سفینه نوح علیه السلام بیش نظر جناب احدیت و بحکم او تعالی شانه وزیر حفظ و صیانت آن قادر متعال بود باز چگونه عاقلی میتواند گفت که اصحاب این سفینه محتاج بکواکب و نجوم بودند ؟

ششم آنکه سفینه نوح علیه السلام چون از عجائب آیات الهیه بود لهذا خود بوحی ربانی مشرف میگشت و با جناب نوح علیه السلام جابجا کلام میکرد ، و در کمال ظهورست که اینچنین سفینه را در سیر و طواف احتیاجی بنجوم نمی افتد .

محمد بن عبد الله الکسائی در « قصص الأنبياء » در قصه حضرت نوح آورده : [قال : و أوحى الله إلى السفينة أن تطوف أقطار الأرض ، فعند ذلك أطبق نوح أبوابها و جعل يتلو صحف شيث و إدريس و كانوا لا يعرفون الليل و النهار في

السفينة إلا بخرزة بيضاء كانت مركبة في السفينة إذا نقص ضوءها علموا أنه ليل وإذا زاد ضوءها علموا أنه نهار، وكان الديك يصقع عند الصباح فيعلمون أنه قد طلع الفجر. قال وهب: إذا صقع الديك يقول: سبحان الملك القدوس سبحان من أذهب الليل وجاء بالنهار، يانوح: الصلوة، يرحمك الله! قال: والدنيا كلها أطبقت بالماء ولا يرى فيها جبل ولا حجر ولا شجر وكان الماء قد علا أعلى الجبال أربعين ذراعاً وسارت السفينة حتى وقعت ببیت المقدس ثم وقفت وقالت: يانوح! هذا البيت المقدس الذي يسكنه الأنبياء من ولدك عليهم السلام، ثم كررت راجعة حتى صارت موضع الكعبة وطافت سبعاً ونطقت بالتلبية فلبى نوح ومن معه في السفينة، وكانت لا تقف في موضع إلا تناديه وتقول: يانوح! هذه بقعة كذا وهذا جبل كذا وكذا حتى طافت بنوح الشرق والغرب، ثم كررت راجعة إلى ديار قومها وقالت: يانوح! يانبي الله! ألا تسمع صلصلة السلاسل في أعناق قومك «مما خطيئاتهم أغرقوا فأدخلوا ناراً فلم يجدوا لهم من دون الله أنصاراً» قال: ولم تنزل السفينة كذا ستة أشهر أولها رجب وآخرها ذي الحجة].

هفتم آنکه سبب اصلی سیر سفینه حضرت نوح علیه السلام و نجات از غرق و هلاک ذوات مقدسه اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام بودند. و بر ظاهرست که هر گاه برای سفینه نوح علیه السلام برکات این نفوس عالیّه حاصل باشد باز چگونه احتیاجی بسوی نجوم سما برای آن درمختیله اهل ایمان و ارباب عرفان خواهد گزشت؟! حالا خبری که دلیل این مطلب است و از عجایب آیات الهیه میباشد و حقیقت مذهب اهل حق از آن کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکارست باید شنید، و جلوه ظهور حق بچشم بصیرت عیاناً باید دید.

حافظ بارع مورخ العصر مفید العراق محب الدین ابو عبد الله محمد بن محمود ابن الحسن بن هبة الله بن محاسن بن التجار البغدادی که از اجلّه حفاظ اعلام و اثبات عظام سنیّه است و جلالت شان و رفعت مکان او بر ناظر تذکرة الحفاظ «ذهبی و عبر» ذهبی و «دول الاسلام» ذهبی و «فوات الوفيات» صلاح الدین کتبی و «وافی بالوفیات»

صلاح الدين صفدي و «مرآة الجنان» يافعي و «طبقات شافعية» تاج الدين سبكي و «طبقات شافعية» جمال الدين اسنوي و «طبقات شافعية» تقى الدين اسدي و «مدينة العلوم» ازنيقي و «أبجد العلوم» و «تاج مكلل» و «إتحاف النبلاء» و «ولوى صديق حسن خان معاصر» ظاهر و باهرست ، در ذيل كتاب تاريخ بغداد ، كه از مشاهير كتب ومصنفات او مى باشد - على ما نقل عنه - در ترجمه حسن بن أحمد المحمدي بسند خود مى آرد :

[عن أنس بن مالك عن النبي (ص) أنه قال : لما أراد الله عز وجل أن يهلك قوم نوح (ع) أوحى الله إليه أن شق ألواح الساج ، فلما شققها لم يدرك ماصنع ، فهبط جبرائيل (ع) فأراه هيئة السفينة ومعه تابوت فيه مائة ألف مسمار وتسعة وعشرون ألف مسمار فسمّر المسمار كلها فى السفينة إلى أن بقيت خمسة مسمار فضرب بيده إلى مسمار منها فأشرق فى يده وأضاء كما يضيء الكوكب الدري في أفق السماء . فتحيّر من ذلك نوح فأطلق الله ذلك المسمار بلسان طلق ذلق فقال : أنا على اسم خير الأنبياء محمد بن عبد الله ، فهبط جبرائيل فقال له : يا جبرائيل ! ما هذا المسمار الذى مارأيت مثله ؟ قال : هذا بسم خير الأولين والآخرين محمد بن عبد الله (ص) أسمره فى أولها على جانب السفينة الأيمن . ثم ضرب بيده على مسمار ثان فأشرق وأنار . فقال نوح (ع) : وما هذا المسمار ؟ قال : مسمار أخيه وابن عمه على بن أبي طالب ، فأسمره على جانب السفينة اليسار فى أولها . ثم ضرب بيده إلى مسمار ثالث فزهر وأشرق وأنار فقال له جبرائيل (ع) : هذا مسمار فاطمة (ع) فأسمره إلى جانب مسمار أبيها (ص) . ثم ضرب بيده إلى مسمار رابع فزهر وأنار فقال له : هذا مسمار الحسن (ع) فأسمره إلى جانب مسمار أبيه (ع) . ثم ضرب بيده إلى مسمار خامس فأشرق وأنار وبكى وأظهر النداء فقال : يا جبرائيل ! ما هذه النداء ؟ فقال : هذا مسمار الحسين بن علي سيد الشهداء فأسمره إلى جانب مسمار أخيه . ثم قال النبي (ص) : قال الله تعالى : وحملناه على ذات ألواح ودسر . قال النبي (ص) : الألواح خشب السفينة ونحن الدسر ، ولولا ما سارت السفينة بأهلها .

واز جمله صنائع و بدائع خدائع شاه « صاحب » آنست که بغرض فاسد صرف حدیث سفینه از مفاد حقیقی و مطلب اصلی آن، در تفسیر خود که مستقی « فتح العزیزست » بتقلید ناسدید ملا یعقوب ملتانی تقریری عجیب و تزویری غریب آورده، و اگرچه برای خدع قلوب عوام و تغریر زرافه اُغاثام مسلک ظاهری تبجیل و إعظام اُهل بیت کرام - علیهم الآف الصلوة والسلام - سپرده، لیکن در حقیقت بجانبداری و حمایت أصحاب مستحقین عتاب قصب السبق از خوارج و نقاب برده و بذکر حدیث نجوم در مقابل حدیث سفینه و احتجاج و استدلال بآن بر دعوای باطله کمال علمی صحابه بأقبح وجوه پیش پا خورده؛ و مادرین مقام عین کلام مخاطب متبوع العوام نقل می نمائیم و بعد از آن بعون الله المنعم تمیز صحیح از فاسد و تزئیل رائج از کاسد نموده در تبصیر ناظر خبر می افزائیم.

پس مخفی نماند که شاه صاحب در تفسیر « فتح العزیز » در تفسیر سوره حاقه گفته: [« حملناکم فی الجاریة » یعنی برداشتیم شما را در سفینه جاریه که هم در آب طوفان بود و هم غرق نمی شد، پس با وجود شرکت در عذاب شما را محفوظ داشتیم بطفیل آنکه در أصلاب مؤمنین بودید و کشتی شما بر ماده عذاب که آب طوفان بود بکمال آهستگی جاری شد، چنانچه مؤمنین روز قیامت بریل صراط که بر پشت جهنم باشد جاری شوند، و در تعلیم این تدبیر شما را منفعتی دیگر برای شما اراده فرموده ایم که « لنجعلها لکم تذکرة » یعنی تا بگردانیم آن کشتی را برای شما یاد کار و در هر جا که خوف غرق داشته باشید و خواهید که سطح آب را قطع کرده از ملکی بملکی و از کناری بکناری انتقال نمائید همین قسم خانه روانی از اجسام نباتیه خشبیّه درست کرده بکار برید و بتأمل عقلی پی برید که نجات از ثقل طبیعی گناهان که مانند آب غرق کننده اند و در قعر هاویه می اندازند بدون آنکه توسل بکسانی کرده آید که خود را « ظرف الطف اللطفا » ساخته باشند مانند چوب که خود را ظرف هوای لطیف کرده است ممکن نیست. پس بهر نوع که ممکن شود خود را در دل آن ظروف لطیفه جا باید داد که برکت آن لطیف که مظروف آن ظروف است شامل حال ما هم شود،

و بحکم آنکه ماهم مظلوف آن ظروف ایسم و آن لطیف هم مظلوف آن ظروف است اتحاد ظرف بآن لطیف بهم رسانیم و خود را از ثقل گناهان و ارهائیم ، و آن ظروف لطیفه در هر وقت کمیاب و نادر الوجود می باشند لاجرم در طلب و تفتیش آنها باید شد و بدل و جان در متابعت و محبت آنها باید کوشید که در دل‌های آنها جا پیدا کنیم، و برای این اُمت مرحومه آن ظروف لطیفه اُهل بیت مصطفوی اند علیهم السلام که محبت ایشان و متابعت ایشان موجب آن میگردد که در دل‌های آنها اینکس را جای پیدا شود و چون آن دل‌ها از نور لطیف حضرت باری جلّ اسمہ معمور و مملو است بسبب مشارکت ظرف و مجاورت مکان آنجناب مناسبتی پیدا آید که در دفع ثقل طبعی گناهان حکم‌ترباق دارد، و لنعم ما قیل ، بیت :

مور بیچاره هوس کرده که در کعبه رسد دست در پسای کبوتر زدونا گاه رسید

ولهذا در حدیث شریف وارد است که « مثل اُهل بیتی فیکم مثل سفینة نوح من رکبها نجا ومن تخلف عنها غرق » یعنی مثال اُهل بیت من در شما مثال کشتی حضرت نوح است هر که سوار شد در آن کشتی از طوفان نجات یافت و هر کس که پس ماند از آن کشتی غرق طوفان گشت . و وجه تخصیص حضرات اُهل بیت علیهم السلام باین مراتب و فضیلت آنست که کشتی حضرت نوح علیه السلام صورت کمال علمی آنجناب بود و حضرات اُهل بیت (ع) را نیز حق تعالی صورت کمال علمی جناب خاتم المرسلین (ص) گردانیده بود که عبارت از طریقت است ، زیرا که کمال علمی آنجناب بدون مناسبت شخص با آنجناب در قوای روحیه در عصمت و حفظ و فتوت و سماحت متصور نیست که در کسی جلوه گر شود ، و این مناسبت بدون ولادت و علاقه اُصلیت و فرعیّت ممکن الحصول نیست ، پس این کمال را با جمیع شعب آن که معدن ولایات مختلفه است درین مجری جاری کردند و از همین ناودان ریختند ، و همین است معنی امامت که یکی مردیگری را از ایشان بآن وصی ساخت و همین است سرّ آنکه این بزرگواران مرجع سلاسل اولیای اُمت شدند و هر که تمسک بحبل الله می نماید چار و ناچار سند استفاضه او باین بزرگواران منتهی میگردد و در کشتی می نشیند ، بخلاف کمال علمی آنجناب

که بیشتر در صحابه کرام جلوه گر ماند؛ زیرا که انطباع آن کمال را صحبت تلمیذ با استاد تامت دراز و تفتن بمرضیات او و آموختن آئین درآمد در حل مشکلات و استخراج مجهولات از ضرورت، و لهذا فرموده اند که «أصحابی کالتجوم بأیهم اقتدیهم اهتدیتم»، و چون قطع دریای حقیقت بدون جناح علمی و جناح عملی ممکن نیست، مرد مسلمان را بهر دو جناح تمسک ضرور افتاد، چنانچه قطع دریا بدون سواری کشتی و مراعات حال نجوم تاسمت توجه را از غیر سمت توجه امتیازی حاصل شود ممکن نیست، و لهذا فرموده اند: «و تعیها» یعنی و یاد دارد قصه این کشتی را و کیفیت نجات از غرق طوفان را که مؤمنین را باین تدبیر حاصل شد «أذن و اعیة» یعنی کوشی که یاد دارند این قسم امور است.

در حدیث شریف وارد است که چون این آیت نازل شد آنحضرت ﷺ حضرت مرتضی علی - کرم الله وجهه - را فرمودند که «سألت الله أن يجعلها أذنك يا علي» و تخصیص حضرت امیر المؤمنین باین شرف و مرتبت برای همین نکته است که معنی کشتی بودن اهل بیت بدون توسط حضرت امیر متصور نبود، زیرا که اهل بیت آن حضرت ﷺ که قابل امامت این طریق بودند در آنوقت صغیر السن بودند و تربیت ایشان بدیگری حواله کردن منافی شأن کمال آنحضرت بود، لاجرم قواعد نجات از ثقل گناهان را بحضرت امیر المؤمنین القا فرمودن و ایشانرا امام ساختن و کمال عملی خود را بصورت ایشان مصور نمودن ضرور افتاد که ایشان بحکم ابوت آنکمال را ترو تازه بصاحب زاده رسا کنند و این سلسله تا قیام قیامت بتوسط ایشان جاری ماند، و لهذا حضرت امیر المؤمنین را «يعسوب المؤمنین» خطاب داده اند، و مع هذا جناب حضرت امیر بسبب آنکه در کنار آنحضرت ﷺ پرورش یافته بودند و علاقه دامادی بآنجناب داشتند و از طفلی در هر امر رفیق و شریک مانده حکم فرزند گرفته بودند، و بسبب قرابت قریبه که داشتند مناسبت کلی در قوای روحانی با آنجناب ایشانرا حاصل بود، پس جناب حضرت امیر گویا ظل و صورت کمال عملی آنجناب بودند که عبارت از ولایت و طریقت و هدای آنحضرت ﷺ آن استعداد ایشان

تضاعف پذیرفت و بنهایت مرتبه کمال رسید ، چنانچه آثار آن در ظاهر و باطن اولیاء الله از هر طریق و هر سلسله ظاهر و هویداست و الحمد لله [.

انتهی کلام المخاطب فی تفسیره .

و اینکلام خدع انضمام که مشتمل بر حق و باطل و محتوی بر متحلی و عاطل

می باشد موجب تأنیب و تشریب مخاطب لبیب اریب ست بوجوه عدیده :

اول آنکه شاه صاحب درین کلام معترف شده اند که نجات از ثقل طبیعی

گناهان که مانند آب غرق کننده اند و در قعرهاویه می اندازند بدون آنکه توسل

بکسانی کرده آید که خود را ظرف اللفظ اللطفا ساخته باشند مانند چوب که خود

را ظرف هوای لطیف کرده است ممکن نیست .

و اینکلام اگرچه در بادی النظر مقصور بر مدح اهل بیت علیهم السلام است و مخاطب

بآن می خواهد که اهل بیت علیهم السلام را ذریعه نجات از گناهان قرار دهد ، لیکن - من

حیث لایشعر - برای اصحاب مواد قدح و جرح عظیم فراهم می نماید ، زیرا که ازین

کلام هر عاقل بخوبی پی می برد باینکه در اصحاب کسی نبود که خود را ظرف اللفظ

اللطفا ساخته باشد و احدی ازیشان مثل چوب هم نبود که خود را ظرف هوای لطیف

کرده است ! گو ، در قرآن مجید خداوند عالم برای جمله ازیشان آیه « خشب مسنده »

نازل فرموده ابواب عدل و عتاب برایشان گشوده !

دوم آنکه شاه صاحب درین کلام إرشاد می فرمایند که بهر نوع که ممکن شود

خود را در دل آن ظروف لطیفه جا باید داد که برکت آن لطیف که مظهر و آن

ظروفست شامل حال ما هم بشود .

و این کلام هم برای اصحاب معظمین اهل سنت اعی خلفای ثلثه و احزابهم

سرمایه کمال زجر و ملام بهم میرساند ، زیرا که ایشان گاهی متوجه نشدند که

خود را در دل آن ظروف لطیفه جا دهند ، و برکت آن لطیف خبیر را که مظهر و

آن ظروف است شامل حال خود نمایند ، بلکه همیشه در پی کسر آن ظروف لطیفه

ماندند و دلهای ایشانرا با قبح و جوه ظلم و اعتداشکستند ، و هلم جرّاً اتباع و اشیاعشان

قرناً بعد قرنٍ و دهرأ بعد دهرٍ پیروی ایشان نموده اند و می نمایند ، و مسالك عجيبه و مناهج غریبه ایذا و ایلام اهل بیت کرام علیهم آلاف التحية والسلام بأقدام حیف و إجرام می پیمایند !

سوم آنکه شاه صاحب درین کلام گفته اند که به حکم آنکه ما هم مظلوف آن ظروف ایم و آن لطیف هم مظلوف آن ظروف است اتحاد ظرف بآن لطیف بهمرسانیم و خود را از ثقل گناهان و ارها نیم .

و این کلام اگرچه بظاهر خود خادع قلوب عوامست لیکن نزد محققین عرفا مقبول نیست ، زیرا که ادعای اتحاد ظرفی عصاة مخلوقین با خالق ولو مجازاً باشد خالی از جسارت و ترك ادب نیست ، آری بزبان ادب ترجمان می توان گفت که به برکت محبت آن ظروف لطیفه و لطف خیر لطیف که خالق آن ظروف لطیفه مطهره است امید باید کرد که ثقل و کثافت ذنوب از ما دوری خواهد گزید و باذن الله جای ما در دل ایشان پیدا خواهد گردید ، و چنانچه در دل شاهان محبت شاهنشاه خود با محبت رعایای خیرخواه خود مجتمع می شود همچنین در قلوب اهل بیت علیهم السلام محبت آل هیه با محبت شیعیان خود صورت اجتماع خواهد گرفت ، و کفی بذلك عزاً و فخراً .

چهارم آنکه شاه صاحب درین کلام معترف شده اند با اینکه آن ظروف لطیفه در هر وقت کمیاب و نادر الوجود می باشند ؛ و این اعتراف سراسر انصاف اگر بنظر غائربینی دلیل ظاهر و برهان باهرست بر حقیقت مذهب شیعه ، زیرا که مراد شاه صاحب ازین ظروف لطیفه ذوات قدسیه حضرات اهل بیت علیهم السلام می باشد ، و بلاریب کسانی که مصداق اهل بیت علیهم السلام هستند و در هر وقت کمیاب و نادر الوجود می باشند همان اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام هستند که اهل حق بالاتفاق قائل بعصمت ایشان میباشند و بسیاری از اهل خلاف و شقاق نیز با لجاء قادر علی الإطلاق معترف بعصمت ایشان شده اند ، پس سعی نامشکور شاه صاحب بجواب آیه تطهیر و حدیث ثقلین و حدیث سفینه و دیگر مقامات در خصوص تعمیم و تکثیر مصدیق اهل بیت و گمان اینکه اهل حق

جميع أهل بیت را دوست نمیدارند همه باطل و عاقل برآمد؛ ولله الحمد علی ظهور الحق الأبلج، و بوار الباطل اللجلج.

پنجم آنکه شاه صاحب درینکلام گفته اند که لاجرم در طلب و تفتیش آنها باید شد و بدل و جان در متابعت و محبت آنها باید کوشید که در دلهای آنها جا پیدا کنیم.

و اینکلام برای ارباب عقول و أحلام باعث میشود بر آنکه بخطاب شاه صاحب عرض نمایند که: هر گاه جناب شما معترف باین امر هستید پس باید که بعقد قلب و إطلاق لسان بیزاری نمایید از کسانی که گاهی بقصد حسن اتباع در طلب و تفتیش آنها نشدند و هرگز بدل و جان در متابعت و محبت آنها نکوشیدند و أصلاً در دلهای آنها جا پیدا نکردند، بلکه همواره طلب و تفتیش نسبت بأهلیت علیهم السلام بغرض ارتکاب جرم، ظلم و جور و جبر و قهر و کشف بیت و قصد إحراق و هتك ناموس و قتل و حبس و نهب و غارت و غصب حقوق و اظهار عقوق بعمل آوردند، و طرق ابداع انواع تهجین و تزویل و ایجاد أقسام توهین و تذلیل باقدام إجماع علی التسلسل والدوام سپردند، و بعوض آنکه بدل و جان در متابعت و محبت کوشند بهزار دل و جان در بغض و عداوت و محایدت و مجانبت کوشیدند، و أخلاف خلاف بآیدی جنف و إعتساف در ظروف قلوب پراز عناد و إنحراف دوشیدند، و بجای آنکه جادر دلها پیدا کنند بکسر أوعیه قلوب پرداختند و صدور را آماجگاه سهام ایذا و ایلام ساختند و در میادین بغی و طغیان و غی و عدوان أعلام نصب و خروج بی محابا افراختند و بمحاربه أولیاء الله جای خود در درك أسفل ناریدا ساختند، فویل لهم ولأتباعهم الجاحدين للحق والمعاندين، و تباً و سحقاً لهم من یومنا هذا إلی یوم الدین.

ششم آنکه شاه صاحب درینکلام بصراحت معترف شده اند که برای این اقامت آن ظروف لطیفه أهلیت مصطفوی اند علیهم السلام که محبت ایشان و متابعت ایشان موجب آن میگردد که در دلهای آنها اینکس را جایی پیدا شود، و چون آن دلها از نور لطیف حضرت باری جل اسمہ معمور و مملو است بسبب مشارکت ظرف و مجاورت مکان

بأنجناب مناسبتی پیدا آید که در دفع ثقل طبعی کناهان حکم تریاق دارد ، ولنعم ما قیل ، بیت :

مور بیچاره هوس کرد که در کعبه رسد دست در پای کبوتر زدو ناگاه رسید
و این اعتراف شاه صاحب نزد اهل انصاف دلیل آنست که اهل بیت علیهم السلام
بلا ریب افضل خلایق و اکرم برایا و شفعا مذنبین و موصلین متوسلین الی قرب رب
العالمین هستند ، و بعد ازین نزد هر عاقلی واضح وائح میشود که کلمات باطله و
مقالات عاطله شاه صاحب و شاه ولی الله و دیگر اسلاف نایانصافشان در باب تقدیم و
ترجیح اُغیار بر اهل بیت اطهار علیهم السلام آناء اللیل و اطراف النهار همه ناشی از
وساوس خدوع غرور و از قبیل تفضیل ظلمات بر نور میباشد و گونه دین و ایمان ایشانرا
بناخن کفر و الحاد می خراشد ، ولا یحیی المکر السی ، إلا باهله .

هفتم آنکه شاه صاحب درین کلام بعد احتجاج بحدیث سفینه گفته اند که
وجه تخصیص حضرات اهل بیت علیهم السلام باین مراتب و فضیلت آنستکه کشتی حضرت
نوح علی السلام صورت کمال عملی آنجناب بود و حضرات اهل بیت را نیز حق تعالی صورت
کمال عملی جناب خاتم المرسلین گردانیده بود که عبارت از طریقتست .

و این کلام شاه صاحب مصداق « کلمة حق یراد بها باطل ، می باشد ، زیرا که
بلا شک و ریب حق تعالی حضرات اهل بیت علیهم السلام را صورت کمال عملی جناب رسالت
مآب و اله و الهی گردانیده بود ، لیکن این نفوس قدسیه نه تنها مظهر کمال عملی آنجناب
بودند بلکه کمال علمی و کمال عملی آنجناب هر دو علی وجه الکمال و التمام از
اهلبیت کرام علیه و علیهم آلاف السلام من الرب المنعم كالشمس فی رابعة النهار
واضح و آشکار بود ، و این ذوات با برکات مظاهر کامله و مجالی تامه جمله صفات
فاضله و ملکات عالیة جناب خاتم النبیین - علیهم السلام الطیبین المطیبین - بودند ، و نزد محققین
علما و محققین عرفا در بودن این حضرات حکام شریعت و هداة طریقت و ائمة امت و
حجج بریت اصا کلامی نیست ؛ و من أراد التفصیل فلیراجع « جواهر العقیدین »
للعلامة السمهودي النبیل و « ذخيرة المال » للفاضل العجلی الجلیل ، ففیهما من

الكلمات الحقّة ما هو حجّةٌ في هذا الباب ، وفيه تذكرةٌ و ذكرى لأدلى الالباب .
 هشتم آنکه شاه صاحب درین کلام تصریح فرموده اند که کمال عملی آن جناب بدون مناسبت شخص با آنجناب در قوای روحیه در عصمت و حفظ و فتوت و سماحت متصور نیست که در کسی جلوه کرشود ، و این مناسبت بدون ولادت و علاقه اصلیت و فرعیت ممکن الحصول نیست .

و ازین کلام برأولی الاحلام بکمال ظهور و وضوح واضح و لائح می شود که که کمال عملی جناب رسالت صلی الله علیه و آله الاطیاب و مناسبت با آنجناب در قوای روحیه و عصمت و حفظ و فتوت و سماحت و شرف ولادت و علاقه اصلیت و فرعیت همه بحمد الله نصیب اهل بیت کرام علیهم السلام است و بس ، و برای اصحاب ممدوحین اهل سنت خصوصاً حضرات ثلثه حصول این فضائل عالیّه و مناقب متعالیه متصور و ممکن هم نیست چه جای آنکه محقق بوده باشد .

و پر ظاهر است که با وجود اینگونه نفوس قدسیه که دارای کمال عملی جناب رسالت صلی الله علیه و آله بودند و مناسبت با آنجناب در قوای روحیه داشته باشند و عصمت و حفظ و فتوت و سماحتشان محقق باشد و شرف ولادت نبویه برایشان حاصل بود و علاقه اصلیت و فرعیت در میان جناب رسالت صلی الله علیه و آله و این ذوات با برکات ثابت گردد ؛ چگونه عقل عاقلی حکم می توان کرد که ایشان را در باب خلافت مهجور و متروک باید داشت و برای خلافت آنجناب فلان و فلان و فلان را که هرگز بگردد کاروان این جامعین فضائل و مناقب نرسیده و اصلاً کرد این قباب عزّ و جلال نگردیده اند منصوب ساخته بی حجابانه رایسات خلافت و شفاق و اعلام اعتساف و افتراق باید افراشت !!!

نهم آنکه شاه صاحب درین کلام معترف شده اند باینکه کمال عملی جناب رسالت صلی الله علیه و آله را با جمیع شعب آن که معدن ولایات مختلفه است درین مجری یعنی نفوس قدسیه اهل بیت علیهم السلام جاری کردند و از همین ناودان ریختند و همین است معنی امامت که یکی مر دیگری را ازیشان وصی ساخت .

و این اعتراف اگر چه اُفضلیتِ اَهلِبیتِ عَلَیْهِمُ السَّلَام را کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار می کند و ریشهٔ اعتقاد فاسد رجحان اُغیار را از بین و بن برمی کند، لیکن چون مقصود منکود شاه صاحب از آن اثبات کمالِ عملی جناب رسا لتمامِ رَسَالَتِ اللَّهِ است در اهل بیتِ عَلَیْهِمُ السَّلَام دون الکمالِ العَلَمی؛ پس بوجوه لاتعدّ و لاتحصی جالب ملام اُرباب عقول و احلام است، زیرا که وصول کمالِ علمی جناب رسا لتمامِ رَسَالَتِ اللَّهِ بِأَهلِبیت عصمت و طهارت سلام الله علیهم اُجمعین و اُعلَمِیت این حضرات از قاطبةٔ مخلوقات و تمامی کائنات امریست که نزد اهل ایمان و بصیرت از شدت وضوح و انجلا محتاج بدلیل و برهان نمانده، و اگر أدلّهٔ این مطلب از آیات قرآنیّه و احادیث نبویّه و قضایای علویّه و وقائع رجوع اصحاب و دیگر براهین مبهرةٔ اولی الالباب بیان کرده آید دفاتر کبار هم برای آن وفا نمی کند، و بحمدالله بسیاری از أدلّهٔ قاطعه و حجج ساطعه اینمطلوب و مرام در مجلد حدیث «أنا مدینة العلم وعلیُّ بابها» بنهجی مبین و مبرهن شده که اُرباب جحود و انکار را هم جای دم زدن در آن باقی نیست. پس تقصیر شاه صاحب در اثبات کمالِ علمی اَهلِبیتِ عَلَیْهِمُ السَّلَام سوای آنکه کاشف از سوء سریرت و نقص بصیرتشان باشد اصلاً نفعی بایشان نمی بخشد، و هرگز بآن پای اعتقاد اُرباب صدق و سداد نمی بخشد.

و هر که ادنی تأملی در حقائق نماید بخوبی پی میبرد باینکه اعتراف شاه صاحب در حق اَهلِبیتِ عَلَیْهِمُ السَّلَام بامامت ایشان و وصی ساختن یکی مردیگر بر اصرارحه تأیید مذهب اهلحق می نماید و بصرو بصیرت منصفین را الی اقصی الغایه می افزاید، لیکن حمل آن بر امامت مصطلحهٔ اهل تصوّف که مدّ نظر شاه صاحب است هرگز درست نیست و قطع نظر از أدله و براهین کثیره که اهلحق در مبحث امامت ذکر می کنند؛ آنچه نحیف متعلّق بدالات حدیث ثقلین و حدیث سفینه درین مجلد بمعرض بیان آورده ام قطعاً واضح و لائح می نماید که این هر دو حدیث بوجوه عدیده دلالت بر خلافت و امامت ظاهره حضرات اَهلِبیت علیهم السلام دارد، پس سعی نامشکور شاه صاحب در اینجا در ستر حق و کتمان حقیقت محض بی ثمر می باشد.

و علاوه برین بطلان قصر امامت و وصایت ائمه اطهار - علیهم آلف السلام - ما اختلاف الدلیل والنهار - بر قطبیت و ارشاد و منبعیت فیض ولایت ، در مجلد حدیث تشبیه بجواب کلام شاه صاحب بتفصیل تمام مذکور شده ، و بدلائل باهره و حجج قاهره ثابت گردیده که این حضرات برای ریاست عباد و حکومت بلاد و خلافت مصلحه متکلمین نقاد و امامت معروفه بین العلماء الامجاد ، منصوب من الله بودند و در مقامات اطهار حق مسلك هدایت خلق باظهار زعامت کبری و افتراض طاعت خود در جمیع امور دین و دنیا می پیمودند .

دهم آنکه شاه صاحب درین کلام اعتراف فرموده اند که این بزرگواران یعنی اهل بیت علیهم السلام مرجع سلاسل اولیای ائمّه شدند و هر که تمسک بحبل الله می نماید چار و ناچار سند استفاضه او با این بزرگواران منتهی می گردد و درین کشتی می نشیند .

و این اعتراف اگر چه ناقص ظهور ظالمین اهل بیت علیهم السلام و قاصم اصلاب غاصبین حقوق ایشان می باشد ، مرغم آناف منکرین و جادع معاطس جاحدین فضل ایشان نیز هست ، مگر نمیدانی که ابن تیمیّه حرّانی بلکه والد صوری مخاطب شانی در انکار این مطلب چها خرافات شنیعه و مزخرفات فظیعه بر زبان آورده طریق انکار ثابتات و وجود واضحات سپرده اند ! و ذلك ظاهر لمن طالع « منهاج السنّه » و « إزالة الخفا » و « قرّة العینین » ، و قد نقلنا بعض عباراتها فی مجلد حدیث التشبیه اظهراً لكذب أهل المین .

یازدهم آنکه شاه صاحب درین کلام تغیر بر انضمام بعد اینهمه اعترافات مکرّره در حق اهل بیت علیهم السلام آخر بر رو افتاده باظهار انحراف باطنی خود ازین حضرات داد ناصبت داده ، حیث قال : « بخلاف کمال علمی آنجناب که بیشتر در صحابه کرام جلوه گر ماند زیرا که انطباع آن کمال را صحبت تلمیذ با استاد نامدّت دراز و تفتّن بمرضیات او و آموختن آئین درآمد در حلّ مشکلات و استخراج مجهولات از ضرورت و لهذا فرموده اند که : اصحابی کالتجوم بآیهم اقتدیتم اهتدیتم » انتهى .

واین ادعای باطل که از شاه صاحب سر برزده هرگز نزد اصحاب انصاف حظی از واقعیت ندارد، و هر که ادنی مروری و عثوری بر کتب و أسفار محققین کبار داشته باشد بیقین می داند که کمال علمی جناب رسالت صلی الله علیه و آله الاطیاب بنهجی که از اهل بیت آنجناب - علیهم آلف السلام من رب الارباب - بظهور رسیده هرگز از اصحاب آنجناب ظاهر نگردیده، و کمال علمی اصحاب را با کمالات علمیه اهل بیت علیهم السلام نسبت ذره بآفتاب و نسبت قطره ببحر محیط حاصل نیست، و چگونه چنین نباشد حال آنکه حضرات اهل بیت علیهم السلام بنا بر نصوص کثیره جناب رسالت صلی الله علیه و آله ابواب علم آنجناب هستند و جمله اصحاب مأمور شده اند که بنهج سائلین برین ابواب آمده حظ و نصیب خود ربایند. و از اینجاست که همه ایشان رجوع بجناب امیرالمؤمنین علیه السلام می نمودند و آنجناب هیچگاه رجوعی بکسی از اصحاب ننموده، و اگر چه شواهد کثیره این مطلب در مجلدات حدیث مدینه العلم بالتفصیل بنظرت رسیده باشد لیکن در اینجا هم بعض عبارات مذکور می شود.

فخر رازی در رساله «فضائل شافعی» از شافعی کلامی نقل کرده که در آن در ذکر جناب امیرالمؤمنین علیه السلام واقع است: [وَأَكْثَرُ مَا أَخَذَ عَنْهُ فِي زَمَانِ عُمَرَ وَعُثْمَانَ لَا نَهْمَا كَانَا يَسْأَلَانِهِ وَيَرْجِعَانِ إِلَى قَوْلِهِ، وَكَانَ عَلِيُّ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ خَصًّا بِدِلْمِ الْقُرْآنِ وَالْفَقْهِ لِأَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله دَعَا لَهُ وَأَمَرَهُ أَنْ يَقْضَى بَيْنَ النَّاسِ، وَكَانَتْ قَضَايَاهُ تَرْفَعُ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَيَمْضِيهَا].

و علامه نووی در «تهذیب الأسماء» بترجمه جناب امیرالمؤمنین علیه السلام گفته: [وَسْؤَالُ كِبَارِ الصَّحَابَةِ لَهُ وَرَجُوعُهُمْ إِلَى فَتَاوَاهِ وَأَقْوَالِهِ فِي الْمَوَاطِنِ الْكَثِيرَةِ وَالْمَسَائِلِ الْمَعْضَلَاتِ مَشْهُورٌ].

و کرمانی در «کواکب دراری» شرح صحیح بخاری، در ترجمه آنجناب گفته: [وَسْؤَالُ كِبَارِ الصَّحَابَةِ وَرَجُوعُهُمْ إِلَى فَتَاوَاهِ وَأَقْوَالِهِ فِي الْمَسَائِلِ الْمَعْضَلَاتِ أَيْضًا مَشْهُورٌ].

و این روزبهان در کتاب «الباطل» خود گفته: [رجوع الصحابة إليه في الفتوى غير بعيد لأنه كان من مفتي الصحابة والرجوع إلى المفتي من شأن المستفتين]

ناده
از علوم
ت امیر

وآن رجوع عمر إليه كرجوع الأئمة و ولاية العدل إلى علماء الأمة [.
 وملا علی قاری در شرح فقہ اکبر، گفته: [و المعضلات التي سأله كبار
 الصحابة ورجعوا إلى فتواه فيها فضائل كثيرة شهيرة تحقق قوله عليه السلام: أنا
 مدينة العلم وعليّ بابها، وقوله عليه السلام: أفضاكم عليّ] .
 وملا يعقوب لاهوري در شرح تهذيب الكلام، گفته: [وكفاك شاهداً على
 كونه أعلم أن سلاسل العلماء من المفسرين وأهل العربية وغيرهم والعرفاء تنتهي
 إليهم وأن الحكماء كانوا يعظمونه غاية التعظيم وأن الكبراء من الصحابة يرجعون
 إليه فيما كان يشكل عليهم وهو المجيب عن شبهات اليهود وظلمات النصارى كما هو
 المعروف والمشهور] .

وشيخ محمد بن سالم بن أحمد الشافعي المصري الشهير بالحنفي در حاشیه
 خود بر جامع صغير، سیوطی گفته: [قوله: عيبة علمي، أي وعاء علمي الحافظ له
 فإنه باب مدينة العلم ولذا كانت الصحابة تحتاج إليه في فك المشكلات] .
 وعجیلی در ذخيرة المال، گفته: [ولم يكن يسأل منهم واحداً وكلمهم
 يسأله مسترشداً وما ذلك إلا لخمود نار السؤال تحت نور الإطلاع] .

وازهمة بالآثر اینست که نصرالله کابلی که خواجه علی الاطلاق شایع صاحب
 است در صواق، بعد ذکر حدیث سفینه کما سمعت سابقاً گفته: [ولا شك أن الفلاح
 منوطٌ بولائهم وهديتهم والهلاك بالتخلف عنهم، ومن ثقة كان الخلفاء، و الصحابة
 يرجعون إلى أفضلهم فيما أشكل عليهم من المسائل وذلك لأن ولائهم واجبٌ وهديتهم
 هدى النبي ﷺ] .

وبعد ازین لازمست که شاه صاحب از إفراط خجلت سر بر ندارند و همت خود
 بر توبه و انابت از مخالفت خواجه خود بر گمارند و با چهار و إعلان اعتراف نمایند
 که حدیث سفینه دلیل قاهر و برهان باهرست برین که اهل بیت علیهم السلام وارث بالاستحقاق
 کمال علمی جناب رسالت مآب ﷺ بودند و بآنوار هدایت و ارشاد خود بصر و بصیرت
 اهل ایمان می افزودند .

و مخفی نماند که وراثت کامله کمالات علمیّه جناب رسالتّمآب ﷺ برای اهل بیت عصمت و الطّهارة علاوه بر آنکه از احادیث جناب سرور کائنات - علیه وآله افضل التّحیّات والتّسلیمات - و إرشادات خود اهل بیت ﷺ و اعترافات و مجاهد (۱) و اُفـوال تابعین بنحوی ثابت و محقق است که اصلاً ارباب ایمان و انصاف را در آن کنجایش شک و شبهه و إرتیاب نیست ، بحمد الله بسیاری از علمای اعلام و کمای فخام سنّیه در کتب و أسفار دینیه خود قائل و معترف بآن می باشند ، و شطری از عبارات أجله اهل سنت درین باب در مجلد دوم حدیث مدینه العلم بتفصیل جمیل مذکور گردید ، و من شاء فلیرجع إلیه .

(۱) از جمله شواهد اعترافات صحابه بود ائمه علم برای اهل بیت علیهم السلام خبر اطفیف مکالمه نافع بن الازرق با ابن عباس است ، و این خبر را شیخ بن عبدالله بن شیخ بن عبدالله العیدروس الیمنی در « عقد نبوی » در حالات جناب امام حسین علیه السلام آورده ، چنانچه گفته : [سأل نافع بن الازرق ابن عباس رضی الله عنه فقال له : تفتی الناس فی النملة والقملة ، صف لی الهک الذی تعبد ! فأطرق ابن عباس رضی الله عنه و كان الحسین جالساً ناحية فقال : الی یابن الازرق ! فقال : لست ایاک استل ! فقال ابن عباس : انه من اهل بیت الذوة وهم ورثة العلم . فأقبل نافع نحو الحسین فقال له الحسین : یا نافع ! ان من وضع دینه علی القیاس لم یزل الدهر فی الالباس سائراً ناکباً عن المنهاج ظاهراً بالاعوجاج ضالاً عن السبیل قائلاً غیر الجمیل . یا بن الازرق ! أصف الهی بما وصف به نفسه وأعرفه بما عرف به نفسه ، لا یدرک بالحواس ولا یقاس بالناس قریب غیر ملتصق وبعید غیر منقبض ، یوحد ولا یتبعض معروف بالایات موصوف بالعلامات لا اله الا هو الکبیر المتعال . فبکی ابن الازرق وقال : ما أحسن کلامک ! قال له الحسین : ایها عنک ! انک تشهد علی أبی وعلی اخی بالکفر وعلی ! قال ابن الازرق : أما والله یا حسین ! لئن کان ذلک لقد کنتم منار الاسلام و نجوم الاحکام ، فقال له الحسین : انی سائلک عن مسألة ، قال : سل ! فقال : و أما الجدار فکان لغلامین یتیمین فی المدینه ، یابن الازرق ! ن حفظ فی الغلامین ؟ قال ابن الازرق : أبوهما . قال الحسین : فأبوهما خیر أم رسول الله صلی الله علیه و سلم ؟ قال ابن الازرق : أنبأ الله تعالی انکم قوم خصمون ! (۱۳. ذکر حسین الموسوی عفا الله عنه) .

و محل کمال عجب است که شاه صاحب درین کلام جالب ملام چنان در گرداب عصبیت سر فرو برده اند که برای اثبات جلوه گری کمال علمی جناب رسالتآب صلی الله علیه و آله و سلم در صحابه سه چیز برای ایشان ادعا نماید :

اول صحبت تلمیذانه با آنجناب تا مدت دراز .

دوم : تفتن بمرضیات آنجناب .

سوم : آموختن آئین درآمد در حل مشکلات و استخراج مجهولات ، و هرگز خیال نمی کنند که این اوصاف برای اهل بیت علیهم السلام وجه الکمال والتمام حاصل بود ، و سواي دشمن عقل و انصاف کیست که تحقیق این اوصاف را از نفوس قدسیه این حضرات سلب کند ؟ و ایشانرا دارای صفات تلامذهم نداند ؟!

و هرگاه این اوصاف در اهل بیت علیهم السلام با کمال وجوه محقق باشد چگونه عاقلی تسلیم خواهد کرد که کمال علمی جناب رسالتآب ﷺ بیشتر در صحابه جلوه گر بود ؟! حاشا و کلاً! بلکه هر عاقل بصیر کمالات علمیّه جناب رسالتآب صلی الله علیه و آله و سلم را در این نفوس قدسیه بیشتر و بالاتر از همه خلایق جلوه گر می بیند ، و جامعیت همین حضرات برای کمالات نبویه بقلبش می نشیند ، زیرا که این حضرات قطعاً و یقیناً اهل بیت نبوت و رسالت هستند و بلا شبهه و اِرتیاب در زمره اصحاب هم منسلک می باشند .

و از اینجا ظاهر و باهر گردید که سعی نامشکور شاه صاحب در تفریق کمال علمی و کمال علمی جناب رسالتآب ﷺ هرگز فائده بحالشان نبخشید و آفتاب کمالات نبویه با جمیع انوار و أضواء خود از مطالع نفوس قدسیه اهل بیت علیهم السلام طلوع نموده بر قلوب موقنین درخشید .

و حیرتم بسوی خود می کشد که چگونه شاه صاحب در مقام تمجید صحابه ذکر صحبت ایشان با آنجناب تا مدت دراز و تفتن بمرضیات آنجناب و آموختن آئین درآمد در حل مشکلات و استخراج مجهولات از آنجناب ذکر می فرمایند ، و بخیال نمی آرند که بسیاری از صحابه با وصف طول صحبت تفتن بمرضیات آنجناب بهم

نرسانیدند و از آموختن آئین در آمد در حلّ مشکلات و استخراج مجهولات از آنجناب
بمراحل قاصیه دور و بر کنار بودند .

مگر نمیدانی که ابوبکر و عمرو و عثمان که نزد شاه صاحب عمده أصحاب هستند
در مقامات عدیده متفطن بمرضیات آنجناب نشدند بلکه دیده و دانسته خلاف مرضی
آنجناب بعمل آوردند و مستوجب قهر و نهر گردیدند ، و بلاد و جهالت ایشان از درک
مسائل واضحه و معارف لایحه بنحوی واضح و آشکار شد که ضرب المثل گردید و بر صبیان
و اطفال بلکه نسوان و ربّات الحجال هم منکشف گشته بحدّ یقین رسید ؛ کما فصل
فی کتاب « تشیید المطاعن » علی وجه یبهر الألباب ، و بین أيضاً فی مجلّد حدیث
مدینه العلم من هذا الكتاب .

دوازدهم آنکه شاه صاحب در اینکلام خلعت انضمام برای اثبات مطلوب
منکوب خود احتجاج بحديث « أصحابی کالتجوم » نموده خود را عرضه ملام ارباب
أحلام فرموده اند ، حال آنکه در ماسبق دانستی که این حدیث بنابر تحقیق اکابر حقاظ
و أعظم أیقاظ سنّیه نهایت مطعون و موهون است ، و باطل و موضوع و مکذوب بودن آن
بحسب تصریح اعلام أخبار و نقاد کبار اهل سنت ثابت و محقق میباشد ، و بسیاری از أدلّه
و براهین بطلان و هوان آن باعتبار مضمون متن و مؤدای ألفاظ و کلماتش نیز سا بقاً
مرقوم و مسطور گردیده .

پس احتجاج شاه صاحب باین حدیث موضوع و آنهم بمقابله حدیث سفینه و
آنهم برای اثبات این معنی که کمال علمی جناب رسالت مآب ﷺ بیشتر در صحابه
جلوه گر ماند منظر « ظلمات بعضها فوق بعض » در انظار اهل اعتبار پیش می نماید
و برای اولیای شاه صاحب سرمایه تخجیل و تشویر بتکثیر و توفیر خارج از حدّ تقریر و
تحریر می افزاید . و اگر چه إفادات نقاد اعلام و جهابذّه فخام سنّیه متعلّق بقبح و
جرح حدیث نجوم بحدیّکه در ما مضی بجواب مخاطب فاقد الدرایه مذکور و مسطور
شده مافوق الکفایه است ، لیکن درین مقام نیز بعض عبارات أجلّه علمای اهل سنت که
بایضاح تمام مبدي فساد و بطلان و وهن و هوان آنست مرقوم می شود .

در بیان
فساد و
بطلان
حدیث
نجوم

ابن حزم اندلسی در کتاب «الإحکام فی أصول الأحکام» در باب ذم اختلاف گفته: [وقد غلط قومٌ فقالوا: الاختلاف رحمةٌ واحتجوا بما روي عن النبي ﷺ أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم. قال أبو محمد: وهذا من أفسد قول يكون لأنه لو كان الاختلاف رحمةً لكان الاتفاق سخطاً! وهذا ما لا يقوله مسلمٌ لأنه ليس إلا اتفاق أو اختلافٌ وليس إلا رحمة أو سخط. وأما الحديث المذكور فباطلٌ مكذوبٌ من توليد أهل الفسق لوجوه ضرورية:

أحدها: أنه لم يصح من طريق.

والثاني: أنه ﷺ لم يجز أن يأمر بما نهى عنه وهو عليه السلام قد أخبر أن أبا بكر قد أخطأ في تفسير فسرّه، و كذب عمر في تأويل تأوله في الهجرة، و كذب أسيد بن حضير في تأويل تأوله فيمن رجع عليه سيفه وهو يقاتل، وخطأ أبا السنا بل في فتياً أفتى بها في العدة، وقد ذكرنا هذا المعنى في باب إبطال التقليد من كتابنا هذا مستوعباً فأغنى عن إيراده ههنا، وفيما ذكرنا كفاية. فمن المحال الممتنع الذي لا يجوز ألبتة أن يكون ﷺ يأمر بالتباعد ما قد أخبر أنه خطأ؛ فيكون حينئذٍ أمر بالخطأ، تعالى الله عن ذلك، وحاشاه ﷺ من هذه الصفة، وهو ﷺ قد أخبر أنهم يخطئون فلا يجوز أن يأمر بالتباعد من يخطئ. إلا أن يكون ﷺ أراد نقلهم لما روي عنه، فهذا صحيح لأنهم^(۱) رضى الله عنهم كلهم ثقة فمن أيهم نقل فقد اهتدى الناقل.

والثالث: أن النبي ﷺ لا يقول الباطل بل قوله الحق، وتشبيه المشبه للمصيبين بالنجوم تشبيه فاسدٌ و كذب ظاهرٌ، لأنه من أراد جهة مطلع الجدي فأم جهة مطلع السرطان لم يهتد بل قد ضلّ ضلالاً بعيداً وأخطأ خطأ فاحشاً وخسر خسراً مبيهاً، وليس كل النجوم يهتدى بها في كل طريق، فبطل التشبيه المذكور ووضح كذب ذلك الحديث وسقوطه وضوحاً ضرورياً.]

ازین عبارات ظاهر است که ابن حزم در قدح و جرح حدیث نجوم خیلی مبالغه

(۱) هذا هو الذي ذهب اليه المزني وقديماً بطلانه بالكلام البسوط فيما سبق،

فلانكن من الغافلين. (۱۴، منه) .

بکر برده و طریق توهین و تهجین آن بلا تردّد و تلغثم بوجوه عدیده سپرده :

اول آنکه : در شأن حدیث نجوم گفته که آن باطل است .

دوم آنکه : در حق آن گفته که مکذوب است .

سوم آنکه : إفاده نمود که حدیث نجوم از تولید اهل فسق است یعنی اهل فسق

و فجور این کذب و زور را ساخته و پرداخته اند .

چهارم آنکه : تصریح نموده باینکه برای اینمطلب وجوه ضروریّه است .

پنجم آنکه : إقرار نموده باینکه این حدیث از هیچ طریق صحیح نشده .

ششم آنکه : إفاده نموده که جائز نیست که جناب رسالت^{صلی الله علیه و آله} امر نماید

بچیزی که از آن نهی فرموده است . و این إفاده دلالت می نماید بر آنکه حدیث نجوم

مشمول بر امر منهی^{نهی} عنه و حرام میباشد .

هفتم آنکه : ابن حزم درین عبارت برای توهین مضمون حدیث نجوم بعض

واقعات دالّه بر اینکه جناب رسالت^{صلی الله علیه و آله} و سلم تخطیه و تکذیب اصحاب

خود فرموده است بمعرض بیان آورده ، و درین واقعات واقعه تخطیه ابوبکر و تکذیب

عمر نیز مذکور ساخته باظهار انحطاطشان از مرتبه اقتدا کما ینبغی پرداخته .

هشتم آنکه : برای اظهار کمال و هن و هوان مفاد حدیث نجوم إفاده نموده که

از جمله محال ممتنع که قطعاً جائز نیست ، اینست که آنجناب امر نماید با تباع چیزی

که خطا میباشد ، پس خواهد بود درینوقت که امر کرده باشد بخطا .

نهم آنکه : برای اظهار شاعت اینمطلب کلمه « تعالی الله عن ذلك » بر زبان

قلم جاری نموده ، و از اینجا ظاهر می گردد که حدیث نجوم دلالت بر چیزی دارد که

بساحت علیای جناب احدیت نقص را منسوب می نماید و از این جهت ابن حزم بعد از

آن جمله « تعالی الله عن ذلك » بر زبان قلم جاری می نماید .

دهم آنکه : ابن حزم بقول خود « وحاشاه ^{للمصنف} من هذه الصفة » ظاهر نموده که

نسبت امر نمودن جناب رسالت^{صلی الله علیه و آله} بخطا امریست قایل تحاشی . پس واضح

ولایح گردید که نسبت حدیث نجوم هم بآنجناب همینجور می باشد .

یازدهم آنکه : ابن حزم بغرض توهین حدیث نجوم باز اعتراف نموده باینکه جناب رسالت صلی الله علیه و آله خبر داده است باینکه اصحاب آن جناب خطا نمیکند .
دوازدهم آنکه : بتصریح صریح افاده نموده که جائز نیست که آن جناب حکم کند ماها را باتّباع کسیکه خطا می کند .

اما آنچه ابن حزم بعد از این بتقلید ناسدید بعضی اسلاف خود دعوی نموده که کُلّ اصحاب در نقل « ثقات » هستند . پس بطلان و هوان آن مطلقاً در ماسبق بنحوی بیان شده که هرگز عاقل منصف را در آن شکی و ریبی عارض نمیشود .

سیزدهم آنکه : ابن حزم درین عبارت دلیلی عقلی برای ابطال حدیث نجوم ذکر کرده که کمال بُعد مستدلّین و محتجّین بحدیث نجوم از ساحت فهم و فراست واضح و لائح می نماید ، و خیلی در تخجیل و تشویرشان می افزاید .

توضیح اینمطلب آنکه ابن حزم افاده نموده که جناب رسالت صلی الله علیه و آله سخن باطل نمی فرماید ، بلکه قول آن جناب حق است و تشبیه مشبه برای مصیبت بالنجوم تشبیه فاسد و کذب ظاهر است ، زیرا که هر شخص که اراده جهت مطلع ستاره جدی داشته باشد و اوقصد کند جهت مطلع ستاره سرطان را هرگز مهتدی نخواهد شد بلکه گمراه خواهد شد بضلال بعید و مخطی خواهد شد بخطای فاحش و زیان کار خواهد شد بخسران مبین .

و بحمدالله از اینجا ظاهر و باهر گردید که حضرات دلدادگان حدیث نجوم که اقتدای هر صحابی را سبب اهتدا دانسته بر قول او عمل می کنند هرگز مهتدی نیستند بلکه گمراه هستند بضلال بعید و مخطی هستند بخطای فاحش و زیان کار هستند بخسران مبین .

چهاردهم آنکه : ابن حزم برین افاده متینه اکتفا نکرده بمزید تصریح گفته که « لیس کُلّ النجوم بهتدی بها فی کُلّ طریق ، فبطل التشبیه المذکور » یعنی تمام نجوم چنان نیستند که اهتداء با ایشان در هر طریق حاصل گردد ، پس تشبیه مذکور باطل شد . و این افاده بنحویکه جگر فریفتگان حدیث نجوم را می خراشد

محتاج ببيان نیست .

پانزدهم آنکه : ابن حزم بعد این إفاده خود در آخر کلام گفته : « و وضع کذب ذلك الحديث وسقوطه وضوحاً ضرورياً ، یعنی واضح گردید کذب این حدیث وسقوط آن بوضوحی که بدیهی میباشد .

واز اینجا واضح و لائح می گردد که حضرات محتجین و مستدلین بحديث نجوم چنان بی بصرو بصیرت و افعشده اند که از إدراك ضروریات و فهم بدیهیات عاجز و قاصر میباشند ، و باحتجاج و استدلال بچنین حدیث مکذوب و ساقط که ضروری الهوان و بدیهی البطلان است کونه دین و ایمان خود را می خراشند ، ولقد حق أن يتلى في هذا المخل لأهل المقام الأمين : فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمد لله رب العالمين . و نیز ابن حزم اندلسی در کتاب « الإحكام في أصول الأحكام » در باب حق بودن قول واحد و بطلان مصیب بودن هر مجتهد گفته : [واحتجوا بما روي عن النبي ﷺ أصحابي كالتجوم . قال أبو محمد : وقد تقدم إبطالنا لهذا الحديث وبيئنا أنه كذب في باب ذم الاختلاف من كتابنا هذا فأغنى عن ترداد] .

ازین عبارت ظاهرست که قائلین بمذهب تصویب احتجاج بحديث نجوم نموده اند و ابن حزم بجوابشان اعتراف ببطلان این حدیث می نماید و صراحة می گوید که متقدم شده باطل کردن ما این حدیث را و بیان کردیم ما که آن کذب می باشد در باب ذم اختلاف ازین کتاب ما ، پس بی نیاز کرد آن إبطال و بیان از تکرار آن . و ازین عبارت مختصره این حزم نیز بوجه عدیده بطلان و کذب این حدیث واضح و لائح می گردد ، كما لا يخفى على الناظر البصير .

و نیز ابن حزم اندلسی در کتاب « الإحكام » در باب إبطال تقلید گفته : [وأما الرواية « أصحابي كالتجوم » فرواية ساقطة وهذا حديث حدثنيه أبو العباس أحمد بن عمر بن أنس العذري ، قال : أنا أبو ذرّ عبد بن أحمد بن محمد الهروي أنصاري قال : أنا علي بن عمر بن أحمد الدار قطني ، ثنا القاضي أحمد بن كامل خلف ، ثنا عبد الله ابن روح ، ثنا سلام بن سليمان ، ثنا الحارث بن غصين عن الأعمش عن أبي سفيان عن

جابر ، قال : قال رسول الله ﷺ : أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم . قال أبو محمد : أبو سفيان ضعيف والحارث بن غصين هذا هو أبو وهب الثقفي وسلام بن سليمان يروى الاحاديث الموضوعة و هذا منها بلا شك ، فهذه رواية ساقطة من طريق ضعف إسناده . و كتب إلى أبو عمر يوسف بن عبد الله بن عبد البر النمرى أن هذا الحديث روي أيضاً من طريق عبد الرحيم بن زيد العمى عن أبيه عن سعيد بن المسيب عن ابن عمر ، ومن طريق حمزة الجزري عن نافع عن ابن عمر ، قال : وعبد الرحيم بن زيد و أبوه متروكان و حمزة الجزري مجهول . و كتب إلى النمرى : حدثنا محمد بن ابراهيم ابن سعيد أن أبا عبد بن مفرج حدثهم قال : ثنا محمد بن أيوب الصموت قال : قال لنا البزار : وأما ما يروى عن النبي ﷺ « أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم » فهذا الكلام لا يصح عن النبي ﷺ . قال أبو محمد : فقد ظهر أن هذه الرواية لا تثبت أصلاً بل لاشك أنها مكذوبة لأن الله تعالى يقول في صفة نبيه ﷺ « وما ينطق عن الهوى إن هو إلا وحي يوحى » فإذا كان كلامه ﷺ في الشريعة حقاً كله و واجباً فهو من الله تعالى بلا شك و ما كان من الله تعالى فلا اختلاف فيه بقوله تعالى « ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً » وقد نهى تعالى عن التفرق و الاختلاف بقوله « ولا تنازعوا » فمن المحال أن يأمر رسول الله ﷺ با تباع كل قائل من الصحابة رضي الله عنهم وفيهم من يحلل الشيء و غيره منهم يحرمه ! ولو كان ذلك لكان بيع الخمر حلالاً اقتداءً بسمرة بن جندب ! و لكان أكل البرد للمصائم حلالاً اقتداءً بأبي طلحة ! و حراماً اقتداءً بغيره منهم ! و لكان ترك الغسل من الاكسال واجباً اقتداءً بعلي (١) و عثمان و طلحة و أبي أيوب و أبي بن كعب و حراماً اقتداءً بعائشة و ابن عمر ،

(١) أقول : ما نسبته ابن حزم الى علي عليه السلام في هذه المسئلة فهو باطل و كذب و افتراء ، و يكفي في رده ما ذكره أعلام أهل السنة و أخبارهم في كتبهم ، و ما نحن ننقل منها بعض عباراتهم .

قال أبو بكر محمد بن أبي سهل السرخسي في كتابه « المبسوط » قال : [وإذا التقى الختانان و غابت الحشمة و جب الغسل أنزل أولم ينزل و هو قول المهاجرين : عمرو =

ولكان بيع الثمر قبل ظهور الطيب فيها حلالاً اقتداءً بعمر حراماً اقتداءً بغيره منهم !
وكل هذا مرويٌّ عندنا بالأسانيد الصحيحة تركناها خوف التّطويل بها ، وقد بينا

== علي وابن مسعود رضي الله تعالى عنهما . فأما الانصار كأبي سعيد وحذيفة وزيد بن ثابت الانصاري رضي الله تعالى عنهم قالوا : لا يجب الاغتسال بالاكسال ما لم ينزل ، وبه أخذ سليمان الاعمش رضي الله تعالى عنه لظاهر قوله صلى الله عليه وسلم « انما الماء من الماء » . ولنا حديث شاذان (عائشة.ظ): النبي صلى الله عليه وسلم قال: اذا التقى الختانان وجب الغسل أنزل أو لم ينزل ، وهو قول المهاجرين عمرو وعلي وابن مسعود ، والاصح أن عمر رضي الله تعالى عنه لم يسوغ للانصار هذا الاجتهاد حتى قال لزيد : أي عدو نفسك ! ما هذه الفتوى التي تقشعت عنك ؟ ! فقال : سمعت عمومتى من الانصار يقلن ذلك ، فجمعن عمرو سألن فقلن : كنا نفعل ذلك على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا نفتسل . فقال عمر : أو كان يعلم به رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قلن : لا ! فقال : ليس بشيء ، وبعث الى عائشة رضي الله عنها فسألها فقالت : فعلت ذلك مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فاغتسلنا . فقال عمر رضي الله تعالى عنه لزيد : لئن عدت الى هذا لا ذيتك ! والمعنى أن هذا الفعل سبب لاستطلاق وكاء المنى عادةً فقام مقام خروج المنى احتياطاً لانه مغيب عن بصره فربما لم يقف عليه ما خرج لقلته فالوضع موضع الاحتياط من هذا الوجه . قال : (ولا يجب الغسل باجماع فيما دون الفرج ما لم ينزل) لان ما دون الفرج ليس نظير الفرج في استطلاق وكاء المنى بمسه ، والدليل عليه حكم الحد ، واليه أشار علي رضي الله تعالى عنه في الاكسال فقال :
يوجب فيه الحد ولا يوجب فيه صاعاً من ماء] ، انتهى .

وقال علاء الدين الكاشاني في كتاب « البدائع » في ذكر الامور المثبتة للجنابة : [والثاني ابلاج الفرج في الفرج في السبيل المعتاد سواء أنزل أم لم ينزل لما روى أن الصحابة رضي الله عنهم لما اختلفوا في وجوب الغسل بالتقاء الختانين بعد النبي صلى الله عليه وسلم ، وكان المهاجرون يوجبون الغسل والانصار لا ، بعثوا أبا موسى الاشعري الى عائشة رضي الله عنها فقالت : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « اذا التقى الختانان وغابت الحشفة وجب الغسل أنزل أم لم ينزل » فعلت أنا ورسول الله صلى الله عليه وسلم واغتسلنا فقدرت قولاً وفعلًا . / وروى عن علي رضي الله عنه أنه قال في الاكسال : يوجب الحد أفلا يوجب صاعاً من ماء !] انتهى .
وقال كمال الدين محمد بن عبد الواحد السيواسي المعروف بابن الهمام في «فتح =

آنفاً إخباره ﷺ أبابكر بأنه أخطأ ، وقد كان الصحابة يقولون بأرائهم في عصره ﷺ فيبلغه ذلك فيصوب المصيب ويخطئ المخطئ ، فذلك بعد موته ﷺ أقشى وأكثر .
ازین عبارت ظاهرست که ابن حزم در باب ابطال تقلید هم بر حدیث نجوم حملات شدیدہ بوجوه عدیدہ نموده .

اول آنکه : بصراحت اعتراف نموده کہ روایت أصحابی کالتجوم روایت ساقطه است .

دوم آنکه : حدیث نجوم را مسنداً روایت کرده و بعد از آن إفاده نموده کہ أبوسفیان کہ راوی این حدیث از جابرست ضعیف است .

سوم آنکه : در باب حارث بن غصین کہ راوی این حدیث از أعمشست إفاده

= القدیر : [وذكر في البسوط : واذا التقى الخنثان وغابت العشة وجب الغسل أنزل أو لم ينزل ، وهو قول المهاجرين كعمرو وعلي وابن مسعود رضي الله عنهم ، و أما الانصار كأبي بن كعب وحذيفة وزيد بن ثابت رضي الله عنهم قالوا : لا يجب الاغتسال بالاكسال ما لم ينزل ، وبه أخذ سليمان الاعمش لظاهر قوله عليه السلام : الماء من الماء ، ولنا أن النبي عليه الصلوة والسلام قال : إذا التقى الخنثان وجب الغسل أنزل أو لم ينزل ، والاصح أن عمر رضي الله عنه لم يسوغ للانصار هذا الاجتهاد حتى قال لزید : أي عدونفسه ! ما هذه الفتوى التي ظهرت منك ؟ قال : سمعت عمومتي من الانصار يقولون كذلك ، فجمعهم عمر رضي الله عنه فسألهم فقالوا : كنا نفعل على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا نفتسل ، فقال : أو كان يعلم رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقالوا : لا ، فقال : ليس بشيء ، وبعث الى عائشة رضي الله عنها فسألها قالت : فعلت ذلك مع رسول الله صلى الله عليه وسلم واغتسلنا . فقال عمر لزید : لئن عدت الى هذا لا ذيتك ! ولا يعارض هذا الحديث قوله عليه السلام « الماء من الماء » لأن الماء موجود في الالتقاء تقديرأ لانه سبب الانزال اذ الغالب في مثله الانزال وهو مغيب عن بصره وربما يخفى عليه الانزال لقلته فأقيم السبب الظاهر وهو الالتقاء مقام الانزال فيكون الماء موجوداً تقديرأ فيجب الغسل بالحديث فكان هذا منا قولاً بموجب العلة ولانه لما قام مقام الانزال في حق وجوب الحد فلان يقوم مقامه في حق وجوب الاغتسال أولى ، ولهذا احتج على رضي الله عنه على الانصار فقال : يوجبون الرجم ولا يوجبون صاعاً من الماء ؟ ! انتهى . (۱۲۰ ن) .

نموده که او أبو وهب ثقفی است . وغالباً مقصد ابن حزم ازین توضیح آنست که این راوی درین سند چون باسم مذکور شده است لهذا حالش مشتبّه نشود و واضح گردد که او أبو وهب ثقفی مجروح و مقدوح است . ومؤید این مطلب آنست که علامه ابن عبدالبر قرطبی در کتاب العلم ، جائیکه قدح در حدیث نجوم نموده بعد از این حدیث بسندی که در آن حارث بن غصین واقع است گفته : [هذا إسناد لا تقوم به حجة لأن الحارث بن غصين مجهول] .

چهارم آنکه : در باب سلام بن سلیمان که راوی این حدیث از حارث بن غصین است افاده نموده که او أحادیث موضوعه روایت می کند .

پنجم آنکه : اشاره بحدیث نجوم نموده گفته : « وهذا منها بلا شك » یعنی این حدیث از آن موضوعاتست که سلام روایت آن می کند ، و پر ظاهرست که برای ابن حزم در اظهار موضوع بودن حدیث نجوم کافی بود که بگوید « هذا منها » لیکن با لجاج قادر علی الإطلاق کلمه « بلا شك » را هم اضافه نموده طریق اظهار کمال قطعیت به وضع آن بیموده .

ششم آنکه : برین قدر هم اکتفا ننموده بصراحت گفته : « فهذه رواية ساقطة من طريق ضعف إسناده » یعنی این روایت ساقطه است از راه ضعف اسناد آن .

هفتم آنکه : ابن حزم برای اثبات مزید وهن وهوان حدیث نجوم از ابن عبید البر نمری نقل نموده که این حدیث از طریق عبدالرحیم بن زید عمی از سعید بن المسیب از ابن عمرو از طریق حمزة جزري از نافع از ابن عمر هم مروی شده ، لیکن عبدالرحیم ابن زید و پدرش هر دو متروک هستند و حمزة جزري مجهولست .

هشتم آنکه : ابن حزم بواسطه ابن عبدالبر مستنداً از حافظ بزار قدح حدیث نجوم نقل نموده .

نهم آنکه : بعد این همه ، ابن حزم باز بر سر قدح و جرح حدیث نجوم رسیده و بصراحت گفته « فقد ظهر أن هذه الرواية لا تثبت أصلاً ! » یعنی ظاهر شد که این روایت اصلاً ثابت نیست ! و هر واضحست که در اینجا جمله « وهذه الرواية لا تثبت » برای

بیان وهن وهوان حدیث نجوم کفایت میکرد، مگر ابن حزم باضافه کلمه «أصلاً» نهایت فساد و بطلان آن بمنصه شهود نهاده.

دهم آنکه: بعد ازین کمال ترقی نموده و برای اظهار قطعیت کذب بودن آن گفته «بل لاشكُ أنَّها مكذوبةٌ!»، یعنی بلکه شك نیست که این روایت مکذوبه است! و بر اهل بصیرت و خبرت واضح و عیانست که بجای جمله «بل هی مکذوبة» جمله «بل لاشكُ أنَّها مكذوبة» آوردن نهایت جزم ابن حزم را بکذب بودن آن ظاهر و باهر می نماید.

یازدهم آنکه: در مقام توجیه قطعیت مکذوب بودن حدیث نجوم گفته که بتحقیق که خداوند عالم در صفت نبی خود ﷺ می فرماید: «وما ينطق عن الهوى إن هو إلا وحيٌ يوحى» پس هر گاه کلام آنجناب در شریعت کلام حق و واجب شد پس آن بلاشك از خداست و هر چه از خدا باشد در آن اختلاف نیست بسبب قول خدا «ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً» و بتحقیق که خدای تعالی از تفرق و اختلاف نهی فرموده است بقول خود «ولا تنازعوا» پس از قبیل محالست که جناب رسالت ﷺ حکم دهد باتباع هر قائل از صحابه حال آنکه دریشان کسی هست که چیزی را حلال و یا می نماید و غیر او ازیشان همان چیز را حرام و یا می نماید! و این تقریر ابن حزم بنحویکه استیصال شافه حدیث نجوم می نماید أظهر من الشمس و این من الشمس است.

دوازدهم آنکه: ابن حزم بعد ازین نبدی از فتاوی مختلفه صحابه که در آن اختلاف بین در تحلیل و تحریم و وجوب و حرمت واقع شده بمعرض بیان آورده و بغرض تشنیع اتباع هر یکی را بنا بر حدیث نجوم صحیح و نموده راه إسکات و إفحام مثبتین این حدیث باقدام إلزام سرمه ریز کلوی خصام پیموده، و اگرچه در مسئله اُکسال آنچه نسبت بجناب امیر المؤمنین علیاً علیه السلام نموده غلط محض و بهتان بحت است^(۱) لیکن مسائلی که از دیگر صحابه ذکر کرده قابل جحود و انکار نیست.

سیزدهم آنکه: ابن حزم بغرض توهین حدیث نجوم و اظهار بطلان حکم جناب رسالت‌آب صلی الله علیه و آله با اتباع هر قائل از صحابه گفته که ما بیان کردیم سابقاً خبر دادن آنجناب ابوبکر را باینکه او خطا کرده است، و غرض ابن حزم ازین مطلب آنست که هر گاه جناب رسالت‌آب صلی الله علیه و آله ابوبکر را بخطا و او خبر داده باشد محالست که بذریعه حدیث نجوم با اتباع او حکم فرماید.

چهاردهم آنکه: ابن حزم اظهار نموده که صحابه در عصر آنجناب بآراء خود کلام می کردند و کلامشان بآن جناب میرسید و آنجناب مصیب را تصویب و مخطی را تخطیه میفرمود؛ و مقصود ازینکلام آنست که چون جسارت صحابه بر تقول بآراء خود در عصر آنجناب صلی الله علیه و آله معلومست و تصویب و تخطئه آنجناب ایشانرا نیز متیقن پس چگونه عاقلی تجویز خواهد کرد که آنجناب حدیث نجوم را بر زبان مبارک آورده با اتباع هر مصیب و مخطی از صحابه امر فرموده باشد؟

پانزدهم آنکه: ابن حزم در آخر کلام ظاهر نموده که صحابه از تقول بآراء خویش با وصف تنبیه جناب رسالت‌آب صلی الله علیه و آله باز نیامدند و همواره بر همین وتیره بودند بلکه بعد وفات آن جناب این تقولشان افشی و اکثر گردید، و مقصود ابن حزم ازین اظهار آنست که هر گاه تقول صحابه بآراء خود بعد عصر نبوی افشی و اکثر گردید و برای ایشان مانعی و رادعی که از راه هدایت و ارشاد تنبیه ایشان میفرمود باقی نماند باز چگونه عاقلی اتباع اقوال مختلفه شان می توان کرد، و بنا بر حدیث نجوم ایشان را با وصف اختلاف شدید قابل تقلید و اتباع دانسته مطاع و متبع خود توان ساخت، و لعمری إن ابن حزم و إنکان لنصبه و عداوته ملوماً مدحوراً مستحقاً للرجوم، لکنه يستأهل الترحیب فی إبطاله وإفساده لحدیث النجوم.

و ابن القيم که از اکابر علمای اعلام سنیّه است بجواب احتجاج بعض مقلدین بحدیث نجوم وجوه عدیده ذکر کرده و دروجه ثالث بعض اختلافات صحابه را در مقام تعجیز مقلدین ذکر نموده چنانچه گفته:

[الثالث انّ هذا یوجب علیکم تقلید من ورث الجده مع الإخوة منهم و من

اسقط الاخوة به معاً ؛ وتقليد من قال الحرام يمين ومن قال هو طلاق ، وتقليد من حرم الجمع بين الأختين بملك اليمين ومن أباحه ، وتقليد من جَوَزَ للصائم أكل البرد ومن منع منه ، وتقليد من قال تعتد المتوفى عنها بأقصى الأجلين ومن قال بوضع الحمل وتقليد من قال يحرم على المحرم استدامة الطيب وتقليد من أباحه ، وتقليد من جَوَزَ بيع الدرهم بالدرهمين وتقليد من حرمه ، وتقليد من أوجب الغسل من الاكسال و تقليد من أسقطه ، وتقليد من ورث ذوى الأرحام ومن أسقطهم ، وتقليد من رأى التحريم برضاع الكبير ومن لم يره ، وتقليد من منع تيمم الجنب ومن أوجب به ، وتقليد من رأى الطلاق الثلاث واحداً ومن رآه ثلاثاً ، وتقليد من أوجب فسخ الحج إلى العمرة ومن منع منه ، وتقليد من أباح لحوم الحمر الأهلية ومن منع منها ، وتقليد من رأى النقض بمس الذكر ومن لم يره ، وتقليد من رأى بيع الأمة طلاقها ومن لم يره ، وتقليد من وقف المولى عند الأجل ومن لم يقفه ؛ وأضعاف ذلك مما اختلف فيه أصحاب رسول الله ﷺ ، فان سَوَّغْتُمْ هذا فلا تحتجوا لقول علي قول ومذهب على مذهب ، بل اجعلوا الرجل مختيراً فى الاخذ بأي قول شاء من أقوالهم ولا تنكروا على من خالف مذاهبكم و اتبع قول أحدهم ، وإن لم تسوِّغوه فأنتم أول مبطل لهذا الحديث ومخالف له وقائل بضد مقتضاه ، وهذا مقالاً انفك لكم منه .

وعلامه سبكي در « إبهاج - شرح منهاج » بعد ذكر حديث « عليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين من بعدى » وحديث « اقتدوا بالذين من بعدي أبي بكر وعمر » كفته : [واجاب الإمام وغيره عن الخبرين بالمعارضة بقوله « أصحابى كالتنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم » وهو حديث ضعيف] .

ونيز علامه سبكي در « إبهاج - شرح منهاج » بعد ذكر حديث نجوم كفته : [واعلم أن هذا الحديث رواه ابن منده ، أنا أبى الامام أبو عبد الله محمد بن إسحاق بن منده ، أنا أبو الحسن عمر بن الحسن بن علي ، حدثنا عبد الله بن روح المدائني ، حدثنا سلام بن سليمان ، حدثنا الحارث بن غصين عن الأعمش عن أبى سفيان ، عن جابر بن عبد الله رضى الله عنهما ، قال : قال رسول الله ﷺ : مثل أصحابى فى أمّتي

مثل النجوم بأيّهم اقتديتم اهتديتم . وروى نعيم بن حماد الخزاعي عن عبد الرحيم بن زيد العمى عن أبيه عن سعيد بن المسيّب عن عمر مرفوعاً : سألت ربّي فيما اختلف فيه أصحابي من بعدي فأوحى إليّ : يا محمد ! إنّ أصحابك عندي بمنزلة النجوم بعضها أضوء من بعض ، فمن أخذ بشي، ممّا هم عليه على اختلافهم عندي على هدى ! وهذا حديث قال فيه أحمد : لا يصح . ثم إنّه منقطع ، فإن ابن المسيّب لم يسمع من عمر شيئاً . ونيز سبكي در « ابهاج - شرح منهاج » كفته : [واحتجّ من قال بأنّ قول الصحابي حجة مطلقاً بما روي من قوله صلى الله عليه وآله أصحابي كالنجوم بأيّهم اقتديتم اهتديتم ، فدلّ على أنّ الاقتداء بهم هدى وطلب الهدى واجب و قد سلف في الاجماع الكلام على هذا الحديث] .

وَأَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُوسَى اللَّخْمِيُّ الشَّاطِبِيُّ ^(١) در كتاب « الموافقات في أصول الاحكام » در مسئله « الشريعة كلّها ترجع إلى قول واحد » در مقام استدلال مدّعيان اختلاف در شريعت كفته : [وطائفة أيضاً رأوا أنّ قول الصحابي حجة ، فكلّ قول صحابي وإن عارضه قول صحابي آخر كلّ واحد منهما حجة ، وللمكلّف في كلّ واحد منهما متمسك وقد نقل هذا المعنى عن النبي صلى الله عليه وآله حيث قال : أصحابي كالنجوم بأيّهم اقتديتم اهتديتم] . ودر مقام جواب از استدلال مدّعيان اختلاف كفته : [وأما مسألة قول الصحابي فلا دليل فيه لأمرين أحدهما أنّ ذلك من قبيل الظنيات إن سلّم صحة الحديث ؛ على أنّه مطعون في سنده ومسلّتنا قطعية ولا يعارض الظنّ القطع] .

وَابْنُ أَمِيرِ الْحَاجِّ الْحَلَبِيُّ در كتاب « التقرير والتحجير » در مقام ردّ استدلال مصوّبه بحديث نجوم كفته : [على أنّ الحديث له طرقٌ بالفاظ مختلفة و لم يصحّ منها شيء ، على ما قالوا ! وقد أشبعنا القول فيه في مسألة « ولا ينعقد بأهل البيت من »

(١) لابی اسحاق ابراهيم الشاطبي هذا ترجمة مبسّطة في كتاب « نيل الابتهاج بتطريز الديباج » لابی العباس أحمد التنبكتي ، فانظر الصفحة (٤٦) من النسخة المطبوعة بمصر على هامش كتاب « الديباج » لابن فرحون (١٢٠٢ ن) .

مسائل الإجماع^(۱) .

و محمد بن اسمعيل الأثير الصنعاني در رساله « إرشاد النقاد إلى تيسير الاجتهاد » كفته : [والخامس من أدلة المقلدين : الحديث المشهور أصحابي كالنجوم فبأيهم اقتديتم اهتديتم . والجواب أن الحديث قد روي عن عمر من طرق لا يصح منها شيء . قال البرزاري : وأما ما يروي عن النبي ﷺ « أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم » فهذا الكلام لا يصح عن النبي ﷺ] .

و عبد العلي بن نظام الدين الأنصاري در « فواتح الرحموت - شرح مسلم الثبوت » در مسئله « المجتهد بعد اجتهاده ممنوع من التقليد » كفته : [قالوا : قال رسول الله صلى الله عليه وآله وأصحابه وسلم : أصحابي كالنجوم فبأيهم اقتديتم اهتديتم . قلنا هذا الحديث مضعف] .

سيزدهم آنكه : شاه صاحب درين كلام إفاده فرموده اند كه چون قطع دريای حقيقت بدون جناح علمی و عملی ممكن نيست ، مرد مسلمان را بهر دو جناح تمسك ضرور افتاد .

و اين افاده شاه صاحب كه برای اظهار كمال عرفان خود بمعرض بيان آورده اند اگر چه ناظر غير ماهر را در بادی النظر درست می نمايد ليكن خالی از تخديع و تلميع نيست ، زیرا كه مبنای آن بر تفريق مجالی و مظاهر علم و عمل است و اساس آن زعم فاسد ظهور كمال علمی جناب رسالت ﷺ از أصحاب و ظهور كمال علمی آن جناب از اهلبیت ﷺ می باشد . حال آنكه در ماسبق دانستی كه بحمد الله اهلبیت آن جناب - عليه وعليهم آلاف السلام من الملك الوهاب - مجمع بحرین علم و عمل نبوی بودند ، و كمالات علمیّه و كمالات عملیّه آن جناب همه درین نفوس قدسیّه علی وجه الكمال والتّمام جلوه گر بود ، و جناب رسالت ﷺ ائمة خود را در

(۱) هذا من سبق القلم والا فالمسئلة التي اشبع القول فيها في حديث النجوم هي مسئلة « عدم انعقاد الاجماع بالخلفاء الاربعة وبالشيخين » ، كما لا يخفى على المراجع (۱۲ . ن .) .

مقامات کثیره و موافق شهره مأمور و محکوم نموده است که اتباع اهلبیت علیهم السلام که وارث جمیع کمالات نبویه هستند در علم و عمل هر دو نمایند، و حدیث مدینه العلم و حدیث ثقلین و حدیث سفینه و دیگر احادیث متکثره بلکه آیات متوافره قرآن مجید و فرقان حمید که اصحاب ما رضوان الله علیهم در کتب کلامیه خود ذکر کرده اند همه دلالت بر همین مطلب دارد، پس ظاهر گردید که اگر قطع دریای حقیقت بدون جناح علمی و جناح عملی ممکن نیست و مرد مسلمان را بهر دو جناح تمسک ضرور افتاده است محض اتباع اهلبیت علیهم السلام او را برای علم و عمل هر دو یقیناً کافی و وافی است و هر که اعراض از این حضرات ورزیده است او مثل طائر مقصوص الجناحین نه حظی از علم دارد نه عمل، والله العاصم عن الوقوع فی الخطاء والخطل وهو الموفق للإجتنا ب عن الزیغ والزلل.

چهاردهم آنکه شاه صاحب درین کلام صریح الا یتلّام در مقام تمثیل فرموده اند که قطع دریا بدون سواری کشتی و مراعات حال نجوم تا سمت توجه را از غیر سمت توجه امتیازی حاصل شود ممکن نیست. و بطلان و هو ان این ادعا در مانحن فیه با وضوح وجوه و اصرح طرق در ماسبق بجواب کلام ملتانی مفصلاً مبیین و مبرهن شده و ثابت و محقق گشته که بحث و کلام در سفینه نوح هست و آن سفینه خاصه در سیر و دور خود هرگز محتاج بنجوم نبود و جریان آن بامر الهی و وحی ربانی بظهور می پیوست. و گذشته ازین، سفینه عامه که مردم دیگر می سازند هم در بسیاری از مواقع محتاج بنجوم نمی گردد، کما فصل فی ماسبق بکمال التوضیح و التبیین؛ والله العاصم عن نزغات المتعودین للتخدیع و التفتین.

پانزدهم آنکه شاه صاحب درین کلام معترف شده اند که بحسب دعای مستجاب جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و سلم مصداق اذن واعیه گوش حق نیوش جناب امیر المؤمنین علیه السلام گردید، و بر هر عاقل ذی شعور - کالصبح المسفر بالضیاء والنور - واضح و لائحست که این معنی دلیل صریح و برهان صحیح اعلمتیت مطلقه جناب امیر المؤمنین علیه السلام میباشد، و بحمد الله إفادات بسیاری از علمای اعلام سنیه نیز مشید و

مؤکد این مقصود محمودست .

پس تعجب است و کمال تعجب که چنان شاه صاحب باوجود ثبوت اعلمیت مطلقه جناب ولایت مآب از حدیث و کتاب مسلک انحراف از آن می پیمایند و بادعای این معنی که معاذ الله کمال علمی جناب رسالت مآب وَاللهُ وَرَسُولُهُ بیشتر در صحابه کرام جلوه گر ماند ؛ ترجیح باطل لجلج بر حق ظاهر ابلج نموده در ظلمت غوایت و اعتساف کج روی اختیار می نمایند ؛ و علاوه برین چون اعلمیت دلیل خلافت است - کما بین غیر مره - پس چرا اذعان بخلافت بلافصل جناب امیر المؤمنین نمی کنند و با اعتقاد خلافت فلان و بهمان اساس انصاف بمعاول جور و اعتساف می کنند .

شانزدهم آنکه شاه صاحب درین کلام خدع التیام ادعا نموده اند که تخصیص حضرت امیر المؤمنین علیه السلام باین شرف و مرتبت یعنی مصداق اذن واعیه شدن برای همین نکته است که معنی کشتی بودن اهل بیت بدون توسط حضرت امیر علیه السلام متصور نبود . حال آنکه این ادعا مسلم نیست و هر که ادنی سیری در حدائق علم و عرفان نموده است بخوبی میداند که چون خداوند عالم جناب امیر المؤمنین علیه السلام را بسبب اعلمیت کامله آنجناب مصداق « قل کفی بالله شهیداً بینی و بینکم و من عنده علم الكتاب » گردانیده است و جناب رسالت مآب وَاللهُ وَرَسُولُهُ آنحضرت را بمرتبه باب مدینه العلم رسانیده ، إلى غیر ذلك من الايات و الاحادیث الدالة على غزارة علمه ؛ لهذا آنجناب مستحق کامل بود برای اینکه اذن واعیه گردد ، و چون آنجناب سبب نجات کشتی نوح علیه السلام بود - کما مر فی حدیث المسامیر [ص ۱۰۸۱] - و نیز مشبه بکشتی نوح علیه السلام بود حسب ارشاد باسداد حضرت خیر العباد - علیه آلاف السلام - إلى يوم المعاد - لهذا ذکر آنجناب علیه السلام باین وصف جمیل در قرآن مجید بعد بیان حال کشتی نوح علیه السلام اولی و آخری گردید ، و بحمد الله معنی کشتی بودن اهل بیت علیهم السلام برای هر يك از اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام استقلالاً متصور بود و هست ، و جمله اهل بیت عصمت و طهارت سلام الله علیهم اجمعین - سواء كانوا کباراً أم صغاراً - در عهد نبوی بمرتبه سفینه نوح رسیده و سیله نجات امت گردیده بودند ، و ذلك ظاهر کُل الظهور

ولكن من لم يجعل الله له نوراً فما له من نور .

هفدهم آنکه شاه صاحب درینکلام ادعا نموده اند که اهل بیت جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله که قابل امامت این طریق بودند در وقت آنجناب صغیر السنّ بودند و تربیت ایشان بدیگری حواله کردن منافی شأن کمال آنحضرت بود ، لاجرم قواعد نجات از ثقل گناهان را بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام إلقا فرمودن و ایشان را امام ساختن و کمال عملی خود را بصورت ایشان مصوّر نمودن ضرور افتاد که ایشان بحکم اُبوت آن کمال را تروتازه بصاحب زاده ها رسانند و این سلسله تا قیام قیامت بتوسط ایشان جاری ماند .

و این تقریر پرتزویر اگر چه بظاهر خود خادع عوام می باشد لیکن نزد ناقد بصیر خالی از مکائد و مصائد تفریط و تقصیر نیست زیرا که :

أولاً ، اهل بیت علیهم السلام را قابل امامت کبری و خلافت عظمی ندانستن و امامت ایشانرا در امامت طریقت منحصر کردن ظلم صریح و جور قبیح است .

ثانیاً ، حسنین علیهما السلام را قابل امامت طریقت بالأصالة دانستن و جناب امیر المؤمنین علیه السلام بحسب ضرورت لائق امامت گردانیدن نفاقست عجیب و شقاقست غریب که مثل آن از منافقین عهد نبوی هم ظاهر نشده ، ولو كانوا سابقی الاقدام فی مضمار معاندة أبي الحسنين علیه السلام .

ثالثاً ، حسنین علیهما السلام را در عهد نبوی بسبب صغر سنّ لائق امامت طریقت ندانستن و خالی از کمال عملی جناب رسالت مآب صلی الله علیه و آله و انمودن ؛ طریق نصب صریح و جهل فضیح پیمودن است .

رابعاً ، سبطین علیهما السلام را در عهد نبوی از علم قواعد نجات از ثقل گناهان عاری ظاهر کردن ؛ ناصبیت بادیه و حروریت عادیه هست .

خامساً ، اعتراف باینکه تربیت حسنین علیهما السلام را بدیگری حواله کردن منافی شان کمال آنحضرت بود و با این اعتراف اعتقاد داشتن بآنکه ابوبکر و عمر و عثمان خلفای برحق بودند و معاذ الله حسنین علیهما السلام از رعایای ایشان - کما هو مقتضی مذهب

أهل السنّة - غيّ وضلال ظاهر و آشکارست ، زیرا که هر گاه زیر تربیت اغیارماندن این دو نور نظر جناب رسالتّمآب ﷺ منافی شان کمال آنحضرت ست زیر اِمارت و ریاست و حکومت و خلافت اغیارماندن حسنین علیهما السلام بهزار اولویّت منافی شان نبوی خواهد بود ، فانکشف بحمدالله عوار مذهب أهل السنّة والجماعة ، وبأن عقيدة خلافة الثلاثة خلاعة و آية خلاعة .

سادساً ، اظهار اینمعنی که قواعد نجات از ثقل گناهان را بحضرت امیرالمؤمنین علیه السلام إلقا فرمودن و ایشان را امام ساختن و کمال عملی خود را بصورت ایشان مصوّر نمودن ضرور افتاد ، جالب نهایت تقریع برای شاه صاحب میباید ، زیرا که برمتبّع اخبار و احادیث نبویّه واضح و لائحست که جناب رسالتّمآب ﷺ محض قواعد نجات از ثقل گناهان را بجناب امیرالمؤمنین علیهما السلام إلقا فرموده بود ، بلکه جمله علوم خود را بآنجناب سپرده بود ؛ چنانچه در مجلّدات حدیث مدینه العلم بتفصیل و تشریح تمام مبیین شده .

و نیز آنجناب جناب امیرالمؤمنین علیهما السلام را محض امام طریقت و إرشاد نساخته بود ، بلکه امامت کبری و زعامت عظمی و مخالفت ظاهره و باطنه هر دو را تفویض جناب امیرالمؤمنین علیهما السلام فرموده بود ، و بکرات و مرّات از ابتدای اوقات بعثت تا آخر احویان رسالت قولاً و فعلاً درینباب إتمام حجّت بر اُمت نموده بود و نیز محض کمال عملی خود را بصورت جناب امیرالمؤمنین علیهما السلام مصوّر ننموده بود ، بلکه آنجناب را مظهر جمله کمالات علمیّه و عملیّه و مرآة تمامی فضائل و هبّیّه و اکتسابیّه خود گردانیده بود . و هر چند شواهد صریحه و براهین صحیحّه اینمطلب افزون از حدّ وعدّ و حصر و شمارست لیکن آیه « أنفشنا وأنفسکم » و حدیث « أنت منّي وأنا منك » اوضح و أصرح أدله است درینباب ، والله العاصم عن التّبار والتّباب .

سابعاً ، اظهار اینمعنی که ضرورت إلقای قواعد نجات از ثقل گناهان بجناب امیرالمؤمنین علیهما السلام و امام ساختن ایشان و کمال علمی خود را بصورت ایشان مصوّر نمودن این بود که ایشان (یعنی جناب امیرالمؤمنین علیهما السلام) بحکم اُبوت آن کمال را تر و

تازه بصاحب زاده ها (یعنی حسنین علیهما السلام) برسانند ، دلیل جهل شاه صاحب هست از مراتب اهل بیت علیهم السلام عموماً و از منازل جناب امیرالمؤمنین علیه السلام و حسنین علیهما السلام خصوصاً . زیرا که برمتبّع خبیر و ناظر بصیر واضح و لائح ست که ائمه اهل بیت علیهم السلام ولو صغیر السنّ باشند دارای جمله کمالات علمیّه و عملیّه نبویّه بودند و حسنین علیهما السلام را درین باب امتیاز خاص حاصل بود ، و بحمدالله تعالی این مطلب را بپراهن قاطعه و أدلّه ساطعه والد علام - أحله الله دار السلام - در « تشیید المطاعن » ببسط تمام مبین و مبرهن فرموده اند ، فمن شاء فلیرجع إلیه . و امام ساختن جناب امیرالمؤمنین علیه السلام بضرورتی که شاه صاحب درمخیله خود دارند هرگز صورت نگرفته بلکه امامت آنجناب با وجود حسنین علیهما السلام بسبب افضلیت آنجناب است بر حسنین علیهما السلام بوجوه عدیده ، و ازینجاست که آنجناب فرموده است : « الحسن والحسین سیّدا شباب أهل الجنة وأبوهما خیر منهما » و این حدیث را طرق بسیارست ، کما لا یخفی علی من راجع کتب القوم ، و یکفی للنّاظر البصیر أنّ ابن ماجة الخبیر صاحب کتاب « السنن » الشهیر ذکره فی فضل علی بن أبی طالب ، علیه آلاف السلام من الملك القدير .

و نیز آنجناب در حدیث حظیره بنی النّجار دوبار فرموده : « هما فاضلان فی الدّین و فاضلان فی الاخرة و أبوهما خیر منهما » و این حدیث را علامه بدخشی در « مفتاح النّجا » از حافظ ابن الاخر الجناز بنی صاحب « معالم العترة » نقل نموده ، و بحمدالله امامت حسنین علیهما السلام در عهد نبوی بلاریب ثابت و محقق شده بود ، و از اینجاست که آنجناب در حق این دو بزرگوار فرموده است : « الحسن والحسین إمامان قاما أو قعدا » و این حدیث را فاضل معاصر مولوی صدیق حسن خان قنوجی در کتاب « سراج وهاج » آورده ، و نیز آنجناب فرموده است بخطاب جناب امام حسین علیه السلام که : أنت إمام ابن إمام أخو إمام ، و این حدیث را بلخی در « ینابیع المودة » ذکر کرده است .

و نیز امام بودن این دو بزرگوار از احادیث کثیره که در شأن ائمه اثنا عشر علیهم السلام

وارد شده و طرفی از آن در ماسبق مذکور گردیده و آینده هم انشاء الله تعالى در محل مناسب مسطور می شود بکمال ظهور و نهایت سفور واضح و لائح است ، فلا تکن من الذاهلین و نعوذ بالله من کید الخادعین الجاهلین .

ثامناً ، اظهار این معنی که مقصود جناب رسالت مآب وآله و سلم از تکمیل جناب امیر - المؤمنین علیه السلام بکمال عملی این بود که آن جناب بحکم ابوت این کمال را بحسینین علیهما السلام برسانند ؛ بعد غرض بصر از معروضات سابقه هم درست نمی شود ، زیرا که هر عاقل ذی شعور که ادنی بهره از معرفت داشته باشد می داند که بعد فرض ادعای شاه - صاحب رسانیدن جناب امیر المؤمنین علیه السلام این کمال را بحسینین علیهما السلام بحکم ابوت نبود بلکه بحکم نبوت بود ، آن جناب هر آنچه نسبت بحسینین علیهما السلام می فرمود همه را بحکم نبوی بعمل آورده بود ، پس تعلیل رسانیدن این کمال بحکم ابوت تقصیر صریح و تفریط قبیح است .

تاسعاً ، اظهار این معنی که مقصود جناب رسالت مآب وآله و سلم از رسانیدن جناب امیر المؤمنین علیه السلام کمال عملی نبوی را بحسینین علیهما السلام آن بود که این سلسله تا قیام قیامت بتوسط ایشان جاری ماند ؛ خالی از تقصیر بین نیست ؛ زیرا که هرگز مقصود جناب رسالت مآب وآله و سلم این نبود که محض سلسله کمال عملی آن جناب تا قیام قیامت بتوسط جناب امیر المؤمنین علیه السلام یا بتوسط حسنین علیهما السلام جاری بماند ، بلکه مقصود محمود آن جناب آن بود که سلسله جمله کمالات علمیّه و عملیّه آن جناب علی وجه الکمال در اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام تا قیام قیامت جاری ماند ، كما لا یخفی علی من له أدنی بصيرة فی أحادیثه الصحیحة الدالة علی وراثتهم الباقیة الساریة ، و یکفی فی هذا الباب التأمل فی حدیث الثقلین و حدیث السفینه البحاریة .

عاشراً ، بعد ذکر صغر سن حسنین علیهما السلام و قابل تربیت بودنشان إلقاء قواعد نجات از ثقل گناهان را بجناب امیر المؤمنین علیه السلام در مرتبه اولی ذکر کردن ، و امام ساختن آن جناب را در مرتبه ثانیه آوردن ، و مصور کردن کمال عملی را بصورت آن جناب در مرتبه ثالثه مذکور ساختن ، و رسانیدن جناب امیر -

المؤمنین علیهم السلام کمال عملی را بحسین علیهما السلام بحکم اُبوت در مرتبهٔ رابعه گذاشتن، و جریان سلسلهٔ کمال عملی را تا قیام قیامت در مرتبهٔ خامسه نهادن، همه برای آنستکه ناظر غیرماهر در حق اهل بیت علیهم السلام مقصر گشته از حق واضح و صدق لایح که امامت مطلقه و خلافت عاقله این حضرات است و حدیث سفینه بکمال ظهور و وضوح بر آن دلالت دارد منصرف الخاطر گردد و آنرا بر امامت طریقت و خلافت ولایت بحسب تخدیع و تلمیع شاه صاحب فرود آرد، حال آنکه این کید شاه صاحب پیشرفتنی نیست، ولا یحیی المکر السیء، إلا باهله.

هجدهم آنکه شاه صاحب درینکلام در مقام تعلیل امام ساختن جناب امیر المؤمنین علیه السلام فرموده اند که لهذا حضرت امیر المؤمنین علیه السلام را یعسوب المؤمنین خطاب داده اند. و این اعتراف صریح نزد عاقل خبیر برای بطلان مذهب شاه صاحب وصحت مذهب اهل حق کافی و وافی است، زیرا که هر گاه جناب امیر المؤمنین علیه السلام بنص نبوی مشرف بخطاب یعسوب المؤمنین مخاطب گردید حق حقیق بمرکز خود رسید و خلافت و امامت و امارت و زعامت آنجناب برای جملهٔ مؤمنین کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار آمد، و تقدّم ثلثه بر آنجناب موجب تباب و تبار گشت، والله الحمد علی ذلک.

نوزدهم آنکه شاه صاحب درینکلام اعتراف نموده اند که جناب امیر المؤمنین علیه السلام بسبب آنکه در کنار آن حضرت وآله وعلیهم السلام پرورش یافته بودند و علاقهٔ دامادی بآنجناب داشتند و از طفلی در هر امر رفیق و شریک مانده حکم فرزند گرفته بودند. و این اعتراف اگرچه برای ظهور افضلیت تامّه و ثبوت امامت عاقله جناب امیر المؤمنین علیه السلام بحمد الله تعالی بأحسن وجوه کفایت می کند، لیکن در تحت آن تخدیع عجیب پوشیده است و آن اینست که ناظر غیر ماهر جناب امیر المؤمنین علیه السلام را در حکم فرزند جناب رسالت وآله وعلیهم السلام دانسته در آیهٔ مباہله مصداق «انفسنا» نداند بلکه مصداق «ابناءنا» گرداند! و آنچه شاه صاحب در همین کتاب «تحفه» از راه عدوان در مقام آیهٔ مباہله إدعا کرده اند که حضرت امیر در «ابناء» داخل است در ذهن او جا کزین شود، و حال آنکه بطلان اینمعنی بر ناظر افادات علمای اعلام

فریقین واضح و لائح است ، و خدع و تزویر شاه صاحب أصلاً در قلب ناظر بصیر و متبّع خبیر گنجایشی پیدا نمی کند ، و قد ظهر فساد ما أبدأه المخاطب من اللغو والكذاب في المنهج الأول من هذا الكتاب .

بستم آنکه : شاه صاحب درین کلام معترف شده اند باینکه جناب امیر المؤمنین علیه السلام را بسبب قرابت قریبه که داشتند مناسبت کلی در قوای روحانی با جناب رسالت مآب ﷺ حاصل بود . و این اعتراف جالب صد ملام برای شاه صاحب و أسلاف ایشان میباشد ، زیرا که بعد جناب رسالت مآب ﷺ بزرگواری را که دارای قرابت قریبه با آن جناب بوده باشد و مناسبت کلی در قوای روحانی با آن جناب داشته باشد ترك کردن و برای خلافت ابوبکر را که از شرف قرابت قریبه بفراسخ بعیده أبعد بود و در قوای روحانیّه هیچ مناسبتی بجناب نبوی نداشت اختیار کردن ظلمی است شدید و حیفیست عنید و جور است مدید و ضالالیست بعید .

بست و یکم : آنکه شاه صاحب در آخر این کلام باز مسلك تخدیع و تزویر پیموده إبدای زیغ مافی الضمیر خود نموده إظهار کرده اند که جناب امیر المؤمنین ﷺ گویا ظلّ و صورت کمال عملی جناب رسالت مآب ﷺ بودند که عبارت از ولایت و طریقت است .

و این إظهار چنانچه مکرّر دانستی مبنی بر تفریط بادی و تفصیر عادی است ، و هر که بهره از انصاف دارد بلحاظ ادله و براهین لاتعدّ ولا تحصی میدانند که جناب امیر - المؤمنین ﷺ یقیناً نفس جناب رسالت مآب ﷺ الاطیاب بود وذات والاصفات جناب امیر کّل امیر - علیه آلاف السلام من الملك القدير - مظهر جمله کمالات علمیّه و عملیه آن جناب گشته آئینه وار صورت جناب بشیروندیز و سراج منیر ﷺ را می نمود ، و این تجلّی کامل موجب آن گردید که آن جناب بنص خدا و نص رسول - ﷺ ما هبّ القبول - وصی برحقّ و خلیفه مطلق آنحضرت گشته بر اعلای مناصب و ارفع مراتب که ریاست عامّه دینیّه و دنیویّه خلق خداست رسید ؛ و ذلك ظاهر باهر كالمشعر في رابعة النهار وإن عميت عنه عيون الفاقدين للبهائر والابصار .

بست و دوم آنکه : شاه صاحب در آخر کلام اعتراف کرده اند که بدعای جناب رسا لتمام وَاللهُ وَرَسُولُهُ استعداد جناب امیرالمؤمنین علیه السلام تضاعف پذیرفت و بنهایت مرتبه کمال رسید .

حال آنکه این اعتراف نیز خالی از تخدیع و تلمیع نیست ، زیرا که قصر و حصر استعداد جناب امیرالمؤمنین علیه السلام یا کمال موجود ذات آنجناب در ولایت و طریقت ؛ تضجیع حالب التقریع میباشد ، و هر عاقل خبیر و ناظر بصیر که رائحه انصاف بمشامش رسیده باشد متیقن می شود باینکه در ذات والاصفات جناب امیرالمؤمنین علیه السلام نه تنها استعداد جمله کمالات نبویه موجود بود بلکه تمامی آن کمالات علی الوجه الاتم الاکمل برأی العین مشهود می شد ، و اگر از همه أدله و براهین قطع نظر کنیم آیه مباهله و حدیث مدینه العلم برای ثبوت این مطلب کافی و بسندست ، و تحقیقات علمای اعلام که مؤید بافادات علمای سنیّه است در خصوص این دو دلیل قاطع السن ارباب اضلال و تضلیل می باشد .

بست و سوم آنکه : شاه صاحب در آخر کلام اعتراف کرده اند که آثار کمال ولایت و طریقت جناب امیرالمؤمنین علیه السلام در ظاهر و باطن اولیاء الله از هر طریقه و هر سلسله ظاهر و هویدا است .

و این اعتراف اگرچه کمر منکرین فضائل علویه را می شکند و بسیاری از طامات ابن تیمیّه بلکه هفوات والد ماجد شاه صاحب را از بیخ و بن بر می کند ، لیکن باز هم خالی از گوشه تفریط نیست ، زیرا که آثار کمال علوی نه تنها در ظاهر و باطن اولیاء الله اهل دنیا ظاهر و هویدا است بلکه آثار کمالات علویه از ساکنان عالم علوی و زمره ملائکه مقربین و معاشرا ننبیا و مرسلین و اوصیاء رسل و نبیین صلوات الله علیهم أجمعین ظاهر و باهرست . و این معنی بحمد الله بتفصیل تمام در مجلدات حدیث مدینه العلم و حدیث تشبیه و حدیث نور بتفصیل تمام مبیین و مبرهن گردیده ، من شاء فلیرجع إلیها .

بالجمله آنچه شاه صاحب در « تفسیر » خود در خصوص حدیث سفینه چا ویده

بودند حقیقتش بنظر بصیرت دیدی و بکنه خدع و تزویر غریزی کما ینبغی رسیدی و دانستی که مقصود منکود شاه صاحب و اولیایشان ازینگونه تفوّهات آنست که امر امامت مطلقه جناب امیرالمؤمنین علیه السلام را که از آیات بسیار و احادیث بیشمار ثابت است کم وزن و قلیل الاثروا نمایند، و در پرده اظهار محبت اهل بیت علیهم السلام وادی پر خار ناصبیت و حروریت پیمایند، ولکنهم فی سوء صنیعهم و ستر شنیعهم قاصرون خاسرون. یریدون لیطفؤا نور الله بأفواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون.

* * *

« الزام و افحام »

فیه الهدی والرشد لذوی الالباب والافهام

کمال عجب است از شاه صاحب که درین کلام خدیعت انضمام بمقابله حدیث سفینه حدیث « أصحابی کالنجوم » را که حسب تصریحات اکابر و أعلامشان کذب و باطل و موضوعست آوردند و آنرا در مقام ادّعای باطل جلوه گری کمال علمی جناب رسا لتمام صلی الله علیه و آله در صحابه کرام ذکر نموده راه ظلم صریح و جور قبیح سپردند، و هرگز إلتفاتی ننمودند باینکه در احادیث کثیره اهل سنت تشبیه اهل بیت علیهم السلام بنجوم وارد شده و آنجناب در بسیاری از احادیث اُقت خود را با اقتدای اهل بیت علیهم السلام خود بکمال إهتمام حکم داده، و از آنجا که إستیفای این احادیث و بیان طرق آن خیلی عسر و دشوارست لهذا نبذی از آن درین مقام مذکور و مسطور میشود و ماسوای آن در دیگر مقامات مناسبه انشاء الله تعالی مرقوم و مذکور خواهد شد،

* پس از آنجمله است حدیث « اهل بیتی کالنجوم بأئهم اقتدیتم اهتدیتم »، و این حدیث بحمد الله در « نسخه نبیط بن شریط أشجعی صحابی » موجود است و این نسخه از شیوخ اهل سنت بأسانید عالیّه روایت شده است، کماستعرف عنقریب انشاء الله تعالی.

لیکن کمال عجب است که بعضی از حضرات سنّیه بوجه نهایت تعصب و عدوان و بغی و طغیان؛ وادی پر خار ردّ و إنکار این حدیث شریف پیموده از راه جهل یا تباهل

نبیط صحابی را بوصف کذاب ستوده اند .

ترجمه محمد طاهر فتنی در « تذکرة الموضوعات » گفته :
 نبیط بن شریط [اهل بیتهی کالنجوم بآیهم اقتدیتم اهتدیتم . من نسخه نبیط
 اشجعی و پدرش کذاب] .

وقاضی القضاة شوکانی باوصف آنها طول باع وسعت اطلاع که معتقدین
 او اذعان بآن دارند در « فوائد مجموعہ » گفته : [حدیث اهل بیتهی کالنجوم بآیهم اقتدیتم
 اهتدیتم . قال فی « المختصر » : هو من نسخه نبیط الکذاب] .

و پر ظاهر است که وصف نبیط بکذاب هرگز بر اصول اهل سنت مستقیم نمیشود ،
 زیرا که نبیط و پدرش شریط هر دو صحابی جلیل هستند و این حضرات مبالغه که در تعدیل
 و تبجیل جمله صحابه دارند مخفی و متعجب نیست ، پس نسبت نبیط صحابی بکذب
 و وصف او بکذاب که صیغه مبالغه است چگونه درست خواهد شد ؟
 حالیا بعض عبارات کبار اهل سنت که متعلق بصحابیت شریط و نبیط است
 باید شنید .

حافظ المغرب ابن عبدالبر القرطبی در « استیعاب » گفته : [شریط بن انس
 ابن مالک بن هلال الأشجعی . شهد حجة الوداع مع النبی ﷺ وسمع منه خطبته و
 کان ردفه يومئذ ابنه نبیط بن شریط و كلاهما مذکور فی الصحابة] .

و ذهبی در « تجرید الصحابه » گفته : [شریط بن انس بن مالک بن هلال
 الأشجعی ، جد سلمة بن نبیط ، ولنبیط صحبة أيضاً . (ب)] .

و ابن حجر عسقلانی در « اصابه » گفته : [شریط - بفتح أوله - بن انس بن
 مالک بن هلال الأشجعی ، والد نبیط . له ولنبیط صحبة . قال ابن السکن : له صحبة
 وروایة ، وهو معدود فی الکوفیین ، وروی أحمد من طریق نبیط بن شریط ، قال : إني
 رديف أبي في حجة الوداع إذ تكلم النبي ﷺ فوضعت يدي على عاتق أبي فسمعت
 يقول : إن دمائكم وأموالكم عليكم حرام ، الحديث . وأخرجه البغوي وابن السکن
 من وجه آخر ، فقال : عن نبیط بن شریط عن أبيه شریط بن انس ، وقال ابن السکن :

لم يرو عن النبي ﷺ غير هذا الحديث ، وروى ابن مندة من طريق وكيع : سمعت سلمة بن نبيط يقول : جدّي من أصحاب النبي ﷺ . ومن طريق عبد الحميد الحماني عن سلمة ، قال كان أبي وجدّي وعمي من أصحاب النبي ﷺ . وهكذا أخرجه أحمد في كتاب الزهد عن الحماني [.

ومحمد مرتضى الزبيدي در « تاج العروس » كفته : [وشريط - كزير - والد نبيط ، وهو شريط بن أنس بن مالك بن هلال الأشجعي ، صحابي ولابنه نبيط صحبة أيضاً ، وله أحاديث قد جمعت في كراسة لطيفة رويناهما عن الشيوخ بأما نيد عالية ، روى عنه ابنه سلمة بن نبيط وحديثه في « سنن النسائي »] .

وابن عبد البر قرطبي در « استيعاب » كفته : [نبيط بن شريط بن أنس بن مالك بن هلال الأشجعي ، رأى النبي ﷺ وسمع خطبته في حجة الوداع وكان رديف أبيه يومئذ معدود في أهل الكوفة ، روى عنه أبو مالك الأشجعي ونعيم بن أبي هند وهو والد سلمة بن نبيط المحدث . أخبرنا عبد الله بن محمد ، حدثنا محمد بن عثمان ، حدثنا إسماعيل بن إسحاق ، حدثنا علي بن المسديني ، قال : نبيط شريط الأشجعي قد رأى النبي ﷺ وسمع خطبته في حجة الوداع وهو أبو سلمة بن نبيط] .

ومجد الدين ابن الأثير الجزري در « جامع الأصول » كفته : [نبيط بن شريط هو أبو سلمة نبيط بن شريط بن أنس بن مالك بن هلال الأشجعي . رأى النبي ﷺ وسمع خطبته في حجة الوداع وكان رديف أبيه يومئذ ، وعداده في أهل الكوفة وحديثه عندهم ، روى عنه ابنه سلمة وأبو مالك الأشجعي ونعيم بن أبي هند . نبيط : بضم النون وفتح الباء الموحدة وسكون الياء تحتها نقطتان . وشريط : بفتح الشين المعجمة وكسر الراء . ونعيم بضم النون وفتح العين] .

وعز الدين ابن الأثير الجزري در « أسد الغابه » كفته : [(ب . د . ع) نبيط ابن شريط بن أنس بن مالك بن هلال الأشجعي . يروى عن النبي ﷺ . روى عنه ابنه سلمة . أخبرنا أبو القاسم يعيش بن علي بإسناده إلي أبي عبد الرحمن النسائي : أخبرنا عمرو بن علي ، حدثنا يحيى بن سفيان ، عن سلمة بن نبيط ، عن أبيه قال :

رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ عَلَيَّ جَمَلَ أَحْمَرَ بِعُرْفَةٍ قَبْلَ الْقُلُوءَةِ ، خَرَجَهُ الثَّلَاثَةَ .
 وَذَهَبِي دُرَّةٌ تَجْرِيدُ الصَّحَابَةِ ، كَفْتُهُ : [نَبِيطُ بْنُ شَرِيطُ بْنُ أَنَسِ الْأَشْجَعِيِّ ،
 لَهُ أَحَادِيثٌ وَعَنْهُ ابْنُهُ سَلْمَةُ فِي « سُنَنِ النَّسَائِيِّ » ، (ب . د . ع) .
 وَنِيزَ ذَهَبِي دُرَّةٌ كَاشَفٌ ، كَفْتُهُ : [نَبِيطُ بْنُ شَرِيطُ الْأَشْجَعِيِّ كُوفِيٌّ لَهُ صَحْبَةٌ ،
 عَنْهُ ابْنُهُ سَلْمَةُ وَنَعِيمُ بْنُ أَبِي هَنْدٍ] .

وَإِبْنُ حَجَرٍ عَسْقَلَانِي دُرَّةٌ إِيصَابُهُ ، كَفْتُهُ : [نَبِيطُ بْنُ شَرِيطُ - بِالتَّصْغِيرِ فِيهِمَا ،
 لَكِنْ فِي « جَامِعِ الْأَصُولِ » وَ« التَّقْرِيبِ » نَبِيطُ بِالتَّصْغِيرِ وَشَرِيطُ بِالتَّكْبِيرِ - ابْنُ أَنَسٍ
 ابْنُ مَالِكٍ بْنُ هَالَلِ الْأَشْجَعِيِّ ، نَزَلَ الْكُوفَةُ ، وَقَعَ ذِكْرُهُ فِي حَدِيثِ وَالِدِهِ شَرِيطٍ ، وَلَهُ رَوَايَةٌ
 عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَعَنْ سَالِمِ بْنِ عُبَيْدٍ رَوَى عَنْهُ ابْنُ سَلْمَةَ وَنَعِيمُ بْنُ أَبِي هَنْدٍ وَأَبُو مَالِكٍ
 الْأَشْجَعِيُّ . قَالَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ : لَهُ صَحْبَةٌ وَبَقِيَ بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ زَمَانًا] .

وَنِيزَ ابْنُ حَجَرٍ عَسْقَلَانِي دُرَّةٌ تَهْذِيبٌ ، كَفْتُهُ : [(د . ت . س . ق) نَبِيطُ بْنُ
 شَرِيطُ الْأَشْجَعِيِّ الْكُوفِيُّ ، رَوَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَعَنْ سَالِمِ بْنِ عُبَيْدٍ وَأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ
 وَعَنْهُ ابْنُهُ سَلْمَةُ وَنَعِيمُ بْنُ أَبِي هَنْدٍ وَأَبُو مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ ، قَالَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ : نَبِيطُ بْنُ
 شَرِيطُ الْأَشْجَعِيِّ الْكُوفِيُّ وَالِدُ سَلْمَةَ بْنِ نَبِيطٍ لَهُ صَحْبَةٌ وَهُوَ نَبِيطُ بْنُ جَابِرٍ مِّنْ بَنِي
 مَالِكِ بْنِ النَّجَّارِ ، زَوْجَةُ النَّبِيِّ ﷺ الْفَرِيعَةُ بِنْتُ سَعْدِ بْنِ زُرَّارَةَ وَبَقِيَ نَبِيطُ بَعْدَ
 النَّبِيِّ ﷺ زَمَانًا . قَالَ عُثْمَانُ الدَّارِمِيُّ : سَأَلْتُ ابْنَ مَعِينٍ عَنْ نَبِيطِ بْنِ شَرِيطٍ فَقَالَ :
 هُوَ أَبُو سَلْمَةَ ثَقَّةٌ . وَكَذَا قَالَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ ، وَقَدْ فَرَّقَ ابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ فِي الصَّحَابَةِ بَيْنَ
 نَبِيطِ بْنِ شَرِيطَ بْنِ أَنَسِ بْنِ هَالَلِ الْأَشْجَعِيِّ وَبَيْنَ نَبِيطِ بْنِ جَابِرِ الْأَنْصَارِيِّ النَّجَّارِيِّ وَهُوَ
 الصَّوَابُ . قُلْتُ : وَاعْتَمَدَ صَاحِبُ « الْكَمَالِ » قَوْلَ ابْنِ أَبِي حَاتِمٍ فَقَالَ إِنَّ اسْمَ شَرِيطِ جَابِرٍ
 وَهَذَا لَيْسَ بِشَيْءٍ ، لِأَنَّ الْأَشْجَعِيَّ وَالتَّجَارِيَّ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي نَسَبٍ وَاحِدٍ . وَمَقْنٌ فَرَّقَ
 بَيْنَهُمَا ابْنُ سَعْدٍ فَذَكَرَ نَبِيطُ بْنُ جَابِرٍ فِيمَنْ شَهِدَ أَحَدًا ، وَأَبُو الْقَاسِمِ الْبَغَوِيُّ فَقَالَ فِي
 نَبِيطِ بْنِ جَابِرٍ : لَيْسَ لَهُ حَدِيثٌ ، وَقَالَ فِي نَبِيطِ بْنِ شَرِيطَ بَعْدَ أَنْ أَوْرَدَ لَهُ حَدِيثَهُ إِنَّهُ
 قَالَ : كُنْتُ مَعَ أَبِي فِي حِجَّةِ الْوُدَاعِ ، الْحَدِيثُ ؛ لَا أَعْلَمُ لَهُ غَيْرَ هَذَا ، انْتَهَى . وَإِنَّمَا قَالَ
 ابْنُ مَعِينٍ فِيهِ إِنَّهُ ثَقَّةٌ لِأَنَّهُ لَيْسَ عِنْدَهُ إِلَّا مَجْرَدُ الرَّوْيَةِ فَبُنِيَ عَلَى أَنَّهُ تَابِعِي ، وَاللَّهُ

تعالی اعلم [.

و نیز ابن حجر عسقلانی در تقریب گفته : [نبیط - بسا لتصغیر - ابن شریط - بفتح المعجمة - الأشجعی الکوفی ، صحابی صغیر یکنی أبا سلمة] .

وصفی الدین خزر جی در « مختصر تهذیب » گفته : [نبیط بن شریط - بفتح المعجمة - ابن أنس بن مالك بن هلال الأشجعی ، صحابی له حدیث ، وعنه ابن سلمة ونعیم بن أبی هند] .

و گمانم نیست که احدی از اهل سنت بعد ملاحظه این عبارات در صحابیت شریط و نبیط شك خواهد نمود و در ثقت و عدالت این هردو صحابی تردّد را بخاطر خود راه داده مسلك إرتیاب در حدیث ایشان خواهد پیمود .

* * *

* و از آن جمله است حدیث « النجوم أمانٌ لأهل السماء وأهل بیتی أمان لأهل الارض » . و این حدیث را بسیاری از علمای سنیّه روایت نموده اند و بذکر آن در کتب و أسفار دینیّه خود مسلك إرغام أنوف جاحدین پیموده اند .

احمد بن حنبل شیبانی در کتاب « المناقب » علی ما نقل عنه گفته : [وفيما كتب إلينا محمد بن علي الحضرمي يذكر أن يوسف بن يعيش حدثهم قال : حدثنا عبد الملك بن هارون بن عنترة عن أبيه عن جده عن علي بن أبي طالب (رض) قال : قال رسول الله (صلعم) : النجوم أمانٌ لأهل السماء ، فإذا ذهبت النجوم ذهبوا ، وأهل بيتي أمانٌ لأهل الارض فإذا ذهب أهل بيتي ذهب أهل الارض] .

و روایت کردن أحمد این حدیث را در کتاب « المناقب » از عبارات دیگر علما نیز خواهی دانست « انشاء الله تعالی » .

و محب الدین طبری در « ذخائر العقبی » گفته : [عن علي بن أبي طالب قال : قال رسول الله ﷺ : النجوم أمانٌ لأهل السماء ، فإذا ذهبت النجوم ذهب (ذهب . ظ) أهل السماء . وأهل بيتي أمانٌ لأهل الارض فإذا ذهب (ذهب . ظ) أهل بيتي ذهب أهل الارض . أخرجه أحمد في المناقب] .

وَمَلِكُ الْعِلْمِ شَهَابُ الدِّينِ دَوْلَتِ آبَا دِي در «هداية السعدا» گفته: [الجلوة الثلاثون في عزّتهم بخطاب «أمان الأمة وشفيع القيامة». یکی از عزّت ایشان آنست که مصطفی ﷺ ایشانرا امان و شفيع خواند. في «الأربعين»: أولادى أمان لأهل الارض وشفيع يوم القيمة. ترجمه: مصطفی ﷺ فرمود: أولاد من أمانست، تا آنکه در دنیا باشد عذاب و قهر نازل نشود، وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم. جزء از وصف کَلِّ و فرع از حکم أصل خارج نیست. پس معلوم شد هرگز در شاه راه شریعت و نهج طریقت خللی روی ننماید وقواعد و أركان موصوص و بنیان مرصوص مدروس نگردد و ببرکت آنکه در میان امت او کتاب آسمانی و تنزیل یزدانی و منشور سبحانی مقتدای باقی و دودمان طاهر و خاندان ظاهر لایزالى که امان أهل ایمان بقدم ایشانست و بقاء عالم بطفیل ایشانست، إذا انقضوا أتى لأهل الأرض ما يوعدون. كذا في «شرف النبوة». النجوم أمان لأهل السماء وأهل بيتي أمان لأهل الارض فإذا ذهب النجوم أتى لأهل السماء ما يوعدون (وإذا ذهب أهلي بيتي أتى لأهل الارض ما يوعدون. صح، ظ). وزاد في غيره: إذا انقضوا صبّ الله عليهم العذاب صبّا. حاصله: مصطفی فرمود (صلعم): ستارگان مرأسمانرا امانند، چون ستارگان بریزند كقوله تعالى «واذا النجوم انكدرت» قیامت آید آسمانیان را، وأولاد من أمانند زمینیان را، چون ایشان را بردارند بریزند بر زمینیان عذابى سخت و قیامت شود، وأولاد من در قیامت شفيع باشند. لفظ شفيع در حدیث هر چند مفردست مراد جمعست كقوله تعالى: فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ. فى «الكشاف»: أريد به الجمع كقولك: لا يفعل هذا صالح من الناس، يريد الجنس كقولك: لا يفعله من صالح منهم. وفي «الدرر» المراد من صالح المؤمنين على بن أبى طالب رض. شفيع بلفظ واحد فرمود تا هر یکى از ایشان صاحب شفاعت باشد، و این نیز صفت خاص رسول الله است كقوله تعالى: ولسوف يعطيك ربك فترضى. في «العمدة»: هو شفاعته لجميع المؤمنين وفي «الدرر»: قال (صلعم): إذا الأرضى وواحد من أمتى فى النار. ودر «مائتة المسائل» مولانا حمید الحق والدین میگوید: هر کرا مهمتى پیش آید بوسه برپای

علوی دهد و یا منشورها بر چشم نهد و بگوید : إلهی بحرمت محمد وآل او حاجت من بر آرد ! بخدا که بر آید ، و این تجربه اولی الألباب ست تا توبدانی بقاء تو از طفیل قدم ایشا نست ، حق ایشان کذاری و امیدوار شفاعت ایشان باشی . این اشراف کسانی اند که جبرئیل پدر ایشان حسین را بر آسمان برده و شفیع خود آورده ، وقد ذکرناه فی الجلوة الثالثة من الهدایة الثامنة ، من عمل صالحاً فلنفسه ومن أساء فعليها ، عصمنا الله من المعترض الزنيم] .

و حافظ سخاوی در « استجلاب إرتقاب الغرف » در باب سادس آن که آنرا معنون باین عنوان نموده « باب الأمان ببقاءهم والتجاة في اقتفاءهم » میفرماید : [وعن علي بن أبي طالب رضي الله عنه ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه : النجوم أمان لأهل السماء ، فإذا ذهب النجوم ذهب أهل السماء ، وأهل بيتي أمان لأهل الأرض ، فإذا ذهب أهل بيتي ذهب أهل الأرض . أخرجه أحمد في « المناقب » وذكره الديلمي وابنه معاً بلا إسناد] .

و سمهودی در « جواهر العقدين » در ذکر خامس قسم ثانی که آنرا معنون باین عنوان نموده « الذکر الخامس : ذكر أمانهم للأمة وأنهم كسفينة نوح من ركبها نجا ومن تخلف عنها فرق » گفته : [وعن علي رضي الله عنه ، قال : قال رسول الله ﷺ : النجوم أمان لأهل السماء ، فإذا ذهب النجوم ذهب أهل السماء ، وأهل بيتي أمان لأهل الأرض ، فإذا ذهب أهل بيتي ذهب أهل الأرض . أخرجه أحمد في « المناقب »] .

و ابن حجر مکی در « صواعق » در تحت آیه سابعه مناقب اهل بیت ﷺ گفته : [وفي أخرى لأحمد : فإذا ذهب النجوم ذهب أهل السماء ، وإذا ذهب أهل بيتي ذهب أهل الأرض] .

و نیز ابن حجر در « صواعق » جائیکه تلخیص کتاب « مناقب أهل البيت » تصنیف حافظ سخاوی نموده در باب « الأمان ببقائهم » گفته : [وفي رواية لأحمد و غيره : النجوم أمان لأهل السماء ، فإذا ذهب النجوم ذهب أهل السماء ، وأهل بيتي أمان لأهل الأرض ، فإذا ذهب أهل بيتي ذهب أهل الأرض] .

وشيخ بن عبد الله بن شيخ بن عبد الله العیدروس الیمنی در «عقد نبوی» گفته :
 [وقال الشریف السّمهودی فی معنی قوله ﷺ : النّجوم أمانٌ لأهل السّماء و
 أهل بیتی أمانٌ لأهل الأرض فاذا هلك أهل بیتی جاء أهل الأرض من الآیات ما كانوا یوعدون .
 قال : ویحتمل - وهو الأظهر عندی - أنّ كونهم أماناً للأمة أهل البيت مطلقاً وأنّ الله
 لما خلق الدّنيا بأسرها من أجل النّبی ﷺ جعل دوامها بدوامه و دوام أهل بیته ،
 فاذا انقضوا طوي بساطها] .

وكمال الدین جهرمی در «براهین قاطعه» گفته : [ودريك رواية از أحمد
 چنین وارد شده که زمانی که نجوم رفت أهل آسمان نیز خواهند رفت و هر گاه که
 أهل بیت من رفتند أهل أرض نیز خواهند رفت] .

وملا علی قاری در «مرقاة - شرح مشکوة» در ذیل شرح حدیث سفینه گفته :
 [ویؤیدہ ما أخرجه أحمد فی المناقب عن علي قال : قال رسول الله ﷺ : النّجوم
 أمانٌ لأهل السّماء فاذا ذهب النّجوم ذهب أهل السّماء ، وأهل بیتی أمانٌ لأهل الأرض
 فاذا ذهب أهل بیتی ذهب أهل الأرض] .

وأحمد بن فضل مکی در «وسيلة المآل» گفته : [عن سیّدنا علي - کرم الله
 وجهه ورضی الله عنه - قال : قال رسول الله ﷺ : النّجوم أمانٌ لأهل السّماء وأهل بیتی
 أمانٌ لأهل الأرض فاذا ذهب أهل بیتی ذهب أهل الأرض . أخرجه أحمد بن حنبل
 فی المناقب] .

ومحمد بن ابی بکر الشّلی الحضرمی در کتاب «المشرع الرّوی» گفته : [وقال
 صلّی الله علیه وسلّم : النّجوم أمانٌ لأهل السّماء وأهل بیتی أمانٌ لأهل الأرض فاذا هلك
 أهل بیتی جاء أهل الأرض من الآیات ما كانوا یوعدون . وقال ﷺ : النّجوم أمانٌ
 لأهل السّماء فاذا ذهب النّجوم ذهب أهل السّماء وأهل بیتی أمانٌ لأهل الأرض فاذا
 ذهب أهل بیتی ذهب أهل الأرض] .

ومحمود شیخانی قادری در «صراط سوی» گفته : [وعن علی بن أبی طالب
 رضی الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ : النّجوم أمانٌ لأهل السّماء فاذا ذهب

النجوم ذهب أهل السماء وأهليتي أمان لأهل الأرض فاذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض . أخرجه أحمد في المناقب .

ومحمد بن اسمعيل بن صلاح الأمير الصنعاني در روضة نديه ، كفته : [وأخرج أحمد في المناقب من حديث علي عليه السلام قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) : النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأهل الأرض فاذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض] .

ومحمد بن علي الصبان المصري در إسعاف الراغبين ، كفته : [وفي أخرى ^(١) لأحمد : إذا ذهب النجوم ذهب أهل السماء ، وإذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض] . وعجلي در ذخيره المال ، در شرح شعر :

أمان أهل الأرض ممّا يوعد   مثل النجوم في السماء تقد
كفته : [وفي رواية : أهليتي أمان لأهل الأرض فاذا هلك أهليتي جاء أهل الأرض من الآيات ما يوعدون ، وفي رواية : إذا ذهب النجوم ذهب أهل السماء ، وإذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض] .

ومولوى ولي الله لكهنوى در مرآة المؤمنين ، در تحت آيه خامسة فضائل اهليتي عليه السلام بعد نقل بعض أحاديث كفته : [وأيضاً : و أهليتي أمان لأهل الأرض فاذا هلك أهليتي جاء أهل الأرض من الآيات (الآيات ، ظ) ما كانوا يوعدون ، وفي رواية أخرى : فاذا ذهب النجوم ذهب أهل السماء ، وإذا ذهب أهل البيت ذهب أهل الأرض] .

واحمد بن زيني بن احمد دحلان المكي الشافعي در كتاب « الفتح المبين » كفته : [وفي رواية للإمام أحمد : فاذا ذهب النجوم ذهب السماء (ذهب أهل السماء ، ظ) وإذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض ، وفي رواية : فاذا هلك أهليتي جاء أهل الأرض من الآيات ما كانوا يوعدون] .

وشيوخ سليمان بلخي در ينابيع المودة ، كفته : [الباب الثالث . في بيان أن دوام الدنيا بدوام أهل بيته صلى الله عليه وعليهم وبيان أنهم سبب لنزول المطر والنعمة

وبیان فضائلهم. أخرج أحمد في المناقب عن علي كرم الله وجهه ، قال : قال رسول الله ﷺ :
 النجوم أمان لأهل السماء فإذا ذهبت النجوم ذهب أهل السماء وأهل بيتي أمان
 لأهل الأرض فإذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض . أيضاً أخرجه ابن أحمد في
 « زيادات المسند » والحموي في « فرائد السمطين » عن علي كرم الله وجهه . أيضاً
 أخرجه الحاكم عن محمد الباقر عن أبيه عن جده عن علي رضي الله عنهم . وأخرج أحمد
 عن أنس رضي الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ : النجوم أمان لأهل السماء و
 أهليتي أمان لأهل الأرض فإذا ذهب أهليتي جاء أهل الأرض من الآيات ما كانوا
 يوعدون . وقال أحمد : إن الله خلق الأرض من أجل النبي ﷺ فجعل دوامها بدوام
 أهليته وعترته ﷺ .

ونيز بلخي در « ينابيع المودة » درهمين باب كفته : [أخرج الحموي عن
 أبي سعيد الخدري قال : قال رسول الله ﷺ : أهليتي أمان لأهل الأرض كما أن
 النجوم أمان لأهل السماء . أيضاً أخرجه الحاكم عن قتادة عن عطاء عن ابن عباس .
 أخرج الحاكم عن جابر بن عبد الله وأبي موسى الأشعري وابن عباس رضي الله عنهم .
 قالوا : قال رسول الله ﷺ : النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأهل الأرض فإذا
 ذهبت النجوم ذهب أهل السماء ، وإذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض] .

ونيز بلخي در « ينابيع المودة » در باب سادس وخمسون نقلاً عن « ذخائر
 القبي » آورده : [وعن علي مرفوعاً : النجوم أمان لأهل السماء فإذا ذهبت النجوم
 ذهب أهل السماء ، وأهليتي لأمان لأهل الأرض ، فإذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض .
 أخرجه أحمد في المناقب] .

ونيز بلخي در « ينابيع المودة » در باب تاسع وخمسون در ذيل آيه سابعه
 نقلاً عن « القواعق » آورده : [وفي رواية : وأهليتي أمان لأهل الأرض فإذا هلك
 أهليتي جاء أهل الأرض من الآيات ما كانوا يوعدون ، وفي أخرى لأحمد : النجوم
 أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأهل الأرض فإذا ذهب النجوم ذهب أهل السماء
 وإذا ذهب أهليتي ذهب أهل الأرض] .

« واز آن جمله است حدیث « النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأمتي » .
و این حدیث شریف را بسیاری از علمای اعلام و کمالاتی فخام سنیّه در کتب
خود آورده اند .

محب الدین طبری در « ذخائر العقبی » در باب خامس گفته : [ذکر أئمتهم
أمان لأمة محمد صلعم] . عن أبياس بن سلمة عن أبيه ، قال : قال رسول الله صلعم :
النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأمتي . أخرجه أبو عمر والغفاري .
و أبو المجمع ابراهيم بن محمد الحموي در کتاب « فرائد السمطين » علی
ما نقل عنه گفته : [حدثنا الإمام الأظهر قطب الدين المرتضى بن محمود بن محمد بن
محمد الحسنی إجازة في شهر سنة إحدى وسبعين وستمائة بهمدان ، قال : أنبأنا والذي
« ره » . « ح » : وأخبرنا الإمام مجد الدين أبو الحسن محمد بن يحيى بن الحسن الكرخي
بقرائتي عليه ، ظاهر قرية قهود وهي التي تدعى قلعة سقور ، قال : أنبأنا جدي لأمتي
مجد الدين أبو محمد عبد الرحمن بن الإمام مجد الدين أبي القاسم عبدالله بن حيدر ،
أنبأنا شيخ الإسلام جمال السنّة معين الدين أبو عبدالله محمد بن حمويه الحموي ، قال :
أنبأنا جمال الإسلام أبو المحاسن علي بن الفضل الفارمدي ، قال : أنبأنا والذي
شيخ الإسلام أبو علي الفضل بن علي بن محمد الفارمدي ، قال : أنبأنا الإمام أبو القاسم
عبدالله بن علي شيخ وقته المشار اليه في الطريقة ومتقدم أهل الإسلام والشریعة ، قال :
أنبأنا أبو زيد عبد الرحمن بن محمد بن أحمد يوم الثلاثاء السابع من شوال سنة ست و
أربعمائة : نبأنا أبو العباس محمد بن يعقوب الأصم : نبأنا محمد بن سنان القرّاز : نبأنا
موسی بن عبيدة : نبأنا أبياس بن سلمة بن الأكوع عن أبيه أن رسول الله « ص » قال :
النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأمتي] .

وجمال الدين زرندي در « نظم درر السمطين » گفته : [و ورد عنه عليه السلام
أنه قال : النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأمتي . وفي رواية : أمان
لأهل الأرض] .

و جلال الدين سيوطی در « جامع صغير » گفته : [النجوم أمان لأهل السماء] .

وَأَهْلِيَّتِي أَمَانٌ لَأُمَّتِي . « ع ^(۱) . » . عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ [.

و از رمز « ح » که در مقابل این حدیث مرقوم است واضح میشود که نزد سیوطی این حدیث حسن است .

و ابن حجر مکی در « صواعق » در فصل احادیث وارده در شأن اهل بیت علیهم السلام گفته : [الحدیث الثانی عشر . أخرج أبو يعلى عن سلمة بن الأكوع أن النبی صلی الله علیه و آله قال : النجوم أمانٌ لأهل السماء وأهليتي أمانٌ لأمتي] .

و ملا علی منتقی در « کنز العمال » گفته : [النجوم أمانٌ لأهل السماء و أهليتي أمانٌ لأمتي « ع ^(۱) . » . عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ] .

نیز ملا علی منتقی در « کنز العمال » گفته : [النجوم أمانٌ لأهل السماء و أهليتي أمانٌ لأمتي « ش ^(۲) . » . وَمُسَدَّدٌ وَالحَكِيم . « ع ^(۱) طَب ^(۳) . » . وَابْنُ عَسَاكَرٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ] .

و کمال الدین جهرمی در « براهین قاطعه » گفته : [حدیث دوازدهم . روایت کرد أبو یعلی از سلمة بن الاکوع که پیغمبر صلی الله علیه و آله گفت : « النجوم أمانٌ لأهل السماء و أهليتي أمانٌ لأمتي » . ستارها امان و حافظ اهل آسمانند و اهل بیت من امان و حافظ اُمت من اند] .

و احمد بن فضل مکی در « وسیلة المال » گفته : [وعن أبياس بن سلمة عن أبيه ، قال : قال رسول الله صلی الله علیه و آله : النجوم أمانٌ لأهل السماء و أهليتي أمانٌ لأمتي . أخرجه أبو عمر والغفاري و مسدد و ابن أبي شيبة و أبو يعلى في مسانيدهم والطبرانی] .

و علی عزیزی در « سراج منیر - شرح جامع صغیر » گفته : [النجوم أمان لاهل السماء بالمعنى المقرر و أهليتي أمان لأمتي أراد بأهليته علماء هم و يحتمل الإطلاق لأن الله تعالى لما خلق الدنيا لأجله جعل دوامها بدوام أهليته . « ع ^(۱) . » . عَنْ سَلَمَةَ بْنِ

(۱) ای أخرجه أبو یعلی (۱۴) . (۲) ای أخرجه ابن أبي شيبة (۱۴) .

(۳) ای أخرجه الطبرانی (۱۴) .

الاکوع وإسناده حسن [.

ومرزا محمد معتمد خان بدخشی در « مفتاح النجاة » گفته : [وأخرج الحفاظ أبو بكر عبد الله بن محمد بن أبي شيبة العباسي الكوفي وأبو الحسن مسدد بن مسرهد الأسدي البصري في مسنديهما وأبو عبد الله محمد بن علي الحكيم الترمذي في « نوار الأُصول » وأبو علي أحمد بن علي التميمي الموصلي في مسنده والطبراني في « الكبير » وابن عساكر عن أبياس بن سلمة بن الأكوع عن أبيه (رض) عن النبي (ص) قال : النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأمتي] .

ومحمد صدر عالم دهلوی در « معارج العلى » گفته : [الآية الرابعة ، قال الله تعالى : وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم . أشار عليه السلام إلى وجود ذلك المعنى في أهليته أنهم أمان لأهل الأرض كما كان هو عليه السلام أماناً لهم . وفي ذلك أحاديث كثيرة ، منها ما أخرج ابن أبي شيبة ومسدد وأبو علي والطبراني وابن عساكر عن أبياس بن سلمة ابن الأكوع عن أبيه قال : قال رسول الله عليه السلام : النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأمتي] .

ومحمد بن اسماعيل بن صلاح الأمير الصنعاني در « روضة نديه » گفته : [وأخرج أبو عمر و الطفاري (الغفاري . ظ) عن أبياس بن سلمة (عن أبيه . صح . ظ) قال : قال : النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأمتي] .

وعجیلی در « ذخيرة المال » در شرح شعر :

أمان أهل الأرض مقام يوعده مثل النجوم في السماء ، تقد

گفته : [وفي ذلك أحاديث كثيرة ، منها : النجوم أمان لأهل السماء وأهل بيتي أمان لأمتي] .

ومولوی مبین لکهنوی در « وسيلة النجاة » گفته : [وعن « تبويب الجامع الصغير » عن ابن عساكر عن علي : النجوم أمان لأهل السماء وأهليتي أمان لأمتي] .
ومحمد سالم بن سلام الله الدهلوی البخاری در رساله « اصول الايمان » در فصل پنجم آن بعد نقل حدیثی از کتاب « شرف النبوة » أبوسعید گفته : [ونیز آورده :

بدرستی که آن حضرت علیه السلام آفتاب فضل و کمال بی نقصان اند و اهل بیت آن حضرت « ص » مانند ستارها در آن ، چنانچه وارد شده : فرمود علیه السلام : النجوم امان لاهل السماء واهلبیتی امان لاُمّتی .

وولي الله لکهنوی در « مرآة المؤمنین » گفته : [الآية الخامسة . قوله تعالى : وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم . فی « الصواعق » : أشار علیه السلام إلى وجود ذلك المعنى في أهلبيته فإنهم امان لأرض (کذا م) كما كان هو علیه السلام اماناً لهم . قال علیه السلام : النجوم امان لأهل السماء واهلبیتی امان لاُمّتی .

وَأحمد بن زینی بن أحمد دحلان مکی در « فتح مبین » گفته : [أخرج أبو- يعلى عن سلمة بن الأكوع رضى الله عنه أن النبي صلی الله علیه و آله قال : النجوم امان لأهل السماء واهل بيتي امان لاُمّتی من الاختلاف] .

وسليمان بن ابرهیم بلخی در « ينابيع المودة » در باب ثالث آن گفته : [أخرج الحموي عن سلمة بن الأكوع عن النبي صلی الله علیه و آله قال : النجوم امان لأهل السماء واهلبیتی امان لاُمّتی] .

ونيز سليمان بلخی در « ينابيع المودة » در باب ثالث آن گفته : [وفي نوادر الاصول « عن سلمة بن الأكوع قال : قال رسول الله صلی الله علیه و آله : النجوم امان لأهل السماء واهلبیتی امان لاُمّتی . وفي « الصواعق » : النجوم امان لأهل السماء واهلبیتی امان لاُمّتی . أخرجه جماعة] .

ونيز بلخی در « ينابيع المودة » در باب سادس و خمسون نقلاً عن « الجامع الصغير » گفته : [النجوم امان لأهل السماء واهلبیتی امان لاُمّتی . لأبى يعلى عن سلمة بن الأكوع] .

ونيز بلخی در « ينابيع المودة » در باب سادس و خمسون نقلاً عن « ذخائر العقبی » آورده : [وعن أبياس بن سلمة عن أبيه مرفوعاً : النجوم امان لأهل السماء واهلبیتی امان لاُمّتی . أخرجه ابو عمر والغفاري] .

ونيز بلخی در « ينابيع المودة » در باب تاسع و خمسون نقلاً عن « الصواعق »

گفته : [الآیه السابعة . وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم . أشار ﷺ إلى وجود ذلك المعنى في اهلييته وأنهم أمان لأهل الأرض كما كان ﷺ أماناً لهم . وفي ذلك احاديث كثيرة منها « النجوم امان لاهل السماء واهلييتي أمان لأمتي » . أخرجه جماعة] .
و نیز شیخ سلیمان بلخی در « ینابیع المودة » در باب ناسع و خمسون در ضمن احادیث وارده در فضائل اهلیت سلام الله علیهم أجمعین نقلاً عن « الصواعق » میگوید :
[الثاني عشر . اخرج ابويعلى عن سلمة بن الأكوع مرفوعاً : النجوم امان لاهل السماء واهل بيتي أمان لأمتي] .

و نیز شیخ سلیمان بلخی در باب خامس وستون گفته : [وفي « نوارد الأصول » :
حدَّثنا أبي قال : حدَّثنا الحمانی ، قال : حدَّثنا ابن نمير عن موسى بن عبيدة عن أياس ابن سلمة بن الأكوع عن أبيه رضى الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ : النجوم امان لاهل السماء وأهلييتي امان لأمتي] .

* و از آن جمله است حدیث منقول از جابر « النجوم امان لاهل السماء فاذا ذهب أتاها ما يوعدون وانا أمان لأصحابي ما كنت فاذا ذهب اتاهم ما يوعدون واهلييتي امان لأمتي فاذا ذهب أهلييتي اتاهم ما يوعدون » .

و این حدیث شریف را هم کبرای اهل سنت نقل کرده اند ، چنانچه مرزا محمد بدخشی در « مفتاح النجا » گفته : [و اخرج الحاكم في « المستدرک » عن جابر بن عبد الله (رض) انّ النبیّ (ص) قال : النجوم امان لاهل السماء فاذا ذهب أتاها ما يوعدون وانا امان لأصحابي ما كنت فاذا ذهب اتاهم ما يوعدون ، واهلييتي أمان لأمتي فاذا ذهب اهلييتي اتاهم ما يوعدون] .

و محمد صدر العالم دهلوی در « معارج العلی » در تحت آیه رابعه فضائل اهلیت ﷺ گفته : [و اخرج الحاكم عن جابر قال : قال رسول الله ﷺ : النجوم امان لاهل السماء فاذا ذهب اتاهم ما يوعدون ، وانا امان لأصحابي ما كنت فاذا ذهب اتاهم ما يوعدون ؛ واهلييتي امان لأمتي فاذا ذهب اهلييتي اتاهم ما يوعدون] .

* واز آنجمله است حدیث منقول از ابن عباس: «النَّجُومُ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ مِنَ الْغُرُقِ وَاهْلِبِيَّتِي أَمَانٌ لِأُمَّتِي مِنَ الْإِخْتِلَافِ فَإِذَا خَالَفَتْهَا قَبِيلَةٌ مِنَ الْعَرَبِ اخْتَلَفُوا فَصَارُوا حِزْبَ إِبْلِيسَ» .

و این حدیث را بسیاری از علمای اعلام اهل سنت در کتب خود روایت کرده اند، كما عرفت فیما سبق من عباراتهم الَّتِي ذَكَرْنَاهَا فِي الْجَوَابِ عَنْ حَدِيثِ سَنَةِ الْخُلَفَاءِ . و در اینجا نیز بعض عبارات مذکور می شود .

علامه سیوطی در «إحياء الميت - نسخة صغيرة» گفته: [الحديث التاسع والعشرون . أخرج الحاكم عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله (ص) : النَّجُومُ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ مِنَ الْغُرُقِ وَاهْلِبِيَّتِي أَمَانٌ لِأُمَّتِي مِنَ الْإِخْتِلَافِ فَإِذَا خَالَفَتْهَا قَبِيلَةٌ اخْتَلَفُوا فَصَارُوا حِزْبَ إِبْلِيسَ] .

و نیز سیوطی در «إحياء الميت - نسخة كبيرة» گفته: [الحديث الخامس والثلاثون . أخرج الحاكم عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله ﷺ : النَّجُومُ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ مِنَ الْغُرُقِ وَاهْلِبِيَّتِي أَمَانٌ لِأُمَّتِي (كَذَا . م) لِأُمَّتِي مِنَ الْإِخْتِلَافِ ، فَإِذَا خَالَفَتْهَا قَبِيلَةٌ اخْتَلَفُوا فَصَارُوا حِزْبَ إِبْلِيسَ] .

و کمال الدین جهرمی در «براهین قاطعه» گفته: [و در روایتی که حاکم آنرا بشرط بخاری و مسلم صحیح کرده است آنست که نجوم امان اهل ارض است از غرق، و اهل بیت من امان اُمت من است از اختلاف، پس هر گاه که قبیله از عرب مخالفت اهل بیت کرد اختلاف در میان اُمت واقع شد و از جمله لشکر ابلیس گشتند] .
 و احمد بن الفضل بن محمد با کثیر المکی در «وسيلة المال» گفته: [وعن ابن عباس رضي الله عنهما انه قال : قال رسول الله ﷺ : النَّجُومُ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ مِنَ الْغُرُقِ ، وَاهْلِبِيَّتِي أَمَانٌ لِأُمَّتِي مِنَ الْإِخْتِلَافِ ، فَإِذَا خَالَفَتْهَا قَبِيلَةٌ مِنَ الْعَرَبِ اخْتَلَفُوا فَصَارُوا حِزْبَ إِبْلِيسَ . أخرجه الحاكم وقال : صحيح الاسناد] .

و محمد بن أبي بكر الشَّيْخُ الحَضْرَمِيُّ در کتاب «المشروع الروي» گفته: [وقال ﷺ : النَّجُومُ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ مِنَ الْغُرُقِ وَاهْلِبِيَّتِي أَمَانٌ لِأُمَّتِي مِنَ الْإِخْتِلَافِ]

فاذا خالفتها قبيلة من العرب اختلفوا فصاروا حزب إبليس [.
 و مرزا محمد بدخشی در « مفتاح النجا » گفته : [واخرج الحاكم وصححه
 على شرط الشيخين عن ابن عباس رضى الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ : النجوم
 امان لاهل الارض من الغرق واهليتي امان لأمتي من الاختلاف فاذا خالفتها قبيلة
 اختلفوا فصاروا حزب إبليس] .

و محمد بن علي القبان در « إسعاف الراغبين » گفته : [وفي رواية صححها
 الحاكم على شرط الشيخين : النجوم امان لاهل الارض من الغرق واهليتي امان
 لاهل الارض من الاختلاف ، و قد يشير إلى هذا المعنى قوله تعالى : و ما كان الله
 ليعذبهم و انت فيهم . أقیم اهل بيته مقامه في الامان لانهم منه وهو منهم كما ورد
 في بعض الطرق] .

و مولوی مبین در « وسيلة النجاة » گفته : [وفي رواية صححها الحاكم
 على شرط الشيخين : النجوم امان لاهل الارض من الغرق واهليتي امان لأمتي من
 الاختلاف فاذا خالفتها قبيلة من العرب اختلفوا فصاروا حزب إبليس . هذا في
 « القواعق »] .

و مولوی ولی الله لکهنوی در « مرآة المؤمنين » در تحت آیه خامسه فضائل
 اهلبیت علیهم السلام گفته : [وفي رواية : النجوم امان لاهل الارض من الغرق واهليتي
 امان لأمتي من الاختلاف فاذا خالفتها قبيلة من العرب اختلفوا فصاروا حزب
 إبليس] .

و سليمان بن ابراهيم بلخی در « ينابيع المودة » در باب پنجاه و نهم در ذیل آیه
 « و ما كان الله ليعذبهم و انت فيهم » از آیات وارده در فضائل اهلبیت سلام الله عليهم اجمعين
 نقلاً عن « القواعق » گفته : [وفي رواية صححها الحاكم على شرط الشيخين : النجوم
 امان لاهل السماء واهليتي امان ^(۱) لاهل الارض من الغرق واهليتي امان لأمتي
 من الاختلاف فاذا خالفتهم قبيلة من العرب اختلفوا فصاروا حزب إبليس] .

❖ واز آنجمله است : حدیث شمس قمر وزهره و فرقدین .

و این حدیث را ابواسحق احمد بن محمد بن ابراهیم الثعلبی که جلالت شان او نزد اهل سنت در مجلد آیه « إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ » و مجلد حدیث غدیر بتفصیل تمام مبین و مبرهن گردیده ؛ در کتاب « العرائس » آورده ، چنانچه در بیان زینت ارض گفته :
 [وزینها ایضاً بالانبیاء و علیهم السلام و زین الانبیاء بأربعة ابراهیم الخلیل و موسی و عیسی و عیسی الوجیه و محمد الحبیب صلوات الله علیهم اجمعین ، و هم اهل الکتاب و اصحاب الشرائع و اولوالعزم . وزینها ایضاً بآل محمد و علیهم السلام ، وزینهم ایضاً بأربعة علی و فاطمه و الحسن و الحسین رضی الله عنهم . و روی یزید الرقاشی عن انس بن مالک قال : صلی بنا رسول الله و علیهم السلام صلاة الفجر فلما انفتل من الصلاة اقبل علينا بوجه الکرم فقال : معاشر المسلمین ! من افتقد الشمس فليستمسک بالقمر ومن افتقد القمر فليستمسک بالزهرة ومن افتقد الزهرة فليستمسک بالفرقدین . فقیل : یا رسول الله ! ما الشمس ؟ وما القمر ؟ وما الزهرة ؟ وما الفرقدین (الفرقدان . ظ) ؟ فقال : انا الشمس وعلی القمر و فاطمة الزهرة و الحسن و الحسین الفرقدان فی کتاب الله تعالی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض] .

و نیز این حدیث شریف را ابوالفتح محمد بن علی بن ابراهیم النطنزی که عظمت و جلالت و رفعت و نبالت او نزد حضرات سنیّه بر ناظر کتاب « الانساب » سمعانی و « ذیل تاریخ الخطیب » تصنیف حافظ ابن النجار بغدادی و « وافی بالوفیات » صلاح الدین خلیل بن ایبک الصفدی واضح و لائح است ، کما دریت فی مجلد حدیث الغدیر ؛ بسند خود روایت نموده ، چنانچه در کتاب « الخصائص العلویة علی سائر البریة » علی ما نقل عنه گفته : [اخبرنا ابوالفتوح المحسد بن ابی طاهر حامد بن محمد بن ابی الصباح المهاذی فیما قرأت علیه من اصل سماعه ، قال : حدّثنا الحافظ ابو مسعود سلیمان بن ابراهیم بن محمد بن سلیمان قال : حدّثنا ابوالحسن علی بن جعفر الإمام قال : حدّثنا عمر بن احمد بن علی بن ابراهیم بن عیسی بن جریر بن موسی البغدادی بالبصرة إملاء سنة سبع وخمسين وثلثمائة ، قال : اخبرنی القاضي یوسف بن یعقوب

ابن اسمعیل بن حماد بن زید بن درهم ، قال : حدثنا عمرو بن مرزوق عن شعبة بن الحجاج عن الأعمش عن أبي عبد الرحمن عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله ﷺ : اطلبوا الشمس فإذا غابت فاطلبوا القمر فإذا غاب القمر فاطلبوا الزهرة وإذا غابت الزهرة فاطلبوا الفرقدين . قلنا : يا رسول الله ! ومن الشمس ؟ قال : أنا . قلنا : ومن القمر ؟ قال : علي . قلنا : فمن الزهرة ؟ قال : فاطمة . قلنا : فمن الفرقدين (الفرقدان ظ) ؟ قال : الحسن والحسين عليهما السلام .

و نیز این حدیث شریف را محمد بن خاوند شاه بن محمود الهروی در تاریخ « روضة القفا » آورده ، چنانچه در جلد سوم آن در حالات جناب امام حسین علیه السلام گفته : [جابر بن عبد الله روایت کرد که حضرت رسول فرمود که « اهتدوا بالشمس فاذا غابت الشمس فاهتدوا بالقمر فاذا غاب القمر فاهتدوا بالزهرة ، فاذا غابت الزهرة فاهتدوا بالفرقدين . فقيل : يا رسول الله ! ما الشمس وما القمر وما الزهرة وما الفرقدين (الفرقدان. ظ) ؟ فقال : الشمس أنا والقمر علي والزهرة فاطمة والفرقدين (الفرقدان . ظ) الحسن والحسين » .

یعنی راه راست طلبید بنور آفتاب و اگر خورشید غائب گردد بروشنائی ماه طلب هدایت کنید و اگر ماه محجوب شود بزهره طلب راه راست نمائید و اگر زهره مسدود گردد بنور فرقدان طالب طریق مستقیم شوید . پرسیدند که یا رسول الله ! عبارت از آفتاب کدامست وزهره وفرقدان کیا نند ؟ فرمود که آفتاب منهم و ماه علی است وزهره فاطمه وفرقدان حسن وحسین اند] .

و نیز این حدیث شریف را غیاث الدین بن همام الدین الحسینی المدعو بخواند امیر در « حبيب السير » ذکر نموده ، چنانچه در ذکر احادیث و اخبار وارده در شأن جناب امام حسین علیه السلام آورده : [و از جابر بن عبد الله رضی الله عنه منقولست که رسول الله ﷺ گفت که : اهتدوا بالشمس فاذا غابت الشمس فاهتدوا بالقمر فاذا غاب القمر فاهتدوا بالزهرة فاذا غابت الزهرة فاهتدوا بالفرقدين . گفتند : یا رسول الله ! آفتاب کدامست و ماه کیست وزهره چیست وفرقدان کیا نند ؟ جواب داد که آفتاب

منم و ماه علی بن ابیطالب ست و زهره فاطمه زهراست و فرقدین حسن و حسین اند [

***

* و از آن جمله است : حدیث « یا علی ! إنَّ الحسن و الحسین من أولادك كالبدر بین النجوم » .

و این حدیث را شهاب الدین دولتآبادی در « هدایة السعدا » ثابت نموده و بتشریح آن قلوب نواصب را بقدم صدق یا مال فرموده ، چنانچه در هدایه ناسعه گفته : [الجلوة الحادی (الحادیة . ظ) و الثلاثون . فیما أعزَّهم رسول الله « صلعم » بخطاب البدر . یعنی مصطفی (صلعم) بعزت ، ایشانرا « بدر » خواند یعنی ماه شب چهاردهم بی کدورت و غل و غش و بی عیب و روشن ، هر که خاک سوی ماه اندازد بر روی او باز گردد ، هیچ دریا از دهن سگ پلید نشود . فی « الأربعین » : یا علی ! إنَّ الحسن و الحسین من أولادك كالبدر بین النجوم . ترجمه : مصطفی فرمود « صلعم » : یا علی ! حسن و حسین میان فرزندان تو چون ماه شب چهاردهم اند [

***

* و از آن جمله است حدیث کواکب بودن اولاد جناب فاطمه سلام الله علیها .

و این حدیث را شهاب الدین دولتآبادی در « هدایة السعدا » آورده ، و طریق اثبات و تأیید آن باقدام استدلال و احتجاج واضح الإنبلاج سپرده ، چنانچه در کتاب مذکور در هدایه ناسعه مسطورست : [الجلوة الثانية و الثلاثون . فی عزَّتهم بخطاب الكواکب . یعنی عزت ایشانست که مصطفی « صلعم » فرمود و ایشانرا کواکب خواند . فی « التشریح » : عن ابن عباس قال « صلعم » : ألا إنَّ الله عزَّوجلَّ زین السماء الدنیا بزینة الكواکب ؛ و زین الدنیا بالكواکب . قيل : وما الكواکب یا رسول الله ! قال : أولاد فاطمة . یعنی آگاه باشید خداوند تعالی بیاراست آسمان را به ستارگان و بیاراست دنیا را با اولاد فاطمه . و فی « تفسیر سورة یوسف » للإمام ضیاء الحق و الدین السنّامی « رح » عند قوله تعالی « إنَّی رأیت أحد عشر کواکب » : دلّت الآية علی أنَّ أولاد نبینا کالکواکب أولى ، لأنَّ أولاد یعقوب لَمَّا کانوا کالکواکب

فلان یكون أولاد نبینا - وهو افضل من یعقوب - کالکواکب أولى . حاصله : امام ضیاء الحق والدین « رح » گفت : از دلالت آید معلوم می شود که فرزندان یعقوب کواکب باشند فرزندان رسول ما که او از یعقوب بهتر است بر طریق أولى کواکب باشند ، ازینجاست که مصطفی فرمود « صلعم » : چگونه هلاک شود اُمت من ؟! در اول ایشان منم و میانه ایشان اولاد من است کواکب دنیا ، رجوماً للشیاطین ، وحفظاً من کل شیطان مارد ، و « ما تمسکتم به لن تضلوا من بعدی » سر این معنی است . یعنی هر که بایشان تمسک کند شیطان و ضلالت از وی دور شود ، عصمنا الله من المعترض الزنیم .

* * *

* واز آن جمله است حدیثی که در آن آنجناب ب خطاب جناب امیر المؤمنین علیه السلام

إرشاد فرموده : « مثلك ومثل الأئمة من ولدك بعدی مثل سفينة نوح من ركبها نجي ومن تخلف عنها غرق ، ومثلکم کمثل النجوم كلما غاب نجم طلع نجم الى يوم القيمة » ، چنانچه سلیمان بن ابراهیم بلخی در « ینا بیع المودة » در باب رابع - کما سمعت سابقاً - گفته :

[الحمويني في « فرائد السمطين » بسنده عن سعيد بن جبیر عن ابن عباس رضي الله عنهما ، قال : قال رسول الله صلی الله علیه و آله : يا علی ! أنا مدينة العلم وأنت با بها ولن تؤتی المدينة إلا من قبل الباب ، وکذب من زعم أنه یحبني ویبغضک لانک منی وانا منك ، لحمک لحمی ودمک من دمی وروحک من روحي وسریرتک من سریرتی وعلانیئتک من علانیتی ، سعد من أطاعک وشقی من عصاک وربح من تولاک وخسر من عاداک وفاز من لزمک وهلك من فارقک ، مثلك ومثل الأئمة من ولدك بعدی مثل سفينة نوح ، من ركبها نجي ومن تخلف عنها غرق ، ومثلکم کمثل النجوم كلما غاب نجم طلع نجم الى يوم القيمة] .

و بلخی این حدیث شریف را بهمین الفاظ در باب رابع واربعون نیز آورده ، و این حدیث شریف که هر جمله اش از آیات ساطعه و بیّنات قاطعه است بنحوی که مثبت حقیقت مذهب اهل حق و سدادست هر عاقل بصیر و متأمل خبیر آنرا بخوبی میداند

ومضمون بلاغت مشحون آن بودن حضرات اهل بیت علیهم السلام مثل سفینه و مثل نجوم
كالشمس في رابعة النهار واضح و آشکار می کردند .

***

ومخفی نماند که برای این احادیث شریفه مؤیدات عدیده است از إرشادات
حضرات اهل بیت علیهم السلام و آثار صحابه کرام و أقوال علمای اعلام .
«أما إرشادات اهل بیت علیهم السلام»

پس از آن جمله است إرشاد باسداد جناب امیر المؤمنین علیه السلام : «ألا إن مثل آل
محمد صلی الله علیه و آله كمثل نجوم السماء إذا خوى نجمٌ طلع نجمٌ .
و این إرشاد باسداد در ضمن خطبه بلیغه واقف شده که الفاظش اینست:

« الحمد لله الناشر في الخلق فضله والباسط فيهم بالجوود يده ، نحمده في جميع
أموره ونستعينه على رعاية حقوقه . ونشهد أن لا إله غيره و أنّ محمداً عبده و رسوله
أرسله بأمره صادعاً و بذكره ناطقاً ، فأدى أميناً و مضى رشيداً و خلف فينا راية الحق ،
من تقدمها مرق و من تخلف عنها زهق و من لزمها لحق ، دليلها مكيث الكلام بطي .
القيام سريع إذا قام ، فإذا أنتم ألنتم له رقابكم و أشرتم اليه بأصابعكم جائه الموت
فذهب به ، فلبثتم بعده ما شاء الله حتى يطلع الله لكم من يجمعكم و يضمّ نشركم ، فلا
تطمعوا في غير مقبل ولا تياسوا من مدبر فإنّ المدبر عسى أن تزلّ إحدى قائمتيه و
تثبت الأخرى فترجعا حتى تثبتا جميعاً ، ألا ! إن مثل آل محمد صلی الله علیه و آله كمثل نجوم
السماء إذا خوى نجمٌ طلع نجمٌ ، فكأنكم قد تكاملت من الله فيكم الصنائع و أراكم
ما كنتم تأملون ، »

وعلامه عبد الحمید بن أبی الحديد المدائنی البغدادی در شرح نهج البلاغه
در شرح این خطبه بلیغه گفته : [وراية الحق الثقلان المخلّفتان بعد رسول الله صلی الله علیه و آله
وهما الكتاب و العترة] .

و نیز در شرح این خطبه گفته : [يقول عليه السلام : من كان منكم متقدماً لها او
متأخراً عنها فقد خرج عن الحق و من لازمها لحق الحق . ثم قال : دليلها مكيث

الكلام . یعنی نفسه علیه السلام لانه المشار اليه من العترة وأعلم الناس بالكتاب [.
و نیز در شرح این خطبه گفته : [واعلم أن هذه الخطبة خطب بها أمير المؤمنين «ع»
في الجمعة الثالثة من خلافته وكنى فيها عن حال نفسه وأعلمهم فيها أنهم سيفارقونه
وفقدونه بعد اجتماعهم عليه وطاعتهم لهم (له . ظ . م) وهكذا وقع الأمر] .

و نیز در شرح این خطبه گفته : [ثم أخبرهم أنهم يلبثون بعده ما شاء الله ولم
يحد ذلك بوقت معين ثم يطلع الله لهم من يجمعهم ويضمهم وهو من أهل البيت «ع»
وهذه إشارة الى المهدي «ع» الذي يظهر في آخر الزمان ؛ عند أصحابنا غير موجود
الآن وسيوجد وعند الامامية موجود الآن] .

و نیز در شرح این خطبه گفته : [ثم ذكر أنهم كنجوم السماء كلما خوى نجم طلع نجم .
«خوى» : مال للمغيب . ثم وعدهم بقرب الفرج وقال : إن تكامل صنایع الله عندكم ورؤية
ما تأملونه أمرٌ قد قرب وقته و كأنكم به وقد حضر ، وكان وهذا على نمط المواعيد
الإلهية بقيام الساعة فإن الكتب المنزلة كلها صرحت بقربها وإن كانت بعيدة عندنا
لأن البعيد في معلوم الله قريبٌ وقد قال سبحانه : إنهم يرونه بعيداً ونريه قريباً] .

***

و از آن جمله است فرمودن جناب امیرالمؤمنین علیه السلام در حق اهلبیت علیهم السلام : «وهم
الدعاة وهم النجاة وهم أركان الأرض وهم النجوم بهم يستضاء» . و این ارشاد باسداد
آن جناب در ضمن کلامی واقع شده که آنرا حافظ جلیل ابوسعید عبدالملک بن محمد
النیسابوری الخرکوشی در کتاب «شرف المصطفى» آورده کما سمعت سابقاً . و چون
إعادة نقل آن کلام بلاغت نظام درین مقام مناسبست لهذا بذکر آن باز مستعسد میشوم .
پس باید دانست که حافظ مذکور در کتاب مزبور علی ما نقل عنه آورده که
جناب امیرالمؤمنین علیه السلام قریب بزمان وفات خود بخطاب مسلمین حاضرین ارشاد
فرمود : [وفيكم من يخلف من نبيكم «س» ما إن تمسكتم به لن تضلوا وهم الدعاة
وهم النجاة وهم أركان الأرض وهم النجوم بهم يستضاء من شجرة طاب فرعها و
زيتونة طاب (بورك . ظ) أصلها ، نبتت في الحرم وسقيت من كرم ، من خير مستقر

إلى خير مستودع من مبارك إلى مبارك ، صفت من الأقدار والادناس ومن قبيح مأنية شرار الناس ، لها فروع طوال لا تنال ، حسرت عن صفاتها الألسن وقصرت عن بلوغها الاعناق ، فهم الدعاة وبهم النجاة وبالناس إليهم حاجة ، فاخلفوا رسول الله « ص » بأحسن الخلافة فقد أخبركم أنهم والقرآن ثقلان وأنهما لن يفترقا حتى يرثي عليّ الحوض . فالزموهم تهتدوا وترشدوا ولا تتفرقوا عنهم ولا تتركوهم فتفرقوا وتمزقوا .

* * *

از آنجمله است قول جناب امام زين العابدين (عليه السلام): « نحن أمان لاهل الارض كما أن النجوم أمان لاهل السماء » ، چنانچه سليمان بن ابراهيم بلخي در « ينابيع المودة » در باب ثالث گفته :

[وأخرج الحموي^١ بسنده عن الأعمش عن جعفر الصادق عن أبيه عن جدّه علي ابن الحسين رضي الله عنهم قال : نحن أئمة المسلمين وحجج الله على العالمين وسادة المؤمنين وقادة الغر المحجلين وموالي المسلمين و نحن أمان لاهل الارض كما أن النجوم امان لاهل السماء ، ونحن الذين بنا تمسك السماء أن تقع على الارض إلا بأذن الله وبنا ينزل الغيث وينشر الرحمة وتخرج بركات الارض ، ولولا ما على الارض منا لساخت بأهلها . ثم قال : ولم تخل الارض منذ خلق الله آدم (عليه السلام) من حجة الله فيها ظاهر مشهور أو غائب مستور ولا تخلو إلى ان تقوم الساعة من حجة فيها ولولا ذلك لم يعبد الله . قال الأعمش : قلت لجعفر الصادق رضي الله عنه : كيف ينتفع الناس بالحجة الغائب المستور ؟ قال : كما ينتفعون بالشمس إذا سترها سحاب] .

و نیز بلخي در « ينابيع المودة » در باب تاسع وثمانون گفته : [وأخرج الشيخ الحموي^٢ في « فرائد السمطين » بسنده عن سليمان الأعمش بن مهران عن جعفر الصادق عن أبيه عن جدّه علي بن الحسين رضي الله عنهم ، قال : نحن أئمة المسلمين وحجج الله على العالمين وسادات المؤمنين وقادة الغر المحجلين وموالي المسلمين ، و نحن أمان لاهل الارض كما أن النجوم أمان لاهل السماء ، و بنا يمسك السماء أن تقع على الارض إلا بأذنه وبنا ينزل الله الغيث وتنشر الرحمة وتخرج بركات الارض

ولولا ما على الارض من الساخت بأهلها : ثم قال : ولم تخل الارض منذ خلق الله آدم عليه السلام من حجة لله فيها إماماً ظاهراً مشهوراً أو غائباً مستوراً ولا تخلو الارض إلى أن تقوم الساعة من حجة فيها ، ولولا ذلك لم يعبد الله . قال سليمان : فقلت للمقادق جعفر رضي الله عنه : كيف ينتفع الناس بالحجة الغائب المستور ، قال : كما ينتفعون بالشمس إذا سترها سحاب [.

***

« أما آثار صحابه كرام »

پس از آن جمله است قول حضرت ابن عباس - عليه رضوان رب الناس - در حق اهل بیت علیهم السلام : « فهم الائمة الدعاة والسادة الولاة والقادة الحماة والخيرة الكرام والقضاة والحكّام والتجوم والاعلام والعترة الهادية والقذوة العالية والاسوة الصافية » .

و این ارشاد باسداد در ضمن کلام طویل و واقع شده است که حضرت ابن عباس آنرا ب خطاب بعض اعراب در قالب فصاحت و بلاغت ریخته است ، چنانچه عاصمی در « زین الفتی » گفته : [وأما الاسماء التي سقاه بها ابن عمه حبر الأمة وبحرها عبد الله بن عباس رضي الله عنه ، فإنه روى عن سعيد (سعد . ظ) بن طريف عن الأصبع بن نباتة ، قال : أسلم أعرابي على يدى أمير المؤمنين على بن ابي طالب رضي الله عنه فخلع عليه على (ع) حلتين وخرج الاعرابي من عنده فرحاً مستبشراً وبحضرة الباب قوم من الخوارج ، فلما أن نظروا إلى الاعرابي وفرحه بإسلامه على يدى علي (ع) حسدوه علي ذلك وقال بعضهم لبعض : أما ترون فرح هذا الاعرابي بإسلامه ؟ تعالوا ننزله عن ولايته ونردّه عن إمامته ! فأقبلوا بأجمعهم عليه وقالوا له : يا أعرابي ! من أين اقبلت ؟ قال : من عند أمير المؤمنين (ع) . قالوا : وما الذى صنعت عنده ؟ قال : أسلمت على يديه ، قالوا : ما أصبت رجلاً تسلم على يديه إلا على يدى رجل كافر !!! . فلما سمع ذلك الاعرابي غضب غضباً شديداً وثار القوم في وجهه وقالوا : لا تغضب ! بيننا وبينك كتاب الله . فقال : اتلوه ! فتلا بعضهم : ان الذين آمنوا ثم كفروا ثم آمنوا ثم كفروا ، إلى قوله : سبيلاً . فقال لهم الاعرابي : ويلكم ! فيمن

بیانات عالی
ابن عباس در
اوصاف امیر
علیه السلام

هذه الآية ؟ قالوا : في صاحبك الذي أسلمت على يديه ؛ فازداد الاعرابي غضباً وضرب بيده إلى قائمة سيفه وهم بالقوم . ثم إنه رجع إلى نفسه وكان عاقلاً فقال : لا والله لأعجلت على القوم وأسئل عن هذا الخبر ، فإن كان كما يقولون خلعت علياً وإن كان على خلاف ما يقولون جالدتهم بالسيف إلى أن تذهب نفسي . قال : فأتى ابن عباس وهو قاعد في مسجد الكوفة فقال : السلام عليك يا ابن عباس ؛ قال له ابن عباس : وعليك السلام . قال : ما تقول في أمير المؤمنين ؟ قال : أي الأُمراء تعني يا أعرابي ؟ قال : علي بن أبي طالب . قال : وكان ابن عباس متكئاً فاستوى قاعداً ثم قال له : لقد سألت يا أعرابي عن رجل عظيم يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله ، ذاك والله صالح المؤمنين ، وخير الوصيين ، وقامع الملحطين (الملحدين . ظ) وركن المسلمين ويعسوب المؤمنين ، ونور المهاجرين ، وزين المتعبدين ، ورئيس البكائين ، وأصبر العابرين ، وأفضل القائمين ، وسراج الماضين ، وأول السابقين من آل يس ، المؤيد بجبرئيل الأمين ، والمنصور بميكائيل المتين ، والمحموظ بجند السماء أجمعين ، والمحامي عن حرم المسلمين ، ومجاهد أعدائه الناصبين ، ومطفئ نيران الموقدين ، وأصدق بلابل الناطقين ، وأفخر من مشى من قرش أجمعين ، عين رسول رب العالمين ووصي نبيه في العالمين ، وأمينه على المخلوقين ، وقاصم المعتدين ، وجراز المارقين وسهم من مرامي الله على المنافقين ، ولسان حكم العابدین ، ناصر دين الله في أرضه وولي أمر الله في خلقه ؛ وعيبة علمه ، وكهف كتبه ، سمح سخي سند حيي بهلول بهي سنحنج جوهر زكي رضى مطهر ابطحى باسل جرى قزم همام صابر صوام مهذب مقدم ، قاطع الأصلاب ، عالي الرقاب ، مفرق الأحزاب ، المنتقم من الجهال ، المبارز للأبطال ، الكيال في كل (مكيال . ظ) الفضال ، أضبطهم عناناً ، وأثبتهم جناناً ، وأمضاهم عزيمة ، وأشدّهم شكيمة ، وأسدّهم نقيبة ، أسد بازل صاعقة مبرقة ، يطحنهم في الحروب إذا ازدلفت الأسنة وقرنت الأعنة ، طحن الرحي يسفّالها ويذروهم ذرو الریح الهشيم ، باسل بازل صديد (شديد . ظ) هز برض غام عازم عزام خطيب حصيف (مصفع . ظ) محجاج مقول ثجاج ، كريم الأصل شريف الفضل نقي العشرة فاضل القبيلة عبل

الذراع طويل الباع ممدوح في جميع الأفق (طلق ، ذلق . ظ) ، أعلم من مضى وأكرم من مشى وأوجب من ولي بعد النبي المصطفى « ص » ليث الحجاز وكبش العراق ، مصادم الابطال والمنتقم من الجهال ، زكي (ركين . ظ) الزكاة منيع الصيانة صلب الامانة ، من هاشم القمقام ابن عم نبي الانام ، السيد الهمام الرسول الامام مهدي الرشاد المجاب للفساد الاشعب الحائم (الحاطم . ظ) والبطل المحاجم (المهاجم . ظ) والليث المزاحم ، بدرى احدى حنفى مكى مدنى شعشعانى روحانى نورانى ، له من الجبال شوامخها ومن الهضاب ذراها وفي الوغى ليثها ومن العرب سيدها ، الليث المقدم والبدر التمام والماجد الهمام مبعث الحرمين ووارث المشعرين وأبو السبطين الحسن والحسين من اهل بيت اكرمهم الله بشرفه وشرفهم بكرمه وأعزهم بهداه وخصهم لدينه واستودعهم سره و استحفظهم علمه ، (جعلهم . صح .) عمداً لدينه وشهداء على خلقه وأوتاد أرضه ونجى (نجباء . ظ) في علمه ، اختارهم واصطفاهم وفضلهم واجتباهم علماً لعباده (ومناراً لبلاده . صح . ظ) ، أولاهم (وولاهم . ظ) على القراط ، فهم الأئمة الدعاة والسادة الولاة والقادة الحماة والخيرة الكرام والقضاة والحكام والنجوم والاعلام والعترة الهادية والقذوة العالية والأسوة الصافية ، الرائب عنهم مارق واللازق بهم لاحق ، هم الرحم الموصولة والائقة المتخيرة والباب المبتلي به الناس ، من أتاها نجى ومن نأى عنهم هوى ، حطة لمن دخلهم وحجة على من تركهم ، هم الفلك الجارية في اللبج الغامرة ، يفوز من ركبها ويفرق من جانبها ، يتصدع عنهم الأنهار المنشعبة وينفلق عنهم الأقاويل الكاذبة ، هم الحصن الحصين والتور المبين وهدى لقلوب المهتدين والبحار السائفة للشاربين وأمان لمن تبعهم أجمعين . إلى الله يدعون وبأمره يعملون وإلى آياته يرشدون ، فيهم توات رسله وعليهم هبط ملائكته وإليهم بعث الروح فضلاً من ربه (ربهم . ظ) ورحمة ، فضلهم لذلك وخصهم وضربهم مثلاً لخلقهم وآتاهم مالم يؤت أحداً من العالمين من اليمن والبركة ؛ فروع طيبة وأصول مباركة ، معدن الرحمة وورثة الانبياء ، بقيه النقباء وأوصياء الاصياء ، منهم الطيب ذكره المبارك اسمه أحمد الرضى ورسوله الأُمي من الشجرة المباركة ، صحيح الأديم واضح

البرهان والمبلغ من بعده ببيان التأويل و بحكم التفسير علي بن أبيطالب، عليه من الله الصلوة الرضية والزكوة السنية، لا يحببه إلا مؤمن تقي ولا يبغضه إلا منافق شقي.

قال : فلما سمع الأعرابي ذلك ضرب بيده إلى قائمة سيفه وقام مبادراً فضرب ابن عباس يده إليه وقال : إلسي أين يا أعرابي ؟ قال : أجالد القوم أو تذهب نفسي ! قال ابن عباس : أقعد يا أعرابي ! فإن لعلي محبين لو قطعتمهم (قطعهم . ظ) إرباً إرباً ما ازدادوا له إلا حباً ، وإن لعلي بن أبيطالب مبغضين لو ألغهم العسل ما ازدادوا له إلا بغضاً ! قال : فقعد الأعرابي وخلع عليه ابن عباس حلتين حمراوين .

* * *

واز آنجمله است کلام بلاغت نظام حضرت مقداد علیه آلاfi الرحمة من رب العباد که در آن وصف اهل بیت علیهم السلام بنجوم وارد شده . واین کلام حقائق نظام درحقیقت از جمله آیات واضحه و بینات لائحه حقیقت مذهب اهلحق میباشد و انوار فضائل عترت نبویه را بر قلوب اهل ایمان و عرفان با کمال وجوه میپاشد .

أبو بكر أحمد بن عبدالعزيز الجوهري در « كتاب السقيفة » على ما نقل عنه بسند خود آورده : [عن المعروف بن سويد ، قال : كنت بالمدينة أيام بويع عثمان فرأيت رجلاً في المسجد جالساً وهو يصفق باحدى يديه على الأخرى والناس حوله ويقول : واعجباً من قریش واستيثارهم بهذا الأمر على أهل هذا البيت ! (الذين أنزل الله فيهم هذه الآية : إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيراً . أهل بيت النبوة و . صح . ظ) معدن الفضل و نجوم الارض و نور البلاد ، والله إن فيهم لرجلاً عارأيت بعد رسول الله صلی الله علیه و آله أولى منه بالحق و لأقضى بالعدل و لا أمر بالمعروف و لا أنهى عن المنكر . فسألت عنه ، فقيل هذا المقداد ، فتقدمت إليه و قلت : أصلحك الله ! من الرجل الذي تذكر ؟ فقال : ابن عم نبيك علي بن أبيطالب (ع) . قال : فلبثت ما شاء الله . ثم إنني لقيت أبي ذر (كذا . م) رحمه الله فحدثته ما قال المقداد فقال : صدق ! قلت : فما يمنعكم أن تجعلوا الأمر فيهم ؟ قال : أبى ذلك قومهم ! . قلت : فما يمنعكم

أن تعينوهم؟ قال: مه! لا تقل هذا، إياكم والفرقة والاختلاف! قال: فسكت عنه. ثم كان من الأمر بعد ما كان [.

وجمال الدين محدث شيرازي در «أربعين» خود گفته: [وعن المعروف بن سويد، قال: كنت بالمدينة حين بويع عثمان فرأيت رجلاً وهو يصفق بإحدى يديه على الأخرى، فقلت: ما شأنك يا هذا؟ قال: عجباً لقريش واستيثارهم بهذا الأمر عن أهل هذا البيت الذي أنزل الله فيهم هذه الآية: إِنَّمَا يريده الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهّر كم تطهيراً، أهل بيت النبوة ومعدن الفضيلة ونجوم الأرض ونور البلاد. والله إن فيهم رجلاً ما رأيت رجلاً بعد محمد ﷺ أقول بالحق ولا أقضي بالعدل ولا آمر بالمعروف منه. قلت: من أنت؟ يرحمك الله! قال: أنا المقداد بن عمرو. قلت: من هذا الذي ذكرت؟ قال: ابن عم رسول الله ﷺ علي بن أبي طالب. قال: فلبثت ما شاء الله ثم لقيت أباذر فحدثته بما قال المقداد فقال: صدق اخي [.

واز آنجمله است كلام هدايت إلتيام خاصة باری حضرت ابی ذر الغفاري که در آن ابواب إحقاق حق بکمال إعلان وإجهار کشاده و باظهار بودن اهلبیت علیهم السلام مثل نجوم هادیه با ذکر دیگر فضائل و مناقب؛ داد فصاحت و بلاغت داده، چنانچه علامه احمد بن اسحق بن جعفر بن وهب بن واضح الكاتب العباسی المعروف باليعقوبي در «تاريخ» خود آورده:

[وبلغ عثمان أن أباذر يقعد في مسجد رسول الله ويجتمع إليه الناس ويحدث بما فيه الطعن عليه وأنه وقف بباب المسجد فقال: أيها الناس! من عرفني فقد عرفني ومن لم يعرفني فانا أبوذر الغفاري، أنا جندب بن جنادة الربذي، إن الله اصطفى آدم ونوحاً وآل إبراهيم وآل عمران على العالمين، ذرية بعضها من بعض والله سميع عليم. فهم الصفة من نوح والآل من إبراهيم والسلالة من إسماعيل والعتره الهادية من محمد آية شرف شريفهم، واستحقوا الفضل في قومهم فينا كالسما المرفوعة وكالكعبة المستورة أو كالقبة المنصوبة أو كالشمس الضاحية أو كالقمر الساري أو كالنجوم

الهادية أو كالشجرة الزيتونة ، أضاء زيتها وبورك زندها ، وعجده وارث علم آدم ومافضلت به النبيون ، وعلى بن أبي طالب (ع) وصي محمد (ص) ووارث علمه . أيتها الأمة المتحيرة بعد نبيها ! أما ! لو قدمتم من قدم الله وأخرتم من أخر الله وأقررتم الولاية والوراثة في أهل بيت نبيكم لا كلتم من فوق رؤوسكم ومن تحت أقدامكم ولما عال ولي الله ولا طاش سهم من فرائض الله ولا اختلف اثنان في حكم الله إلا وجدتم علم ذلك عندهم من كتاب الله وسنة نبيه . فأما إذا فعلتم ما فعلتم فذوقوا وبال أمركم ، وسيعلم الذين ظلموا أي منقلب ينقلبون] .

« أما اقوال وافادات علما »

متعلق ببيودن اهلبیت علیهم السلام مثل نجوم و کواکب در هدایت خلق و امان اهل دنیا و غیر ذلك ، پس بسیار از بسیارست ، شطری از آن درین مقام مذکور می نمایم .

پس باید دانست که ملک العلماء شهاب الدین بن شمس الدین دولتا بادی در « هدایة السعدا » جلوه ثالثة از هدایت ثانیة بعد ذکر حدیث تمسک بکتاب الله و اهلبیت (ع) گفته : [و بعد از من] گفت از آنکه چون نور رسالت میتافت بروشنائی ستارگان حاجت نبود چون آفتاب رسالت غروب شد بستارگان توجه لازم آمد ، با وجود آفتاب نظر بمنه نکنند چون منه نگرند ستاره کم شمرند] انتهى .

و نیز شهاب الدین دولتا بادی در « هدایة السعدا » در جلوه اولی از هدایت رابعة عشر گفته : [نکته و دقیقه اینجا آن بود چون در خیر القرون آفتاب رسالت تابان و روشنست در حالت غروب علی ولی مقابل خود كالشمس للبدر المنیر نائب خود داشته : یا علی ! إنك منی بمنزلة هارون من موسى ولا نبي بعدی ، من كنت مولاه فعلى مولاه . تا انقراض عالم بر من ایمان و بر تو اعتقاد آرند و چون زمانه آخر آید و مانند شب تار شود : ظهر الفساد فی البر و البحر . فساد القلوب علی قدر فساد الزمان ، ثم يفشو الكذب ، و در آنوقت که ماهتاب ولایت علی ولی غروب کند بستارگان ولایت که خلفاء علی ولی اند اذن و اجازت پاینده و باقی باشد ، و بالنجم هم یهتدون ، و بآیهم اقتدیتم اهتدیتم . چون مصطفی مانند آفتاب و علی مانند ماهتاب و خلیفه کان

علی ولیّ مثل ستارگان اند؛ باوجود آفتاب همه ننگردند و باوجود ماه ستارگان نشمرند] . انتهى .

وابن الصباغ مالکی در «فصول مهمه»، در ذکر فضائل جناب امام محمد باقر علیه السلام آورده: [روی عنه معالم الدّین بقایا الصحابة رضی الله عنهم أجمعین ووجوه التّابعین وسارت بذکر علومه الأخبار وأنشدت فی مدائحه الاشعار، فمن ذلك ما قاله مالک ابن أعین الجهنی من قصيدة يمدحه بها:

إذا طلب الناس علم القُرأ	ن كانت قريش عليه عيالا
وإن قال ابن ابن بنت النّبي	تلقت يداه فروعاً طوالاً
نجوم تهلّل للمدلجين	جبال تورث علماً جبّالا

وحسين بن علي الكاشفي در «رساله عليه»، گفته: [زبان در صفت آل محمد بکلال منسوبست وجمال با کمال ایشان ازبصره بصیرت ارباب قیل و قال محجوب، چرا که ایشانند که نجوم بروج هدایت اند و بروج نجوم ولایت، سلاطین اقالیم عصمت خواقین مدائن حکمت، شیران بیشه فتوت، فارسان عرصه مروّت، مسند نشینان قصر حرمت، سلطان نشانان مصرعرت، ثمرات شجره کرامت، قطرات رشحات امامت، عالمان أسرار ربّانی، خازنان فیوض سبحانی، مالکان طریق رشاد، سالکان طرق ارشاد، خاصان بارگاه آله، نائبان محمد رسول الله صلی الله علیه و آله] انتهى .

ونور الدین سمهودی در «جواهر العقدين»، در تنبيه اول از تنبيهات ذکر خامس گفته: [يحتمل أنّ المراد من أهل البيت الذين هم أمان الأمة علمائهم الذين يقتدى بهم كما يهتدى بنجوم السماء، وهم الذين إذا خلت الأرض منهم جاء أهل الأرض من الآيات ما كانوا يوعدون وذهب أهل الأرض، و ذلك عند موت المهديّ الذي أخبر عليه السلام به].

وابن حجر مکی در «صواعق»، در تحت آیه سابعه فضائل اهلبیت علیهم السلام گفته: [وقال بعضهم: يحتمل أنّ المراد بأهل البيت الذين هم أمان علمائهم، لأنّهم الذين يهتدى بهم كالنجوم والذين إذا فقدوا جاء أهل الأرض من الآيات ما يوعدون].

وشيخ احمد بن الفضل بن محمد با كثير المكي الشافعي در « وسيلة المال في عد مناقب الآل » كفته : [وأخرج الدار قطنی في الفضائل عن معقل بن يسار رضى الله عنه ، قال : سمعت أبا بكر رضى الله عنه يقول : على بن أبي طالب عترة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، اي الذين حث النبي ﷺ على التمسك بهم والأخذ بهديهم ، فانهم نجوم الهدى من اقتدى بهم اهتدى ، وخصه أبو بكر بذلك رضى الله عنه لأنه الامام في هذا الشأن وباب مدينة العلم والعرفان فهو امام الائمة وعالم الامة] .
و محمود بن محمد بن علي شيخاني قاضي مدني در « صراط سوي » بعد ذكر حديث أمان بودن اهلبيت عليه السلام كفته : [قال شيخنا : المراد من أهل البيت الذين هم أمان للامة علما لهم الذين يهتدى بهم كما يهتدى بنجوم السماء ، وهم الذين إذا خلت الارض منهم جاء أهل الارض من الآيات ما كانوا يوعدون وذهب أهل الارض ، وذلك عند موت المهدي الذي أخبر النبي (صلم) به] .

وفاضل شبراوي در كتاب « إتحاف » كفته : [وقد اكرم الله تعالى آل بيت المجدد على نبته بأن جعل فيهم القطبانية ، ومنهم المجدد على رأس كل رأس كل سنة من سنة لهذه الامة أمر دينها ، فقد قال الرشيد لموسى الكاظم وهو أهل البيت جالس عند الكعبة : انت الذي تبايعك الناس سرّاً ؟ فقال له : انا امام أهل القلوب وانت امام الجسوم ! وما احسن ما قيل :

ملوك على التحقيق ليس لغيرهم من الملك إلا وزره وعقابه ؛
شموس الهدى منهم ومنهم بدوره وأنجده منهم ومنهم شهابه] .

و نیز شبراوي در « إتحاف » در ذكر جناب امام محمد باقر عليه السلام كفته : [سارت بذكر علومه الاخبار وأنشدت مدائحه في الاشعار ، فمن ذلك قول مالك الجهنى فيه :
إذا طلب الناس علم القرا ن كانت عليه قریش عیالاً
وإن فاه فيه ابن بنت النبي تلقى يداه فروعاً طوالاً
نجوم تهلل للمدلجين فتهدى بأنوارهن الرجال]

و أحمد بن عبد القادر عجيلي در « ذخيرة المال » كفته : [وقد أوجد لهم الله

فی کلّ عصر ومصر، ووجودهم امانٌ من العذاب كالنجوم امان لأهل السماء، وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم، وهو منكم وهم منه كما ورد].

ونیز عجیلی در « ذخیرۃ المال » گفته :

[ولم أحلّ عاطلاً عن الحلّی]

فإنّهم رضی الله عنهم حلّیة الوجود، ولذلك ورد « اهل بیتى كالنجوم » امان لاهل الارض، ومع كونها اماناً فهى زینةٌ وهدايةٌ كما نطق به القرآن واهل البيت كذلك].

ونیز عجیلی در « ذخیرۃ المال » گفته :

[أمان اهل الارض مقایع یوعده مثل النجوم فى السماء تقد

قال الله : وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم، وقد أشار عليه السلام إلى وجود ذلك المعنى في أهليته وأنهم أمان اهل الارض من العذاب كما كان (صلعم) أماناً لهم في حياته، وفي ذلك أحاديث كثيرة منها : « النجوم أمان لاهل السماء واهل بيتى أمان لأمتى » إلخ].

ونیز عجیلی در « ذخیرۃ المال » گفته :

[وحرمة الله مصابيح الدجى أهل المحارب إذا الليل سجدى

وذلك أنّهم احد الحرمات الثلاث و كالنجوم لاهل الارض، وفي صفات خواصّهم قال الحدّاد :

قومٌ إذا أرخى الظلام سدوله لم تلفهم رهن الوطا والمضجع]

ونیز عجیلی در « ذخیرۃ المال » قصیده از ابن علوان آورده که در آن مذکورست :

[خذها هديت فإنّها إملاء مقن له ابدأ عليه ولاء

من أنجم نبويّة علويّة سطعت فليس لتورها إخفاء]

ومحمد سالم الدهلوى البخارى در رسالہ « اصول الإيمان » گفته : [حاضل

آنکه در فضل و شرف مراتب و جزئیّت بآنحضرت عليه السلام مثل این چهار کس یعنی حضرت علی کرم الله وجهه و حضرت فاطمة الزهرا و امام حسن و امام حسین علیهم الصلوٰة والسلام

هیچکس نرسد ،

فإنه شمس فضلهم كواكبها يظهرن أنوارها للناس في الظلم
یعنی بدرستی که آنحضرت آفتاب بزرگی اند و ایشان کواکب آن ، ظاهر شده
انوار ازیشان برای مردمان در تاریکی [انتهى] .

و نیز محمد سالم بخاری در رساله « اصول الایمان » بعد نقل حدیثی از کتاب
« شرف النبوة » گفته : [و نیز آورده : بدرستی که آنحضرت ﷺ آفتاب فضل و کمال
بی نقصان اند و اهل بیت آنحضرت (ص) مانند ستارها در آن] انتهى .

و شبلی نجفی در « نور الأبصار » گفته : [ولأبي الحسن بن جبير، رحمه الله :
أحب النبي المصطفى وابن عمه علياً وسبطيه وفاطمة الزهرا
هم اهل بيت اذهب الله عنهم موالاتهم فرض على كل مسلم
وفاضل معاصر شيخ حسن عدوي حمزاوي در « مشارق الأنوار » در ذکر فاطمه
بنت الحسين ع گفته : [و يعجبني مدحاً في حضرتها وآل البيت على العموم الذين
شيدوا الدين وصاروا في الإفتاء بهم كالنجوم : قول الإمام الفاضل الإمام الكامل ولدنا
الشيخ أحمد المالكي لقباً الشافعي مذهباً الأبياري بلداً] إلخ .

* * *

و از جمله احادیث دالّه بر وجوب افتدای اهل بیت علیهم السلام این ارشاد جناب
رسالت مآب ﷺ است : « من سرّه أن يحيى حيوتى ويموت مماتى ويسكن جنة
عدن غرسها ربى فليوال علياً من بعدي وليوال وليته وليقتد بالائمة من بعدي » .
الحديث .

و این حدیث را بروایت ابن عباس اکابر علمای اعلام و حفاظ فحاش سنیّه
روایت کرده اند .

أبو نعیم أحمد بن عبد الله اصفهانی در « حلیة الاولیاء » در ترجمه جناب امیر-
المؤمنین ع گفته : [حدثنا محمد بن المظفر : نا : محمد بن جعفر بن عبد الرحيم ، نا

أحمد بن محمد بن یزید بن سلیمان ، نا عبد الرحمن بن عمران بن أبي ليلى أخو محمد بن عمران ، نا يعقوب بن موسى الهاشمي عن ابن أبي رواد عن إسماعيل بن أمية عن عكرمة عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله ﷺ : من سرّه أن يحيى حيوتى ويموت مماتى ويسكن جنّة عدن غرسها ربّى فليوال عليّاً من بعدى وليوال وليّه وليقتد بالائتمة من بعدى فإنّهم عترتى ، خلّفوا من طينتى ، رزقوا فهماً وعلماً ، ويل للمكذّبين لفضلهم من أمتي القاطعين فيهم صلتى ، لا أنا لهم الله شفاعتى [۱] .

ونیز أبو نعیم اصفهانی در کتاب « منقبۃ المطہرین » علی ما نقل عنه بسند خود آورده : [عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله (صلعم) : من سرّه أن يحيى حيوتى ويموت مماتى ويسكن جنّة عدن غرسها ربّى فليوال عليّاً من بعدى وليوال وليّه وليقتد بالائتمة من بعدى فإنّهم عترتى خلّفوا من طينتى رزقوا فهماً وعلماً ، ويل للمكذّبين لفضلهم من أمتي القاطعين فيهم صلتى ، لا أنا لهم الله شفاعتى] .

وعبد الكريم بن محمد الرافعي الشافعي در کتاب « التدوين » گفته : [الحسن ابن حمزة العلوي الرازي أبو طاهر ، قدم قزوین وحدث بها عن سليمان بن أحمد ، روى عنه أبو مضر ربيعة بن علي العجلي فقال : ثنا أبو طاهر الحسن بن حمزة العلوي ، قدم علينا قزوین سنة أربع وأربعين وثلاثمائة ، ثنا سليمان بن أحمد ، ثنا عمر بن حفص السدوسي ، ثنا إسحق بن بشر الكاهلي ، ثنا يعقوب بن المغيرة الهاشمي ، عن ابن أبي رواد عن إسماعيل بن أمية ، عن عكرمة ، عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من سرّه أن يحيى حيوتى ويموت مماتى ويدخل جنّة عدن فليوال عليّاً من بعدى وليقتد بأهليّتى من بعدى فإنّهم عترتى خلّفوا من طينتى ورزقوا فهمي وعلمي ، فويل للمكذّبين من أمتي لا أنا لهم الله شفاعتى] .

وحموینی در « فرائد السمطين » علی ما نقل عنه آورده : [أخبرني الخطيب نجم الدين عبد الله بن أبي السّعادات بن منصور بن أبي السّعادات النّاصري بقرائتي عليه ببغداد بجاسع المنصور ، أنبأنا الشيخ الإمام أحمد بن يعقوب بن يعقوب بن عبد الله المارستاني سماعاً عليه ، قال : أنبأنا أبو الفتح محمد بن عبد الباقي بن أحمد المعروف

بابن البطی إجازةً إن لم يكن سماعاً ، قال : أنبأنا أبو الفضل حمد بن أحمد الإصبهاني قال : أخبرنا أبو نعيم أحمد بن عبد الله الحافظ ، قال : حدثنا محمد بن المظفر ، قال : حدثنا محمد بن جعفر بن عبد الرحيم ، حدثنا أحمد بن محمد بن يزيد بن سليم ، حدثنا عبد الرحمن بن عمران بن أبي ليلى أخو محمد بن عمران ، حدثنا يعقوب بن موسى الهاشمي عن ابن أبي رواد عن اسمعيل بن أمية عن عكرمة عن ابن عباس ، قال : قال رسول الله (ص) : من سره أن يحيى حياته ويموت مماتى ويسكن جنات (عدن . صح . ظ) غرسها ربى فليوال علياً من بعدى وليوال وليه وليقتد بالائمة من بعدى فإنهم عترتي خلّقوا من طينتي ورزقوا فهماء وعلماء ، ويل للمكذّبين بفضلهم من أمتي القاطعين فيهم صلتى ، لأنّهم الله شفاعتى] .

وحافظ محمد بن يوسف كنجى شافعى در « كفاية الطالب » ، كفته : [الباب السادس والخمسون : في تخصيص علي عليه السلام بكونه إمام الأولياء . أخبرنا أبو طالب عبد اللطيف بن محمد الجوهري وغيره ببغداد ، أخبرنا أبو القتح محمد بن عبد الباقي ، أخبرنا أبو الفضل بن أحمد ، حدثنا أحمد بن عبد الله ، حدثنا محمد بن المظفر ، حدثنا محمد بن جعفر ابن عبد الرحيم ، حدثنا أحمد بن محمد بن زيد بن سليم ، حدثنا عبد الرحمن بن عمران بن أبي ليلى أخو محمد بن عمران ، حدثنا يعقوب بن موسى الهاشمي عن أبي رواد عن اسمعيل بن أمية عن عكرمة عن ابن عباس ؛ قال : قال رسول الله (ص) : من سره أن يحيى حيوتى ويموت مماتى ويسكن جنّة عدن التي غرسها ربى عزّ وجل فليوال علياً من بعدى وليوال وليه وليقتد بالائمة من بعدى فإنهم عترتي خلّقوا من طينتي ورزقوا فهماء وعلماء ، ويل للمكذّبين بفضلهم من أمتي القاطعين فيهم صلتى لأنّهم الله شفاعتى] .

وملا على متقى در « كنز العمال » ، آورده : [من سره أن يحيى حيوتى ويموت (يموت . ظ) مماتى ويسكن جنّة عدن غرسها ربى فليوال علياً من بعدى وليوال وليه وليقتد بأهلبيتى من بعدى فإنهم عترتي خلّقوا من طينتي ورزقوا فهمى وعلمى

فویل للمکذبین بفضلهم من اُمتی القاطعین فیهم صلتی ، لا انا لهم الله شفاعتی . (طب "۱")
والرافعی عن ابن عباس .

وعبدالحق دهلوی در تحقیق الإشارة إلى تعمیم البشارة ، گفته : [من سرّه
أن یحیی حیاتی ویموت مماتی و یسکن جنّة عدن یرسها ربّی فلیوال علیّاً بعدی و
لیوال ولیّه ولیقتد بأهل بیّتی من بعدی فإِنَّهُمْ عترتی خُلِقُوا من طینتی و رُزِقُوا فِهمی
وعلمی ، فویل للمکذّبین بفضلهم من اُمتی والقاطعین فیهم صلتی ، لا انا لهم الله شفاعتی .
رواه الطبرانی والرافعی عن ابن عباس] .

و نیز عبدالحق در رجال مشکوة ، در ذکر احادیث فضائل اهل بیت علیهم السلام
گفته : [وقوله « من سرّه أن یحیی حیوتی ویموت مماتی و یسکن جنّة عدن یرسها
ربّی فلیوال علیّاً من بعدی ولیقتد بأهل بیّتی من بعدی ، فإِنَّهُمْ عترتی خُلِقُوا من طینتی
ورُزِقُوا فِهمی وعلمی ، فویل للمکذّبین بفضلهم من اُمتی القاطعین فیهم صلتی ، لا انا لهم الله
من شفاعتی] .

وسلیمان بن ابراهیم بلخی در ینابیع المودة ، در باب ثالث وأربعون آورده :
[أخرج أبو نعیم الحافظ والحموینی عن عکرمه عن ابن عباس ، قال : قال رسول
الله ﷺ : من سرّه أن یحیی حیوتی ویموت مماتی و یسکن جنّات عدن الّتی یرس
فیها قضیباً ربّی فلیوال علیّاً ولیوال ولیّه ولیقتد بالاثقة من ولده من بعده فإِنَّهُمْ
عترتی خُلِقُوا من طینتی و رُزِقُوا فِهماً وعلماً ، و ویل للمکذّبین بفضلهم من اُمتی
القاطعین فیهم صلتی ، لا انا لهم الله شفاعتی] .

و نیز در « ینابیع المودة » نقلاً عن شرح « نهج البلاغه » آورده : [الثانی عشر :
من سرّه أن یحیی حیوتی و یموت مماتی و یسکن جنّة عدن عند شجرة طوبی الّتی
یرسها ربّی فلیوال علیّاً من بعدی ولیوال ولیّه ولیقتد بالاثقة من بعدی فإِنَّهُمْ عترتی
خُلِقُوا من طینتی و رُزِقُوا فِهماً وعلماً ، فویل للمکذّبین من اُمتی القاطعین فیهم
صلتی ، لا انا لهم الله شفاعتی . ذکره صاحب « الحلیة » ایضاً] .

و از جمله شواهد و مؤیدات این حدیث حدیثی است که بعضی علمای اعلام اهل سنت آنرا بروایت جناب امام حسین علیه السلام آورده اند ، چنانچه ابوالمؤید موفق بن أحمد الخوارزمی در کتاب « المناقب » گفته : [وأخبرنا الإمام الأجل أخى شمس الأئمة أبو الفرج محمد بن أحمد بن المكي ، قال : أخبرنا الإمام الزاهد أبو محمد إسماعيل ابن علي بن إسماعيل ، قال : حدثنا الإمام السيد الأجل المرشد بإله الله أبو الحسن يحيى بن الموفق بالله ، قال : أخبرنا أبو طاهر محمد بن علي بن محمد بن يوسف الواعظ ابن العلاف ؛ قال : أخبرنا أبو جعفر محمد بن أحمد بن محمد بن حماد المعروف بابن سيم ، قال : أخبرنا أبو محمد القاسم بن جعفر بن محمد بن عبد بن محمد بن عمر بن علي بن أبي طالب قال : حدثني جعفر بن محمد عن أبيه محمد بن علي الباقر عن أبيه علي بن الحسين بن علي عن أبيه الحسين الشهيد ، قال : سمعت جدّي رسول الله صلّى الله عليه وآله يقول : من أحب أن يحيى حيوتى ويموت مماتى ويدخل الجنة التى وعدنى ربى فليتولّ علي بن أبي طالب وذريته الطاهرين أئمة الهدى ومصابيح الدجى من بعده فإنهم لن يخرجوك من باب الهدى إلى باب الضلالة] .

* * *

و نیز از جمله شواهد و مؤیدات این حدیث حدیثی است که بعضی حفاظ عظام سنیّه آنرا بروایت زیاد بن مطرف صحابی إخراج کرده اند ، چنانچه حافظ جلیل أبو جعفر محمد بن جریر طبری در کتاب « ذیل المذیل » گفته : [حدثني زكريا بن يحيى بن أبان المصري ، قال : ثنا أحمد بن اشكاب ، قال : ثنا يحيى بن يعلى المحاربي عن عمار بن رزيق الصبي عن أبي إسحاق الهمداني عن زياد بن مطرف ، قال : سمعت رسول الله (صلعم) يقول : من أحب أن يحيى حيأتى ويموت ميتتى ويدخل الجنة التى وعدنى ربى قضباناً من قضبانها غرسها في الجنة الخلد فليتولّ علي بن أبي طالب وذريته من بعده فإنهم لن يخرجوهم من باب هدى ولن يدخلوهم في باب ضلالة] .

* * *

و چون این احادیث سیره جناب رسالت مآب ﷺ را که نسبت به دیگر احادیث کثیره آن جناب در حق اهل بیت علیهم السلام مثل قطره از دریا و لمعه از بیضا می باشد؛ بی چشم حقیقت بین دیدی و بلوائح عظمت و جلالت و رفعت و نبالت و امامت و خلافت و ریاست و عصمت این حضرات بقدر فهم خود و رسیدی، نهایت بطلان و فساد کلام مخاطب مبطن ضغینه متعلق بحديث ثقلین و حدیث سفینه بار دیگر بر تو کالشمس فی رابعة النهار واضح و آشکار گردید، و بنای تمسک شاه صاحب با احادیث موضوعه أسلاف خود خصوصاً استدلالشان بحديث «اقتدوا بالذین من بعدی ابی بکر و عمر» و احتجاجشان بحديث «أصحابی کالتنجوم» بآب رسید.

و هرگاه کلام حقائق نظام ما منتهی باین مقام شد مناسب چنان مینماید که در آخر کلام حدیثی از کتب بعض حقاظ أعلام سنّیه نقل نمایم که از جمله دلائل قاطعه باشد برای این معنی که متبعین ثقلین بحمد الله شیعیان جناب امیر المؤمنین علیهم السلام و قائلین بامامت آن جناب هستند و انشاء الله تعالی روز قیامت همین اشخاص باختصاص زیر رایت آن جناب بر حوض کوثر وارد خواهند شد، و از جانب جناب احذّیت جناب رسالت مآب ﷺ آثار جلیله کرامت برایشان بظهور خواهد رسید، و آن حدیثی است که خاصّه باری جناب ابی ذرّ غفاری آنرا از جناب رسالت مآب ﷺ روایت فرموده و بتحدیث آن در ایمان اهل یقین و عرفان الهی اقصی الغایه افزوده.

حالا آن حدیث جلیل را که از جمله حجج و آیات حق و سداد و أعلام و رایات صواب و رشاد می باشد و هر جمله اش صحت مذهب اهل حق را کالتور علی شاهق الطور بوضوح و ظهور رسانیده أضواء صفا و ولا بر قلوب أصفیا و اولیا إلى مالا نهاییه له می باشد باید شنید، و بکنه إفضال ربّ متعال که شامل أحوال مؤمنین نیک مآل در دنیا و آخرت است بآید رسید.

حافظ جلیل و ناقد نبیل سنّیه محمد بن یوسف کنجی شافعی در کتاب «کفاية الطالب» گفته: [الباب السادس . فی کرامة الله لعلي بن أبي طالب و فضل محبته . أخبرنا محمد بن عبد الواحد بن أحمد بن المتوكل علی الله ببغداد، عن محمد بن عبيد الله،

حدَّثنا عبد الحميد بن عبد الرحمن ، حدَّثنا محمد بن عبد الله ، حدَّثنا حسين بن محمد بن الفرزدق ، حدَّثنا حسين بن علي بن بزيع ، حدَّثنا يحيى بن الحسن بن الفرات ، حدَّثنا أبو عبد الرحمن المسعودي وهو عبد الله بن عبد الملك ، عن الحرث بن حصيرة عن صخر بن الحكم الفزاري ، عن حيان بن الحرث الأزدي ؛ عن الربيع بن جميل الضبي ، عن مالك بن زمرة الدوسي ، عن أبي ذر الغفاري (ره) قال : قال رسول الله (ص) : ترد علي الحوض راية أمير المؤمنين وإمام الفراعنة فاقوم فأخذ بيده فيبئس وجهه ووجوه أصحابه وأقول : ما خلفتموني في الثقلين بعدى ؟ فيقولون : تبعنا الأكبر وصدقناه ووازرنا الأصغر ونصرناه وقاتلنا معه . فأقول : ردوا رواه مرويين ! فيشربون شربة لا يظمأون بعدها ، وجه إمامهم كالشمس الطالعة ووجوههم كالقمر ليلة البدر أو كأضوء نجم في السماء .

وفي هذا الخبر بشارة ونذارة من النبي (ص) . أمّا البشارة فلمن آمن بالله عز وجل ورسوله وأحب أهل بيته . وأمّا النذارة فلمن كفر بالله ورسوله وأبغض أهل بيته وقال ما لا يليق بهم ورأى رأي الخوارج والنواصب ، وهو بشارة لمن أحب أهل بيته وأنه يرد الحوض ويشرب منه فلا يظمأ أبداً ، والظمأ هو عنوان دوام العطش وحرمان دخول جنة المأوى . وأمّا الثقلان فأحدهما كتاب الله عز وجل والآخر عترة النبي وأهل بيته عليهم السلام ، وهما أجل الوسائل وأكرم الشفعاء عند الله عز وجل .

* * *

و بر ناظر بصیر و متتبع خبر پوشیده نیست که این حدیث شریف بسیاقی که حافظ کنجی آنرا آورده جزو است از حدیث طویل « خمس رایات » که جناب ابی ذر غفاری علیه آلاف الرحمة من الله الباری آنرا بتمامه و کماله از جناب رسالت صلی الله علیه و آله روایت فرموده ، کما لا یخفی علی ناظر البسبب التاسع والستین بعد المائة من کتاب الیقین ، لیکن حافظ کنجی یا کسی دیگر از مشائخ او بکدامی مصلحت سانحه آنرا مختصر نموده و این سیاق مختصر نیز برای ظهور حق و زهوق باطل کافی و وافی است . و بعد ملاحظه احادیث سابقه و این حدیث ، عاقل لبیب و منصف اریب را شبهه باقی نمی ماند

درینکه جناب امیرالمؤمنین (علیه السلام) و دیگر ائمه اهل بیت (علیهم السلام) که از ذرّبت آنجناب میباشند خلفای برحق و واجب الاقتدا و لازم الاتّباع هستند خلافت و امامت و عصمت و کرامت شان محتوم و متیقّن است ، و اینکه متبعین ثقلین و را کبین سفینه اهل بیت بجز شیعه اثنا عشریه که قائل بخلافت و امامت ایشان هستند کسی دیگر نیست و حسن عاقبت و خوبی خاتمه مخصوص بایشانست .

والحمد لله المفضل المنعم علی هذا الفضل والانعام
وصلی الله علی سیدنا ابی القاسم محمد المصطفی
وآله البررة الکرام شفعاء یوم الحشر والقیام
و کفلاء خیر العاقبة و حسن الختام

تمت کتابة هذا الكتاب المستطاب علی ید افقر عباده الله الغنی
صفدر حسین الکاظمینی . عفا عنه ربّه یوم الحساب

فی اوسط شهر جمادی الآخرة سنه ۱۳۵۱ هجرى
والحمد لله ربّ الارباب . وصلی الله علی
محمد و آله الأطیاب

پایان طبع
۱۶ ربیع دوم ۱۳۸۲
« مطبعه جبل المتین - اصفهان »

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

بسم الله الرحمن الرحيم

سپاس افزون از حد و قیاس خداوند تبارك و تعالی را که ما را یاری فرمود تا وظیفه خود را در انجام طبع این کتاب شریف بسر حد کمال رسانیدیم ، و با تمام موانع و مشکلات بزرگی که در سر راه بود عاقبت پیروزی یافته این سند افتخار جهان دانش شیعه را در دارالعلم اصفهان و مهد دانش ایران بصورتی کامل و پسندیده تقدیم از باب معرفت و بینش نمودیم .

أجزاء این کتاب شاهد زنده مجاهدات و کوششهای مداوم ما است که در مدت چهار سال شب و روز خود را صرف خدمت باین اثر بزرگ نموده همه اوقاتمان را درس این کار گذاردیم و هر گونه مکروه و نامالایمی را ناچیز گرفته برای رسیدن بکمال مطلوب از هیچ پیش آمد هراس بدل راه ندادیم و با توکل بذات اقدس احدیت و استمداد از ارواح طیبه خاندان رسالت صلوات الله علیهم ؛ تمسک بذیل عنایت ثقلین عظیمین و توسل به سفینه نجات اهل بیت علیهم السلام نموده ، با توجهات حضرت بقیة الله القائم عجل الله تو سلی فرجه ، همت بر تجدید طبع و تکثیر نسخ این مجموعه فضائل دودمان محمدی صلی الله علیه وعلیهم گمارده ؛ تشنگان زلال مودت و بحر فضائل آل الله علیهم صلوات الله را از منهل عذب این دریای موج دانش و لب ریز از درو کهر سیراب نمودیم .

اکنون که این خدمت بخاتمت گراییده و طبع أجزاء دوازدهمین مجلد کتاب مبارک « عبقات الانوار » پایان یافته است وظیفه خود میدانیم از بزرگانی که درین راه طویل و کارسنگین عظیم بیاری ما برخاستند بنیکی یاد کنیم و دعای خیر بهره وران ازین کتاب مقدس را بآنان هدیه نماییم ، و بیش از هر کس و بیش از هر کار درود فراوان نثار روح پاک نابغه زمان و باقیه اوان ، محیی آثار سلف و هادی دوران خلف ، یگانه

پیشوای روشن ضمیر دل آگاه ، رضوان جایگاه ، سید الفقهاء علی الاطلاق ، شرف العترة
 فی الافاق ، حجة الاسلام و النائب المرضي عن الامام علیه السلام ، آية الله الحاج آقا حیدر
 الطباطبائی البروجردی ، حشره الله تعالی مع اجداده الکرام فی دار السلام ؛ که آن
 مرد بزرگ در آغاز کار از اقدام ما در تجدید طبع این کتاب شریف بسی تشویق و تقدیر
 و تجلیل فرمود ، و هنگامی که مقداری از اجزاء کتاب بزیور طبع آراسته شد و بنظر
 مبارک کش رسید یکصد دوره خریداری فرمود که اسباب ادامه کار فراهم گردید . رحمه الله
 تعالی رحمة واسعة ، و افاض علی تربته المقدسة شایب المغفرة .

سپس درود فراوان نثار روان قدسی آشیان سید العلماء العظام و فخر المجتهدين
 الکرام علم الاعلام و حجة الاسلام ، اروع اهل زمانه و أفقه فقهاء أوانه ، آية الله الباهره ،
 سیدنا الامام السيد عبدالهادی الحسینی الشیرازی النجفی ، قدس الله تعالی سرّه
 و اجزل فی مقرر رحمته مشوبته و برّه ؛ که آن امام جلیل البرکات و پیشوای ملکوتی صفات
 نیز بمجرد اطلاع از امر طبع کتاب شصت دوره ابتیاع فرمود و بر تقویت اساس این بناء
 خیر افزوده . جزاء الله تعالی عن الاسلام و أهله خیر الجزاء .

همچنین فرض ذمت است که از سائر علماء أعلام و مجتهدين عظام زمامداران
 بزرگ حوزه های علمی نجف اشرف و قم و اصفهان و دانشمندان دیگر شهرستانها که
 درین راه صمیمانه یاری فرموده اند سپاس گزاریم و دوام عزت و توفیقشان را از درگاه
 حضرت احدیت جلّت عظمته خواستار شویم .

امید که با ادامه کمک و یاری آنان توفیق طبع و نشر سائر مجلدات این کتاب
 مبارک نیز نصیب گردد ، بمنّه و کرمه .

✓ ~~~~~

فہارس
و ضمائم کتاب

مرکز تحقیقات کتب ویرانہ علوم اسلامی

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی

فهرست

ماخذ أجزاء حديث ثقلين

« أ »

- ١- « أبجد العلوم » مولوي صديق حسن خان قنوجي .
- ٢- « إبطال رأي وقياس واستحسان وتعليل وتقليد » ابن حزم أندلسي ظاهري .
- ٣- « أبكار الأفكار » أبو الحسن علي بن أبي علي آمدي .
- ٤- « إبهاج - شرح منهاج » تقي الدين سبكي .
- ٥- « إتحاف بحب الأشراف » شيخ الإسلام عبدالله بن محمد بن عامر شبراوي .
- ٦- « إتحاف النبلاء » مولوي صديق حسن خان قنوجي .
- ٧- « إتمام الدراية لقراءة النقاية » جلال الدين عبدالرحمن سيوطي .
- ٨- « إثبات نجات والدين جناب رسالتآب » جلال الدين سيوطي « مؤلف ثالث » .
- ٩- « الأحداث » أبو الحسن علي بن محمد مدائني .
- ١٠- « الإحكام في أصول الأحكام » ابن حزم أندلسي .
- ١١- « أحكام الدلالة » زين الدين زكريا أنصاري .
- ١٢- « أحكام القرآن » أبو بكر أحمد بن محمد جصاص رازي حنفي .
- ١٣- « إحياء العلوم » غزالي .
- ١٤- « إحياء الميت بفضائل أهل البيت » جلال الدين سيوطي « نسخه كبير وصغير » .
- ١٥- « أخبار النساء » ابن القيم حنبلي .
- ١٦- « أخبار الأخيار » شيخ عبدالحق دهلوي .
- ١٧- « أربعين » أسعد بن إبراهيم بن الحسن بن علي إربلي .
- ١٨- « الأربعين في مناقب أمير المؤمنين » أبو عبدالله محمد بن مسلم بن أبي الفوارس رازي .

- ۱۹ - « أربعين - فضائل أمير المؤمنين » عطاء الله بن فضل الله شیرازی ، جمال الدین محدث .
- ۲۰ - « أربعين رتبه » خواجه پارسا .
- ۲۱ - « إرشاد » شاه ولي الله دهلوی پدر شاه صاحب .
- ۲۲ - « إرشاد الساري » قسطلانی .
- ۲۳ - « إرشاد الفحول إلى تحقيق الحق من علم الأصول » قاضي محمد بن علي شوکانی .
- ۲۴ - « إرشاد النقاد إلى تيسير الاجتهاد » محمد بن اسمعیل بن صلاح أمير صنعانی .
- ۲۵ - « إزالة الخفاء » شاه ولي الله دهلوی .
- ۲۶ - « إزالة الغين » حیدر علي فیض آبادی .
- ۲۷ - « أساس في مناقب بني العباس » جلال الدین سیوطی .
- ۲۸ - « أساس الاقتباس » اختیار الدین بن غیاث الدین هروی .
- ۲۹ - « أساس البلاغه » زمخشری .
- ۳۰ - « إستجلاب ارتقاء الغرف بحب أقرباء الرسول ذوي الشرف » شمس الدین سخاوی .
- ۳۱ - « إستیعاب » ابن عبد البر قرطبی .
- ۳۲ - « أسد الغابه » ابن الأثير جزري .
- ۳۳ - « إسعاف الراغبين في سيرة المصطفى وفضائل أهليته الطاهرين » محمد صبان .
- ۳۴ - « أسماء رجال الصّحیحین » محمد بن طاهر مقدسی .
- ۳۵ - « أسماء رجال مشكوة » شيخ عبدالحق دهلوي .
- ۳۶ - « أشعة اللّمعات ترجمه (شرح) مشكوة » شيخ عبدالحق دهلوي .
- ۳۷ - « إصابه » ابن حجر عسقلانی .
- ۳۸ - « الأصول (کتاب -) » فخر الاسلام علي بن محمد بزدوي .
- ۳۹ - « اصول الايمان » محمد سالم بن سلام الله دهلوي بخاري .
- ۴۰ - « اصول حديث » شاه صاحب .
- ۴۱ - « إعلام الموقعين » ابن القيم .
- ۴۲ - « الاعلام » جمال الدین زرندی .

- ۴۳ - «أغصان أربعة» مولوي ولي الله لكهنوي .
- ۴۴ - «الإكتفاء في فضل الأربعة الخلفاء» ابراهيم بن عبدالله وصابي يمى .
- ۴۵ - «الإكليل» أبو محمد حسن بن أحمد بن يعقوب همدانى يمى .
- ۴۶ - «إكمال إكمال المعلم» أبو عبدالله محمد بن خلفه وشتانى أبى مالكى .
- ۴۷ - «الإمامة والسياسة» عبدالله بن مسلم بن قتيبة دينوري .
- ۴۸ - «أمالى» أبو عبدالله حسين بن اسمعيل بن محمد ضبى محاملى .
- ۴۹ - «الأمثال (كتاب -)» ميدانى .
- ۵۰ - «إمداد بمعرفة علو الإسناد» سالم بن عبدالله بن سالم بصري .
- ۵۱ - «إنافة في رتبة الخلافة» جلال الدين سيوطى .
- ۵۲ - «الإنباء على قبائل الرواه» ابن عبدالبر قرطبى .
- ۵۳ - «أنس جليل» قاضى مجير الدين حنبلى .
- ۵۴ - «الأنساب» عبدالكريم بن محمد سمعانى .
- ۵۵ - «أنساب الأشراف» أحمد بن يحيى بن جابر بلاذري .
- ۵۶ - «إنسان العيون في سيرة الأمين والمأمون» نور الدين على بن ابراهيم حلبى .
- ۵۷ - «إنصاف في بيان سبب الاختلاف» شاه ولي الله دهلوي .
- ۵۸ - «أنوار التنزيل (تفسير -)» قاضى بيضاوي .
- ۵۹ - «الأوائل (كتاب -)» أبو هلال حسن بن عبدالله عسكرى .
- ۶۰ - «الأوراق» أبو بكر صولى .
- ۶۱ - «إيضاح لطافة المقال» رشيد الدين خان دهلوي «فاضل رشيد» .

« ب »

- ۶۲ - «الباطل (كتاب -)» ابن روزبهان .
- ۶۳ - «بحر رائق - شرح كنز الدقائق» زين الدين ابن نجيم مصري .
- ۶۴ - «بحر محيط (تفسير -)» أبو حيان محمد بن يوسف اندلسى غرناطى .
- ۶۵ - «بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع» ملك العلماء علاء الدين ابوبكر كاشانى .

- ٦٦ - « البدر الطالع بمحاسن من بعد القرن التاسع » قاضي محمد بن علي شوكانى صنعانى .
 ٦٧ - « البدر السافرة عن أمور الآخرة » جلال الدين سيوطى .
 ٦٨ - « براهين قاطعه - ترجمه صواعق محرقه » كمال الدين جهرمى .
 ٦٩ - « بستان المحدثين » شاه صاحب .
 ٧٠ - « بغية الوعاة في طبقات اللغويين والنحاة » جلال الدين عبدالرحمن سيوطى .

« ت »

- ٧١ - « تاج الدرّة - شرح قصيده بُرده » بدر الدين محمود بن احمد رومى .
 ٧٢ - « تاج العروس من جواهر القاموس » سيد محمد مرتضى زبيدى واسطى .
 ٧٣ - « تاج مكلل » مولوى صديق حسن خان فنوجى .
 ٧٤ - « تأخير الظلامة إلى يوم القيمة » جلال الدين سيوطى .
 ٧٥ - « تاريخ » ابن عساكر أبو القاسم على بن حسن بن هبة الله دمشقى .
 ٧٦ - « تاريخ الاسلام » شمس الدين ذهبى .
 ٧٧ - « تاريخ اصبهان » حافظ أبو نعيم احمد بن عبد الله اصفهانى .
 ٧٨ - « تاريخ بغداد » أبو بكر احمد بن على خطيب بغدادى .
 ٧٩ - « تاريخ الخلفاء » جلال الدين سيوطى .
 ٨٠ - « تاريخ الخميس » حسين بن محمد ديار بكرى .
 ٨١ - « تاريخ صغير » بخارى صاحب صحيح .
 ٨٢ - « تاريخ طبرى » أبو جعفر محمد بن جرير طبرى .
 ٨٣ - « تاريخ مظفرى » ابن أبى الدم ابراهيم بن عبدالمنعم همدانى .
 ٨٤ - « تاريخ يعقوبى » أحمد بن ابى يعقوب جعفر بن وهب ابن واضح كاتب عباسى .
 ٨٥ - « تاريخ يمينى » أبو نصر محمد بن عبد الجبار عتبى .
 ٨٦ - « تأسيس النظر » أبو زيد عبيد الله بن عمر بن عيسى دبوسى .
 ٨٧ - « تأويل مختلف الحديث » عبد الله بن مسلم ابن قتيبة دينورى .
 ٨٨ - « تبیین الحقائق - شرح كنز الدقائق » فخر الدين عثمان بن على زيلعى .

- ۸۹ - « تنمّة المختصر في أخبار البشر » ابن الوردي .
- ۹۰ - « تنمّة صواعق محرقة » ابن حجر مكي .
- ۹۱ - « تنمّة معرفة الصحابة » محمد بن عمر بن احمد بن عمر اصفهاني، أبو عيسى مديني .
- ۹۲ - « تجريد الصحابة » شمس الدين ذهبي .
- ۹۳ - « التحرير » كمال الدين محمد بن عبد الواحد سيواسي، ابن الهمام .
- ۹۴ - « تحفه اثنا عشرية » شاه صاحب دهلوي « كتاب موضوع رد » .
- ۹۵ - « تحفة الأحياء من مناقب آل العبا » جمال الدين محدث شيرازي .
- ۹۶ - « تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف » حافظ مرّي .
- ۹۷ - « تحفة المحبين لآل طه ويس » محمود شيخاني قادري .
- ۹۸ - « تحقيق الاشارة إلى تعميم البشاره » شيخ عبدالحق دهلوي .
- ۹۹ - « تخریج أحاديث إحياء العلوم » زين الدين عبد الرحيم بن حسين عراقي .
- ۱۰۰ - « تخریج أحاديث كشاف » ابن حجر عسقلاني « الكاف الشاف » .
- ۱۰۱ - « تخریج أحاديث مختصر ابن الحاجب » ابو الفدا اسمعيل بن عمر قرشي، ابن كثير .
- ۱۰۲ - « تخریج أحاديث منهاج بيضاوي » حافظ زين الدين عراقي .
- ۱۰۳ - « تدريب الراوي - شرح تقريب النواوي » جلال الدين سيوطي .
- ۱۰۴ - « التدقيقات الراسخات في شرح التحقيقات الشامخات، الملقب بسبيل النجاح الى تحصيل الفلاح » مولوي تراب علي .
- ۱۰۵ - « التدوين » عبدالكريم بن محمد رافعي .
- ۱۰۶ - « تذكرة الابرار » سيد محمد بخاري .
- ۱۰۷ - « تذكرة الحفاظ » شمس الدين محمد بن أحمد ذهبي .
- ۱۰۸ - « تذكرة خواص الأمة » شمس الدين يوسف بن قزغلي بغدادی سبط ابن الجوزي .
- ۱۰۹ - « تذكرة الموضوعات » عبدالحق بن فضل الله المحمدي الهندي .
- ۱۱۰ - « تذكرة الموضوعات » محمد بن طاهر بن احمد مقدسي .
- ۱۱۱ - « تذكرة الموضوعات » محمد طاهر فتنی .

- ۱۱۲- « تذهیب التّہذیب ، شمس الدین ذہبی .
- ۱۱۳- « تراجم الحقاظ ، میرزا محمد بدخشانی .
- ۱۱۴- « ترجمہ منتقى ، محمد بن أحمد بن محمد سمرقندی .
- ۱۱۵- « تسلية الفؤاد ، مولوی غلامعلی آزاد بلگرامی .
- ۱۱۶- « تشييد المطاعن ، علامہ سید محمد قلی موسوی نیشابوری ، والد مؤلف .
- ۱۱۷- « تعليق تخريج أحاديث منهاج بيضاوي ، حافظ زين الدين عراقي .
- ۱۱۸- « تفريح الأحباب في مناقب الآل والأصحاب ، ميرزا حسن علي (جمال الدين) محدث لکهنوی .
- ۱۱۹- « تفسير آيات أحكام ، معروف بتفسير احمدی ، ملاجيون ، شيخ أحمد بن أبي سعيد صالحی .
- ۱۲۰- « تفسير ابن كثير ، اسمعيل بن عمر ابن كثير قرشي دمشقي .
- ۱۲۱- « تفسير ابو حيان ، محمد بن يوسف بن حيان أندلسي غرناطي .
- ۱۲۲- « تفسير أنوري ، عبد الوهاب بن محمد بن رفيع الدين بخاري .
- ۱۲۳- « تفسير البغوي .
- ۱۲۴- « تفسير جلالين ، حافظ جلال الدين سيوطي .
- ۱۲۵- « تفسير حسيني ، ملا حسين واعظ كاشفي « مواهب عليّه » .
- ۱۲۶- « تفسير زاهدي ، أبو نصر أحمد بن حسن بن أحمد درواجكي زاهد .
- ۱۲۷- « تفسير شاهي ، محمد محبوب عالم .
- ۱۲۸- « تفسير طبري ، أبو جعفر محمد بن جرير طبري .
- ۱۲۹- « تفسير كبير ، امام فخر الدين محمد بن عمر رازي « مفاتيح الغيب » .
- ۱۳۰- « تفسير محيي الدين ، ابن عربي اندلسي .
- ۱۳۱- « تفسير واحدی ، أبو الحسن علي بن أحمد واحدی .
- ۱۳۲- « التّفضيل (کتاب -) ، أبو جعفر محمد بن عبد الله اسكاني .
- ۱۳۳- « تقريب التّہذیب ، ابن حجر احمد بن علي عسقلاني .

- ۱۳۴- «التقرير والتحبير في شرح التحرير» ابن أمير الحاج محمد بن محمد حلبى .
- ۱۳۵- «التقييد والايضاح لما أطلق وأُغلق من كتاب ابن الصلاح» حافظ زين الدين عبدالرحيم بن حسين عراقى .
- ۱۳۶- «تكملة تفسير مفاتيح الغيب» أبو العباس احمد بن محمد قمولى .
- ۱۳۷- «تكملة مجمع البحار» محمد طاهر فتنى كجراتى .
- ۱۳۸- «تلخيص الخبر في تخريج أحاديث الرافعى الكبير» ابن حجر عسقلانى .
- ۱۳۹- «تلخيص سيرة ابن اسحق» ابن هشام أبو محمد عبد الملك .
- ۱۴۰- «تلخيص المستدرک» شمس الدين ذهبى .
- ۱۴۱- «تمييز الطيب من الخبيث» عبدالرحمن بن على شيبانى .
- ۱۴۲- «تنوير الحوالك» شرح موطأ مالك» جلال الدين سيوطى .
- ۱۴۳- «تنزيه العقود السنية بتمهيد الدولة الحسنية» رضى الدين بن محمد بن على بن حيدر الحسينى .
- ۱۴۴- «تهذيب الآثار» محمد بن جرير طبرى .
- ۱۴۵- «تهذيب الأسماء واللغات» أبوزكريا يحيى بن شرف نووى .
- ۱۴۶- «تهذيب التهذيب» ابن حجر عسقلانى .
- ۱۴۷- «تهذيب اللغة» أبو منصور محمد بن احمد بن طلحة أزهرى .
- ۱۴۸- «تيسير» شرح جامع صغير» عبدالرؤوف بن تاج العارفين مناوى .
- ۱۴۹- «تيسير الوصول إلى جامع الأصول» عبدالرحمن بن على ابن ديبع شيبانى يمنى .
- ۱۵۰- «توضيح الدلائل على ترجيح الفضائل» شهاب احمد سبط قطب الدين ايجى .
- « ث »
- ۱۵۱- «الثقات (كتاب -)» أبوحاتم محمد بن حبان تميمى بسى .
- ۱۵۲- «ثمار القلوب في المضاف والمنسوب» أبو منصور عبد الملك بن محمد ثعالبى نيشابورى .
- « ج »
- ۱۵۳- «جاسوس على القاموس» أحمد فارس افندى .

- ۱۵۴ - «جامع الأصول» مجدالدین ابن الاثیر جزري .
- ۱۵۵ - «جامع بیان العلم» أبو عمر یوسف بن عبدالله ابن عبدالبر نمری قرطبی .
- ۱۵۶ - «جامع السّلاسل» مجدالدین بدخشانی .
- ۱۵۷ - «جامع صغیر» جلال الدین سیوطی .
- ۱۵۸ - «جامع مسانید أبوحنیفة» أبوالمؤید محمد بن محمود خوارزمی .
- ۱۵۹ - «الجمع بین الصحاح الستة» أبوالحسین رزین بن معاویه عبدري .
- ۱۶۰ - «الجمع بین الصحیحین» أبو عبدالله محمد بن فتوح بن عبدالله أزدی حمیدی .
- ۱۶۱ - «جمع الجوامع» حافظ جلال الدین سیوطی .
- ۱۶۲ - «جمع الفوائد» محمد بن محمد بن سلیمان فاسی رودانی مغربی .
- ۱۶۳ - «جواهر العقدين فی فضل الشرفین : شرف العلم الجلی والنسب العلی» نورالدین علی بن عبدالله سمهودی .
- ۱۶۴ - «جواهر مضیة فی طبقات الحنفیة» عبدالقادر بن محمد قرشی .
- ۱۶۵ - «الجواهر النقی فی الرد علی البیهقی» ابن التتر کمانی علام الدین علی بن عثمان .
- « ح »

- ۱۶۶ - «حاشیه أنساب سمعانی» میرزا محمد بدخشی .
- ۱۶۷ - «حاشیه جامع صغیر سیوطی» شیخ محمد بن سالم بن احمد مصری حنفی .
- ۱۶۸ - «حاشیه شرح عقائد عضدی» حسین خلخالی .
- ۱۶۹ - «حاشیه مشکوة» میرسید شریف جرجانی .
- ۱۷۰ - «حبیب السیر فی أخبار أفراد البشر» غیاث الدین خواند أمير .
- ۱۷۱ - «حجة الله البالغه» شاه ولی الله دهلوی .
- ۱۷۲ - «حسن المحاضرة فی أخبار مصر والقاهرة» جلال الدین سیوطی .
- ۱۷۳ - «حصر الشارد» محمد عابد بن احمد علی سندی .
- ۱۷۴ - «حصول المأمول من علم الأصول» مولوی صدیق حسن خان .
- ۱۷۵ - «الحق المبين فی فضائل أهلبیت سید المرسلین» مولوی محمد رشید الدین خان

دہلوی فاضل رشید .

۱۷۶ - « حلیۃ الاولیاء » حافظ ابو نعیم اصفہانی .

« خ »

۱۷۷ - « الخراج (کتاب -) » قاضی ابو یوسف یعقوب بن ابراہیم .

۱۷۸ - « خزائن الادب » شیخ عبدالقادر بن عمر بغدادی .

۱۷۹ - « خصائص » ابو عبدالرحمن احمد بن شعیب نسائی .

۱۸۰ - « الخصائص العلویہ علی سائر البریہ » ابو الفتح محمد بن علی نطنزی .

۱۸۱ - « الخصائص الکبری » حافظ جلال الدین سیوطی .

۱۸۲ - « خلاصۃ الاثر فی أعیان القرن الحادی عشر » محمد بن فضل اللہ محبتی .

۱۸۳ - « خلاصۃ التذہیب » صفی الدین خزر جی .

۱۸۴ - « خلاصۃ الوفاء » نور الدین سمہودی .

« خمیس » : « تاریخ الخمیس » .

« د »

۱۸۵ - « دراسات اللیب فی الأسوۃ الحسنۃ بالحبیب » محمد معین بن محمد امین سندی .

۱۸۶ - « الدر اللقیط من البحر المحیط » تاج الدین احمد بن عبدالقادر قیسی .

۱۸۷ - « درّ منشور (تفسیر -) » حافظ سیوطی .

۱۸۸ - « درّ شیر - مختصر نہایہ ابن اثیر » جلال الدین سیوطی .

۱۸۹ - « الدرّ النضید » شیخ الاسلام احمد بن یحیی بن محمد حفید ہروی .

۱۹۰ - « الدرّ العوال ، لحلّ ألفاظ بدء الآمال » محمد بن محمد مصری .

۱۹۱ - « الدرر الكامنة فی أعیان المائۃ الثامنہ » ابن حجر عسقلانی .

۱۹۲ - « درر منتشرہ » جلال الدین سیوطی .

۱۹۳ - « دستور الحقائق » فخر الدین ہا نسوی .

۱۹۴ - « دول الاسلام » شمس الدین ذہبی .

« ذ »

- ١٩٥ - « ذخائر العقبي في مناقب ذوى القربى » محب الدين احمد طبرى مكي .
 ١٩٦ - « ذخيرة العقبي في ذكر فضائل أئمة الهدى » عاشق عليخان دهلوى .
 ١٩٧ - « ذخيره المال في شرح عقد جواهر الآلال » احمد بن عبدالقادر عجيلي .
 ١٩٨ - « الذرية الطاهرة » أبوبشر محمد بن أحمد أنصاري دولابي .
 ١٩٩ - « ذيل كتاب تاريخ بغداد » محب الدين محمد بن محمود بغدادى ، ابن النجار .
 ٢٠٠ - « ذيل ضوء لامع » جلال الله بن فهد مكي [ج ٢ ص ٦٠٩] .
 ٢٠١ - « ذيل طبقات حنبلية » زين الدين عبدالرحمن ، ابن رجب دمشقي .
 ٢٠٢ - « ذيل المذيل » أبوجعفر محمد بن جرير طبرى .

« ر »

- « رجال مشكوة » : « أسماء رجال مشكوة » .
 ٢٠٣ - « رساله أسانيد » شيخ أحمد نخلي .
 ٢٠٤ - « رساله أسانيد » محمد أمير ازهري .
 ٢٠٥ - « رساله عقائد » ملا يعقوب بشباني لاهوري .
 ٢٠٦ - « رساله عليه في الأحاديث النبويه » ملا حسين بن علي واعظ كاشفي .
 ٢٠٧ - « رساله قواميه » أبوالمظفر منصور بن محمد سمعاني « فضائل الصحابه » .
 ٢٠٨ - « رساله كلاميه » شيخ أحمد بن عبدالأحد عمرى ، مجدد سهرندي .
 ٢٠٩ - « رساله مدح أهل البيت » عمرو بن بحر بصرى ، جاحظ .
 ٢١٠ - « رساله مدح خلفاء » شيخ الاسلام عز الدين عبدالعزيز سلمى دمشقي .
 ٢١١ - « رساله مواضع » ملا علي قارى .
 ٢١٢ - « رشحات » ملا حسين بن علي واعظ كاشفي .
 ٢١٣ - « رمز الحقائق - شرح كنز الدقائق » بدر الدين محمود بن أحمد عيني .
 ٢١٤ - « روض الأختيار المنتخب من ربيع الأبرار » محيى الدين محمد ابن الخطيب .
 ٢١٥ - « الروض الأنف » عبدالرحمن بن عبدالله سهيلي .

۲۱۶ - « روض المناظر فی علم الأوائل والأواخر » ابوالولید محمد ابن الشحنة حلبی .
 ۲۱۷ - « روضة الأحاب فی سیر النبی و الآل والأصحاب » جمال الدین عطاء اللہ بن فضل اللہ شیرازی محدث .

۲۱۸ - « روضة الصفا » محمد بن خاوند شاه بن محمود هروي .

۲۱۹ - « روضة العلما » علي بن يحيى الزندوبستی .

۲۲۰ - « روضه نديہ - شرح تحفه علویہ » محمد بن اسمعیل أمير يمانی صنعانی .

۲۲۱ - « رياض مستطابه » عماد الدين يحيى بن أبي بكر عامري .

۲۲۲ - « رياض نضره » محب الدين احمد بن عبدالله طبري .

۲۲۳ - « ريحانة الألباء » شهاب الدين أحمد خفاجي .

« ز »

۲۲۴ - « زبدة المقاصد في تجريد الزوائد » عبدالحق محمدی هندی .

۲۲۵ - « زهر الآداب وثمر الألباب » ابرهیم بن علی حمري قيرواني .

۲۲۶ - « زين الفتى في تفسير سورة هل أتى » أحمد بن محمد بن علی عاصمی .

« س »

۲۲۷ - « سبحة المرجان » مولوی غلام علی آزاد بلگرامی .

۲۲۸ - « سبل الهدى والرشاد في سيرة خير العباد » شمس الدين محمد بن يوسف دمشقي صالحی « سيره شاميہ » .

۲۲۹ - « سراج منير (تفسير -) » محمد بن أحمد شربيني خطيب .

۲۳۰ - « سراج منير - شرح جامع صغير » علی بن أحمد عزيزی بولاقی .

۲۳۱ - « سراج وهّاج - من كشف مطالب صحيح مسلم بن الحجاج » مولوی صديق حسن خان قنوجی .

۲۳۲ - « سر الشهادتين » شاهصاحب دهلوی .

۲۳۳ - « سعادة الكونين في بيان فضائل الحسنين » محمد إكرام الدين دهلوی .

۲۳۴ - « السنة (كتاب -) » أبوبكر أحمد بن عمرو نبيل ، ابن أبي عاصم شيباني .

- ۲۳۵ - « سنن » ابن ماجہ محمد بن یزید قزوینی .
 ۲۳۶ - « سنن » أبوداود سلیمان بن أشعث سجستانی .
 ۲۳۷ - « سنن (صحیح) » ترمذی .
 ۲۳۸ - « سنن » نسائی أحمد بن شعیب .
 ۲۳۹ - « السنن الکبری » أحمد بن الحسین بیہقی .
 ۲۴۰ - « سیر النبلاء » شمس الدین ذہبی .
 ۲۴۱ - « سیرہ » ابن ہشام .
 ۲۴۲ - « سیف مسلول » ثناء اللہ پانی پتی .

« ش »

- ۲۴۳ - « شرح إحياء العلوم » محمد مرتضی واسطی زبیدی .
 ۲۴۴ - « شرح ألفیة الحديث » زین الدین عراقی .
 ۲۴۵ - « شرح تهذیب الکلام » ملا یعقوب لاهوری .
 ۲۴۶ - « شرح دیوان منسوب بجناب امیر المؤمنین (علیہ السلام) » کمال الدین حسین میبیدی .
 ۲۴۷ - « شرح رسالہ اعتقادیہ » فضل بن روزبہان خنجی شیرازی .
 ۲۴۸ - « شرح السنہ » محیی السنہ حسین بن مسعود قرآء بغوی .
 ۲۴۹ - « شرح شفاء قاضی عیاض » أبوذر أحمد بن ابرہیم حلبی .
 ۲۵۰ - « شرح شفاء قاضی عیاض » ملا علی قاری ، علی بن سلطان محمد ہروی .
 ۲۵۱ - « شرح صحیح مسلم » محمّد بن خلفہ وشتانی اُبی .
 ۲۵۲ - « شرح صحیح مسلم » محمّد بن محمّد بن یوسف سنوسی .
 ۲۵۳ - « شرح عقائد عضدی » ملا جلال دوانی .
 ۲۵۴ - « شرح قصیدہ تائیدہ فارضیہ » سعید الدین محمد بن أحمد فرغانی .
 ۲۵۵ - « شرح فارسی مشکوٰۃ » شیخ عبدالحق دہلوی .
 ۲۵۶ - « شرح فقہ اکبر » ملا علی قاری .
 ۲۵۷ - « شرح کنز الدقائق » عثمان بن علی زیلعی .

- ۲۵۸۔ «شرح کنز الدقائق» محمود بن محمد عینی .
 ۲۵۹۔ «شرح مسلم الثبوت» ولی اللہ بن حبیب اللہ لکھنوی .
 ۲۶۰۔ «شرح مقاصد» سعد الدین مسعود بن عمر تفتازانی .
 ۲۶۱۔ «شرح منهاج بیضاوی» برہان الدین عبید اللہ بن محمد عبری فرغانی .
 ۲۶۲۔ «شرح منهاج بیضاوی» محمد بن محمد بن عبدالرحمن قاہری ابن امام الکاملیہ .
 ۲۶۳۔ «شرح مواہب لدنیہ» محمد بن عبدالباقی زرقانی .
 ۲۶۴۔ «شرح مواقف» میرسید شریف جرجانی .
 ۲۶۵۔ «شرح موطأ» محمد بن عبدالباقی زرقانی .
 ۲۶۶۔ «شرف النبوة» شرف المصطفیٰ، أبو سعد عبد الملک بن محمد نیشابوری خرکوشی .
 ۲۶۷۔ «شرح نہج البلاغہ» عبد الحمید بن ہبة اللہ ابن ابی الحدید مدائنی .
 ۲۶۸۔ «شرح ہدایہ» بدر الدین محمود بن أحمد عینی .
 ۲۶۹۔ «الشریعہ (کتاب -)» أبو بکر محمد بن الحسن آجری .
 ۲۷۰۔ «الشفاء» بتعریف حقوق المصطفیٰ ﷺ، قاضی عیاض یحصبی .
 ۲۷۱۔ «شفاء الأسماع فی زیارة خیر الأنام» تقی الدین علی سبکی .
 ۲۷۲۔ «شواہد النبوة» عبدالرحمن بن أحمد جامی .

« ص »

- ۲۷۳۔ «صبح الاعشی» قلعشندی .
 ۲۷۴۔ «صبح صادق - شرح منار» ملا نظام الدین سہا لوی .
 ۲۷۵۔ «صحاح اللغہ» أبو نصر اسمعیل بن حماد جوہری .
 ۲۷۶۔ «صحیح (جامع)» محمد بن اسمعیل بخاری .
 ۲۷۷۔ «صحیح (جامع)» ترمذی أبو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورہ .
 ۲۷۸۔ «صحیح» مسلم بن حجاج قشیری .
 ۲۷۹۔ «صراط سوی فی مناقب آل النبی» محمود بن محمد بن علی شیخانی قادری مدنی .
 ۲۸۰۔ «صواعق محرقہ» شہاب الدین احمد بن محمد بن علی ابن حجر ہیتمی مکی .

۲۸۱ - « صواقع ، نصرالله كا بلی .

« ض »

۲۸۲ - « الضعفاء والمترو كین (كتاب -) » بخاری .

۲۸۳ - « الضعفاء والمترو كین (كتاب -) » نسائی .

۲۸۴ - « ضمیمه أغصان أربعة » مولوي محمد إناعام الله بن ولي الله .

۲۸۵ - « ضوء لامع لاهل القرن التاسع » شمس الدين سخاوی .

۲۸۶ - « ضوء للمعالی - شرح قصیده بدء الأمالی » ملا علی قاری .

« ط »

۲۸۷ - « الطالبین (كتاب -) » أبوبكر محمد بن عمر تمیمی ؛ ابن الجعابی .

۲۸۸ - « طبقات » ابن سعد محمد بصری كا تب واقدی .

۲۸۹ - « طبقات الحفاظ » جلال الدین عبدالرحمن سیوطی .

۲۹۰ - « طبقات الشافعیه » تقی الدین أبوبكر أسدی .

۲۹۱ - « طبقات الشافعیه » عبدالرحیم أسنوی .

۲۹۲ - « طبقات الشافعیه » عبد الوهاب سبکی .

۲۹۳ - « طبقات القراء » شمس الدین محمد بن محمد الجزري .

۲۹۴ - « طبقات المفسرین » شمس الدین محمد بن علی بن أحمد داودی مالکی .

۲۹۵ - « طرق حدیث إننی تارك فيكم الثقلین (كتاب -) » أبو الفضل محمد بن طاهر

ابن أحمد بن علي شيباني مقدسی ، ابن القيسراني .

۲۹۶ - « طريقه مثلی » مولوی صديق حسن خان قنوجی .

« ع »

۲۹۷ - « العبر في خبر من غبر » شمس الدین ذهبي .

۲۹۸ - « العرائس (تفسير -) » أبو اسحق أحمد بن محمد بن إبراهيم ثعلبی .

۲۹۹ - « العقد الفريد » أحمد بن عبد ربّه قرطبی .

۳۰۰ - « العقد النبوی والسر المصطفوی » شيخ بن عبدالله ، ابن عیدروس یمنی .

- ۳۰۱۔ «العلل» عبد الرحمن بن أبي حاتم رازی .
- ۳۰۲۔ «العلل المتناهیة فی الاحادیث الواہیة» ابن الجوزی .
- ۳۰۳۔ «علوم الحدیث» ابن الصلاح تقي الدين أبو عمرو عثمان بن عبد الرحمن .
- ۳۰۴۔ «عمدة الاحكام» عبد الغنى بن عبد الواحد جما عیلى مقدسى .
- ۳۰۵۔ «عمدة القارى» شرح صحيح بخارى « بدر الدين محمود بن أحمد عینی .
- ۳۰۶۔ «عنايه» أكمل الدين محمد بن محمود با برتى .
- ۳۰۷۔ «العواصم والقواصم» قاضى أبوبكر ابن عربي مالكي .
- ۳۰۸۔ «عين الاصابه» جلال الدين سيوطى .
- ۳۰۹۔ «عيون الاخبار» ابن قتيبه دينورى .
- « غ »
- ۳۱۰۔ «غرائب القرآن» (تفسیر -) نظام الدين حسن بن محمد نيشابورى أعرج .
- ۳۱۱۔ «غرائب مالك» أبو الحسن على بن محمد دارقطنى .
- ۳۱۲۔ «غنية الطالبين» غوث حضرات سنیّه [مقصود كتابى است در آداب تصوف از شيخ عبدالقادر كيلانى كه بنام « الغنية لطالبى طريق الحق عزوجل » مكرر بطبع رسیده است . م]
- « ف »
- ۳۱۳۔ «فائق» جار الله زمخشرى .
- ۳۱۴۔ «فتح البارى» ابن حجر عسقلانى .
- ۳۱۵۔ «فتح البيان» (تفسیر -) مولوى صديق حسن خان .
- ۳۱۶۔ «فتح العزيز» (تفسیر -) شاه صاحب (مؤلف تحفه) .
- ۳۱۷۔ «فتح الغدير» كمال الدين محمد بن عبد الواحد سيواسى ، ابن همام .
- ۳۱۸۔ «الفتح المبين» أحمد بن زينى دحلان .
- ۳۱۹۔ «فتح المتعال في مدح التعال» شيخ أحمد بن محمد مقرئ .
- ۳۲۰۔ «فرائد السمطين في فضائل المرتضى والبتول والسبطين» صدر الدين ابراهيم حموى .

۳۲۱- « فردوس الاخبار » دیلمی .

۳۲۲- « فصل الخطاب » محمد بن محمد بخاری نقشبندی ، خواجه پارسا .

۳۲۳- « فصول مهمته فی معرفة الائمه » نور الدین علی بن محمد مکی ابن الصباغ .

۳۲۴- « فضائل الخلفاء » أبو الفتوح أسعد بن محمود عجلای اصفهانی .

۳۲۵- « فضائل شافعی » امام فخر رازی .

« فضائل الصحابه » : « رساله قوامیه » .

۳۲۶- « فضائل القرآن » أبو بکر عبدالله بن محمد أموی بغدادی ، ابن أبی الرضا .

۳۲۷- « فلك مشحون » جلال الدین سیوطی .

۳۲۸- « فوائد سمیه - شرح فرائد سنتیه » محمد بن حسن بن أحمد کواکبی مفتی حلب .

۳۲۹- « فوائد مجموعة فی الاحادیث الموضوعه » علامه شوکانی .

۳۳۰- « فوات الوفيات » محمد بن شاکر بن أحمد کتبی .

۳۳۱- « فواتی الرحمت » شرح مسلم الثبوت ، مولوی عبدالعلی سہالوی .

۳۳۲- « فیض القدير - شرح جامع صغیر » عبدالرؤف بن تاج العارفين مناوی .

« ق »

۳۳۳- « قاموس محیط » مجد الدین محمد بن یعقوب فیروز آبادی .

۳۳۴- « قانون الموضوعات » محمد بن طاهر فتی کجراتی .

۳۳۵- « قرۃ العینین » شاه ولی اللہ دہلوی .

۳۳۶- « قصص الانبیاء » محمد بن عبدالله الکسائی .

۳۳۷- « قمر الاقمار » حاشیہ نور الانوار (شرح المنار) محمد بن عبدالحلیم لکهنوی .

۳۳۸- « قول مستحسن فی فخر الحسن » مولوی حسن زمان .

۳۳۹- « القول المفید فی أدلة الاجتهاد والتقلید » علامه شوکانی .

۳۴۰- « قیافہ نامہ » سید محمد طالقانی .

« ك »

۳۴۱- « کاشف - شرح مشکوۃ » حسن بن محمد طیبی .

- ۳۴۲ - «الكاف الشاف في تخریج أحادیث الكشاف» : «تخریج أحادیث كشاف» .
- ۳۴۳ - «كامل (تاریخ)» ابن الاثیر جزری عزّ الدین علی بن محمد شیبانی .
- ۳۴۴ - «کتاب أعلام الاخیار» محمود بن سلیمان کفوی .
- ۳۴۵ - «كشاف (تفسیر -)» جارا لله زمخشری .
- ۳۴۶ - «كشف الاحوال في نقد الرجال» عبدالوهاب مدراسی .
- ۳۴۷ - «كشف الاسرار» شرح أصول بزودی «عبدالعزيز بن احمد بخاری» .
- ۳۴۸ - «كشف الاسرار» شرح المنار «عبدالله بن أحمد» حافظ الدین نسفی .
- ۳۴۹ - «كشف الحثیث عمّن رمی بوضع الحدیث» ابراهیم بن محمد حلبی سبط ابن العجمی
- ۳۵۰ - «كشف الظنون» مصطفى بن عبدالله قسطنطينی (حاجی خلیفه) .
- ۳۵۱ - «كشف الغمّه» علی بن عیسیٰ إربلی .
- ۳۵۲ - «كشف المحجوب لأرباب القلوب» علی بن عثمان غزنوی .
- ۳۵۳ - «الكشف والبیان عن تفسیر القرآن» أبو اسحق احمد بن محمد ثعلبی .
- ۳۵۴ - «کفاية الطالب» محمد بن یوسف کنجی حافظ .
- ۳۵۵ - «کفایه» جلال الدین خوارزمی کرمانی .
- ۳۵۶ - «کفاية المتطلع» شیخ تاج الدین دهان مکی .
- ۳۵۷ - «الکمال» حافظ عبد الغنی مقدسی .
- ۳۵۸ - «کنز العمال» ملا علی متقی .
- ۳۵۹ - «کنوز الحقائق» عبد الرؤوف مناوی .
- ۳۶۰ - «کواکب دراری» شرح صحیح بخاری «کرمانی» .
- ۳۶۱ - «کوکب منیر» شرح جامع صغیر «شمس الدین محمد علقمی» .
- « ل »
- ۳۶۲ - «لآلی مصنوعه» جلال الدین سیوطی .
- ۳۶۳ - «لباب التأویل في معانی التنزیل (تفسیر)» علاء الدین علی بن محمد بغدادی خازن .
- ۳۶۴ - «لسان العرب» ابن منظور .

٣٦٥ - « لسان الميزان » ابن حجر عسقلاني .

٣٦٦ - « لمعات - شرح مشكوة » شيخ عبدالحق دهلوي .

٣٦٧ - « لواقح الأنوار » عبد الوهاب شعراني .

« م »

٣٦٨ - « ما نزل من القرآن في علي عليه السلام » حافظ أبو نعيم اصفهاني .

٣٦٩ - « المبسوط » شمس الأئمة أبو بكر محمد بن أحمد بن أبي سهل سرخسي .

٣٧٠ - « مجازالفرسان إلى مجاز القرآن » حافظ جلال الدين سيوطي .

٣٧١ - « المجالس » أبو الليث سمرقندي .

٣٧٢ - « المجتني » حافظ أبو الحسن علي بن عمر دارقطني .

٣٧٣ - « مجمع البحار » محمد طاهر فتنى .

٣٧٤ - « مجمع الزوائد ومنبع الفوائد » نور الدين علي بن أبي بكر بن سليمان هيثمي .

٣٧٥ - « مجمع الوسائل في شرح الشرائع » ملا علي قاري .

٣٧٦ - « محاسن الأزهار في تفصيل مناقب العترة الاخيار الاطهار » حسام الدين حميد محلي .

٣٧٧ - « المحاضرات » أبو القاسم حسين بن محمد ، راغب اصفهاني .

٣٧٨ - « المحصل » امام فخر رازی .

٣٧٩ - « المحصول » امام فخر رازی .

٣٨٠ - « المحلى » ابن حزم ظاهري .

٣٨١ - « المختاره » ضياء الدين محمد بن عبد الواحد مقدسي .

٣٨٢ - « المختصر في أخبار البشر » أبو الفدا إسماعيل بن علي أيوبى .

٣٨٣ - « مختصر تذهيب تهذيب الكمال » صفى الدين أحمد بن عبد الله خزرجى .

٣٨٤ - « مختصر تنزيه الشريعة » شيخ رحمة الله سندی .

٣٨٥ - « المخصص » أبو الحسن علي بن إسماعيل لغوى ، ابن سيده .

٣٨٦ - « مدارج النبوة » شيخ عبدالحق دهلوى .

٣٨٧ - « مدينة العلوم » أرنيقى .

- ۳۸۸ - « المدونة الكبرى » عبد الرحمن بن قاسم المالکی .
- ۳۸۹ - « مرآة الاسرار » عبد الرحمن بن عبد الرسول چشتی .
- ۳۹۰ - « مرآة الجنان » یافعی .
- ۳۹۱ - « مرآة المؤمنین فی مناقب آل سید المرسلین وآلہ وسلم » ولی اللہ لکھنوی .
- ۳۹۲ - « مرافض » حسام الدین سہارنپوری .
- ۳۹۳ - « مرج البحرين » أبو الفرج اصفہانی .
- ۳۹۴ - « مرقاة - شرح مشکوة » ملا علی قاری .
- ۳۹۵ - « مروج الذهب » أبو الحسن علی بن الحسن مسعودی .
- ۳۹۶ - « المستدرک علی الصحیحین (صحیح) » أبو عبد اللہ محمد بن عبد اللہ حاکم نیشابوری .
- ۳۹۷ - « مستصفی » إمام أبو حامد غزالی .
- ۳۹۸ - « مسلم الثبوت » قاضی محب اللہ بن عبد الشکور بہاری .
- ۳۹۹ - « مسند » ابن راہویہ .
- ۴۰۰ - « مسند » أحمد بن محمد بن حنبل شیبانی .
- ۴۰۱ - « مسند » أبو داود سلیمان بن داود طرابلسی .
- ۴۰۲ - « مسند » شافعی .
- ۴۰۳ - « مسند » أبو یحییٰ عبد بن حمید کشتی .
- ۴۰۴ - « مسند » أبو یحییٰ عبد اللہ بن عبد الرحمن دارمی سمرقندی .
- ۴۰۵ - « مسند » یعقوب بن شیبہ سدوسی بھری .
- ۴۰۶ - « المسند الصحیح » أبو عوانہ یعقوب بن اسحق نیشابوری اسفراینی .
- ۴۰۷ - « مسند الفردوس » أبو منصور شہر دار بن شیروہ دیلمی « مسند کبیر » .
- ۴۰۸ - « المستوى من أحادیث الموطأ » شاہ ولی اللہ دہلوی .
- ۴۰۹ - « مشارق الأنوار فی فوز أهل الاعتبار » شیخ حسن عدوی حمزائی .
- ۴۱۰ - « مشارق الأنوار النبویة من صحاح الأخبار المصطفیہ » رضی الدین حسن صفائی .
- ۴۱۱ - « مشرع روی » محمد بن أبی بکر شلی حصرمی .

- ٤١٢ - « مشكل الآثار » أبو جعفر أحمد بن محمد بن سلامة طحاوي .
- ٤١٣ - « مشكوة المصابيح » ولي الدين خطيب تبريزي .
- ٤١٤ - « مصابيح » محيي السنه أبو محمد حسين بن مسعود قراء بغوي .
- ٤١٥ - « المصاحف (كتاب -) » أبو بكر محمد بن القسم بن محمد بن بشار، ابن الأنباري .
- ٤١٦ - « مصنف » عبدالرزاق بن همام صنعاني .
- ٤١٧ - « مصنف (كتاب -) » أبو بكر عبدالله بن محمد بن أبي شيبة عيسى .
- ٤١٨ - « مطالب السؤل في مناقب آل الرسول ﷺ » أبو سالم محمد بن طلحة قرشي .
- ٤١٩ - « معارج العلى في مناقب المرتضى ﷺ » محمد صدر العالم .
- ٤٢٠ - « المعارف » أبو محمد عبدالله بن مسلم ابن قتيبة دينوري .
- ٤٢١ - « معالم التنزيل » أبو محمد حسين بن مسعود قراء بغوي .
- ٤٢٢ - « معالم العترة النبويه » أبو محمد عبدالعزيز بن مسعود ، ابن الأخضر جنادي .
- ٤٢٣ - « معاني الآثار » طحاوي . [ظاهرأهمان « مشكل الآثار » مذکورست . م] .
- ٤٢٤ - « المعتصر من المختصر » قاضي أبو المحاسن يوسف بن موسى حنفي .
- ٤٢٥ - « المعتمد في المعتقد » فضل الله نوربشتي ، شارح « مصابيح » .
- ٤٢٦ - « معجم أوسط » أبو القاسم سليمان بن أحمد طبراني .
- ٤٢٧ - « معجم صغير » طبراني .
- ٤٢٨ - « معجم كبير » طبراني .
- ٤٢٩ - « معجم مختص » شمس الدين ذهبی .
- ٤٣٠ - « معجم البلدان » ياقوت حموي .
- ٤٣١ - « المغنى ، في الضعفاء » شمس الدين ذهبی .
- ٤٣٢ - « المغنى عن حمل الأسفار في الأسفار » حافظ زين الدين عبدالرحيم عراقي .
- ٤٣٣ - « مفاتيح - شرح مصابيح » محمد بن مظفر خلخالي .
- « مفاتيح الغيب » تفسير كبير
- ٤٣٤ - « مفتاح الجنة في الإحتجاج بالسنه » جلال الدين سيوطي .

- ۴۳۵ - « مفتاح النجا فی مناقب آل العبا » میرزا محمد بدخشی .
- ۴۳۶ - « مفردات » راغب اصفہانی .
- ۴۳۷ - « مفہم - شرح صحیح مسلم » امام عبدالغافر بن اسماعیل فارسی .
- ۴۳۸ - « مقاصد » علامہ تفتازانی .
- ۴۳۹ - « مقاصد حسنہ » شمس الدین محمد سخاوی .
- ۴۴۰ - « مقالید الاسانید » أبو مہدی عیسیٰ بن محمد ثعالبی .
- ۴۴۱ - « مقدمہ تاریخ » ابن خلدون مغربی .
- ۴۴۲ - « مقدمہ سنۃ (رسالہ -) » ولی اللہ عمری دہلوی پدرشاہ صاحب .
- ۴۴۳ - « مقفی (تاریخ) » تقی الدین أحمد بن علی بن عبدالقادر مقریزی .
- ۴۴۴ - « مکمل اِکمال الِکمال » أبو عبداللہ محمد بن محمد بن یوسف سنوسی .
- ۴۴۵ - « ملحقات أبحاث مسدده » صالح بن مہدی بن علی مقبلی صنعانی .
- ۴۴۶ - « ملل ونحل » ابن حزم أندلسی ظاہری .
- ۴۴۷ - « ملل ونحل » محمد بن عبدالکریم شہرستانی .
- ۴۴۸ - « مناظر الانشاء » محمود بن أحمد کیلانی .
- ۴۴۹ - « مناقب أحمد بن حنبل (رسالہ -) » عمر بن محمد عارف نہروالی مدنی .
- ۴۵۰ - « مناقب أمير المؤمنين علي » أبو المؤید موفق بن أحمد مکئی خوارزمی .
- أخطب خوارزم .
- ۴۵۱ - « مناقب أهل البيت » حافظ شمس الدین سخاوی .
- ۴۵۲ - « مناقب أهل بيت علي » (رسالہ -) » عبدالحق دہلوی .
- ۴۵۳ - « مناقب أهل البيت علي » محمد بن سلیمان بن داود بغدادی .
- ۴۵۴ - « مناقب السادات » ملک العلماء شہاب الدین زاوی دولت آبادی .
- ۴۵۵ - « مناقب علي بن أبي طالب علي » علی بن محمد بن الطیب جلابی، ابن المغازی .
- ۴۵۶ - « مناقب مرتضوي » محمد صالح حسینی ترمذی .
- ۴۵۷ - « منتخب كنز العمال » ملا علی متقی .

- ٤٥٨ - «المنتقى في سيرة المصطفى ﷺ» سعيد الدين محمد بن مسعود كازروني .
- ٤٥٩ - «منتهى الأرب» عبدالرحيم بن عبدالكريم صفى پوري .
- ٤٦٠ - «منح مكته» شرح قصيده همزيه «ابن حجر مكسي» .
- ٤٦١ - «منقبة المطهرين» حافظ أبو نعيم اصفهاني .
- ٤٦٢ - «المنطق» أبو جعفر محمد بن حبيب هاشمي بغدادى .
- ٤٦٣ - «منهاج السنه» أحمد بن عبدالحليم حنبلى ، ابن تيمية حرانى «منهاج الضلالة» .
- ٤٦٤ - «منهاج» شرح صحيح مسلم «محيى الدين نووي» .
- ٤٦٥ - «الموافقات في أصول الأحكام» أبو اسحق ابراهيم بن موسى لخمى شاطبى .
- ٤٦٦ - «الموالاة» (كتاب -) «أحمد بن محمد بن سعيد كوفى» ابن عقده «الولاية» .
- ٤٦٧ - «مواهب لدنيته» شهاب الدين أحمد بن محمد قسطلانى .
- «مواهب عليه» : «تفسير حسيني» .
- ٤٦٨ - «المودة في القربى» سيد على بن شهاب الدين همدانى .
- ٤٦٩ - «الموضوعات» (كتاب -) «ابن الجوزى أبو الفرج عبدالرحمن بن على» .
- ٤٧٠ - «موضوعات صغرى» (رساله -) «ملا على قارى» .
- «موضوعات كبرى» : «رساله موضوعات» .
- ٤٧١ - «الموطأ» امام مالك .
- ٤٧٢ - «ميزان الاعتدال» شمس الدين ذهبى .
- « ن »
- ٤٧٣ - «نجاه المؤمنين» ملا محسن كشميري .
- ٤٧٤ - «النهر الماد من البحر» أبو حيتان غرناطى .
- ٤٧٥ - «نزل الأبرار بما صح» من مناقب أهل البيت الأطهار «ميرزا محمد بدخشى» .
- ٤٧٦ - «نزهة المجالس» صفوري .
- ٤٧٧ - «نسيم الرياض» شرح شفاء قاضى عياض «شهاب الدين خفاجى» .
- ٤٧٨ - «نصاب الأخبار» سراج الدين على بن عثمان أوشى فرغانى .

- ۴۷۹ - « نظم در السمطین فی فضائل المصطفی والمرتضی والبتول والسبطین » جمال الدین محمد بن یوسف زرندی مدنی أنصاری .
- ۴۸۰ - « نفحات الأنس » عبدالرحمن جامی .
- ۴۸۱ - « نفع قوت المغتذی » علی بن سلیمان دمنتی بجمعی مغربی شاذلی .
- ۴۸۲ - « نہایۃ الإفضال فی تشریف الآل » جلال الدین سیوطی .
- ۴۸۳ - « نہایۃ العقول » امام فخر رازی .
- ۴۸۴ - « نہایۃ اللّغة » محمد ابن الأثیر جزری .
- ۴۸۵ - « نہج البلاغہ » سیّد رضی ، طاب ثراہ .
- ۴۸۶ - « نوادر الأصول » حکیم ترمذی .
- ۴۸۷ - « نور الأبصار » سیّد مؤمن بن حسن مؤمن شبلنجی .
- ۵۸۸ - « نور الأنوار - شرح منار » ملا أحمد بن أبی سعید بن عبید اللہ حنفی .
- ۵۸۹ - « نواقض » میرزا مخدوم شریفی .
- ۵۹۰ - « نیل الابتہاج بتطریز الدیباچ » أبو العباس أحمد تنبکتی .
- ۵۹۱ - « نیل الأوطار - شرح منتقى الأخبار » قاضی القضاة محمد بن علی شوکانی .
- « ه »

- ۵۹۲ - « ہدایہ » برہان الدین علی بن عبد الجلیل مرغینانی .
- ۵۹۳ - « ہدایۃ السعداء » ملک العلماء دولت آبادی .

« و »

- ۵۹۴ - « وسیلۃ المآل فی عدّ مناقب الآل » أحمد بن الفضل بن محمد باکثیر مکتی .
- ۵۹۵ - « وسیلۃ المتعبّدين » عمر ملاّ « سیرہ ملاّ » .
- ۵۹۶ - « وسیلۃ النجاة » مولوی محمد مبین لکھنوی .
- ۵۹۷ - « وافی بالوفیات » صلاح الدین خلیل بن أبیک صفدی .
- ۵۹۸ - « وفاء الوفاء بأخبار دار المصطفی » نور الدین علی بن عبد اللہ سمہودی .

۵۹۹ - « وفيات الأعيان » احمد بن محمد برمكى إربلى ، ابن خلكان .
« الولاية (كتاب -) » : « الموالاتة » .

« ی »

۵۰۰ - « یتیمۃ الدھر » أبو منصور عبد الملك بن محمد نیشابوری ثعالبی .

۵۰۱ - « ینابیع المودّة » شیخ سلیمان بلخی قندوزی .

۵۰۲ - « الیواقیت » محمد بن عبد الواحد بن أبی هاشم ، أبو عمر زاهد معرّز .

« پایان فهرست مأخذ »

فهرست

نامه‌های کسانی که شرح احوالشان در اجزای حدیث ثقاتین آمده است

« شماره صفحات ترجمه های جلد دوم با حروف درشت تر مشخص شده است »

« الف »

ابرهیم بن اسمعیل بن یحیی بن سلمه -

ابن کهیل الحضرمی ۴۸۱

صدر الدین ابوالمجامع ابرهیم بن -

محمد ابوالمؤید الحموی ۴۸۰

ابرهیم بن یزید بن قیس النخعی -

الکوفی ۱۰۴۸

ابوبردة بن ابی موسی الاشعری ۶۴۴

ابوعاصم نبیل ۲۲۴

ابوموسی الاشعری ۶۸۵

ابوهریر ۷۲۶ - ۷۴۴

ابی بن کعب ۷۴۴

احمد بن ابرهیم بن محمد بن خلیل -

موفق الدین ابوذر حلبی ۵۹۴

احمد افندی منجم باشی ۷۳۳

ابوبکراحمد بن جعفر بن حمدان بن -

مالک ابن شبيب القطیعی ۲۸۴

ابوبکراحمد بن الحسین بن علی -

البیهقی ۳۲۲

ابونصر احمد بن سهل الفقیه القبانى ۲۱۸

ابوعبدالرحمن احمد بن شعيب بن علی -

النسائی ۲۲۰

احمد بن صلیح ۵۰۳، ۵۰۵

احمد بن عبدالقادر بن احمد بن مکتوم -

القبسی تاج الدین ۵۶۸

احمد بن عبدالقادر بن بکری العجیلی -

الشافعی ۷۷۰

ابونعیم احمد بن عبدالله الاصفهانی ۳۱۰

محب الدین ابوالعباس احمد بن عبدالله -

الطبری المکی الشافعی ۴۷۱

ابوبکراحمد بن علی بن ثابت الخطیب -

البغدادی ۳۳۱

أبوعلی أحمد بن علی بن المثنی -

ابن یحیی التمیمی ۲۲۲

ابوبکراحمد بن عمرو بن عبدالخالق -

البصری البزار الحافظ ۲۱۸، ۴۸۷

ابوبکراحمد بن عمرو بن ابی عاصم -

النبیل الشیبانی ۲۱۲

احمد بن الفضل بن محمد باکثیر -

المکی ۷۰۲

ابواسحق احمد بن محمد بن ابرهیم -

الثعلبی ۳۰۷

احمد بن محمد بن حنبل الشیبانی ۱۱۹

احمد بن محمد بن سعید الکوفی -

ابن عقده ۲۶۶

ابوعمر احمد بن محمد بن عبدربه -

القرطبی ۲۵۹

شهاب الدین احمد بن محمد بن علی -

ابن حجر الهیتمی المکی ۶۶۲

ابومحمد احمد بن محمد بن علی -

العاصمی ۳۹۸

«ث»

ثور بن يزيد الكلاعي ابو خالد -

الحمصي ۴۱۸

«ج»

جرير بن عبد الحميد بن قرطاض بن -

الكوفي ۶۱

جعفر بن عبد الواحد الهاشمي ۵۸۱، ۵۶۴

جواب بن عبيد الله التيمي ۵۸۶

جوير بن سعيد ۵۹۹

«ح»

حجر بن حجر الكلاعي ۴۱۷

حسام الدين بن محمد بايزيد بن بدبع -

الدين سهارنپوري ۷۳۹

حسان بن ابراهيم بن عبد الله الكرمانى ۶۰

ابو محمد الحسن بن احمد بن موسى -

الفندجاني ۳۳۸

مولوى حسن زمان معاصر ۸۱۶

شيخ حسن عدوى حمزاوى ۷۹۱

حسن بن على الخلال الحلواني ۴۴۴

نظام الدين الحسن بن محمد بن الحسين -

القوى النيسابورى النظام الاعرج ۴۷۳

رضى الدين حسن بن محمد الصفهاني ۴۴۵

شرف الدين حسن بن محمد بن عبد الله -

الطبيبي ۴۹۴

جمال الدين ميرزا حسن على محدث -

لكهنوى ۷۸۲

ابو عبد الله حسين بن اسمعيل بن محمد -

الضبي المحاملى ۲۶۴

حسين بن على الكاشفى الواعظ ۶۱۹

ابو على الحسين بن على بن يزيد -

الحافظ النيسابورى ۸۴۰

ابو محمد حسين بن مسعود الفراء -

البغوى محيى السنه ۳۷۲

حمزة بن أبى حمزة الجزرى -

شهاب الدين احمد بن محمد بن عمر -

الخفاجى المصرى الحنفى ۷۲۱

احمد بن محمد بن غالب الباهلى -

غلام خليل ۵۰۴، ۵۰۵

شهاب الدين احمد بن محمد القسطلانى -

الشافعى ۶۵۱

نجم الدين ابو العباس احمد بن محمد -

ابن مكى ابن ياسين القمولى ۴۸۳

ابو العباس احمد بن يحيى الشيبانى -

البغدادى ثعلب ۲۱۷، ۳۰۸

ابو يعقوب اسحق بن ابراهيم بن مغل -

ابن ابراهيم الحنظلى ابن راهويه ۱۰۶

اسرائيل بن يونس ابو يوسف الكوفى ۴۴

اسعد بن عامر شاذان الشامى ۸۳

ابو الفتوح اسعد بن محمود بن خلف -

العجلي الاصفهاني ۴۲۱

اسماء بنت النعمان ۸۴۹ - ۸۴۹

ابو بشر اسمعيل بن ابراهيم بن مقسم -

الاسدى البصرى ابن عليه ۶۵

ابو على اسمعيل بن احمد بن الحسن -

البيهقى ۳۶۰

اسمعيل بن بشر بن منصور ۴۴۱

اسمعيل بن عمر بن كثير بن ضوء القرشى -

الدمشقى ۵۱۴

ابو ابراهيم اسمعيل بن يحيى بن -

اسمعيل المزنى ۵۴۰

اسمعيل بن يحيى بن سلمة بن كهيل ۴۸۴

انس بن مالك ۷۴۶ - ۷۵۰

«ب»

بشير بن سعيد السجولى ۴۴۴

بشر بن الحسين الاصبهاني ۵۸۴

بقية بن الوليد ۴۴۴

بكر بن عبد العزيز بن اسمعيل بن -

عبد الله بن أبى المهاجر ۵۹۸

النصیبی ۵۶۵، ۵۷۸
حسام الدین ابو عبدالله حمید بن احمد -
المحلی ۵۲۵

« خ »

خالد بن معدان بن أبی کریب -
الکلاعی ۴۱۷

خالد بن الولید ۶۸۴
ابو محمد خلف بن سالم المخرمی -
المهلبی مولا هم السندی ۹۲

« د »

ابو محمد دعلج بن احمد بن دعلج -
السجزی المعدل ۲۷۰

« ر »

ابو الحسین رزین بن معاویة -
العبدی ۳۷۴

رضی الدین بن محمد بن علی بن حیدر -
الحسینی الشامی الشافعی ۷۴۷

رکین بن الربیع بن عیلة الفزاری -
ابو الربیع الکوفی ۱۶

« ز »

زهیر بن حرب بن شداد ابوخیثمة -
النسائی ۹۴

زید بن الحواری العمی ابو الحواری -
البصری ۴۵۷، ۵۶۶

« س »

سالم ابو العلاء ۵۰۶

سعید بن مسروق ثوری ۱۵

سلام بن سلم السعدی الطویل ۴۵۹
شیخ سلیمان بن ابراهیم خواجه کلان -

الحسینی البلخی القندوزی ۸۰۲

سلیمان بن ابی کریمه ۵۹۷
ابوداود سلیمان بن اشعث السجستانی -

۱۲۶

ابو القاسم سلیمان بن احمد الطبرانی ۲۷۵
سلیمان بن مهران الاسدی الکاهلی
الاعمش ۲۵

سمرة بن جندب ۶۸۰

« ش »

شجاع بن مخلد الفلاس ابو الفضل -
البغوی ۹۹

شریط بن انس بن مالک بن هلال -
الاشجعی ۱۱۴۰

شریک بن عبدالله القاضي ۵۴
ملك العلماء شهاب الدین بن شمس -

الدین الدولت آبادی ۵۵۶
شیخ بن عبدالله بن شیخ بن عبد الله

العیدروس الیمنی ۶۷۵
ابو شجاع شیرویه بن شهر دار الدیلمی

الهمدانی ۳۷۱
« ص »

صالح بن مهدی بن علی المقبلی
الصنعانی ۷۳۲

مولوی صدیق حسن خان بن علی بن
لطف الله الحسینی البغاری القنوجی

۸۱۷

« ض »

ضحاك ابن مزاحم ۶۰۴

ضمرة بن حبيب ۴۴۹

« ع »

عاشق علیخان دهلوی [عاشق علی
لکهنوی] ۷۹۱، ۴۱۰

ام یونس العالیة بنت ایفغ بن شراحیل ۶۶۰
عباد بن یعقوب الرواجنی الاسدی ۱۳۲

عباس بن معین الدین ، میرزا مغدوم
الجرجانی الشیرازی ۶۷۴

ابو محمد عبد بن حمید الکشی ۱۲۴
شیخ عبد الحق دهلوی ۷۱۹

مولوی عبدالحی لکهنوی ۶۴۴
جلال الدین عبدالرحمن بن ابی بکر
السیوطی ۶۲۴
عبدالرحمن بن ابی لیلی ۱۰۴۹
عبد الرحمن البیلمانی ۴۵۴
عبد الرحمن بن عبدالله بن عتبة بن-
مسعود الکوفی المسمودی ۴۸
عبد الرحمن بن عمرو بن عبسة السلمي
الشامي ۴۴۲
عبدالرحيم بن زيد بن الحواري العمي
۵۲۶، ۵۶۶، ۵۸۷
عبد الرحيم بن عبد الكريم الصفي-
پوری ۷۸۴
عبدالرؤوف بن تاج العارفين المناوي-
۶۹۵
عبد السيد بن محمد بن عبد الواحد أبو-
نصر ابن الصباغ البغدادي ۱۰۴۰
عزالدين عبد العزيز بن عبد السلام-
السلمي الدمشقي ۴۳۹
ابو محمد عبدالعزيز بن مسعود بن-
المبارك ابن الاخضر الجنازدي-
البغدادي ۴۳۲
عبد اللطيف بن عبدالعزيز العنفي ابن-
الملك ۴۸۶
ابو عبدالرحمن عبدالله بن أحمد بن
حنبل الشيباني ۲۱۴
أبو محمد عبدالله بن عبدالرحمن بن
بهرام الدارمي ۱۳۹
ابو احمد عبدالله بن عدي الجرجاني
ابن القطان ۵۴۷
ابو القاسم عبدالله بن محمد بن عبد-
العزيز البغوي ۲۵۸
ابوبكر عبدالله بن محمد العبسي
الکوفي ابن ابی شيبه ۱۰۱

ابوبكر عبدالله بن محمد بن عبيد بن
سفيان بن قيس الاموي البغدادي ابن-
ابي الدنيا ۲۰۲
عبدالله بن مسعود ۴۲۰، ۴۲۳
عبدالله بن نمير الهمداني ۷۴
عبد الملك بن ابي سليمان ميسرة-
العرزمي ۱۹
عبد الملك بن صباح الصنعاني ۴۴۱
ابو عامر عبد الملك بن عمرو العقدي ۷۹
ابو قلابه عبد الملك بن محمد الرقاشي
البصري ۱۹۷
ابو سعد عبد الملك بن محمد الواعظ
النيسابوري الخركوشي ۳۰۶
ابو البركات عبد الوهاب بن المبارك-
ابن احمد الانباطي البغدادي ۳۷۶
عبد الوهاب بن محمد بن رفيع الدين
البخاري ۶۵۶
ابوزرعه عبيدالله بن عبد الكريم-
الحافظ الرازي ۸۶۲
عبد الله بن علاء ۴۴۹
عبيدالله بن محمد الفرغاني الهاشمي
الشریف برهان الدين الهبري ۴۹۹
عرباض بن ساريه صحابي ۴۱۵
عطاء الله بن فضل الله الشيرازي
جمال الدين محدث ۶۸۶
نور الدين علي بن ابراهيم الحلبي ۷۰۰
نور الدين علي بن ابی بکر بن سايمان
الهيتمي ۵۲۹
ابو محمد علي بن احمد بن سعيد
الاندلسي ابن حزم ۴۹۳
علي بن احمد بن محمد العزيزي
البولاقی ۷۳۰
نور الدين علي بن حسام الدين
القادري المتقي ۶۷۰

«م»

- مبارک بن محمد بن محمد بن عبد الکرم -
ابن الاثیر الجزری ۴۲۴
القاضی محب الله البهاری ۶۳۶
ابوبکر محمد بن احمد بن ابی العوام -
ابن یزید بن دینار الرباحی التیمی ۲۰۰
شمس الدین ابوعبدالله محمد بن احمد -
الذهبی ۵۰۲
ابو غالب محمد بن احمد بن سهل -
النحوی ابن بشران ۳۲۶
محمد بن احمد الشریینی الخطیب ۶۶۱
ابومنصور محمد بن احمد بن طلحة -
الازهری ۲۸۶
سمید الدین محمد بن احمد الفرغانی ۴۷۳
ابوحاتم محمد بن ادريس الحنظلی -
الرازی ۴۷۴
ابوبشر محمد بن احمد الانصاری -
الدولابی ۲۲۶
محمد بن اسحق بن خزیمه النیسابوری ۲۲۹
محمد بن اسحق بن یسار المدنی ۳۷
محمد بن اسمعیل الامیر الیمانی -
الصنعانی ۲۵۱
محمد اکرام الدین بن محمد نظام -
الدین بن محب الحق دهلوی ۷۸۰
محمد بن بکار بن الریان الهاشمی ۱۰۵
ابوجعفر محمد بن جریر الطبری ۲۲۴
سید محمد بن سید جلال ماء عالم -
بخاری ۲۱۸
ابوجعفر محمد بن حبیب الهاشمی -
البغدادی ۸۶
مولوی محمد رشید الدین خان -
دهلوی ۲۸۸
ابوعبدالله محمد بن زیاد ابن الاعرابی -
۳۰۸

- ابوالقاسم علی بن الحسن بن هبة الله
ابن عساكر ۴۰۲
علی بن سلطان محمد الهروی القاری
۶۸۸
سید علی بن شهاب الدین بن محمد
الهمدانی ۵۱۸
نور الدین علی بن عبدالله السهمودی ۶۳۷
سراج الدین ابوالحسن علی بن عثمان
الاوشی الفرغانی ۴۱۹
ابوالحسن علی بن عمر بن احمد الدار -
قطنی ۲۹۵ ، ۴۹۰
علاء الدین علی بن محمد بن ابرهیم
الخازن البغدادی ۴۸۶
ابوالحسن علی بن محمد الطیب الجلابی
ابن المغازلی ۳۳۹
ابوالحسن علی بن محمد بن عبد الملك
ابن القطان الفاسی ۲۴۴
ابوالحسن علی بن محمد بن محمد -
ابن الاثیر الجزری ۴۳۵
نور الدین علی بن محمد المکی ابن -
الصباغ ۵۷۳
علی بن منذر الطریق الكوفی ۱۵۲
عمار بن یاسر ۴۳۶ - ۴۴۰
عمر بن الخطاب ۶۸۹ - ۷۰۶
قاضی ابوالفضل عیاض بنت م - و سی
البحصبی ۳۲۸

«ف»

- فاطمه بنت قیس ۸۱۲
فخر الدین هانسوی ۴۸۹
فضل الله بن روضه بان الخنجی -
الشیرازی ۶۵۰
«ک»
کمال الدین بن فخر الدین جهرم - ی
۶۲۶

ابو عبدالله محمد بن سعد الزهری -
 البصری کاتب واقندی ۸۹
 محمد بن سلیمان بن داود البغدادی ۳۰۰
 ابو العلاء محمد بن سهل العطار الحافظ -
 الهمدانی ۸۵۴
 محمد صدر العالم ۷۴۷
 محمد طاهر فتنی کجراتی ۶۷۲
 سید محمد طالقانی ۵۱۹
 ابو الفضل محمد بن طاهر بن احمد بن -
 علی الشیبانی المقدسی ابن القیسرانی ۳۶۱
 ابوسالم محمد بن طلحة القرشی -
 النصیبی الشافعی ۴۵۲
 محمد بن طلحة بن مصرف الیامی
 الکوفی ۵۰
 محمد بن عبد الباقي بن یوسف الازهری
 الزرقانی ۷۳۴
 ابو نصر محمد بن عبد الجبار العتبی ۳۲۰
 محمد بن عبد الرحمن ابن البیلمانی ۴۴۶
 ابوطاهر محمد بن عبد الرحمن -
 المخلص الذهبی ۲۹۸
 شمس الدین محمد بن عبد الرحمن بن
 محمد السخاوی القاهری ۵۷۵
 محمد بن عبدالله ابو احمد الزبیری ۷۶
 ولی الدین ابو عبدالله محمد بن عبدالله
 التبریزی الخطیب ۴۹۰
 ابو عبدالله محمد بن عبدالله الحاکم
 النیسابوری ۳۰۰
 محمد بن عبدالله بن عمر بن القاسم
 العدوی العمری ۵۰۴ - ۵۰۷
 ضیاء الدین محمد بن عبد الواحد
 المقدسی ۴۳۸
 محمد بن عبد الواحد البغدادی ابو عمر
 الزاهد المطرز ۳۰۸
 شمس الدین محمد العلقمی ۶۵۴

ابو عبد الله محمد بن علي الحكيم
 الترمذی ۲۰۷
 محمد بن علي الصبان ۷۵۳
 محمد بن عمر بن أحمد بن عمر الاصبهانی
 ابو موسى المدینی ۴۰۷
 ابوبکر محمد بن عمر بن محمد بن مسلم
 التیمی ابن الجعابی ۲۷۴
 فخر الدین محمد بن عمر الرازی ۴۲۷
 ابو جعفر محمد بن عمرو بن موسى بن
 حماد العقيلي الحافظ ۴۸۸
 ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة
 الترمذی ۲۰۱
 ابو جعفر محمد بن عيسى ابن الطباع
 البغدادی ۸۹۷
 ابو عبدالله محمد بن فتوح بن عبدالله
 الازدی الحمیدی ۳۴۲
 ابو عبد الرحمن محمد بن فضیل بن غزوان
 الضبی الکوفی ۷۱
 ابوبکر محمد بن القسم بن محمد بن
 بشار ابن الانباری ۲۶۰
 محمد بن المثنی ابو موسى العنزی ۱۳۷
 ابو الفتح محمد بن محمد بن ابی بکر -
 الایوردي ۴۶۰
 محمد بن محمد بن ابی بکر بن علی -
 المری ابن ابی شریف قدسی ۶۰۷
 ابوبکر محمد بن محمد بن سلیمان بن
 الحارث الباغندی الواسطي البغدادی -
 ۲۴۴
 محمد بن محمد بن محمد بن حسن ابن -
 امیر الحاج الحلبي ۵۹۳
 محمد بن محمد بن محمود الحافظی -
 البخاری النقشبندی خواجه پارسا ۵۴۰
 محب الدین ابو عبدالله محمد بن محمود
 ابن الحسن الحافظ ابن النجار البغدادی -

۴۴۱ - ۱۰۸۰

مولوی محمد مبین بن محمد الله

لکهنوی ۷۷۵

ابو الفیض محمد بن محمد مرتضی

الواسطی الزبیدی ۷۵۴

سعید الدین محمد بن مسعود بن محمد

ابن مسعود الکازرونی ۵۰۹

ابو عبدالله محمد بن مسلم بن اَبی -

الفوارس الرازی ۴۱۸

شمس الدین محمد بن المظفر الشاه -

رودی الخلیجی ۵۰۰

ابو الحسین محمد بن المظفر بن موسی

ابن عیسی البغدادی ۲۹۲

میرزا محمد بن معتمد خان الحارثی

البدخشی ۷۴۳

محمد معین بن محمد امین السندی ۷۵۱

جمال الدین ابوالفضل محمد بن -

مکرم الانصاری الافریقی المصری ۴۷۵

ابو عبدالله محمد بن یزید بن ماجه

القزوینی ۱۷۴

مجدالدین محمد بن یعقوب الفیروز -

آبادی الشیرازی ۵۳۵

جمال الدین محمد بن یوسف بن الحسن -

ابن محمود بن الحسن الزرنندی الیمنی -

الانصاری ۵۰۶

شمس الدین ابو عبدالله محمد بن یوسف -

الشامی الصالحی ۶۶۱

محمد بن یوسف بن علی بن حیان -

ابو حیان الاندلسی ۵۳۹

ابو عبدالله محمد بن یوسف بن محمد -

الکنجی الشافعی ۴۵۸

بدرالدین محمود بن احمد بن مصطفی -

ابن ابرهیم الرومی ۶۸۵

محمود بن محمد بن علی الشیخانی -

القادری المدني ۷۱۰

سعد الدین مسعود بن عمر بن عبدالله -

التفتازانی ۵۲۱

مسلم بن الحجاج القشیری -

النیسابوری ۱۵۴

معاذ بن جبل ۴۴۴ ، ۴۷۰

معویة بن اَبی سفیان ۷۰۶ - ۷۲۱ ،

۷۷۷ ، ۷۵۸

معویة بن صالح ۲۳۰

ابوالمظفر منصور بن محمد السمعانی

ابوالمؤید موفق بن احمد اخطب -

خوارزم ۳۹۹

« ن »

نبیط بن شریط اشجعی ۱۱۴۰

نصر بن عبدالرحمن بن بکار -

الناجی الکوفی الوشاء ۱۲۴

نصر بن علی بن نصر بن علی الحنضلی ۱۳۳

« و »

ابوعوانه وضاح بن عبدالله الیشکری -

الواسطی البزاز ۵۱

مولوی ولی الله بن حبیب الله بن -

محمد الله لکهنوی ۷۸۵ ، ۶۳۳

ولی الله بن عبدالرحیم الدهلوی ۷۴۹

ولید بن مسلم ۴۴۰

ابو محمد وهبان بن بقیة بن عثمان -

الواسطی ۱۱۸

« ی »

یحیی بن اَبی الخیر بن سالم ۱۰۴۰

یحیی بن اَبی المطاع ۴۲۹

یحیی بن حماد بن اَبی زیاد الشیبانی ۸۵

یحیی بن سعید بن حیان التیمی -

الکوفی ۱۸

ابوالعجاج یوسف بن عبدالرحمن بن
یوسف المزی ۴۹۱
ابوعمر یوسف بن عبدالله ابن عبدالبر -
النمری القرطبی ۳۲۷
شمس الدین ابوالمظفر یوسف بن -
قزغلی سبط ابن الجوزی ۴۵۵

یحیی بن سلمة بن کهیل ۴۸۳
ابوزکریا یحیی بن شرف النووی ۴۶۲
ابوعوانه یعقوب بن اسحق بن -
ابرهیم بن یزید النیسابوری -
الاسفراینی ۲۴۶
ملایعقوب بن بانی لاهوری ۷۰۰

« پایان فهرست أعلام »

۲۶

ضمائم کتاب

« مشتمل بر شش بخش »

- بخش یکم - « تحفه اثناعشریه » چیست ؟
- بخش دوم - شرح حال صاحب « تحفه » .
- بخش سوم - ردهایی که بر « تحفه » نوشته شده است .
- بخش چهارم - « عبقات الانوار » .
- بخش پنجم - شرح حال صاحب عبقات .
- بخش ششم - تقریظات عبقات .

بسمه تعالی

« ضمائم کتاب »

بخش یکم :

« تحفه اثنا عشریه » چیست ؟

در اوائل سده سیزدهم هجری ، مولوی عبدالعزیز بن شاه ولی^۱ الله دهلوی ، که به سی و یک واسطه نسب بعمر خطاب خلیفه دوم میرساند ، ملقب به « شاه صاحب » از علمای اهل سنت و از مردم هندوستان ، کتاب مفصلی بنام « تحفه اثنا عشریه » نگاشته و منتشر ساخت .

کتاب « تحفه » بزبان فارسی و از آغاز تا انجام آن در ردّ شیعه است . وی درین کتاب عقائد و آراء شیعه را بطور عموم و فرقه امامیه اثنا عشریه را بالخصوص ، در اصول و فروع و اخلاق و آداب و تمامی معتقدات و اعمالشان ، بعباراتی خارج از نزاکت و کلماتی بیرون از آداب و سنن مناظره ، یعنی بشیوه کتب درسی نوآموزان که بخطابه نزدیک تر تا بجدل و برهان - یادست کم نقل صحیح مطالب - مورد حمله و اعتراض قرار داده ، و بااینکه در مقدمه و همچنین جابجا در طی ابواب و فصول بظاهر ملتزم گردیده که تنها بمسلمات خود شیعه استناد کند ، و جز از روی مدارک معتبره آنان سخنی نیاورد ؛ کمتر بالتزام خود عمل کرده و بقول خویش پایدار مانده ، بلکه کتاب را مملوّ از افتراءات و تهمت های شیعه ساخته است .

بنابینگارش نویسنده « نجوم السماء ج ۱ ص ۳۵۲ » و مؤلف کتاب « عبقات الانوار ، مجلد حدیث غدیر » اصل این کتاب همان « صواق » خواجه نصرالله کابلی^(۱) است

---

(۱) رجوع بعبقات الانوار ، مجلد حدیث غدیر : ۴۷۴ طبع طهران شود . در « الذریعه الی تصانیف الشیعه ۱۰ : ۱۹۰ - ۱۹۱ » نیز ذیل عنوان « الرد علی التحفه الاثنی عشریه » مطالب مذکور در متن را شرح داده اند ، و در همان مجلد « ص ۴۴ » =

که عبدالعزیز آنرا بفارسی ترجمه کرده ، لکن ابتداءً از ترس ثواب نجف خان که از امرای زمان در آنسامان و شیعه بوده ، بنام مستعار « غلام حلیم » انتشار داد ، اقا در چاپهای بعد بنام اصلی وی عبدالعزیز منتشر گردید .

سپس در سال ۱۲۲۷ هجری ، شخصی بنام غلام محمد بن محیی الدین اسلمی در شهر « مدراس » هندوستان کتاب « تحفه » را از فارسی به عربی ترجمه کرد ، و سال ۱۳۰۰ محمود شکری ألسی در بغداد باختصار نسخه عربی آن پرداخت و به « المنحة الإلهية ، تلخیص ترجمة التحفة الإثني عشرية » نامید و در مقدمه آنرا بسلطان عبدالحمید خان ابن سلطان عبدالمجید خان عثمانی تقدیم داشت ، و ویرا بألفاظ عجیبه ستود [مانند : وقدمته لأعتاب خليفة الله في أرضه ونائب رسوله - عليه الصلوة والسلام - في إحياء سنته وفرضه ! ..] ، لکن نظر بکمی وسیله طبع و نیز برخی محدودیتهای سیاسی که در آنوقت از طرف حکومت عثمانی برقرار بود ؛ از چاپ و انتشار آن در کشور عراق جلوگیری شد ، آخر الامر در هندوستان و شهر بمبئی که تحت نفوذ اجانب بوده و نسبت بنشر این گونه کتب مساعی بسیار مبذول میشد ، طبع و منتشر گردید !

بعداً نیز در حدود ده سال قبل مدیر مجله « الأزهر » مصر اقدام بطبع مجدد همان مختصر نمود ، و اخیراً هم در یکی از فهرستهای کتب تازه چاپ لاهور « پاکستان » نام « ترجمه تحفه بزبان اردو » دیده شد که بطبع رسانیده اند !

بهر حال کتاب تحفه با تحولات و انتشار متعدد ، در ایجاد اختلاف بین مسلمین و تیره ساختن روابط فرق اسلامی نسبت بهمدیگر ، و بالأخره تحريك حس بدبینی و عصبیت اهل سنت بر علیه جامعه شیعه بسیار مؤثر بوده و معلوم نیست ازین پس نیز چه عواقب سوئی برای مسلمین خواهد داشت !

= ذیل عنوان « ذوالفقار » فرماید : [فی تقض الباب الثانی عشر من « التحفة الاثنی عشرية » المنسوبة الى عبدالعزیز الدهلوی والمسروقة من کتاب « الصواعق » تصنیف نصر الله الکابلی ...] .

نیز رجوع شود به بخش سوم ذیل عنوان رد میرزا محمد بن عنایت .

باری نسخه‌یی که از کتاب تحفه در دست ساست، بخط نستعلیق با حواشی فراوان نویسنده طی ۷۷۶ صفحه بقطع وزیری در سال ۱۲۷۱ هجری قمری در دهلی بطبع رسیده، و صفحه اول و عنوان کتاب بدین صورتست:

« قال رسول الله ﷺ : « إذا رأيتم الذين يسبون أصحابي فقولوا : لعنة الله علي شرّكم ! ». الحمد لله والمنه که این کتاب لطائف مآب نصیحة المؤمنین و فضیحة الشیاطین (۱) موسوم به « تحفه اثنا عشریة » تصنیف عمدة المناظرین زبدة المتکلمین حافظ غلام حلیم المشتہر بمولوی شاه عبدالعزیز محدث دہلوی، در مطبع حسنی، با اہتمام شیخ محمد حسن در دہلی مطبوع شد، سنہ ۱۲۷۱، و پایان نسخه چنین است: « قد وقع الفراغ من تحریر هذه النسخة المتبرّكة المسمى به تحفه اثنا عشریة في التاريخ الثامن من شهر ذیقعدة المعظم سنہ ۱۲۷۱ هجری ».

فہرست أبواب تحفه :

- ۱- در کیفیت حدوث مذهب تشیع و انشعاب آن بفرق مختلفہ . ۲- در مکائد شیعه و طرق إضلال و تلبیس . ۳- در ذکر أسلاف شیعه و علماء و کتب ایشان .
- ۴- در أحوال أخبار شیعه و ذکر رُواة آنها . ۵- در إلهیات . ۶- در نبوّات .
- ۷- در إمامت . ۸- در معاد . ۹- در مسائل فقہیہ . ۱۰- در مطاعن خلفاء ثلاثہ و أمّ المؤمنین و دیگر صحابہ . ۱۱- در خواص مذهب شیعه مشتمل بر سه فصل «۱» در أوهام «۲» در تعصبات «۳» در ہفوات . ۱۲- در تولّ (کذا) و تبرّ (کذا) مشتمل بر مقدمات عشرہ (۱) .

بخش دوم :

شرح حال صاحب تحفه

مولوی رحمان علی صاحب در « تذکرہ علمای ہند : ۱۲۲ ط لکھنؤ » گوید :
 « مولانا عبدالعزیز دہلوی . ابن مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی . در سال
 یازدہ صد و پنجاہ و نہ ہجری ولادت یافتہ ، وبہ « غلام حلیم » اسم تاریخی موسوم
 گشت ، وبعمر پانزدہ سالگی بخدمت والد ماجد خود از تحصیل علوم عقلیہ و نقلیہ
 وتکمیل کمالات خفیہ وجلیہ فارغ شدہ ، وبعد پدر بزرگوار متکی اریکہ درس
 وإرشاد کردید . »

تا آنکہ گوید : « رسالہ » ، « سرالشہادتین » و « بستان المحدثین » و « تحفه
 اثنا عشریہ » و « عجالہ نافعہ » و « فتح العزیز » تفسیر سورہ بقرہ ودوپارہ اخیر قرآن
 مجید ، از تصانیف شہیرہ ویند . ہفتم شوال سال دوازده صد و سی و نہ ہجری ازین
 جہان بی بنیان بعالم جاودان رحلت فرمود ... »

وزر کلی در « الأعلام ۴ : ۱۳۸ » گوید : « سراج الہند الدہلوی [۱۱۵۹ -
 ۱۲۳۹ھ] عبدالعزیز بن أحمد (ولی اللہ) بن عبدالرحیم العمری الفاروقی ، الملقب
 سراج الہند . مفسر عالم ؛ بالحديث من أهل (دہلی) بالہند . أرخ مولدہ بقولہ
 (غلام حلیم) ، لہ تصانیف ، منها « فتح العزیز » فی التفسیر ، لم یتقہ ، و « بستان
 المحدثین » و « التحفة الاثنا عشریہ » و رسائل فی موضوعات مختلفہ . »

ودر پا ورقی ، مآخذ شرح حال اورا « الیائع الجنی : ۷۳ » و « ایضاح المکنون
 ۱ : ۱۸۲ » نشان داده است .

ومیرزا أحمد انصاری شروانی یمنی در « حدیقة الأفراح لإزاحة الأتراح : ۱۶۶ »
 برخی از آثار منشور و منظوم او را آورده ودر آغاز عنوانش گوید : « الشیخ عبد
 العزیز بن أحمد ولی اللہ الدہلوی . سلطان إقليم المعانی ، وما لك أزقة البیان و
 بدیع الزمان الثانی ، وهو مؤید مذهب النعمان . مصنفاته لاتحصی و مؤلفاته تہلّ
 عن تعداد الرمل والحصی . فمن نظمه ... »

وحافظ العصر سید عبدالحی حسنی ادیسی کتانی فاسی در « فہرس الفہارس والأثبتات ومعجم المعاجم والمشیخات والمسلسلات ۲: ۲۴۴ » ذیل عنوان « العجالة النافعة » گوید: « للمعلامة المحدثت المسند سراج الہند و محدثه و عالمه الشیخ عبدالعزیز بن احمد ولی اللہ دہلوی الہندی . ولد سنة ۱۱۵۹ و مات سنة ۱۲۳۹ علی مافی « عون المعبود علی سنن أبی داود » وفي ترجمته من « الیانع الجني » : أخبرت أنه توفي سنة ۱۲۴۹ . إ. ه . وفي « القول الممجد علی موطأ محمد » علی ما قبل . سنة ۱۲۳۹ إ. ه . أخذ عن أبيه وشملته اجازته وعنايته وأخذ بعده عن جماعة من أصحابه كالشیخ محمد عاشق الفلتي والشیخ محمد أمين کشمیری الدہلوی ، تدارك بهم مافاتہ عن أبيه ، أروي کُلّ ما له عن الشیخ الوالد و غيره عن الشیخ عبدالغنی عن والده الشیخ أبی سعید والشیخ محمد اسحق الدہلوی ، کلاهما عنه . إلخ .

عمر رضا کحّالہ نیز مجملی از حالات صاحب تحفه را در « معجم المؤلفین ۵: ۲۴۳ » بنقل از پاره بی مآخذ فوق آورده و از جمله مؤلفاتش کتاب « العبقات ، فی بعض مسائل الحکمة الاسلامیة العالیہ » یاد کرده کہ ظاهراً این مطلب مأخوذ از « تاریخ ادبیات عرب » برو کلمن است و بکتاب مستطاب « عبقات الانوار » اشتباه شده . در ذیل این مقال ، نا گفته نماند کہ پدر صاحب تحفه نیز از بزرگان اهل سنت و جماعت است ، و مآخذ کثیره شرح حال او در مجلد اول حدیث ثقلین « عبقات الانوار: ۷۵۰ » و نیز در مجلد اول حدیث مدینة العلم و تقریباً از همه جا مبسوط تر در « نزہة الخواطر ۶: ۳۹۸ - ۴۱۵ » تألیف عبدالحی حسنی یاد شده ، و در اینجا بنقل چند سطر از « تذکرہ علمای ہند: ۲۵۰ - ۲۵۲ » ذیلاً مبادرت می شود:

« مولانا شاہ ولی اللہ دہلوی ؛ نام نامیش و لقب گرامیش ولی اللہ بن عبدالرحیم العمری الحنفی النقشبندی المحدث الدہلوی ؛ بروز چہار شنبہ وقت طلوع آفتاب تاریخ چہارم شوال سال یازدہ صد و چہار دہ ہجری متولد شدہ ، اسم تاریخی وی (عظیم الدین) قرار دادہ اند ، لکن اعدادش یازدہ صد و پانزدہ میشوند ، بہ پنج سالگی مکتب نشین شدہ ، بہفت سالگی قرآن شریف ختم نمود . إلخ .

شرح حال ولی الله در « فهرس الفهارس والأثبتات ۲: ۴۳۶-۴۳۸ » نیز مذکور و در پایان آن گفته: « ویکفی فی ترجمه ولی الله المذكور أن مقن تخرج به الحافظ الزبیدی فانّه أخذ عنه فی الهند قبل رحلته إلى البلاد العربیّة » انتهى.

بخش سوم

ردهایی که بر تحفه نوشته شده است

اول: ردّ أبو أحمد محمد بن عبد النبي بن عبد القانع اخباری نیشابوری اکبر - آبادی، مقتول در یکی از دو ربیع سال ۱۲۳۲.

کتابش بنوشته « کشف الحجب: شماره ۱۶۸۷ » بنام « السیف المسلول، علی مخربی دین الرسول » ملقب به « الصارم البتار »، لقد الفجار و قطّ الشرار »، فارسی در ردّ بر تمام « تحفه » می باشد. و نیز می نویسد: وی این کتاب را برای رئیس الوزراء نواب سراج الدوله عبدالحسین خان قرشی تألیف کرد و من « صاحب کشف الحجب » قسمت راجع بباب اول و دوم آنرا دیدم، بدین ترتیب است که عبارت تحفه را تحت عنوان « متن » نقل کرده، سپس کلام خود را که در ردّ آن نگاشته مصدر بلفظ « شرح » نموده و آغازش چنین است: [الحمد لله الذی هدانا لهذا وما كنا لنهتدی لولا أن هدانا الله، الخ]. انتهى.

دوم: ردّ سید دلدار علی بن محمد معین نقوی نصیر آبادی نزیل لکهنو، متوفای ۱۲۳۵. وی چهار مجلد کتاب در ردّ تحفه بشرح زیر نگاشته است:

۱- « الصوارم الإلهیات، فی قطع شبهات عابدي العزى والآلات »، فارسی، در ردّ برباب پنجم تحفه، آغازش: [الحمد لله الذی تفرّد بالقدم، و رسم کُل شیء بتقدّم العدم]، این کتاب در کلکته چاپ شده است. رجوع به « کشف الحجب: شماره ۲۰۷۲ » و تذکره علماء هند: ۶۱: شود (۱).

(۱) کتاب « صوارم » را با کتاب دیگری از همین مؤلف که بنام « صارم الاسلام » و در رد قسمتی از « تحفه » است، رشیدالدین خان مؤلف « الشوكة العمریه » - که از شاگردان عبدالعزیز است - بشبهاتی رد نموده، و آن شبهات را حکیم باقر علی خان =

- ۲- « صارم الاسلام » ، دریاورقی گذشته راجع باین کتاب سخن گفتیم .
  - ۳- « حُسام الاسلام وسهام الملام » ، در ردّ باب ششم تحفه ، چاپ هندوستان ، سال ۱۲۱۵ . « ذریعه ۷ : شماره ۴۷ » « نجوم السماء ۱ : ۳۵۰ » « تذکره علمای هند : ۶۱ » .
  - ۴- « خاتمة الصوارم والآهيات » ، فی اثبات الإمامة الخاصة ، این کتاب ردّ بر مبحث امامت از باب هفتم « تحفه » می باشد . « ذریعه » « نجوم السماء » .
  - ۵- « إحياء السنّة » ، فارسی ، در ردّ بر باب هشتم « تحفه » ، چاپ هند . آغاز : [الحمد لله الذي أمات البدعة وأحيى السنّة ، وصلى الله على من أتم به الحجّة وأكمل المنّة] . « ذریعه ۱ : ۳۰۰ » .
  - ۶- « ذوالفقار » ، فارسی ، در ردّ بر باب دوازدهم « تحفه » و نیز پاسخ از گفته های شاه صاحب در مبحث غیبت امام زمان علیه السلام از باب هفتم . « الذریعه ۱ : شماره ۲۵۰ » « کشف الحجب : شماره ۱۱۳۸ » .
- سوم : ردّ میرزا محمد بن عنایت أحمد خان کشمیری ملقب به « کامل » متوفای ۱۲۳۵ (۱) . کتابش بنام « نزهة الاثنی عشریة » است و صاحب « کشف الحجب » . شماره = « نزیل شاه جهان آباد هند که از معاصران و یاشاید از شاگردان حکیم میرزا محمد کامل متوفی ۱۲۳۵ بوده » پاسخ داده ، چنانکه در « ذریعه ۵ : ۱۸۹ » از « نجوم السماء » استفاده کرده اند . لکن معلوم نیست « صارم الاسلام » رد بر کدام باب و چه قسمت از مطالب « تحفه » می باشد .
- (۱) محمد کامل بن غیاث [کذا] أحمد خان کشمیری الاصل الدهلوی مولداً ومنشأً ومسکناً ومدفنأ . توفی مسموماً سنة ۱۲۳۵ . من أجلاء العلماء وفضلاء المحدثین ، کان معاصراً لعبد العزيز الدهلوی صاحب « التحفة الاثنی عشریة » ولما ظهرت صار لها دوی فی کل بلادهم ، لأنها فی رد الامامية أصولاً وفروعاً . فشر المذکور لردّها و نقضها باباً باباً ، وسمى الرد : « ۱ » نزهة الاثنی عشریة . وهو الذي أثبت أن هذه التحفة مسروقة من صواعق [کذا] الخواجه نصرالله الکابلی . وله کتب كثيرة غیر النزهة : « ۲ » کتاب تاریخ العلماء « ۳ » نهاية الدراية ، شرح وجيزة البهائي « ۴ » انتخاب الصحاح الستة ، وغير ذلك : « أعيان الشيعة ۴۶ : ۴۰۸ » .
- در باب انتحال « صواعق » باز رجوع شود بقسمت شرح حال مؤلف که از کتب متفرقه خصوصاً « البآثر والاثار » نقل شده است ،

۳۲۵۸، پنج مجلد ازین کتاب را بدین شرح دیده است: مجلد یکم در نقض باب اول تحفه. مجلد سوم در نقض باب سوم. مجلد چهارم در نقض باب چهارم. مجلد پنجم در نقض باب پنجم. مجلد نهم در نقض باب نهم (۱). وی کتابی نیز بعنوان «جواب الکید الثامن» در پاسخ اعتراض هشتم صاحب تحفه که در مسئله مسح است تألیف فرموده، و چنانکه در «کشف الحجب: شماره ۸۰۵» نویسد اول آن چنین است: [راقم گوید: وبالله التوفیق، فاضل ناصب بحث مناظره ما سحین و غاسلین را بحکم تعارض دو قرائت متواتره ..].

چهارم: ردّ علامه بزرگوار سید محمد قلی بن سید محمد حسین بن سید حامد حسین ابن زین العابدین موسوی نیشابوری، (پدر صاحب عبقات)، متولد ۱۱۸۸ متوفای نهم محرم ۱۲۶۰. نام کتابش «الأجناد الاثنا عشرية المحمدية» و مشتمل بر مجلداتی است که هر يك یا چند جلد آن بنامهای زیر در ردّ یکی از ابواب دوازده گانه «تحفه» نگاشته و چاپ شده است:

- ۱- «السيف الناصري» در ردّ باب اول تحفه چاپ هند (۲).
- ۲- «تقلب المكائد» در ردّ باب دوم تحفه، چاپ هند، «ذریعه ۴: شماره ۱۷۴۱».
- ۳- «برهان السعادة» در ردّ باب هفتم، چاپ هند، «ذریعه ۳: شماره ۳۰۷».
- ۴- «تشديد المطاعن، لكشف الضغائن (۳)» در ردّ باب دهم، دو مجلد:

(۱) این مجلد را یکی از عامه ردی بر آن نوشته بنام «رجوم الشیاطین:»، و علامه سید جعفر معروف به ابوعلیخان موسوی که ناشرش در متن خواهد آمد، مجدداً ردی بر آن نوشت بنام «معین الصادقین»، فی رد رجوم الشیاطین: «کشف الحجب: شماره ۳۰۱۳»، و نیز در «الذریعه ۳: شماره ۱۲۲۶» آنرا بعنوان «تتمیم الباب التاسع من النزّهة، للمؤلف» قید کرده است.

(۲) این کتاب را فاضل رشید «شاگرد عبدالعزیز صاحب تحفه» به حمایت از استادش ردی بر آن نوشته، و مجدداً خود سید محمد قلی ردی بر آن رد نگاشته است بنام «الاجوبة الفاخرة، فی رد الاشاعره». «کشف الحجب: شماره ۱۰۲». «ذریعه ج ۱ شماره: ۱۴۵۵».

(۳) ذکره فی «کشف الحجب» رقم ۵۸۶ «وقال انه فی تشييد مطاعن الثلاثة والاصحاب وعائشة، وهو كتاب لم يطلع أحد علی مثله ولم يظفر الزمان بعديله، حاو»

اول مشتمل بر چهار جزء و مجموع اجزاء آن در « ۱۹۱۰ صفحه » ، و دوم در « ۴۴۲ صفحه » ، چاپ هند ، مطبعة مجمع البحرين ، ۱۲۸۳ . « ذریعه ۴ : شماره ۹۵۸ » .

۵- « مصارع الافهام » ، در ردّ باب یازدهم ، چاپ هند ، « کشف الحجب : شماره ۲۹۵۲ » « ذریعه ۴ : شماره ۹۵۸ » .

در « نجوم السماء : ۱ : ۴۲۲ » کتب مذکوره را بمرحوم سید محمد قلی نسبت داده ، و در شرح حال وی نیز که ازین پس در بخش پنجم خواهد آمد یاد میشود .

پنجم : ردّ علامه متتبع محقق سبحان علیخان هندی متوفای چندی پس از ۱۲۶۰ . وی را کتابیست بنام « الوجیزه ، فی الأصول » که در آن نخست مقداری پیرامون علم اصول بحث کرده ، آنگاه بذکر احادیث دالّه بر امامت امیرالمؤمنین علیه السلام پرداخته سپس بتعرض ردّ کلمات صاحب « تحفه » برآمده و نیز مجهولات خلفای سه گانه را بیان کرده است . « کشف الحجب : شماره ۳۳۸۷ » .

ششم : ردّ محمد بن سید دلدار علی نقوی نصیر آبادی لکهنوی متوفی ۱۲۸۴ ، نام کتابش : ۱- « الإمامه » ، عربی ، در ردّ باب هفتم .

۲- « البوارق الموبقه » ، فارسی ، نیز در ردّ باب هفتم ، چاپ هند ، آغاز آن : [الحمد لله لا کمال الدین وإتمام النعمة ، وإنقاذ العباد باقتفاء أهل البيت علیهم السلام عن لجنة الهلکة والنقمة] . « ذریعه ۳ : شماره ۵۳۸ » .

هفتم : ردّ علامه سید جعفر معروف به ابوعلی خان موسوی فارسی دهلوی ، معاصر بایدر صاحب عبقات و شاگرد میرزا محمد کامل صاحب « نزهة الاثنی عشریة » ، تاریخ وفاتش در دست نیست ، ویرا در ردّ تحفه چند کتاب بشرح زیرست :

۱- « برهان الصادقین » ، ردّ باب هفتم ، « ذریعه ۳ : شماره ۳۱۱ » .

۲- « مهجّة البرهان » ، مختصر برهان الصادقین ، « ذریعه ۳ : ۳۱۱ » .

۳- « تکسیر الصنمین » ، فارسی ، ردّ بر باب دهم ، « ذریعه ۴ : ۱۷۸۸ » .

= علی الزامات شديدة واقحامات سديدة ومشمّل علی مالم یشتمل علیه کتاب من الاجوبة الشافية بفصل الخطاب .

هشتم: ردّ مولوی خیرالدین محمد آلّه آبادی هندی، معاصر پدر صاحب عبقّات، تاریخ فوتش بدست نیامد، کتابش بنام «هدایة العزیز» فارسی در ردّ باب چهارم. «کشف الحجب: شماره ۳۴۰۶».

نهم: ردّ سیّد مفتی میر محمد عباس بن علی اکبر شوشتری متوفای ۱۳۰۶ در لکهنو، کتابش بنام «الجواهر العبقریّه» فارسی در نقض مبحث غیبت از باب هفتم تحفه است، چاپ هند. «ذریعه ۵: شماره ۱۲۸۰».

دهم: ردّ آیة الله العلامه میر سیّد حامد حسین بن سیّد محمد قلی موسوی نیشابوری متوفای ۱۳۰۶، نام کتابش «عبقات الانوار» و بشرحی که درین دفتر مذکور میشود در ردّ باب هفتم قسمت آیات و احادیثی که مدارک شیعه در امامتست.

یازدهم: ردّ حجة الاسلام شیخ مهدی بن شیخ حسین خالصی کاظمی متوفی ۱۳۴۳، کتابش بنام «تصحیف المنحة الإلهیّة، عن النفثة الشیطانیّة» در ردّ ترجمه تحفه که بقلم محمود آلوسی تلخیص شده، سه مجلد مبسوط. «ذریعه ۳: شماره ۶۳۳».

دوازدهم: ردّ علامه بزرگوار و فقیه محقق نامدار مرحوم آقا میرزا فتح الله معروف بشریعت «شیخ الشریعه» اصفهانی، متولد ۱۲۶۶ متوفای ۱۳۳۹، وی نیز کتابی دارد در ردّ ترجمه عربی تحفه «المنحة الإلهیّة». «أعیان الشیعه ۴۲: ۲۵۹» و غیره. سیزدهم: ردّ علامه محقق آیة الله سید محمد امام جمعه سلطان العلماء استاد صاحب عبقّات، کتابش بنام «طعن الرماح» در باب فذک و قرطاس است، و درین کتاب راجع بکلمات «تحفه» درباره این دو موضوع بحث فرموده، صاحب «کشف الحجب: شماره ۲۱۰۲» گوید کتاب خوبی است که درین دو موضوع مثل آن نوشته نشده است.

بخش چهارم

عبقات الانوار

۱- «موضوع کتاب». سر تاسر کتاب شریف «عبقات الانوار» بعنوان امامت ائمه اطهار علیهم السلام وردّ بر «تحفه» نوشته شده، اما باید دانست که آن قسمت از مطالب دور از منطق و شبهات واهی کتاب مذکور که مرحوم علامه میر سیّد حامد حسین

— قدس سره — را وادار بتألیف عِبَقَاتُ الْأَنْوَارِ نمود، ودر حقیقت عامل بوجود آمدن چنین کتاب گرانبهای شد؛ همانا بخشی از باب هفتم آن کتاب بود که عبدالعزیز پیرامون مسئله خلافت و موضوع امامت نگاشته، و بطور خلاصه چنین وانمود می کند که عقائد شیعی مذهببان در باره پیشوایی و خلافت بلا فصل علی (علیه السلام) و یازده نفر ائمه برحق دیگر (علیهم السلام) مبنی بر دوازده یاسیزده روایتی است که يك يك آنها را نقل کرده و بالأخره می گوید این احادیث — بجز یکی دوتای آنها — بقیه از نظر سند ضعیف و از درجه اعتبار ساقط، و جمعاً از حیث دلیل بودن بر مدّعیای شیعه نارسا و غیر کافی است. و نیز جمله یی از آیات شریفه قرآنی را که مورد استفاده شیعه بوده نقل و سپس دلالت آن آیات را بر عقیده شیعه تخطئه مینماید.

اینک، شالوده عِبَقَاتُ الْأَنْوَارِ و ترتیب اجزاء و مطالب آن برین منوال است که مؤلف — قدس الله سره — کتاب را بدو منهج «بخش» منقسم فرموده:

منهج اول: در تفسیر و تشریح آیاتی که صاحب تحفه بعنوان مدارك و دلائل قرآنی شیعه ذکر نموده، و ازین منهج مع الأسف چیزی بطبع نرسیده است و اطلاع کاملی از ترتیب آن نداریم.

منهج دوم: طی شانزده جزء مبسوط، شامل بحث درباره دوازده حدیثی است که عبدالعزیز بعنوان دلائل نقلی و روایتی شیعه در امر خلافت بلا فصل أمير المؤمنين — صلوات الله علیه — مورد بحث و انتقاد قرار داده است، شرح کیفیت مجلّدات این منهج پس ازین خواهد آمد.

۴- «چگونگی بحث و سبک استدلال». مؤلف — اعلی الله مقامه — هر مجلد از منهج دوم کتاب را در يك یاد و جزء قرار داده، نخست بحث در سند حدیث و اثبات تواتر و قطعی صدور بودن آن، تنها از طرق عامه و استناد بمدارك معتبره اهل سنت از زمان پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و عصر صدور تازمان مؤلف، قرن یازدهم، و همچنین توثیق و تعدیل هر يك از راویان بلا واسطه حدیث را از قول دیگر صحابه، و هر يك از صحابه و توثیق کنندگان را از قول تابعین، و تابعین و طبقات بعد از کتب رجال و تراجم و جوامع

حدیثی و مصادر مورد وثوق خود آنها تا بزمان خود؛ ثابت و مبرهن فرموده است .
 آنگاه بتجزیه و تحلیل متن حدیث پرداخته و سپس وجوه استفاده و چگونگی
 دلالت حدیث را بروفق نظر شیعه تشریح می کند ، و در پایان کلیه شبهات و اعتراضات
 وارده از طرف عاقله را یکان یکان نقل و بهمه آنها پاسخ می دهد .

۳- قدرت علمی و سعه اطلاع و احاطه فوق العاده مؤلف بزرگوار از سراسر
 مجلدات این کتاب شریف بخوبی واضح و آشکارست ، از باب نمونه کافی است در همین
 مجلدات « اجزاء حدیث ثقلین » دقت نمود که یکجا دلالت حدیث ثقلین را بر مطلوب
 شیعه بشمت و شش وجه بیان فرموده ، و در جای دیگر تخطئه‌یی که ابن جوزی از دلالت
 حدیث بر مطلوب شیعه نموده بیکصد و شصت و پنج نقض و تالی فاسد جواب داده است ؛
 و همچنین در ابطال مدّعی خود شاه صاحب [عترت بمعنی اقارب است ، و لازمه اش
 واجب الاطاعه بودن همه نزدیکان پیغمبرست نه اهل بیت فقط] ؛ پنجاه و یک نقض
 و اعتراض بر او وارد کرده است .

و هکذا در موارد دیگر در سایر مجلدات خصوصاً مجلدات حدیث غدير و
 حدیث مدینه العلم که در تألیف آنها نیز قدرت قلمی مؤلف بمنتهای کمال رسیده
 است . از سوی دیگر ، مؤلف بزرگوار - علیه الرحمه - در هر مطلب و مبحث که وارد
 میشود کلیه جهات و جوانب قابل بحث آنرا وجهه نظر ساخته و حق تحقیق و تتبع را
 نسبت بموضوع مورد بحث بمنتهی درجه ادا فرموده و مطالعه کننده را برای هر گونه
 تحقیقی پیرامون موضوعاتی که درین کتاب مطرح شده از مراجعه بکتاب و مصادر
 دیگر بی نیاز می کند ، خصوصاً در مورد تراجم رجال حدیث که شرح حال آنان
 را نوعاً از تمامی کتب تراجم و مواضعی که مورد استفاده واقع میشود بعین الفاظ نقل
 فرموده است .

۴- « ترتیب مجلدات عیقات الانوار » .

درباره ترتیب کتاب چون مؤلف محترم « ذریعه » در حرف عین که هنوز بطبع
 نرسیده بطور مستوفی تحقیق فرموده اند ، لذا مناسب است که عین عبارت کتاب مرقوم

را ذيلًا نقل نما ييم :

« عِبَقَاتُ الْأَنْوَارِ فِي مَنَاقِبِ الْأَئِمَّةِ الْأَطْهَارِ »

« فِي مَجْلَدَاتِ كِبَارِ ضَخَامٍ ، لِإِثْبَاتِ إِمَامَةِ سَادَاتِ الْأَنَامِ ، لِلسَّيِّدِ الْعَلَامَةِ الْإِمَامِ دَافِعِ الشُّكُوكِ وَالْأَوْهَامِ مِنْ تَأْيِيدِ الْمَلِكِ الْعَلَامِ ، الثَّقَةِ الضَّابِطِ الْعَيْنِ ، الْمِيرْحَامِدِ حُسَيْنِ ابْنِ السَّيِّدِ الْعَلَامَةِ مُحَمَّدِ قَلِيْخَانَ صَاحِبِ بَنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَامِدِ النِّيشَابُورِيِّ الْكَنْتُورِيِّ ، الْمَتُوفِيِّ ١٨ صَفَرِ الْمَظْقَرِ سَنَةِ ١٣٠٦ .

« هُورْدٌ عَلَى الْبَابِ السَّابِعِ مِنْ « التَّحْفَةِ الْإِثْنَى عَشْرِيَّةِ ، الَّذِي هُوَ فِي مَبْحَثِ الْإِمَامَةِ وَرَتَّبَهُ عَلَى مَنَهْجَيْنِ :

« الْمَنَهْجُ الْأَوَّلُ . فِي إِثْبَاتِ دَلَالَةِ الْآيَاتِ الْفَرَآئِيَّةِ « إِنَّمَا وَلِيَّكُمْ اللَّهُ » وَ « الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ » ، الَّذِينَ يَقِيمُونَ الْقُلُوبَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ، وَغَيْرِ ذَلِكَ ، الْمُسْتَدَلُّ بِهَا لِلْإِمَامَةِ . وَهُوَ فِي مَجْلَدٍ غَيْرِ مُطْبُوعٍ ، لَكِنَّهُ مَوْجُودٌ فِي مَكْتَبَةِ الْمَصْنُفِ بِلَكْهَنُو ، فِي مَكْتَبَةِ الْمَوْلَى السَّيِّدِ رَجَبِ عَلِيِّ خَانَ سَحْبَانَ الزَّمَانِ فِي جَكَرَاوَانِ ، الَّذِي كَانَ مِنْ تَلَامِيذِ الْمَصْنُفِ ، عِنْدَ وَلَدِهِ السَّيِّدِ مَرْتَضَى ، ذَكَرَهُ السَّيِّدُ فَدَا حُسَيْنِ بْنِ السَّيِّدِ عَابِدِ عَلَى الْحُسَيْنِيِّ الزَّيْدِيِّ الْبَنْجَابِيِّ الْمَلْتَانِيِّ الْمَوْلُودِ حُدُودِ سَنَةِ ١٣٢٤ .

« وَالْمَنَهْجُ الثَّانِي . فِي إِثْبَاتِ دَلَالَةِ الْإِحَادِيثِ الْإِثْنَى عَشَرَ عَلَى الْإِمَامَةِ وَ الْجَوَابُ عَنْ إِعْتِرَاضَاتِ صَاحِبِ « التَّحْفَةِ » عَلَيْهَا فِي اثْنِي عَشَرَ مَجْلَدًا ، لِكُلِّ حَدِيثٍ مَجْلَدٌ .

« فَالْجُلْدُ الْأَوَّلُ ، مِنَ الْمَنَهْجِ الثَّانِي ، فِي حَدِيثِ الْغَدِيرِ ، وَطُبِعَ فِي جَزَائِرِ ضَخْمِينَ ، الْجُزْءُ الْأَوَّلُ مِنْهُمَا فِي رَدِّ مَا أَجَابَهُ صَاحِبُ « التَّحْفَةِ » عَنْ حَدِيثِ الْغَدِيرِ . طُبِعَ سَنَةِ [١٢٩٣ . ١٢٥١ ص] . الْجُزْءُ الثَّانِي مِنَ الْمَجْلَدِ الْأَوَّلِ فِي رَدِّ إِعْتِرَاضَاتِ سَائِرِ الْعَامَّةِ عَلَى حَدِيثِ الْغَدِيرِ ، طُبِعَ سَنَةِ ١٢٩٤ ، أَوَّلُهُ : [الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَكْمَلَ لَنَا الدِّينَ وَأَتَمَّ عَلَيْنَا النِّعْمَةَ] ، وَفِيهِ تَرْجُمَةُ الْعُلَمَاءِ الَّذِينَ أَخْرَجُوا حَدِيثَ الْغَدِيرِ فِي كُتُبِهِمْ قَرَبَ مِائَةٍ وَخَمْسِينَ عَالِمًا ، وَتَرْجُمَةُ الْعُلَمَاءِ الَّذِينَ ذَكَرُوا مَبْجِي ، « الْمَوْلَى » بِمَعْنَى « الْأَوَّلَى » قَرَبَ أَرْبَعِينَ عَالِمًا وَبَسَطَ الْكَلَامَ فِي تَرَاجُمِهِمْ غَايَةَ الْبَسْطِ ، وَلَهُ فَهْرَسٌ مُبَسَّوْطٌ أَيْضًا . [٦٠٩ وَ ٣٩٩ ص] .

« المجلد الثاني ، من المنهج الثاني ، في حديث المنزلة ، وهو الحديث الثاني من الاثنى عشر حديثاً ، وفيه الجواب عن إعتراضاتهم عليه ، طبع سنة ١٢٩٥ . أوله [الحمد لله الذي جعل الوصي من النبي بمنزلة هرون من موسى] . [٩٧٧ ص] .

« المجلد الثالث ، من المنهج الثاني ، في الجواب عن إعتراضاتهم على الحديث الثالث ، وهو حديث الولاية « إن عليّاً منّي وأنا من علي وهو وليّ كلّ مؤمن من بعدى » ، طبع سنة ١٣٠٣ ، أوله : [الحمد لله الحميد الحكيم] .

« المجلد الرابع ، من المنهج الثاني ، في الجواب عن إعتراضات صاحب « التحفة » على الحديث الرابع ، وهو حديث الطير ، طبع سنة ١٣٠٦ ، أوله : [الحمد لله الذي أبان أحبيّة الوصي إليه وإلى النبي في قصة الطير المشوى] . [مطبوعه بستان مرتضوى ، لكهنو ، ٥١٢ و ٢٢٤ ص] (١) .

« المجلد الخامس ، في حديث المدينة ، وهو طبع في جزئين ، أولهما في جواب إعتراضات صاحب « التحفة » عليه ، طبع مع فهرس المطالب في سنة ١٣١٧ ، أوله : [الحمد لله الذي جعل النبي مدينة العلم وعليّاً بابها] . والجزء الثاني في جواب إعتراضات سائر العاقل ، طبع سنة ١٣٢٧ ، أوله : [الحمد لله الذي جعل نبية للعلم مثل المدينة] .

« المجلد السادس ، في حديث التشبيه « من أراد أن ينظر إلى آدم ونوح فليتنظر إلى علي » ، طبع سنة ١٣٠١ ، أوله : [الحمد لله المتعالي عن التشبيه] . [لكهنو ، ٤٥٦ و ٢٤٨ ص] .

« المجلد السابع ، في حديث « من ناصب عليّاً الخلافة فهو كافر » ، لكن ما خرج إلى البياض ، كالثلثة الآتية .

« المجلد الثامن في حديث النور « كنت أنا وعليّ بن أبيطالب نوراً » . طبع سنة ١٣٠٣ ، أوله : [الحمد لله الذي خلق النبي والوصي من نور واحد] .

(١) مرحوم حاج ملاعلى خيابانى درهامش مجلد صيام « وقايع الايام ٥٥٨ -

٥٦٠ » راجع باين جلد شرحى نكاشته است .

[مطبعة مشرق الأنوار، لکهنو، ۷۸۶ ص.]

«المجلد التاسع، حديث الرّاية يوم خيبر وإعطائها لمن يحبّ الله ورسوله.

«المجلد العاشر، حديث «علیّ مع الحق حيث دار».

«المجلد الحادي عشر، حديث قتال علی بالتأويل والتنزيل. لكنّه مع

سا بقیه ما خرجت إلى البیاض.

«المجلد الثاني عشر، فی الحديث الثاني عشر، وهو حديث الثقلين. طبع

في جزئين. أولهما في طرقة وردّ بعض الاعتراضات، طبع سنة ۱۳۱۴، [لکهنو، ۶۶۴

ص]، أوله: [الحمد لله الذي دعا ناساً بمنه الجميل إلى التمسك بالثقلين]، وثانيهما

في الجواب عن بقیة الاعتراضات، أوله: [الحمد لله الذي جعلنا من المتمسكين

بالقرآن]، طبع في سنة [۴۴-۱۳۵۱]، [لکهنو، ۸۹۱ ص]. پایان کلام ذریعه.

از آنچه گذشت معلوم گردید که این کتاب شریف در دو بخش «منهج» تألیف شده:

بخش یکم: راجع بآیات کریمه قرآنیّه که در شأن امیرالمؤمنین علی علیه السلام

نازل شده ودالات بر امامت مطلقه آنحضرت دارد. این بخش که در یک مجلد است

هنوز بطبع نرسیده.

بخش دوم: راجع بأحادیث شریفه نبویّه یی که دلالت بر خلافت و امامت آن

حضرت دارد، و این بخش در دو ازده مجلد است که مجلد اول آن «غدير» و مجلد دوم

«مدينة العلم» و مجلد دوازدهم «ثقلين» هر کدام در دو جزء مستقل بطبع رسیده

وبقیه هر یک در یک جزء است، و از مجموع این اجزاء؛ مجلّدات چهارگانه اولی در

حیات مؤلف و بقیه آنچه بطبع رسیده پس از درگذشت او بوده است.

و نیز نا گفته نماند که تنها جزء یکم مجلد اول «حديث غدير» حدود بیست

سال قبل طی ۶۰ صفحه در طهران تجدید چاپ شده، و هر دو جزء مجلد آخر «دوازدهم.

حديث ثقلين» که اینک تماماً در اصفهان تجدید طبع گردیده و برای رعایت تناسب

قطع و اندازه درشش مجلد قرار داده شده است.

۵- «کتاب متعلق بعمیقات الأنوار»:

- اول - تتمیم عبقات . بقلم سید ناصر حسین ، فرزند مؤلف .
- دوم - تزییل عبقات . بقلم سید ذاکر حسین ، فرزند دیگر مؤلف (۱) .
- سوم - تعریب جلد اول حدیث مدینه العلم . بقلم سید محسن نواب فرزند سید احمد نواب لکهنوی ، متولد بسال ۱۳۲۹ : « ذریعه ۴ : شماره ۱۰۶۱ » .
- چهارم - تکمیل جلد هفتم عبقات ، چون اصل مجلد هفتم مسوده و ناقص بوده ، نواده دانشمند مؤلف سید محمد سعید بن سید ناصر حسین آنرا تکمیل نموده است .
- پنجم - تلخیص تمام مجلد دوم و پنجم و ششم و بخشی از یکم و تعریب تمامی این مجلدات بنام « الثمرات » بقلم سید محسن نواب مذکور : « ذریعه ۵ : شماره ۴۲ » .

بخش پنجم

شرح حال صاحب عبقات

میر سید حامد حسین ، فرزند سید محمد قلی ، فرزند سید محمد ، فرزند سید حامد موسوی نیشابوری کنتوری لکهنوی ، که یکی از شاگردانش میرزا محمد علی کشمیری مؤلف « نجوم السماء فی أحوال العلماء » در وصف وی گوید :

« ... وحید الأعصار ، فرید الأدوار ، دریای نا پیدا کنار علوم عقلی و نقلی ، و صاحب مدرار فنون اصلی و فرعی ، المقتفی آثار آبائه الاطیبین ، والحامی لآذمار أجداده الاکرمین ، آیه الله فی العالمین و حجة الحق علی الخلق أجمعین ، مولانا و استاذنا ، جناب السید حامد حسین . أدام الله ظله العالی بدوام الآیام واللیالی .. » :

نجوم السماء ۱ : ۳۵۲ . لکهنو ، ۱۳۰۳ .

(۱) پاورقی هایی که در اجزاء حدیث ثقلین بر رمز « ن » منتهی می شود از مرحوم سید ناصر حسین است ، و آنهایی که بر رمز « ذ » خاتمه می یابد از مرحوم سید ذاکر حسین . پاورقیهای معدودی نیز که دارای رمز « م » میباشد از طرف هیئت مصححان طبع جدید نوشته شده است .

ولادت و وفات

ولادت آن عالم بزرگ در لکهنو (۱) بسال ۱۲۴۶ هجری در يك خاندان علم و تقوی که اصلاً ایرانی و اهل نیشابور بوده اند اتفاق افتاده ، و پس از گذشتن شصت سال از عمر شریفش در هیجدهم ماه صفر ۱۳۰۶ قمری بدرود حیات گفت و در حسینیه غفران مآب مدفون گردید و تا حال مزار مقدّسش مورد توجه و احترام اهالی آندیار و زیارتگاهست . اندکی پس از درگذشت مرحوم میرحامد حسین ، استاد بزرگوارش آیه الله سید محمد عباس مفتی نیز بدرود حیات گفت و در جنب وی مدفون شد ، رحمة الله تعالی علیهما .

استادان

میرحامد حسین - اعلی الله مقامه - از دوران کودکی در مهد تربیت و مراقبت پدر بزرگوارش « سید محمد قلی » که او نیز از آیات بزرگ الهی و از اعلام شیعه و فقیهی بارع و متکلمی نامی و صاحب تألیفات زیادی بوده ، پرورش یافت . و پس از گذشتن دوران کودکی و آموختن دروس ابتدائی بتحصیل علوم دینیّه پرداخت ، علوم ادبی را نزد دانشمند بزرگ مفتی سید محمد عباس و غیره ، و علم فقه و اصول را نزد آیه الله سید حسین بن سید دلدار علی نقوی ، و علم کلام را نزد پدرش علامه سید محمد قلی فرا گرفت ، سپس علوم معقول و فلسفه را نزد سید مرتضی بن سید محمد سلطان العلماء که درین رشته متخصص و از اساتید بزرگ بود خواند و تکمیل کرد .

تألیفات

سوای کتاب « عبقات الانوار » وی دارای تألیفات نفیسی است ، از جمله :

- ۱- « استقصاء الافحام و استیفاء الاِنتقام ، فی ردّ منتهی الکلام » . منتهی الکلام تألیف مولوی حیدر علی هندی در ردّ شیعه امامیه است ، و « استقصاء الافحام » در ردّ

(۱) لکهنویکی، از بزرگترین شهرهای هندوستان و از استانهای مهم آن کشور است که در شمال غربی هند واقع شده و آمار نفرات آن بهفتصد هزار میرسد و پیوسته در حال ترقی و مرکز علما و دانشمندان بوده و از نظر فرهنگ اسلامی و علوم دینی و کثرت مسلمانان در ردیف بزرگترین مراکز اسلامی بشمار میرود .

- آن و قبل از تألیف عیقات نوشته شده و بفرمایش مؤلف محترم « الذریعة » بالغ برده مجلد است که دوسه جلد آن در لکهنو بطبع رسیده و بغایت محققانه و پرفائده می باشد.
- ۲- « إسفار الانوار ، عن وقایع أفضل الاسفار » . شرح مسافرت مؤلف بمکه معظمه و خاطرات زیارت ائمه عراق علیهم السلام.
- ۳- « إفحام المین ، فی ردّ إزالة الغین » . این کتاب در چند مجلد ، ورد بر کتاب « إزالة الغین » مولوی حیدر علمی فیض آبادی است .
- ۴- « ترجمة العشرة الكاملة » . بفارسی که اصل نیز از خود ایشانست .
- ۵- « درة التحقیق » این کتاب را مؤلف خود بعنوان یکی از آثار قلمیش در مجلد مدینه العلم عیقات « ۱ : ۱۱۷ » یاد کرده است .
- ۶- « الشریعة الغراء » . در فقه شامل بحث و اثبات مسائل إجماعی از اول باب طهارت تا آخر دیات ، طبع لکهنو .
- ۷- « الشعلة الجوّالة » . در بحث از احراق مصاحف ، چاپ شده و بفارسی نیز ترجمه گردیده است .
- ۸- « شمع المجالس » . شامل یک رشته قصائد عربی و فارسی خود مؤلف در مرثیاتی حضرت سید الشهداء علیهم السلام.
- ۹- « شمع و دمع » . مثنوی ، این کتاب بزبان اردو ترجمه و چاپ شده است .
- ۱۰- « صفحه ألماس » . در احکام غسل اِرتماس .
- ۱۱- « الطارف » . در لغز و معماها .
- ۱۲- « الظل الممدود والطلح المنضود » . مطبوع .
- ۱۳- « العشرة الكاملة » . شامل بحث و حلّ ده مسئله مشکل ، چاپ شده است .
- ۱۴- « العضب البتار » . مؤلف از آن در مجلد مدینه العلم عیقات یاد فرموده است .
- کتب مذکور عموماً در « أعیان الشیعه ۱۸ : ۳۷۳ » و « نقباء البشر ۱ : ۳۴۹ » و جاهای دیگر یاد شده است .

فرزندان مؤلف

از مرحوم آیه الله میرحامد حسین - قدس الله سره - دو فرزند دانشمند باقی ماند:
اول: شمس العلماء سید ناصر حسین که تالی پدر بزرگوار و دارای تألیفات

و آثار است .

مؤلف « ریحانة الادب ۴ : ۱۴۴ - ۱۴۵ » گوید : « سید ناصر حسین ملقب به شمس العلماء ، فرزند صاحب عبقات سید حامد حسین سابق الذکر متوفی ۱۳۰۶ هـ . (غشو) ، عالمی است متبحر ، فقیه ، اصولی ، محدث ، رجالی کثیر التتبع و وسیع الاطلاع و دائم المطالعه ، از أعظم علمای امامیه هندوستان و مقتی و مرجع أهالی آن سامان ، و از والد معظم خود و سید محمد عباس تحصیل مراتب علمیه کرده و در تمامی فضا ئل و کمالات نفسانیه طاق و پدر والا کهر خود را وارث بالاستحقاق ، و آن منبع فضل و شرف را نعم الخلف و مصداق ابن شعر می باشد :

زنده است کسی که در دیارش باشد خلفی بیاد کارش
یا خود :

قرخ رخ آن پدر که چو وی باشدش پسر خرم دل آن پسر که چو او باشدش پدر
و از تألیفات و آثار قلمی سید ناصر حسین است : ۱- « إثبات ردّ الشمس لامیر المؤمنین علیّه السلام » و دفع ما أورد علیه من الشبهات . ۲- « تتمیم عبقات الانوار » والد معظم خود و تا حال چند مجلد از آن طبع شده . ۳- « دیوان الخطب » . ۴- دیوان الشعر . ۵- « المواعظ » . ۶- « نغمات الأزهار فی فضائل الائتة الاطهار علیهم السلام » . و ولادت صاحب ترجمه در نوزدهم جمادی الآخره هزار و دوست و هشتاد و چهارم هجرت بوده ، و در بیست و پنجم ذیحجه سال هزار و سیصد و شصت و یکم هجری قمری بر حمت ایزدی نایل ، و هریک از چند جمله « ناصر الحقاظ ۱۳۶۱ » و « چشم براه لطف خاص ۱۳۶۱ » و « قضی نخبه ناصر آل طه ۱۳۶۱ » و « منطق بی نطق و سر گشته ۱۳۶۱ » و « کلام خموش و برق زده ۱۳۶۱ » و « معقول و منقول از حسرت ناله کنان ۱۳۶۱ » ماده تاریخ وفات او می باشد .

و مؤلف « أعيان الشیعه ۴۹ : ۱۰۷ - ۱۰۸ » فرما ید : « شمس العلماء السید

ناصر حسين ... ولد ۱۹ جمادى الثانية سنة ۱۲۸۴، وتوفى سنة ۱۳۶۱ في لكهنؤ بالهند. درس في النجف ثم انتقل إلى مدينة لكهنؤ، وفيها أقام حتى وفاته. إمام في الرجال والحديث، واسع التتبع؛ كثير الاطلاع، قوى الحافظة، لا يكاد يسأل أحد عن مطلب إلا ويحيله إلى مظانه من الكتب مع الإشارة إلى عدد الصفحات، وكان أحد الاساطين والمراجع في الهند، وله وقارٌ وهيبَةٌ في قلوب العامة واستبدادٌ في الرأي ومواظبةٌ على العبادات، وهو معروفٌ بالأدب والعربيَّة، معدودٌ من أساتذتهم، وإليه يُرجع في مشكلاتهما، وخطبه مشتملة على عبارات جزلة وألفاظ مستطرفة. وله شعر جيّد. قرأ على والده وعلى المفتى السيد محمد عباس ويروي عن الأخير، ويروي عنه جماعة. من مصنفاته: ۱- «نفحات الأزهار، في فضائل الائمة الأطهار»، ۲- «كتاب مآظير من الفضائل لأمير المؤمنين (عليه السلام) يوم خيبر»، ۳- «مسند فاطمة بنت الحسين (عليها السلام)»، ۴- «نفحات الأنس» في وجوب السورة، ۵- «إسباغ النائل بتحقيق المسائل»، ۶- «ديوان الخطب»، ۷- «ديوان شعر»، ۸- «كتاب المواعظ»، ۹- «كتاب الانشاء». إلى غير ذلك؛ مع كونه ظلٌّ مشغلاً دائماً بإتمام كتاب والده عبقات الانوار، وقد برز من تصنيفه له عدّة مجلّدات. وله:

إن كنت من شيعة الهادي أبي حسن   حقاً فأعدد لريب الدهر تجناً فإنا
إنّ البلاء نصيبٌ كلّ شيعة   فاصبر، ولا تكُ عند الهَمّ منصافاً.

دوم سيد ذاكر حسين . در «ريحانة الأدب ۴: ۱۴۵» نويسد:

«وأما سيّد ذاكر حسين، برادر ناصر حسين نيز از علمای هند عصر ما و حواشی بر کتاب عبقات ... والد ماجد خود نوشته، و شرحی دیگر بدست نیامد».

وصاحب «نقباء البشر: ۷۱۴-۷۱۵» پس از هام ونسبش فرمايد: «عالم فاضل وأديب شاعر. كان من أفاضل أسرته وأدبائها الشعراء، له آثار، منها: «الأدعية المأثورة» طبع في الهند وعليه تقرّض أخيه العلامة السيّد ناصر حسين المتوفى سنة ۱۳۶۱ وتصديقه باعتبارها كما ذكرناه في «الذريعة ۱: ۳۹۹»؛ و كان معين أخيه المذكور في تميم مجلّدات «العبقات». وله «ديوان شعر» بالفارسيّة و

العربیة . و ولده السيد ساجد حسين طبيبٌ أديبٌ أيضاً ، له ديوانٌ في المدائح و المراثي بلغة أردو... » .

۵ - کتابخانه

در شماره دوم « صحیفه المکتبه : ۱۴ - ۲۶ » مورخ ۱۳۸۲ تازہ ترین اطلاع را از کتابخانه آیة الله میرحامد حسین بدست داده و بسیاری از نفائس کتب خطی موجود در آن را یاد کرده اند ، اینک آن شرح :

« کتابخانه ناصریه »

« این کتابخانه با عظمت که حالا حاوی سی هزار جلد کتاب از نفایس مطبوعات و نوادر مخطوطات میباشد نتیجه هفت سه شخصیت بزرگ علمی است که آثار و مآثر آنان در جامعه علم و هنر طنین انداز و مورد استفاده است ، پایه تأسیس این کتابخانه مبارکه بدست راد مرد محقق و دانشمند فقیه متکلم ، جامع معقول و منقول سید محمد قلی موسوی نیشابوری که از ایرانیان مقیم هند بودند استوار گردیده ، این سید بزرگوار آثار علمی شایانی در صفحه وجود از خود یادگار گذاشته و از آنجمله است :

۱- « تشیید المطاعن » که در چند جلد بزرگ در هند چاپ شده ، کتابیست بسیار پرفایده ، گرد آوردن نظیرش هنر هر نویسنده نیست .

۲- « تطهیر المؤمنین عن نجاسة المشركین » .

۳- « تکمیل المیزان فی علم الصرف » . ۴- « الفتوحات الحیدریة » .

۵- « تقریب الأفهام فی تفسیر الأحکام » . ۶- « رسالة فی الکبائر » .

« این سید بزرگوار در چهارم محرم سال ۱۲۶۰ هجری بر حمت ایزدی پیوسته ،

قدس الله روحه و نور ضریحه .

« سپس محتویات کتابخانه فرزندش قهرمان بزرگ دانش سید حامد حسین بدان

ضمیمه گشته . مقامات علمی این سید طایفه ، لسان الفقهاء و المجتهدین ، ترجمان

الحکماء و المتکلمین یگانه پرچمدار مذهب حق آل عصمت و قداست - صلوات الله

علیهم - از آثار قلمی ایشان تا اندازه ای هویدا ، ولعاعات عِبَقَاتُ أَنْوَارِش در جهان علم

۴

ودانش پهناور و درخشان ، و کتاب استقصاء الافحامش که در دو مجلد زیور چاپ بخود گرفته از نفایس تالیف شمرده میشود . در ۱۸ صفر سال ۱۳۰۶ در گذشت و در جوار مرقد شریف مفتی کبیر سید محمد عباس تستری مدفون گردید (۱) .

«و بعدها آنچه سید ناصر حسین پسر سید حامد حسین مرحوم گردآوری کرده بود بر آن کتابخانه افزوده شده است ، و این سید عالیشان از حجج اسلام و آیات عظام ، فقیه رجالی محدث محقق نابغه دهر ، از رؤسای نامی مذهبی شناخته میشود ، قدمهای برجسته در خدمت مذهب در صفحه تاریخ از خود یادگار گذاشته . از آثار قلمی ایشان کتاب «الأزهار» در امامت و «إثبات حدیث ردّ الشمس» . «دیوان شعر» . «کتابی در خطب و مواعظ» . «مسند فاطمه دختر امام شهید سبط» . و قسمتی از کتاب کریم والد معظم خود «عبقات الأنوار» را تتمیم نموده ، و این کتابخانه بنام ایشان موسوم گردیده . و پس از درگذشت ایشان کتابخانه بفرزندان عالی مقام وی سید محمد سعید المله و سید محمد نصیر المله انتقال یافته ، و در تحت نظر این دو بزرگوار اداره می شود ، نسخه های پر ارزش و کمیاب در این کتابخانه وجود دارد ... » .

مؤلف «أعیان الشیعه ۱۸: ۳۷۴» نیز ذیل عنوان «خزانة کتبه» شرحی در این باره بنقل از مجله «العرفان» نگاشته که بجهت اختصار از نقل آن خودداری شد.

* * *

در خاتمه این بحث مناسب است شطری از آنچه صاحبان کتب تراجم و رجال در احوال علامه مؤلف - رضوان الله علیه - نگاشته اند برای مزید فائده بنقل آن مباهرت نمایم .

۱- کلام آیه الله حاج سید محسن عاملی شامی در «أعیان الشیعه ۱۸: ۳۷۱- ۳۷۴» : «السید الامیر حامد حسین ... کان من اکابر المتکلمین الباحثین عن أسرار الدیانة والذائبین عن بیضة الشریعة وحوزة الدین الحنیف ، علامة تحریراً ما هراً

(۱) در ص ۱۲۱۴ یاد کردیم که صاحب عبقات چندین قبل از مرحوم سید محمد عباس

در گذشته است .

بصناعة الكلام والجدل ، محيطاً بالأخبار والآثار ، واسع الاطلاع ، كثير التتبع ، دائم المطالعة ، لم يُر مثله في صناعة الكلام والاحاطة بالأخبار والآثار في عصره ، بل وقبل عصره بزمان طويل وبعد عصره حتى اليوم ، ولو قلنا إنه لم ينبغ مثله في ذلك بين الامامية بعد عصر المفيد والمرتضى ؛ لم تكن مبالغين . يُعلم ذلك من مطالعة كتابه العبقات ، وساعده على ذلك ما في بلاده من حرية الفكر والقول والتأليف والنشر ، وقد طارصيته في الشرق والغرب ، وأذعن لفضله عظماء العلماء ، وكان جامعاً لكثير من فنون العلم ، متكلماً محدثاً رجالياً أديباً ، قضى عمره في الدرس والتصنيف والتأليف والمطالعة ، ومكتبته في لكةنو وحيدة في كثرة العدد من صنوف الكتب ، ولا سيما كتب غير الشيعة . وفي « الفوائد الرضوية » ما تعريبه ... » .

سپس شطری از مطالب کتاب فوائد الرضوية مرحوم محدث قمی را نقل و پس از آن اساتید صاحب ترجمه را یاد و ذیل عنوان « مؤلفاته » فرماید :

« ١ - عبقات الانوار في إمامة الأئمة الاطهار . بالفارسية . لم يكتب مثله في بابہ فی السلف والخلف . وهو فی الرد علی باب الإمامة من « التحفة الاثنی عشریة » للشاه عبدالعزیز الدہلوی . فإِنَّ صاحب التحفة أنكر جملةً من الاحادیث المثبتة لإمامة أمير المؤمنين علی عليه السلام ، فأثبت المترجم تواتر كل واحد من تلك الاحادیث من كتب من تسموا بأهل السنة ، فيورد الخبر ويذكر من رواه من الصحابة ومن رواه عنهم من التابعين ، ومن رواه عن التابعين من تابعي التابعين ، ومن أخرجه في كتابه من المحدثين ، على ترتيب القرون والطبقات ، ومن وثق الراوي والمخرجين له ، ومن وثق من وثقهم ، وهكذا في طرز عجيب لم يسبقه إليه أحد ، ويرد دعاوي صاحب التحفة ببيانات واضحة وبراهين قوية عجيبة . وهذا الكتاب يدل على طول باعه وسعة اطلاعه ، وهو في عدة مجلدات ، منها مجلد في حديث الطير ... وقد طبعت هذه المجلدات ببلاد الهند ، قرأت نبذاً من أحدها فوجدت مادة غزيرة وبحراً طامياً وعلمت منه ما للمؤلف من طول الباع وسعة الاطلاع ، وحبذا لو ينبري

أحد لتعريبها وطبعها بالعربية ، ولكن الهم عند العرب خامدة ^(۱) ، وقد شاركه في تأليفه أخوه المتوفى قبله السيد إعجاز حسين صاحب كتاب « كشف الحجب عن أسماء المؤلفات والكتب » كما مر في ترجمته .

۲- استقصاء الإفحام واستيفاء الانتقام في ردّ منتهى الكلام ، وهو بالفارسية يدخل تحت عشر مجلدات طبع بعضها في ثلاث مجلدات في مطبعة مجمع البحرين سنة ۱۳۱۵ ، واستقصى فيه البحث في المسألة المشهورة بتحريف الكتاب و في إثبات وجود المهدي وشرح فيه أحوال كثير من علماء من تسموا بأهل السنة وتكلم في كثير من رجالهم وفي بعض الأصول الدينية والفروع العملية المختلف فيها بين علماء الفريقين وأثبت ما هو الحق منها .

سپس دیگر مؤلفات صاحب ترجمه را یاد کرده و ترجمه را بشرحی در باره کتابخانه وی پایان داده است .

۴- آية الله حاج شيخ آقا بزرك طهرانی مقیم نجف اشرف در نقباء البشر فی القرن الرابع عشر: ۳۴۷ - ۳۵۰ فرمايد :

« السيد الامير حامد حسين الكنتوري ... من أكابر متكلمي الامامية و أعظم علماء الشيعة المتبحرين في أوليات هذا القرن . ولد في لکهنو ۱۲۴۶ ، و نشأ بها على أبيه المذكور في الكرام البررة نشأة طيبة ، وتعلم المبادئ و قرأ مقدمات العلوم وأخذ الكلام عن والده الامام السيد محمد قلى ؛ والفقه والأصول عن سيد العلماء السيد حسين بن السيد دلدار على النقوى ؛ والمعقول عن السيد مرتضى بن السيد محمد والادب عن المفتي السيد محمد عباس وغيرهم . وكان كثير التتبع واسع الاطلاع و الاحاطة بالآثار والأخبار والتراث الاسلامى ، بلغ في ذلك مبلغاً لم يبلغه أحد من معاصريه ولا المتأخرين عنه ، بل ولا كثير من أعلام القرون السابقة . لمفنى عمره

(۱) در صفحه ۱۲۱۳ گذشت که یکی از فضلاء دیار مؤلف بترجمه کتاب اقدام

نموده است .

الشریف فی البحث عن أسرار الديانة والذِّبُّ عن بيضة الاسلام وحوزة الدين الحنيف، ولا أعهد في القرون المتأخرة من جاهد جهاده وبذل في سبيل الحقائق الراهنة طارفه وتلاذه. ولم تر عين الزمان في جميع الأمصار والاعصار مضاهياً له في تتبعه وكثرة اطلاعه ودقته وذكاؤه وشدة حفظه وضبطه.

« قال سيّدنا الحسن الصدر في « التكملة » : كان من أكابر المتكلمين وأعلام علماء الدين وأساطين المناظرين المجاهدين. بذل عمره في نصرة الدين، وحماية شريعة جدّه سيد المرسلين والائمة الهادين، بتحقيقات أنيقة وتدقيقات رشيقة واحتجاجات برهانية وإلزامات نبوية واستدلالات علوية ونقوض رضوية، حتى عاد الباب « كذا » من « التحفة الاثنى عشرية » خطابات شعريّة وعبارات هندیّة، تضحك منها البريّة، ولاعجب!

فالشبل من ذاك الهزبر وإنّما تلد الأسود الضاريات أسوداً فإن والده العلامة مؤلف « تقليب المكائد » و« تشييد المطاعن »، إلى قوله: وله قدس سرّه - كرامات مشهورة ومآثر مأثورة، انتهى.

« وللمترجم خزانة كتب جليّة وحيدة في لكهنؤبل في بلاد الهند. وهي إحدى مفاخر العالم الشيعي، جمعت ثلاثين ألف كتاب بين مخطوط ومطبوع من نفائس الكتب وجلال الآثار ولاسيما تصانيف أهل السنّة من المتقدّمين والمتأخرين.

« حدّثني شيخنا العلامة الميرزا حسين النوري أنّ المترجم كتب إليه من لكهنؤ يطلب منه إرسال أحد الكتب إليه. فأجابه الأستاذ بأنّه من العجيب خلّو مكتبته من هذا الكتاب على عظمها واحتواها! فأجابه المترجم بأنّ من المتيقّن لديّ وجود عدّة نسخ من هذا الكتاب فيها ولكنّ التفتيش عنه والحصول عليه أمر يحتاج إلى متسع من الوقت، والكتاب الذي ترسله إليّ يصلني قبل وفوفى على الكتاب الذي هو في مكتبتى التي أسكنها! انتهى.

« فمن هذا يظهر عظم المكتبة واتساعها. وحدّثني بعض فضلاء الهند أنّ أحد أهل الفضل حاول تأليف فهرس لها وفشّل في ذلك، وقد أهدى إلى بعض أجلّاء

الاصدقاء صورة جانب واحد من جوانبها الأربع وهو كتب التفاسير وقد زرناء فأدهشنا وبأجملة ، فإن مكتبة هذا الامام الكبير من أهم خزائن الكتب في الشرق .

« توفي - رحمه الله - في لکهنو؛ في ۱۸ صفر ۱۳۰۶ » ودفن بها . وله تصانيف جليلة نافعة ، تموج بمياه التحقيق والتدقيق ، وتوقف على ما لهذا الحبر من المادّة الغزيرة ، وتعلم الناس بأنّه بحر طامى لا ساحل له ؛ أهمّها وأشهرها عبقات الانوار . سپس شرح مبسوطی پیرامون تألیفات صاحب ترجمه آورده ودرپایان فرماید : « والامر العجیب أنّه ألف هذه الكتب النفائس والموسوعات الکبار وهـ ولا يكتب إلا بالحبر والقرطاس الاسلامیین ، لکثرة تقواه وتورّعه . وأمر تحرّزه عن صنائع غیر المسلمین مشهور متواتر . وحدّثنی الخلّ الصفیّ الحجّة المغفور له المیرزا محمد الطهرانی العسکری عن السید حسین الیزدی الخطیب الحائری أنّه قال : کنت مسبقاً بأنّ السید حامد حسین لا يطبق سماع المصائب المشجیة التي جرت علی جدّه الحسین وأهل بيته عليهم السلام ، ولذا لا تقرأ في محضره ، فاتفق يوماً أنّه دخل الحسينية في لکهنو حين قرائتي ولم أشعر به وقرأت بعض المصائب وإذا بالأصوات قد ارتفعت والنکّل يأمرني بالتوقف عن القراءة ، وبعد حين ظهر لي أنّ السید قد غشي عليه .

« هکذا کان المترجم في أعلى مراتب العلم والعمل والتقوى والورع ، بالإضافة إلى جهاده المتواصل . ترجم مجملًا في « التجلّيات » ^(۱) بعنوان أنّه من تلاميذ المفتی محمد عباس ، وذكر أنّه أهل لأن يكتب في سوانحه العمرية کتاب مستقل ؛ انتهى . لكن المترجم توفي قبل استاذة المذكور بقليل . وطبعت مراثيه وهي سبعة عشر قصيدة في « ۱۸۹۲ م » . وألحقت في آخرها قصيدة واحدة في رثاء استاذة المفتی واعتذر هناك

(۱) تجلیات یا « تاریخ عباس » که نام تاریخی آنست ، کتاب مبسوطی است بزبان اردو در ترجمه مفتی بزرگ میر محمد عباس موسوی متوفای ۱۳۰۶ . نویسنده این کتاب میرزا هادی « عزیز » متوفی بسال ۱۳۵۴ فرزند میرزا محمد علی صاحب کتاب « نجوم السماء » است ، و میرزا محمد علی شاگرد مفتی بوده و بسال ۱۳۰۹ در گذشته . تجلیات در لکهنو تألیف و بسال ۱۳۴۴ در همانجا چاپ شده است . « ذریعه ۳ : ص ۳۵۸ » .

بأن مرأى المفتى بعد ما جاءت من العراق إلى لکهنو... » . انتهى .

* * *

۳- مرحوم حاج ملاعلی خیابانی واعظ تبریزی شرح حال صاحب ترجمه - قدس الله سره - را در کتاب « علماء معاصرین : ۳۰- ۳۴ » از چند موضع نقل فرموده که ذیلاً بشطری از آن مبادرت می شود :

« ۱۴- میرحامد حسین هندی - ره - المتوفی ایضاً سنه ۱۳۰۶ . » مآثر و آثار : ص ۱۶۸ : میرحامد حسین لکهنوی ، از آیات الهیه و حجج شیعه اثنی عشریه است . گذشته از مقام فقاہت ، در علم شریف حدیث و إحاطة تام بر اخبار و آثار و معرفت احوال رجال از شعب شیعه و اهل سنت و جماعت اولین شخص امامیه است - قولاً مطلقاً - و در فن کلام لاسیما مبحث امامت - که از صدر اسلام تا کنون ما بین دو فرقه بزرگ از این ملت میمون معنون گردیده - صاحب مقامی مشهود است و موقفی بین المسلمین مشهور . هر کس کتاب « غیقات الانوار » این بزرگوار دیده باشد میداند که در أبواب مذکور در کتاب مسطور از اولین و آخرین اُحدی بدان منوال سخن نرانده است و بر آن نمط تصنیف نپرداخته ؛ از امارات مؤید بودن وی من عند الله ، ظفر یافتن او است بصواقع خواجه نصرالله کابلی که شاه صاحب دهلوی تمام آنرا إنتحال ، و از آثار موفق بودن او بدست آوردن کتب و اسباب و اساسات تألیف و جمع است . میگویند در انواع علوم قرب سی هزار مجلد ما بین صغیر و کبیر و خطیر و سیر در کتابخانه عامرة این مرتضی العصر نسخه موجود است ، و این سخن از واعظی بزرگ نیز شنیدم که در طهران بر فراز منبری مذکور داشت ، والله العالم . اگر چه این سید اجل و حافظ اکمل از مردم ایران نیست و مقام دودمان کرامت نشان ایشان در لکهنو از مما لك هندوستان می باشد ؛ ولی چون اصلاً از نیشابورند پس درین باب می بایستی مذکور شوند . فی التاریخ که سنه ۱۳۰۶ است خبر رسید که بهجت جاوید خرامید . قدس الله لطیفه و سر روحه الشریفة (۱) .

(۱) واعظ خیابانی عبارت مآثر و آثار و غیره را در حاشیه ص ۲۹ کتاب دیگرش =

« أحسن الودیعة : ج ۱ ص ۱۰۴ (۱) : لسان الفقهاء والمجتهدین و ترجمان الحکماء ، والمتکلمین وسند المحدثین ، مولانا سید حامد حسین بن مفتی سید محمد قلی موسوی نیشابوری کنتوری - ره - از اکابر متکلمین باحثین دیانت و ذابین بیضه شریعت و حوزه دین حنیف بود ، وصیت او در شرق و غرب شایع و بفضلش عجم و عرب معترف گردید . جامع فنون علم واسع الاحاطه کثیر التتبع دائم المطالعه ، محدث رجالی ادیب ارباب . عمر شریف خود را در تصنیف و تألیف صرف کرده ، گفته اند که آنقدر با دست راست نوشت که عاجز و آن دست عاقل گشت ، پس با دست چپ بنگاشت . و در بلده لکهنومکتبه بزرگ و بی نظیری داشت از انواع کتب ، و لاسیما از کتب مخالفین . بالجمله ؛ آن بزرگوار در دیار هندیه سید المسلمین حقاً و شیخ الاسلام صدقاً بود . و مردم عصرش قاطبةً بر علو شأن او در دین و سیادت و حسن اعتقاد و کثرت اطلاع و سعه باع و لزوم طریقه سلف معتقد و معترف بودند ... » .

سپس شرحی نیز راجع بمشایخ و وفات و مدفن صاحب ترجمه از « احسن الودیعه » نقل و جمله بی پیرامون تقریضات عیقات نوشته و هم قسمتی از تقریض مرحوم آیه الله میرزای شیرازی - قدس سره - را نقل کرده است ، شرحی نیز پیرامون موضوع کتاب عیقات و اجمالی از خصوصیات اجزاء چاپ شده آن و موضوع کتاب « إستقما ، الإفحام » و مختصری از شرح حال اولاد و برادر مؤلف نگاشته و ترجمه را پایان داده است .

* * *

۴- مرحوم محدث قمی حاج شیخ عباس در « فوائد الرضویه : ۹۱-۹۲ » فرماید :
« حامد حسین بن محمد قلی الموسوی الکنتوری الهندی . السید الاجل العلامة والفاضل الورع الفهامة الفقیه المتکلم المحقق والمفسر المحدث المدقق حجة الاسلام

= « وقایع الایام » مجلد صیام نیز نقل کرده ، و هم در مواضع متعددی از کتاب مذکور مطالبی از مجلدات مختلف عیقات با ذکر خصوصیات آنها آورده است .

(۱) « احسن الودیعه » بزبان عربی در بغداد طبع شده ، و نویسند « علماء معاصرین » عبارت آنرا بفارسی در آورده است .

والمسلمين وآية الله في العالمين وناشر مذهب آباءه الطاهرين ، السيف القاطع والركن الدافع ، البحر الزاخر والسحاب الماطر ، الذي شهد بكثرة فضله العاكف والبادي وارتوى من بحار علمه الظمان والصادي . أمّا التفسير فهو بحر المحيط وكشاف دقايقه بلفظه الفائق على الوسيط والبسيط . وأمّا الحديث فالرحلة في الرواية والدراية إليه والمعول في حلّ مشكلاته عليه . وأمّا الكلام فلو رآه الأشعري لقرّب به وقربّه ، و علم أنّه نصير الدين ببراهينه و حججه المهدّبة المرتّبة . وأمّا الأصول ، فالبرهان لا يقوم عنده بحجّة ، وصاحب « المنهاج » لا يهتدى معه إلى محجّة . وأمّا النحو فلو أدركه الخليل لاتّخذ خليلاً ؛ أو يونس لأنّيس بدرسه وشفى منه غليلاً ،

هو البحر ، لا ، بل دون ما علمه البحر هو البدر ، لا ، بل دون طلّعه البدر

هو النجم ، لا ، بل دونه النجم رتبة هو الدّر ، لا ، بل دون منطقه الدّر

هو العالم المشهور في العصر والذي به بين أرباب النّهي افتخر العصر

هو الكامل الاوصاف في العلم والتقى فطاب به في كلّ ما قطر الذكر

محاسنه جلّت عن الحصر وازدهني بأوصافه نظم القصائد والنثر (۱)

« وبالجمله وجود آنجناب از آیات إلهيته وحجج شيعه إثنى عشریه بود ،

هر کس کتاب مستطاب « عبقات الانوار » که از قلم دُرّ بارآن بزرگوار بیرون آمده

مطالعه کند میدانند که در فنّ کلام سیمّا در مبحث امامت از صدر اسلام تا کنون إحدى

هدان منوال سخن نرانده و بر آن نمط تصنیف نپرداخته ، والحق مشاهد و عیان

است که این احاطه و اطلاع وسعه نظر و طول باع نیست جز بتأیید و إعانت حضرت

إله و توجّه سلطان عصر ، روحنا فداء .

« در سالی که بابرادر عالم جلیل خویش - که نامش بیاید در ترجمه محمد قلی والد

ماجدشان - از هندوستان بزیارت اُعتاب عالیّه علیه السلام مشرف گشتند با علمای عظام

(۱) مخفی نماند که این اشعار و همچنین اوصاف و عبارات قبل از آن ، عیناً

مدائحی است که حافظ سیوطی در « بغیة الوعاة » نسبت باستادش فاضل شمنی آورده ،

و در « روضات الجنات : ۹۲ » نیز ذیل احوال شمنی از آنجا نقل شده است .

ملاقات مختبرانه کردند و از بین ایشان شیخ ما محدث علیم ثقة الاسلام نوری - نورالله مرقده - را بحکم هم مشربی پسندیدند و أبواب دوستی مابین ایشان مفتوح گردید و از آن بی‌بعد یکدیگر را بمکتوب یاد میکردند، تا آنکه در سنه ۱۳۰۶ «ظاهرأ» جناب سید از دنیا در گذشت و باجداد طاهرین خود پیوست، رضوان الله علیه.

«لکن بمفاد:

زنده است کسی که در دیارش باشد خلفی بیاد کارش
جناب میرسید ناصر حسین، خلف آن بزرگوار که در جمیع آنچه ذکر شد از علوم و کمالات و ارث آن پدر و ثانی آن بحر زخار؛
إِنَّ السَّريَّ إِذَا سَرَى فَبِنَفْسِهِ   وَابْنُ السَّريِّ إِذَا سَرَى أُسْرَاهُمَا
زحمات پدر را نگذاشت هدر رود و مانند پدر ماجد خویش مشغول تتمیم عبقات است
و تا بحال چند جلد هم مبیضه فرموده و طبع شده ...»

* * *

۵- صاحب «ریحانة الادب: ۲: ۴۳۲-۴۳۳»، تحت عنوان «صاحب عبقات الأنوار»،
آرد: «حجة الاسلام والمسلمين لسان الفقهاء والمجتهدين ترجمان الحكماء والمتكلمين
علامة العصر ميرحامد حسين موسوي هندی ابن المفتي سید محمد تقی (۱) بن محمد حسین (۲)
ابن حامد حسین بن زین العابدین. از ثقات و أركان علمای امامیه و وجوه و أعيان
فقهای اثني عشریه و جامع علوم عقلیه و نقلیه بلکه وجودش از آیات الهیه و حجج
فرقه محقه و از مفاخر شیعه بلکه عالم اسلامی بوده، وبالخصوص از وسائل سربلندی این
قرن حاضر ما بر قرون دیگر میباشد ...» إلخ.

* * *

۶- دانشمند بزرگ مرحوم حاج میرزا ابوالفضل کلانتری تهرانی - قدس سره -
در حاشیه کتاب نفیس «شفاء الصدور: ۹۹-۱۰۰» ذیل جمله «السلام عليك يا بن فاطمة

(۱) صحیح سید محمد قلی است، کما لا یغنی.

(۲) رجوع شود بصفحه ۱۲۳۰.

الزهراء، پس از ذکر مجملی از ترجمه محبّ الدین طبری فرماید: «واکر إحاطه تفصیلیّه بمدایح او که علماء سنت اعتماد دارند بخواهی، رجوع کن بکتاب عبقات الانوار، تصنیف سید جلیل محدث عالم عامل نادره الفلك وحسنه الهند و مفخرة لکهنو و غرة العصر، خاتم المتکلمین، المولوی الامیر حامد حسین، المعاصر الهندی اللکهنوی - قدس سره وضوعف برّه - که عقیده من بنده چنانست که از ابتداء تأسیس علم کلام تا حال تألیف این مختصر؛ کتابی در مذهب شیعه از جهت اتفاق نقل و کثرت اطلاع بر کلمات اعداء و إحاطه بروایات وارده از آنها در باب فضائل تا آنجا که نوشته است مثل این کتاب مبارک تصنیف نشده است. فجزاه الله عن آبائه الامجد خیر جزاء ولد عن والده، ووفق خلفه الصالح لإتمام هذا الخیر الناجح».

* * *

در ذیل این مقال مناسب می نماید که اجمالی از شرح حال والد ماجد صاحب عبقات - رضوان الله علیهما - را از چند موضع نقل کنیم.

مؤلف «ریحانة الأدب ۴: ۵۵» فرماید: «مفتی. سید محمد قلی بن محمد حسین بن حامد حسین بن زین العابدین موسوی معروف به مفتی. از اکابر علمای امامیه هند که بسیار متتبع و محقق مدقق و جامع معقول و منقول و متکلم جدلی حسن المناظره بوده و در ردّ مخالفین مذهب اهتمام تمام داشته، و از تألیفات او است: ۱- «تطهير المؤمنین عن نجاسة المشرکین ۲- «تقریب الافهام فی تفسیر آیات الأحکام» ۳- «التقیّه» ۴- «تکمیل المیزان فی علم الصرف» ۵- «الفتوحات الحیدریّه» ۶- «الکبائر». و در چهارم محرم هزار و دویست و شصتم هجرت وفات یافت. و شرح حال استادش سید دلدار علی به عنوان «نقوی» خواهد آمد. و پسرش میرحامد حسین نیز بعنوان «صاحب عبقات» نگارش یافته.

«و پسر دیگرش سید اعجاز حسین کفتوری نیز عالمی است متبحر و در تمامی علوم متداوله بصیر و خبیر و از بزرگان علمای شیعه بوده و علوم متنوّعه را از والد معظم خود فرا گرفته. و از تألیفات او است: ۱- «شدور العقیان فی تراجم الأعیان»

درچند مجلد ۲- « کشف الحجب والأستار عن وجه الكتب والأسفار » که فهرست مصنفات شیعه است با سلوب « کشف الظنون » و در کلکته چاپ شده است ۳- « القول السدید » و غیر اینها . و وفات او در هفدهم شوال هزار و دویست و هشتاد و ششم هجری قمری واقع گردید . . پایان .

صاحب « أعيان الشيعة ۴۶ : ۱۶۱ » گوید : « المفتی السید محمد علی قلی (۱) ابن السید محمد حسین بن حامد حسین بن زین العابدین ، الموسوی ، النیشابوری ، الکنتوری الهندی .

« توفي ۴ محرم سنة ۱۲۶۰ » ، وأرخه المفتی السید محمد عباس التستری بقوله : « لموته هو إقبال يوم عاشوراء » .

« كان متكلماً بارعاً في علم المعقول حسن المناظرة جيد التحرير واسع التتبع ، تلمذ على السید دلدار علي واشتغل في الرد على المخالفين ، فقام به أحسن قيام . له من المصنفات :

- ۱- تطهير المؤمنین ۲- تکمیل المیزان في علم الصرف ۳- أبنية الأفعال ، في علم الصرف ۴- السیف الناصري ، في الرد على الباب الأول من « التحفة » ۵- الأجوبة الفاخرة في رد ما كتبه الفاضل الرشيد الدهلوي ، جواباً عن السیف الناصري ۶- تقلیب المكائد ، في رد الباب الثاني من التحفة ۷- برهان السعادة ، في رد السابع منها في الإمامة ۸- تشييد المطاعن لكشف الضغائن ، في الرد على الباب العاشر منها ۹- مصارع الأفهام لقطع الأوهام ، رد الباب الحادي عشر منها ۱۰- الفتوحات الحيدرية في الرد على الصراط المستقيم للشيخ عبدالحی ۱۱- الشعلة الظفرية ۱۲- حکم أحاديث الصحيحین ۱۳- أحكام العدالة العلوية ۱۴- تقريب الأفهام ، في تفسير آیات الأحكام ۱۵- رسالة في التقيّة ، فارسيّة ۱۶- رسالة في الكبائر ، فارسيّة .

« وهو والد المير السید حامد حسين الشهير وأخويه » انتهى .

در مورد برادران مرحوم ميرحامد حسين - رضوان الله عليه - نا گفته نگذاريم

که یکی از آندوتن مرحوم سید اعجاز حسین صاحب «کشف الحجب» است که نام او گذشت، برادر دیگر؛ مرحوم میرغازی حسین است که در کتاب «علماء معاصرین: ۳۴» ذیل شرح حال میرحامد حسین؛ درباره او گوید:

«برادر مکرم صاحب ترجمه. «مآثر و آثار: ص ۱۵۴»: میرغازی حسین لکهنوی. برادر میرحامد حسین است. در علم و عمل و توفیق تصنیف و ترویج مذهب و أمثال ذلك با برادر برابر بود، بچندین سال از این پیش مشارالیهما معاً از هندوستان بزیارت عتبات متعالیات عراق عرب آمده با علماء عظام ملاقاتهای مختبرانه فرمودند، و بموجب مشرب شریف و مذهب لطیف خود از علماء ایران، شریعتمدار حاج میرزا حسین نوری طبرسی را پسندیدند و از آنوقت باز أبواب مکاتبه درمابین ایشان مفتوح گردید. ولی میرغازی حسین چند سال است که برحمت ایزوی پیوسته. قدس الله لطیفه». پایان.

در اینجا باین نکته نیز اشاره کنیم که نام پدر صاحب عبقات همه جا «عبد قلی» بنظر رسیده، جز این که در یک مورد «کشف الحجب: ۵۹۴» تنها «عبد» دیده میشود. همچنین والد مرحوم سید عبد قلی در پاره یی مآخذ «عبد حسین» و در برخی «عبد»، و جدش نیز «حامد حسین» و «حامد» بهردو صورت آمده است.

آنچه در «کشف الحجب» سید اعجاز حسین برادر میرحامد حسین - رضوان الله علیهما - ضبط شده نیز بهمه صور مذکوره است، چنانکه ذیل شماره ۳۷۵ گوید: «السید عبد قلی بن السید عبد حسین بن سید حامد حسین». و ذیل شماره ۲۹۵۲: «السید عبد قلی بن عبد حسین». و ذیل شماره های ۲۰۲ و ۱۱۳ و ۵۸۶: «عبد قلی بن عبد بن حامد». و ذیل شماره ۵۹۴: «عبد بن محمد بن حامد».

بخش ششم

تقریضات عیقات

هنگامی که آثار آیه الله میرحامد حسین - قدس الله سره - منتشر شد و مورد إعجاب و تقدیر علماء شیعه واقع گردید ، سیل نامه های تقدیر و تشکر و تقریض از اطراف بسوی هندوستان سرازیر و مجتهدین و دانشمندان وی را با دامه و اتمام و نشر مؤلفاتش تشویق نمودند .

روح تازه و شادابی که میرحامد حسین در کالبد جهان تشیع دمیده بود از تمامی این نامه ها و تقریضها هویدا و آشکارست ، و بخوبی معلوم میشود که تاچه حد آن عالم بزرگ موجبات فرح و انبساط علماء عصر را با کتابهای خود فراهم آورده بود . پس از چندی که تقریضها و نامه های بسیار از اطراف و اکناف جهان به هندوستان رسید و در کتابخانه آن مرحوم مجتمع گردید ، دانشمندی آنها را در دفتری گرد آورد و به « سواطع الأنوار فی تقریضات عیقات الأنوار » نامید .

مؤلف محترم « ذریعه ۱۲ : ۲۴۱ » درباره این کتاب فرماید : « سواطع الأنوار . فی تقریضات عیقات الأنوار » . من جمع السید اصغر حسین الهندی العباسی بن أحمد الشیرازی الهندی (۱) . فی جزئین . أولهما فیما کتب إلی المصنف المیرحامد حسین المتوفی ۱۳۰۶ . وثانیهما ما کتب بعد وفاته إلی أولاد [کذا] الأ میر ناصر حسین المتوفی أوائل رجب ۱۳۶۱ . وطبع بلکهنو مع « زینة الانشاء » فی ۱۳۰۳ .

و صاحب « علماء معاصرین : ۳۱ » کزید : « تقریضات عیقات الأنوار . عالم جلیل آقا شیخ عباس هندی شیروانی رساله مخصوصی موسوم به سواطع الأنوار فی تقریضات عیقات الأنوار تألیف فرموده و تابست و هشت تقریض از آیات الهیه و حجج اسلامیه نقل نموده و در پنج تقریض تصریح شده بر اینکه صاحب عیقات - أسکنه الله

(۱) عبارت ذریعه بهمین صورت است ، و پیدا است که در طبع اشتباه شده ، گمان میرود در اصل چنین بوده است : [من جمع السید اصغر حسین الهندی « العباسی » ، والعباس بن أحمد الشیرازی الهندی] ، والله العالم .

فی روضات الجنّات - دویمست جلد مؤلفات و مصنفات دارد . و رساله مذکوره در ضمن کتاب زینة الانشاء در سنه ۱۳۰۳ در هندوستان در بلده لکهنو که محل اقامت طایفه شیعه و مرکز علماء امامیه است در مطبع بستان مرتضوی طبع شده . و چون تقریض مرحوم آیه الله حاج شیخ زین العابدین مازندرانی از همه آنها اجمع و أبسط و محتوی بر مقاصد عالیّه و فواید سامیه و مطالب مهمّه و مواعظ کامله و بلسان پارسی بود لذا بتمامه در حواشی تنقیه محرم الحرام از کتاب « وقایع الاّتیام » از ص ۴۸ الی ۸۸ نقل کرده ام .

سپس جمله یی چند از تقریض مرحوم آیه الله مجدّد میرزای شیرازی را نقل کرده و گوید :

« مؤلف گوید : استقصاء تقریض عِبَقَاتُ الْأَنْوَارِ خارج از حیث تقریر و بیرون از حیثه تحریر است ، ولی همین قدر بس که در یکی از تقریضات گوید : در سالی جمع کثیر و جم غفیری از تیه ضلالت بشارع هدایت آورده مستبصر و شیعه مینماید ، چنانچه از بغداد و مکه و شام و حلب و خود بلاد هندوستان مسموع شده است که جماعتی بواسطه مطالعه چند جلد کتب مطبوعه ایشان ترك قول « إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ » و إِنَّا عَلَى آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ ، گفته متأسّی با سوء حسنه « وَإِنّ مِنْ شِيعَتِهِ لَا يَرْهِيْمُ » گردیده اند .

و آقای خانبا با مشار در کتاب « فهرست کتابهای چاپی فارسی : ۹۷۷ » آرد : « سواطع الأنوار فی تقریضات عِبَقَاتُ الْأَنْوَارِ : عباس بن أحمد انصاری شیروانی هندی (بازینة الانشاء در یکجلد) ، لکهنو ، ۱۳۰۳ ق ، سنگی .

و درستون ۹۰۲ گوید : « زینة الانشاء : عباس بن أحمد انصاری شیروانی هندی رفعت ، (با سواطع الأنوار در یکجلد) ، لکهنو ، ۱۳۰۳ ق . ، سنگی .

از آنچه گذشت معلوم گردید که « سواطع الأنوار » بسال ۱۳۰۳ قمری زمان حیات مؤلف در لکهنو بطبع رسیده ، و مؤلف آن عباس بن أحمد انصاری شیروانی است که سواطع را ضمیمه تالیف دیگرش « زینة الانشاء » بطبع رسانیده است .

عباس بن أحمد شیروانی گویا همان شیخ محمد عباس متخلص به « رفعت » است که فرزند میرزا احمد شیروانی صاحب « حدیقه الأفراح » و « نفحة الیمن » مذکور درص ۱۲۰۱ بوده و شرح حال هر دو در « مجله یادگار » سال ۵۰ شماره ۵ و ۴ صفحه ۱۴۶-۱۴۷ ذکر شده است.

مع الأسف نسخه سواطع الأنوار بدست ما نرسید، لکن کتاب دیگری اینک در اختیار دادیم که بر دو قسمت مرتب شده و جمعاً دارای ۱۲۴ صفحه بقطع وزیری بخط نسخ و نستعلیق نوشته شده و در پایان آن تاریخ « ۱۵-۱-۱۹۰۵ » میلادی دیده میشود که مطابق است با « ۹ ذوالقعدة ۱۳۲۶ » قمری هجری، و در صفحه اول این عبارت نوشته شده است:

« الحمد لله که درین زمان برکت اقتران، تحریرات مجتهدین عظام عتبات عالیات و عبارات علمای کرام مملکت ایران - صانها الله عن الحدثان - منتخب از رساله شریفه « سواطع الأنوار » فی تقریضات عبقات الأنوار » حسب فرمایش رئیس جلیل مکرم، امیر نبیل معظم، ... السيد الهمام والسند القمقام، جناب راجه سید راحت حسین صاحب، تعلقه دار « اکبر پور »، دام اقبالهم العالی ... در بلده لکهنو بمطبع « مطلع الأنوار » صورت إنطباع گرفت .

و پایان نسخه چنین است: « خاتمة الطبع . الحمد لله والمنة ... اما بعد برأرباب الباب در حیز خفا و احتجاب نماند که این مجموعه لطیفه و ملمومه منیفه که منتخب است از « سواطع الأنوار » فی تقریضات عبقات الأنوار » و دارای مکاتیب علمای اعلام و تحریرات مجتهدین فخام عتبات عالیات و ممالک ایران ... می باشد، بحسن اهتمام جناب ... سید مظفر حسین - لازال قریر العین - با ضافه تحریرات جدید و تحبیرات مفیده، بار دوم در مطبع فیض منبع « مطلع الأنوار » واقع لکهنو « نحاس جدید » بطبع رسید ... » .

این مجموعه چنانکه گفتیم مشتمل بر دو بخش است، نخست تقریضها و نامه ها که در حیات صاحب عبقات رسیده، دوم آنها که بعد از وفات وی نوشته شده است.

تقریضها و نامه های قسمت اول از این دانشمندان است :

- ۱- نامه آیه الله آقا شیخ زین العابدین مازندرانی « از ص ۲ تا ۱۵ » ۲- نقل عباراتی از هفت نامه که همان مجتهد بزرگ بجمعی از بزرگان هند نگاشته و در آنها از مرحوم میرحامد حسین و تألیفات ایشان تجلیل نموده و متمکنین را تشویق بطبع بقیه آثار آن مرحوم فرموده است « از ص ۱۶ تا ۲۳ » ۳- نامه آیه الله آقا میرزا محمد حسن شیرازی « از ص ۲۳ تا ۲۴ » ۴- دو نامه دیگر از مرحوم میرزای شیرازی بصاحب عِبَقَات « ص ۲۴ - ۲۶ » ۵- نامه مرحوم عالم فاضل شیخ محمد مهدی عبدالرب آبادی که بعنوان مرحوم حاجی نوری است « ص ۲۶-۲۸ » ۶- شرحی از مرحوم میرزای شیرازی در وصف عِبَقَات « ص ۲۸ » ۷- تقریض مرحوم حاجی میرزا حسین نوری صاحب مستدرک « ص ۲۸ - ۳۰ » ۸- چند نامه از مرحوم حاجی نوری بصاحب عِبَقَات « ص ۳۰-۳۶ » ۹- نامه مشتاقانه عالم جلیل سید حسین طباطبائی واعظ یزدی (۱) بصاحب عِبَقَات « ص ۳۷ - ۴۰ » ۱۰- چهار نامه دیگر از سید مذکور که پس از وصول برخی از مجلدات عِبَقَات بوی نگاشته است « ص ۴۰ - ۴۴ » ۱۱- تقریض مرحوم آقا سید محمد حسین شهرستانی « ص ۴۸ - ۵۰ » ۱۲- تحریر مرحوم عالم محقق حاج میرزا ابوالفضل طهرانی صاحب کتاب شفاء الصدور « ص ۵۰ - ۵۳ » ۱۳- نقل عبارت نامه صدرالافاضل ملا محمد باقر دهدشتی که بمیرزا علی اکبر صاحب مقیم بمبئی نگاشته است « ص ۵۳ - ۵۴ » ۱۴- نقل عبارت خط حاج ملا اسدالله خویی از آذر بایجان بنام میرزا حسن صاحب « ص ۵۴ » ۱۵- نقل خط آقا حسن کازرونی « ص ۵۴ » ۱۶- نقل تحریر آقا عبدالله همدانی « ص ۵۵ - ۵۶ » ۱۷- نقل خط رئیس المجتهدین آقا سید محمد شریف خراسانی ملقب بشریف العلما بنام جناب سید محمد حائری « ص ۵۶ » ۱۸- نقل عبارت خط عالم فاضل میرزا جواد سبزواری « ص ۵۷ » ۱۹- دو نامه از جناب ملا محمد حسین سهروردی سلطان آبادی مصنف « بحر محیط » بنام بعض اُحباب « ص ۵۷ - ۵۸ » ۲۰- نامه فقیه نبیه آقا سید جعفر [ظاهر آمل بحر العلوم] بصاحب

(۱) این شخص همانست که در صفحه ۱۲۲۳ ذیل عبارت « نقباء البشر » یاد شده

عبارات « ص ۵۸ - ۵۹ » ۲۱ - نامه حاج سید محمد باقر « حاجی آقامیر » قزوینی برادر صاحب « ضوابط » بآن مرحوم « ص ۵۹ - ۶۱ » ۲۲ - نامه دیگر از حاجی آقامیر بمرحوم سید ناصر حسین « ص ۶۱ - ۶۳ » ۲۳ - نامه دیگر از همو بعنوان صاحب عبارات « ص ۶۳ - ۶۵ » ۲۴ - نامه آقا سید جعفر بن حاج میرزا علینقی طباطبائی بوی « ص ۶۵ - ۶۷ » ۲۵ - نامه ادیب فاضل میرزا علی اکبر شیرازی بوی « ص ۶۷ - ۶۸ » ۲۶ - تقریظ مرحوم میرزا محمد بن عبد الوهاب همدانی « ص ۶۸ - ۷۲ » ۲۷ - نامه میرزا محمد مذکور بعنوان بعض احاب « ص ۷۲ - ۷۵ » ۲۸ - نامه بی دیگر از همو بعنوان صاحب عبارات « ص ۷۵ - ۷۶ » ۲۹ - نامه دیگر بنام آقا سید محمد « آقا حاذق » « ص ۷۶ - ۷۷ » ۳۰ - نامه جناب ملا محمد علی خراسانی بعنوان بعض احاب « ص ۷۷ - ۷۸ » .

بخش دوم : بعض مکاتیب علمای عراق و ایران که بعد از وفات صاحب

عبارات وارد شده :

- ۱ - نامه آیه الله آقامیرزا محمد حسن شیرازی مجدد المذهب ، بنام مرحوم سید ناصر حسین « ۸۰ - ۸۱ » ۲ - نه نامه از مرحوم حاج میرزا حسین نوری بآن مرحوم « ص ۸۱ - ۹۴ » ۳ - هفت نامه از مرحوم آیه الله آقای حاج سید اسمعیل صدر بآن مرحوم « ص ۹۴ - ۱۰۰ » ۴ - دو نامه از مرحوم حاج شیخ حسین بن شیخ زین العابدین مازندرانی بآن مرحوم « ص ۱۰۰ - ۱۰۳ » ۵ - دو نامه از مرحوم حاج شیخ علی بن زین العابدین مازندرانی بآن مرحوم « ص ۱۰۳ - ۱۰۷ » ۶ - نامه آقا شیخ علی خراسانی مشهدی بآن مرحوم « ص ۱۰۷ - ۱۰۸ » ۷ - دو نامه از آقا شیخ محمد باقر « معروف به آقای بهبهانی » ابن حاجی محمد تقی بن آقا عبدالحسین بن آقا محمد باقر وحید بهبهانی بآن مرحوم « ص ۱۰۸ - ۱۱۲ » ۸ - نامه مرحوم آقا سید ریحان الله بن آقا سید جعفر کشفی موسوی بآن مرحوم « ص ۱۱۲ - ۱۱۳ » ۹ - نامه مرحوم حاج شیخ محمد مهدی عبدالباب آباذی که بنام بعض مأمورین خود نگاشته است « ص ۱۱۴ - ۱۱۵ » ۱۰ - نامه مرحوم آقا میرزا فتح الله شیخ الشریعه اصفهانی بآن مرحوم « ص ۱۱۵ - ۱۱۶ » ۱۱ -

نامه مرحوم حاج شیخ حسین بن شیخ زین العابدین مازندرانی بنام میرزا محمد عباس علیخان صاحب « ۱۱۶ - ۱۱۸ » ۱۲ - نامه مرحوم آقا سید جعفر بن حاج میرزا علینقی طباطبائی بهمان شخص « ص ۱۱۸ - ۱۲۰ » ۱۳ - نامه مرحوم آقا سید حسین ابن آقا سید ابرهیم موسوی قزوینی حائری بهمان شخص « ص ۱۲۰ - ۱۲۲ » ۱۴ - نامه مرحوم آقا سید ابراهیم بن آقا سید هاشم موسوی قزوینی بشخص مذکور « ص ۱۲۲ - ۱۲۴ » . پایان

اینک چند نامه و تقریض از « منتخب سواطع الانوار » نقل می کنیم :

۱- تقریض مرحوم آیه الله آقا میرزا سید محمد حسن مجدد شیرازی ، قدس سره :
 « بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذي أبدع بقدرته على وفق إرادته فطرة الخليفة ، ... أمّا بعد ، فلما وقفت - بتأييد الله تعالى و حسن توفيقه - على تصانيف ذي الفضل الغزير ، والقدر الخطير ، العالم الخبير ، والفاضل التحرير ، الفائق التحرير ، الرائق التعبير ، العديم النظر ، المولوى السيد حامد حسين - أيده الله في الدارين وطيب بنشر الفضائل أنفاسه ، وأذكرى في ظلمات الجهل من نور العلم نبراسه ؛ رأيت مطالب عالية تفوق روائج تحقيقها على الغالية ، عباراتها الوافية دليل الخبرة ، و إشارات الشافية محلّ العبرة ، وكيف لا ! وهى من عيون الأفكار الصافية مخرجة ، ومن خلاصة الإخلاص منتجة ، هكذا ، هكذا ، وإلا فلا ، لا ! العلم نور يقذفه الله في قلب من يشاء من الأخيار . وفي الحقيقة أفخر كلّ الافتخار ومن دوام العزم وكمال الحزم و ثبات القدم و صرف الهمم في إثبات حقيقة أهل بيت الرسالة بأوضح مقالة أثار . فانه نعمة عظيمة و موهبة كبرى . ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء . أسأل الله أن يديمك لإحياء الدين ، ويقيمك لحفظ شريعة خاتم النبيين ، صلوات الله عليه وآله أجمعين .

فليس حياة الدين بالسيف والقنا فأقلام أهل العلم أمضى من السيف

« والحمد لله على أن قلمه الشريف ماضٍ نافع ولا لسنة أهل الخلاف حُسامٌ قاطع . وتلك نعمة من الله بها عليه ، وموهبة ساقها إليه . وإنّي وإن كنت أعلم أن الباطل فاتح فاه من الحنق ؛ إلا أن الذوات المقدسة لا يبالون في إعلاء كلمة الحق . فأين الخشب

المستنده من الجنود المجتدة ۱۴ وابن ظلال الضلالة من البدر الانور ۱۴ وظلام الجهالة من الكوكب الازهر ۱۴ أسأل الله ظهور الحق على يديه وتأييده من لديه ، وأن يجعله موفقاً منصوراً مظقراً مشكوراً ، جزاء الله عن الاسلام خيراً . والرجاء منه الدعاء مدى الأيام ، لحسن العاقبة والختام ، والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته . حرره الأحرر محمد حسن الحسيني . في ذي الحجة الحرام سنة ۱۳۰۱ هجري . مهر .

۲- نامه بی دیگر از مرحوم آیه الله میرزای شیرازی ، رضوان الله علیه :

« بسم ... بعرض عالی میرساند : رجاء واثق آنکه علی الدوام در تشیید قواعد دین حنیف و تسدید سواعد شرع شریف ببرکات امام عصر ولی زمان - ارواحنا له الفداء - موفق و مسدد باشید . اگرچه در مقام اظهار تودد واتحاد کمتر میسر شده است بتوانم چنانچه شایسته است بر آیسم ، واحد احد اقدس - عزت اسمائه - گواه است همیشه شکر نعمت وجود شریف را میکنم ، وبکتاب و مصنفات رشیده جناب عالی مستأنسم ، و حق زحمات و خدمات آن وجود عزیز را در اسلام نیکومی شناسم ، انصاف توان گفتم : تا کنون در اسلام در فن کلام کتابی باینگونه نافع و تمام تصنیف نشده است ، خصوصاً کتاب عبقات الانوار که از حسنات این دهر و غنائم این زمان است . بر هر مسلم متدین لازم است که در تکمیل عقائد و اصلاح مفاسد خود بآن کتاب مبارک رجوع نماید و استفاده نماید ، و هر کس بپوشش و ترویج آنها باعتقاد احرر باید سعی و کوشش را فرو گذاشت ندارد ، تا چنانچه در نظر است إعلاء کلمه حق و إيدحاض باطل شود که خدمتی شایسته تر ازین بطریقه حقّه و فرقه ناجیه کمتر در نظر است . خداوند عالم - جلّ ذکره - بپیکر ائمه طاهرين توفیق را مستدام بدارد که این زحمت شایان و خدمت نمایان بشایستگی پایان رسد ، و امیدوارم در شرائف اوقاف از دعوات صالحه خود فراموش نفرمایند ، و به ارسال مصنفات و إنفاذ مراسلات مسرور و مأنوسم بدارند که زائد الوصف و فوق العاده بآنها مشتاق و مشعوفم ، و همواره مترقب اعلان سلامتی وجود مسعود کثیر الخیر والبر که وداعی دوام تأیید آن جناب می باشم و توقع دعا دارم . أدام الله تعالی مجدکم ، والسلام علیکم

ورحمۃ اللہ و برکاتہ .

۳- نامہ مرحوم شیخ محمد مهدی عبدالرب آبادی رئیس هیئت تألیف « نامہ دانشوران ناصری » بمرحوم حاجی میرزا حسین نوری صاحب « مستدرک » قدس سرهما :
 « الاّ یتّهذا العالم الکامل الذی علی الرغم من أنف الحسود یسود »
 « یازدهم عید سعیدست کہ در کمال اختصار اظہار حیات و عرض ارادت میشود .
 جناب معالی اکتساب آقا شیخ موسی - سلّمہ اللہ - دستخط مبارک جناب عالی - دام ظلّہ المدود - و توقیع ہمایون (۱) حضرت مستطاب بقیۃ العلماء العظام نائب الامام - علیہ الصلوۃ و السلام - آقای میرحامد حسین - روحی فدایہ - نمودند ، شکر خدا را بجا آوردم کہ امروز روز کار بوجود مسعود ہر دو حسین (۲) - ایدہما اللہ - مفتخر و قرین مباہاتست . حقیقۃً معجزۃ از معجزات صریحہ و آیات صحیحہ مذهب حقست کہ در چنان عصری - کہ حال آن در باب ضیاع علم معلوم است - اخبار مقدّسہ اہل البیت - صلوات اللہ علیہم اجمعین - را این گونه مجدّدا و مروجہا می باشند .
 جزا کما اللہ عن آل محمد و آلہ و سلم خیراً .

« اینکہ فرمایش و نگارش فرمودہ اند « خوبست علمای ہند را ہم بنویسند » ، محض شکرانہ إرجاع این خدمت کہ باین ذرّہ ناقابل فرمودہ اند ، در صورتیکہ شرح احوال و تراجم مبسوطہ علمای خطّہ ہندیہ را مرحمت فرمایند شرط بندگی در کمال امتنان بعمل خواهد آمد و در ہمہ جا اسم مبارک ایشان را بہر تقریب کہ پیش بیاید در ضمن تراجم علمای اقلیم ہند مخلّد خواهد ساخت . حقیقۃً - لاعلی رسم القبالہ - تصدیع میکنم کہ یکی از نعمت های خداوند عالم را بر خلق امروز صحت

(۱) مراد از « توقیع » خطی است کہ جناب آیۃ اللہ فی العالمین بنام جناب میرزا حسین النوری تحریر فرمودہ بودند و در آن ذکر بعض امور متعلقہ بتصنیف کتاب « نامہ دانشوران » بود و جناب میرزا حسین نوری آن خط را بجناب ملا محمد مهدی کہ رئیس مؤلفین « نامہ دانشوران » می باشد ارسال فرمودند . « از حاشیہ کتاب » .
 (۲) یعنی جناب آیۃ اللہ فی العالمین و جناب ملا حسین نوری دام ظلّہما . « از حاشیہ کتاب » .

مزاج و شرف وجود حضرت افتخار الشیعه و محیی الشریعه استظهار الاسلام حافظ العصر آقای میر حامد حسین - روحی فدا - را میدانم ، و باین مطلب اعتقادی ثابت و قطعی جازم دارم . فان تسأل عن مذهبی فانّ هذا مذهبی . خود را قابل ندیدم که مستقیماً عریضه بنویسم ، سرکار عالی - زید علاه - اظهار فرمایند که از تراجم احوال علمای آن قطعه هر چه میسر بشود انفاذ فرمایند که حکم مقدس و اراده علیّه ایشان تنفیذ خواهد شد ... » .

۴ - نامه یی از مرحوم حاجی نوری صاحب مستدرک :

« بعرض مقدس عالی میرسانم که این بی بضاعت را آن استعداد قابلیت نیست که بعبارت شافی وفای حق خدمت جناب عالی را در دین بکنم و از جانب معشر مسلمین تشکر و امتنان نمایم ، بهتر آنکه طومار این مطلب را پیچیده و از خداوند عالم مسألت نموده که بعوض همه جزای وافر عطا فرماید ، بذکر فرمایشات مرجوعه قناعت شود . جناب مستطاب حجة الاسلام (۱) - دام ظلّه - بسیار ماح و شا کرو دعا گوی جناب عالی هستند و در محافل اظهار امتنان می کنند » .

۵ - نامه مرحوم آیه الله میرزای مجدّد شیرازی بمرحوم میرسید ناصر حسین ،

قدس سرهما :

« بعرض میرساند . انشاء الله تعالی پیوسته در حمایت حضرت باری تعالی - جلّت عظمت - از کافّه بلاها محفوظ ، و بعین عنایت و ألطاف خاصه حضرت امام عصر - عجل الله تعالی فرجه و صلی الله علیه و علی آبائه الطاهرين - ملحوظ بوده ، همواره در تشیید مبانی یقین و نشر و ترویج آثار دین مبین مؤید و مستدّد باشید . رقیمه شریفه که باضمیمه يك مجلد کتاب حدیث طیر از مجلّات کتاب مستطاب « عبقات الأنوار » تألیف جناب علامه ناقد والد ماجد - أعلى الله مقامه و رفع في الخلد أعلامه - ارسال داشته بودید ملاحظه شد ، خداوند عالم - جلّ ثناؤه و عظم آلائه - را بجمیع نعم و آلائه که بأهل اسلام عطا فرموده ؛ خاصه بنعمت بزرگ وجود علمای راشدین ،

(۱) مقصود مرحوم آیه الله میرزای شیرازی است .

مانند جناب مولوی مرحوم - طاب ثراه وجعل الجنة مثواه - که در راهِ اِعلای کلمه دین و اِغای کیمِ مضلّین رنجها برده و زحمتهای کشیده اند تا بحمدالله تعالی بمیامین مساعی جمیله که در مقام رفع شکوک و شبهات شیاطین و نقض و اِبرام بامعاندین مبذول داشته منهج مستقیم هدایت و سداد برای ضعیفای شیعه حق ایضاح فرموده و مبانی محکمه ایمان و ایقان را مشیّد و منقّد گردانیده اند؛ شکر میکنم و از درگاه ربّانی مسئلت مینمایم که درجات آن مرحوم و سائر علمای اُعلام - رضوان الله علیهم - را مضاعف فرماید، و آن جناب و سائرین را که در مقام نصرت و تقویت دین حق بذل جهد و همت داشته و دارند بر عمر و عزّت و توفیقات خاصه بیفزاید، اِنَّه قریبٌ مجیب .

معلوم است البته در استخراج سائر مجلّدات این کتاب مستطاب چنانچه شاید و باید اهتمام داشته و دارید . اِنْشاءالله تعالی مؤیّد و مسدّد خواهید بود . پیوسته داعی دوام تأیید و توفیق و تسدید آنجناب - اُدام الله تعالی مجده - بوده و متوقع دعا میباشم . اَطال الله بقاءکم و متّع الله المسلمین بوجودکم ، والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته . عبده محمد حسن شیرازی .

۶- نامه مرحوم حاجی نوری صاحب مستدرک بآن مرحوم :

« معرض میدارد . امسال بجهت حدوث فتن عظیمه و بلیّیه عامّه و مسئله دخانیّه و صرف اوقات در قمع و قلع آن - مضافاً اِلی سائر الحوادث الشاملة المفرقة للحواس - از فیض مکاتبت محروم و بغایت متحسّر و متأسّف و از علایم سوء حظ و خذلان خود دانسته ، گاه گاه بدعا و سلام مخصوص در تحت قباب عالیّه جبران نموده خود را تسلّی میدادم . مرجّو از صفای طویّت و طیب طینت که حمل بر غفلت و تطرّق خلل در بنیان اخلاص نشود .

« امسال بجهت درک زیارات مخصوصه در ماه رجب و شعبان کربلای معلّی و نجف اشرف مشرّف شدم ، پس از مراجعت ؛ جناب مستطاب آقای حجّة الاسلام [مرحوم میرزای شیرازی] دام ظلّه مذکور داشتند که از جناب عالی خطی و چند جلد کتاب رسیده نزد جناب ایشان . پس از زیارت خط شریف و دیدن کتب معلوم شد تتمّه جلد نور در آنها

نبود، همان پنج جلد طبر و کتاب شریف «کشف الحجب» بود، بسیار ممنون و شرمنده شدم. جعلك الله تعالى خلفاً صالحاً للسالفين الصالحين الذين أثاروا الدين وبذلوا المهج في إيضاح المنهج. اما هزارحیف که کتاب شریف «کشف» ناقص و غیر وافی است، و مژنون که مثل موجود را بتوان بر آن افزود. نَسألُ الله تعالى أن يوفقني لتكميله، أو يؤيدكم لاستدراك ما فات منه.

«در دوماه قبل تقریباً کتاب «مآثر الآثار [کذا]» طبع طهران بجهة ذکر علمای عصر در بعضی از أبواب آن ارسال خدمت شد، انشاء الله تعالى رسیده. در هفته گذشته بتوسط مأمورین «بالیوز انگریز» در بغداد خط شریف جدید با خطوط دیگر رسید در وقتی که حسب الامر جناب مستطاب آقای حجة الاسلام [مرحوم میرزای شیرازی] مدظله مراسله بجناب عالی نوشته شده که حال درجوف است، چون بجهت عارضه کسالتی در مزاج داشتند زیاده از ضعف و نقاهت دائمیه مجال قرائت این خط و نوشتن جواب نشد، و بجهت حدوث مرض عام و با درغالب ایران خصوص در طهران که در ظرف چهل روز تقریباً قریب هشت هزار نفس تلف شد، رشته امور فی الجملة مختل و اجزای دولت متفرق - مکاناً و حواساً - لهذا فی الجملة تأملی باید کرد که بعد از ارسال، زحمت عبث نشود. خداوند تبارک و تعالی إعانت فرماید که این خدمت بانجام رسد.

«سلام تام خدمت جناب مستطاب قدوه اولی الألباب آقا سید محمد حاذق - وقاه الله تعالى شر البوائق - برسانید، و همچنین خدمت اعز اکرم الأخ الأمجد مولانا سید ذاکر حسین - آید الله - سلام برسانید. جعلکم الله تعالى فی کنف حمایته ورعايته. حرره العبد حسین النوري. فی ليلة السابع عشر من ربيع الاول سنة ۱۳۱۰ هـ.

۷- نامه یی از مرحوم آیه الله آقای حاج سید اسمعیل صدر عاملی اصفهانی بمرحوم سید ناصر حسین :

«أطال الله تعالى بقاءك وأدام علاك وأسعدك بتقواك ورزقني لقاءك، انشاء الله تعالى.

بعرض میرساند: انشاء الله تعالى مدام در حفظ حضرت ملک علام - عزّاسمه - مروج شریعت مطهره حضرت خیر الانام - صلی الله علیه و آله الکرام - بوده ، قاطبه انام از آثار علمیه و مقامات عملیه و رعیّه جناب سامی پیوسته مستفید و مستفیض باشند .
 رقیمه شریفه که بیاد آوری داعی مرقوم گردیده بمطالعه آن فائز شده حمد و شکر حضرت اینزد متّان - جلّت نعمائه - را بجا آورد و دعاء خیر که شیوه مخلصان و دعا گویان است نموده در باب اهتمام اتمام کتاب مستطاب مرحوم مبرور رضوان مقام آقای والد - طاب ثراه و جعل الخلد مثواه - [مقصود عبقّات الانوار است] مرقوم فرمودید ،
 الحق جناب سامی باید پیروی آثار جلیله علمیه آن مرحوم که وزان عرش و لوح و قلم و کرسی است فرمایند و ناتمامی کتاب شریفی که رشک عالمین است تمام نمایند . والحمد لله علی ذلك كثيراً و سبّحان الله بكرةً و أصیلاً . استفتاء را
 امتثالاً للأمر آنچه بنظر رسید ثبت نموده در جوف بنظر انور خواهد گذشت ...
 جناب سیّد بزرگواری که بنام ایشان « بدایة الهدایه » را آوردند و این ضعیف حاشیه نموده شاید سیّد نجم الحسین یانیا ز حسین بوده باشد . والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته . حرّره الراجی ابن صدر الدین العاملی : عبده اسمعیل الموسوی .

۸- قسمتی از نامه مرحوم شمس العلماء حاج شیخ محمد مهدی عبدالرب آبادی که بنام بعضی مأمورین خود نگاشته است :

« بسم الله وله الحمد ... مطلب مهم دیگر آنکه به « لکهنو » میتوانی رفت یانه ، اگر بتوانی برو ، آنجا خانواده است از سادات اولوالعزم اولاد علامه سیّد محمد قلیخان - اعلی الله مقامه - و فرزندانش سید إعجاز حسین و سید میرحامد حسین ، و پسر مرحوم علامه میرحامد حسین « سید ناصر حسین » آئیده الله تعالی . ابن خانواده از بیوتات بزرگ اولاد پیغمبر ما ﷺ هستند . خدمتی که ازین خاندان بمذهب جعفری و ملت حقّه اثنا عشری شده است بعد از سید مرتضی علم الهدی - رضی الله عنه - و علامه حلی - علیه الرحمة والرضوان - و علامه مجلسی - اعلی الله مقامه - احدی مثل ایشان باین منصب عالی نائل نگردیده است . اولاً . خواهش میکنم به نیابت

من قبر منور علامه میرحامد حسین و پدرش و برادرش را زیارت میکنی ، و به نیابت من فاتحه و قرآن بخوان ، و از برای من و اولاد من در نزد تربت پاک آن بزرگان دعا بکن و همت بخواه . ثانیاً . اگر بتوانی با جناب مستطاب آقای میرناصر حسین - سلمه الله تعالی - يك آشنایی پیدا بکن ، و شرح احوال مرحوم والدشان صاحب العیقات را مع العم و الجد من جميع الجهات ، علی الخصوص تصنیفات و تألیفات و آثار شریفه و تدوینات مقدسه هر يك را بشرح و بسط مکتوباً تحصیل بکن . اساتید ، تلامیذ ، نوادر حکایات و تواریخ و سرگذشت هر کدام را بنویسند ، که انشاء الله تعالی در کتاب « نامه دانشوران (۱) » یا رجال کبیری که در نظر است مندرج بکنم . ثالثاً . اگر بتوانی فهرست کتابخانه این خانواده را بنویس و برای من هدیه بکن . رابعاً . من از کتاب « حجة السعادة في حجة الشهادة » جلدی از برای مرحوم علامه میرحامد حسین در حیوة خودشان بتوسط جناب مستطاب علامه آقای حاج میرزا حسین نوری فرستادم ، پیرسید که آیا میدانند که آن نسخه در حیوة آن مرحوم بایشان رسید یا خیر؟ باری ، اگر این سفر را بکنی ، این اعمال و وصایا را بجای آوری کار بزرگ برای من و خودت کرده . الراجی محمد مهدی .

۹- نامه یی از مرحوم آیه الله آقامیرزا فتح الله شیخ الشریعه « شریعت اصفهانی »

بمرحوم میرناصر حسین :

« بعرض میرساند : امید آنکه ذات بابرکات کثیر الخیرات آنجناب که از اعلام بلاد و أدلاء رشاد مشیدین طریقہ حقّه و افتخار طائفه محقّقه و سیف مسلول و غضب مصقول بر اهل ضلال و إلحاد و ناکبین از صواب و سداد و را کبین غیّ و فساد است ، پیوسته مهتّب شمائل و إقبال و مبسم أزهار آمال ، مصون از فتنه عین الکمال ، محفوظ بحفظ حضرت ذي الجلال بوده و باشد .

(۱) مع الاسف ، ظاهراً شرح حالی که مرحوم شمس العلماء خواسته بودند نوشته نشده یا بدست ایشان نرسیده . لکن شمه یی از مدایح صاحب عیقات در « نامه دانشوران ناصری ۷: ۳۳۸ ط ۲ » پیعد ذیل احوال اخطب خوارزم نوشته شده است .

« اگر چه تا کنون با نفاذ خطابی و ارسال کتابی از آنجا ، و عرض عریضه و اظهار ذریعه ازین ضعیف اقدامی نشده الا آنکه بصیر ما فی الضمیر و خبیر بنقیر و قطمیر آگاه و گواه است که این داعی دائم وظیفه دعا را مراعی ، و در تقدیم بلطفیه ثنا قائم و ساعی بوده ، مساعی جمیله جلیله مرحومین مبرورین جدّ امجد و والد ماجد - قدّس الله تربتهما اللطیفه - در تشیید مذهب جعفری نه بحدّیست که تادامنه قیامت کسی را از آنها غفلت و نسیانی رود .

« و از قرار مسموع فعلاً قائم باین سنت سنّیه و طریقّه اُنّیقه شخص سرکار هستیید معلوم است دعاء اِمتداد و طول عمر آنجناب تالی فرائض است .

« ضمناً زحمت میدهد که اجزاء رصینه متینّه متعلّق بحدیث باب مدینه شرف وصول بخشید ، و غایت نشاط و سرور و ابتهاج و حُبّور روی داد . لاجعله الله آخر العهد منّا بمثل هذا الإكرام ، و خصکم بأنواع الفضل و الإِنعام . من العاصی الجانی : فتح الله الغروي الاصبهانی ، المدعو بشیخ الشریعه ، عفی الله عن جرائمه الفظیعه . مورخ ۲۲ محرم ۱۳۲۱ .

« ایرامون حدیث ثقلین »

پس از حدیث شریف غدیر خم ، حدیث ثقلین نظر بکثرت طرق و اعتبار و استحکام متن از دیرزمان مورد توجه علما و محدثین واقع شده و جمعی از دانشمندان درین باره کتب و رسائل مستقل نگاشته اند که ذیلاً برخی از آنها را یاد می کنیم :

- ۱- « الثقلان » - شیخ ابو عبدالله محمد بن محمد بن النعمان البغدادی ، ملقب به شیخ مفید - قدس سره - متوفی ۴۱۳ . با چند رساله دیگر در نجف اشرف چاپ شده است .
- ۲- « طرق حدیث انی تارك فيكم الثقلين » - حافظ محمد بن طاهر مقدسی معروف به ابن القیسرانی ، از بزرگان علماء اهل سنت ، متوفی ۵۰۷ : « عبا ۲ : ۱۱۷۸ » .
- ۳- « رسالة في الثقلين ، والتكلم في تعيين الاكبر منهما » - عالم جلیل سید صدرالدین بن محمد باقر رضوی قمی - قدس سره - متوفی حدود ۱۱۶۰ : « الذریعه ۱۱ : ۱۶۰ » .
- ۴- « الثقلان » - علامه سبحان علیخان هندی متوفی پس از ۱۲۶۰ : « کشف الحجب » .
- ۵- « عبا ۱ : الانوار » - مجلد دوازدهم از منهج دوم « کتاب حاضر » .
- ۶- « تعیین الثقل الاکبر » دانشمند بزرگ حاج میرزا یحیی بن میرزا شفیع اصفهانی متوفی ۱۳۲۵ : « ذریعه ۴ : ۲۲۸ » .
- ۷- « المفاضلة بين الثقلين : القرآن والعتره » تألیف عالم جلیل مرحوم میرزا محمد باقر بن شیخ حسینعلی الشریف الفقیه الایمانی الاصفهانی ، متوفی ۲۰ ذوالقعدة ۱۳۷۱ .

- ۸- « الثقلان » - علامه ادیب محقق مرحوم شیخ محمد حسین مظفر نجفی - قدس سره - طی ۱۰۹ صفحه بقطع کوچک در ۱۳۶۷ در نجف اشرف طبع شده است .
- ۹- « دوسرهایه نفیس » - آقا میرزا ابوالقاسم دانش آشتیانی از فضلا حوزة علمیه قم . ترجمه فارسی کتاب « الثقلان » مظفری است و در قم بطبع رسیده است .
- ۱۰- « حدیث ثقلین » - فاضل متببع آقا سید قوام الدین و شنوی از دانشمندان حوزة علمیه قم . رساله محققانه بی است در ۳۰ صفحه . از انتشارات دارالتقریب بین المذاهب الاسلامیه مصر . و تلك عشرة كاملة .

خاتمه الطبع

بسم الله الرحمن الرحيم

بحمد الله والمّنه ، طبع أجزاء حدیث مبارک ثقلین وسفینه از کتاب مستطاب «عبقات الأنوار» و همچنین ضمائ نفیسه آن از فهارس گوناگون و شرح حال مؤلف قدس الله سرّه و خاندان ایشان و سایر مطالب مهمی که بنظر لازم مینمود ؛ پایان یافت . از ابتدای کار در نظر نبود که بنام بانیان این خدمت بزرگ که با خلوص عقیدت و محض حق و حقیقت آغاز شده و انجام یافته است در جایی تصریح شود ، زیرا هدفی سوای نشر کتاب و تقرّب بدرگاه باری و آستان مقدس اولیاء دین مبین در کار نبوده و نیست ، و این موضوع همیشه مدّ نظر و از بدو امر قرار برین تصمیم بوده است .

لکن بر حسب تقاضاهای مکرّری که از اطراف رسید و از اقدام کنندگان درین خدمت جو یا شدند ، بناچار شقه‌یی بشرح زیر معروض داشته و از خداوند متعال خواهانیم که توفیقات حسنه خود را پیوسته شامل حال و کافل احوال همگی مروجین آیین مقدس اسلام فرماید ، و در راه نشر احکام دین مبین مظفر و منصور گرداند ، بمنّه و کرمه .

در تاریخ روز جمعه پنجم ماه شعبان المعظم سال ۱۳۷۸ هجری قمری جلسه‌یی در خانه یکی از فضلاء برقرار بود و ضمن صحبت‌های دلنشین علمی سخن از کتاب مستطاب «عبقات الأنوار» بمیان آمد ، هر یک شقه‌یی از مزایای این کتاب شریف و بهره‌های گوناگونی که دمام از مجلّدات عدیده آن برده اند بیان کرده ، و همچنین شروخی از احوال سعادت اشتمال مؤلف بزرگوار آن آیه الله فی العالمین میرحامد حسین موسوی قدس الله سرّه - مذکور گردید .

در ضمن این مذاکرات صحبت از کمیابی نسخ کتاب و اشکال دسترسی بآنها شد و بالاتفاق همگان اهتمام در تجدید طبع کتاب را از خدمات بزرگ مذهبی که موجب مشوّبات عظیمه اخروی است اظهار فرموده ، و فی المجلس هیئتی مرکّب از این ضعیف و سه نفر از فضلاء و دانشمندان حوزه علمی اصفهان ، یعنی آقایان حاج سید مصطفی ابطحی خطیب فاضل ، و میرزا محمد مهدی نواب لاهیجانی ، دانشمند ارجمند ، و حاج

شیخ مهدی فقیه ایمانی نویسنده فاضل کتاب « مهدی منتظر علیه السلام » ؛ برای اقدام در تحصیل نسخ و تصحیح و تحشیه و طبع تشکیل گردید .

سپس یکی از مهمترین مجلدات کتاب که اجزاء حدیث ثقلین بود برای طبع انتخاب و جریان امر توسط « مؤسسه نشر نفائس مخطوطات اصفهان » بانشر اعلانات و قبوض اشتراك باطلاع عموم دانشمندان رسید .

اینك با پشت سر گذاردن نزدیک چهار سال ، سپاسگزاریم که این خدمت بخاتمت گرایید و آقایان معظم مفصلة الاسامی پیوسته در تمامی امور تشریک مساعی نموده ، از عهده انجام و عدو ایفاء بعهده برآمدند ، ضمناً باین مطلب نیز اشاره میشود که « ضمانت کتاب » بقلم آقای فقیه ایمانی و بانظر این ضعیف تهیه شده ، و کلیه فهرستهای کتاب نیز باهتمام اینجانب تنظیم گردیده است .

در خاتمه ، فرض ذمت است که از دانشمند بزرگوار آقای میرزا محمد علی معلم حبیب آبادی سپاسگزاری نمود که ایشان همیشه در تصحیح و مقابله کتاب شرکت نموده و ازین راه کمکهای شایان فرموده اند ، ابقاه الله تعالی و آئده بروح منه . والسلام .

بتاریخ ۱۲ جمادی الاولی ۱۳۸۲ برابر ۱۹ مهر ماه ۱۳۴۱

سید محمد علی روضا

هبقات فاحت من الهند طيبا

عطست منه مطس العربین

فأشار العسین بالحمد منه

ودها شاكرأ لعماد حسین

« حجة الاسلام حاج میرزا

سید محمد حسین شهرستانی »

« منتخب سواطع . ص ۴۹ »

بحمد الله والمنه

طبع این کتاب شریف در روز پنجشنبه ۱۸ جمادی الاولی ۱۳۸۲ در مطبعه
« حبل المتین » اصفهان پایان یافت . از جناب مستطاب آقای سید محمود کلستانیان
مدیر محترم مطبعه و آقای حسین ربانی حروفچین ماهر و سایر کارمندان مطبعه
کمال تشکر و امتنان حاصل است .